大南寔錄正編第二紀

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

9(V)1
Đ103

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP IX

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ V

Minh mệnh năm thứ 9 và thứ 10

(1828 — 1829)

THƯ VIỆN NHÀ NƯỚC SÀI GÒN
HMSACH.COM.VN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC
phiên dịch

VN 42512
PHÂN HIỆU TRƯỜNG QUẢN LÝ KINH TẾ T.P
THƯ VIỆN
3340/83
PHÂN HIỆU TRƯỜNG HÀNH CHÁNH T.P
THƯ VIỆN
002441

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC
Hà-nội — 1964

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ L

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tý, năm Minh-mệnh thứ 9 (Thanh Đạo quang năm thứ 8) [1828], mùa xuân, tháng giêng, ngày mồng 1. Trước đó tối cuối năm mưa, vua bảo thị thần rằng: « Mưa xuân nhuần thấm, cây cỏ đều tươi ngửa nhờ ơn trời, lòng trẫm rất là vui cảm. Duy ngày mai là ngày Nguyên đán, nếu được tạnh ráo thì các quan chầu hầu được chỉnh đốn nhàn hạ, ta rất mong thế ». Ngày hôm ấy, vua ngự trên điện nhận lễ, sắc trời tạnh sáng, mọi người đều mừng.

Quảng-ngãi tâu báo được mưa, lúa ruộng xanh tốt. Vua xem biểu rất mừng, phê rằng: « Đầu năm trời cho phúc, mừng tiếp được tin tết mưa xuân. Tưởng rồi cũng được đúng với điềm lành năm mậu lúa tốt (1) ».

Giảm 3 phần 10 thuế thân năm nay cho Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, giảm 2 phần 10 cho các thành, trấn, đạo. Lại tha thuế ruộng bị thiên tai vụ đông năm trước cho hai huyện Hương-trà Phú-vang ở Thừa-thiên. Thuế trầm hương thuế nộp bằng tiền gạo

---

(1) Mậu mậu (戊茂): Hai chữ *mậu*, chữ *mậu* trên là năm mậu, chữ mậu dưới là tốt nghĩa là năm mậu thì tốt.

https://tieulun.hopto.org

của 2 đội Cát-sơn, Phan-long huyện Thạch-hà trấn Nghệ-an, về 2 năm Minh-mệnh thứ 5 thứ 6 thì miễn cả, về 2 năm Minh-mệnh thứ 7 thứ 8 thì cho hoãn.

Định lại lệ thiết triều và sai quan xem ngày tế Giao và xuất binh.

Bộ Lễ tâu: « Đầu xuân sai quan xem ngày tế Giao, sai tướng ra quân cũng là một việc tuyên bố mệnh lệnh mà thôi. Tự trước đến nay đặt nghi vệ đại triều ở điện Thái-hòa chỉ là thêm phiền. Xin tự nay mỗi năm lấy ngày 11 tháng giêng đặt nghi vệ thường triều ở điện Cần-chánh, sai quan khâm mạng xem ngày tế Giao và ngày ra quân, các quan vào lạy. Định làm lệ mãi mãi ». Vua theo lời tâu.

Gọi 4.000 lính ở Bắc-thành, Ninh-bình, Thanh Nghệ đến Kinh, để thao diễn.

Sửa đắp đê ở Bắc-thành.

Thành thần tâu rằng: « Các sở đê cũ, tự trước không có sổ sách gì xét được. Nay lấy định thức mà so sánh thì phần nhiều thấp quá. Nếu nhất luật đắp cho đúng cách thức, thì không những phí tổn nhiều quá, mà công trình to lớn, sợ không làm nổi. Xin lấy mực nước lụt năm ngoái làm mức mà tính đắp cao rộng thêm. Bắt dân sửa chữa các đoạn đê tu sụt lở, sức dân không sửa đắp nổi thì cũng xin lượng cấp tiền gạo thuê dân làm, xong việc giao dân sở tại nhận giữ ».

Vua dụ rằng: « Việc đê quan hệ với việc làm ruộng, lợi hại không nhỏ. Công trình sửa đắp, triều đình vốn không tiếc phí, làm không đúng cách thức là lỗi ở hữu ty. Nay giao trách nhiệm cho dân, há chẳng phiền nhiễu cho dân ư? »

Vậy có thể lấy tiền kho thuê nhân công làm. Lại thấy rằng từ trước đến nay phần nhiều mộ những kẻ tay chơi làm khoán, làm sơ sài cho xong việc, nên thường thường

https://tieulun.hopto.org

bị vỡ đê. Sắc cho từ nay thuê dân sở tại làm, không được mộ khoán.

Quan Bắc-thành tâu rằng Công phòng ở thành trước đặt 1 bát phẩm thư lại, 6 cửu phẩm thư lại, 50 vị nhập lưu thư lại, lại còn có người trích đi làm việc ở cục Tạo tác, có người trích đi theo làm việc đê, phân phái không đủ. Xin đặt thêm 1 bát phẩm thư lại, 2 cửu phẩm thư lại và thêm 20 vị nhập lưu thư lại nữa. Lại xin phái chủ sự tư vụ Hộ bộ mỗi chức 1 người để làm xướng suất, theo Hộ tào Bắc-thành làm việc.

Vua y lời tâu.

Những người lãnh trưng các sở cửa quan và bến đò Bắc-thành, phần nhiều người xin giảm ngạch thuế.

Vua chuẩn y lời đình thần bàn cho chiếu ngạch năm Minh-mệnh thứ 7 lượng giảm cho 1 phần 12. Sai các quan thành trấn đều chọn ủy người ty thuộc để cùng với người lãnh trưng trông nom việc thu thuế, nghiêm cấm yêu sách.

Ngày mậu thân, lễ xuân hưởng.

Chuẩn định từ nay Kinh ngoài chi tiêu từ 30 quan tiền, 30 hộc phương thóc gạo, 10 lạng bạc trở lên, đều theo lệnh làm sách báo tiêu, không đến số ấy, chỉ biên vào sổ hàng tháng tư bộ lưu chiểu, như thế cho bớt giấy mực.

Sau lại nghĩ rằng Thừa-thiên lệ thuộc Kinh thành không như các hạt, hạ lệnh phàm có làm việc công mà lãnh ở bộ, tiền không đến 30 quan, thóc gạo không đến 30 hộc phương, thì cứ đến cuối năm làm sách tính gộp tâu lên.

Sai 2 vệ Long võ hậu Ban trực tiền của kinh binh đi thú Bắc-thành, vệ Trung bảo nhất đi thú Thanh-hoa, vệ Tiền bảo nhị đi thú Nghệ-an.

Các viên tử con văn thần ở Gia-định, nhiều người tình nguyện sung vào binh Giáo dưỡng ở thành, thành

https://tieulun.hopto.org

thần tâu lên. Vua bảo bộ Binh rằng: « Con nhà văn thần nên cho theo đòi bút nghiên, để nối nghiệp thư hương (1) sao lại dồn vào hàng ngũ? » Bèn cho triệu cả đến Kinh. Đến Kinh, sai bộ Lại hỏi rõ, có người làm hành tẩu các bộ, có người xin đăng vào danh sách Hoa danh, đều cho cả.

Chuẩn định từ nay trong dinh vệ các quân, như các quan to, chưởng lãnh ra trấn, vẫn lãnh biền binh sở thuộc, cùng quản quan đem biền binh sở thuộc đi thú, thì những ấn triện quan phòng đồ kỷ của nhà nước cấp đều cho mang theo. Khi có ra ngoài vì việc công mà có người đồng liêu thì người đồng liêu giữ ấn; đi một mình thì chỉ đem theo ấn quan phòng, còn ấn triện đồ kỷ thì viên quyền nhiếp giữ. Lại sắc phàm quản vệ, quản cơ, ra ngoài làm việc một mình mà vệ cơ có người chưởng lãnh thì đồ kỷ giao cho người chưởng lãnh quyền giữ. Ghi làm lệ.

Lấy cai đội Hữu quân là Đỗ Hữu Linh làm giám đốc kho Kinh, chánh đội trưởng suất đội Trung quân là Cao Tiến Thủy làm phó giám đốc.

Sai trấn thần Nghệ-an đặt đồn Thanh-nhuế (thuộc huyện Vĩnh-hòa phủ Tương-dương), phát những tù phạm tội quân lưu, chia ở đất ấy, cấp cho đồ làm ruộng để sinh lý làm ăn, lượng phái lính ở trấn đóng giữ để quản thúc.

Sai thự Tiền quân Trần Văn Năng kiêm quản Tào chính. Sai trích tiền thuế thưởng cho người kiêm quản trước là Trần Đăng Long 200 quan, Nguyễn Kim Bảng 100 quan.

Thành thần Gia-định tâu xin nhân kỳ xuất quân đầu năm họp tất cả biền binh thuộc hạt lại để điểm duyệt, để ngăn sự gian mạo. Vua theo lời tâu.

---

(1) Thư hương: Văn chương sự nghiệp của nhà nho.

https://tieulun.hopto.org

Quyền chưởng ấn tổng trấn Bắc-thành là Trương Văn Minh dâng biểu tâu tự trần rằng chính thể chưa am hiểu, lại vừa già ốm, xin chọn một viên văn thần lớn giữ việc Bắc-thành.

Vua thấy Bắc-thành là nơi trọng trấn ở ngoài, còn khó tìm người, dụ bảo cố gắng làm việc.

Định lệ thanh tra bộ Công và Vũ khố. Bộ Công thi vào năm tỵ năm hợi, Vũ khố thi vào năm dần năm thân, đều lấy 6 năm làm một khóa.

Người xã Đông-ngạc Sơn-tây là Phan Huy Tuệ dâng kiểu xe long đoàn, thuyền phượng dực. Vũ khố bác đi. Vua nói rằng: « Kiểu xe thuyền ấy, tuy không ích gì, nhưng cũng là người có chí gắng sức khó nhọc xét dùng cũng không hại gì, để khuyến khích người có tài ». Sai cấp tiền gạo hàng tháng theo Vũ khố sai phái.

Lại định lệ duyệt binh đầu xuân.

(Hàng năm cứ đầu năm các lính ở Kinh đều họp cả. Trước kỳ bộ Binh tâu xin định ngày điểm binh. Được chỉ thì chép ra đem gián yết cho mọi người đều biết. Cứ các người cai quản lấy đủ danh sách biên binh thực tại, để chiếu điểm. Trước một ngày, tự dưởng quan bộ Binh đến viên ngoại lang, đều mặc triều phục đến sân điện Cần-chánh làm lễ bái mạng. Đến canh năm ngày duyệt binh, sau khi bắn ống lệnh, các viên quản lãnh đều mặc nhung phục đem biên binh bộ thuộc chỉnh bị quân dung võ khí, theo ban thứ bày hàng ở trước Nam đài. Sáng sớm ty viên bộ Binh gọi tên tra điểm, rồi làm bài chuyển tâu lên. Rước vua ngự điện Càn-nguyên, đường quan thộục viên bộ Binh đều mặc triều phục làm lễ phục mạng. Các viên quản lãnh đem biên binh làm lễ chiêm bái. Lại cứ giữ hàng ngũ đứng đợi duyệt xem. Lúc được truyền chỉ cho về, biên binh đều cầm khí giới hô quân lệnh, đánh quân nhạc theo

https://tieulun.hopto.org

thứ tự chia nhau đi ra. Vua về cung, quan bộ Binh lại làm sách tiến trình).

Ngày tân dậu, duyệt binh. Vua ngự xem ở Nam đài.

Cấm các dinh quân sai binh lính làm việc riêng. Phàm việc sai khiến tầm thường đều xử tội theo luật. Nếu làm việc nặng như việc thổ mộc làm nhọc sức lính, cùng lại sai vệ sĩ các quân Thị trung Thị nội thì xử tội nặng thêm lên. Hoặc nể theo lời hoàng thân quốc thích cho mượn lính đi làm việc riêng thì cũng xử nặng.

Lại du cho quan Bắc-thành xét hạch quan lại các tào. Du rằng: « Việc cốt yếu trong chính trị, xét quan lại là trước hết. Thực vì làm việc nước, cố nhiên là ở thượng ty, mà thừa hành thì phải được người lanh lẹn am hiểu mới có thể xong xuôi mọi việc. Sao lại cho người hèn kém xen lẫn vào đấy? Trước đây du bảo cặn kẽ, cũng muốn sửa đổi một phen để cách bỏ cái tệ đã lâu. Thế mà đến nay chưa thấy xét tâu, hay đã là những người làm việc giỏi cả rồi? Ngươi Trương Văn Minh nên hội đồng các tào trưởng để xét kỹ những viên dịch trong tào, như có người nào hèn kém không làm việc được thì chỉ tên nghiêm hặc, trẫm sẽ cho thải đi. Chớ cho lời dụ này là cụ văn mà sẽ bị can đình nghị không nhỏ ».

Bộ Binh dâng sách bổng mãn (1) về võ giai. Giao bộ Lễ duyệt lại, tâu rằng: « Phép thăng giáng nên theo công lỗi lớn nhỏ mà cân nhắc. Nay xem trong sách có người bị phạt tội nhẹ mà cũng đều cho vào hạng liệt, hình như khắc quá ». Nhận trích ra hơn 40 người tâu lên. Vua cho cung chức như cũ.

Lấy vệ úy Hậu vệ dinh Hổ oai quân Thị nội là Lê Phúc Bảo làm trấn thủ Sơn-tây, hiệu úy Nguyễn Khả Bằng

---

(1) Bổng mãn: Ăn lương về chức ấy đủ 6 năm gọi là bổng mãn.

https://tieulun.hopto.org

làm phó vệ úy vệ Kỷ võ, phó quản cơ Nguyễn Đức Trương làm phó vệ úy vệ Thành võ.

Hai xã Thâm-trào, Hương-liệu dinh Quảng-trị (Thâm-trào thuộc huyện Hải-lăng, Hương-liệu thuộc huyện Đăng-xương) xin miễn dao dịch cho dân binh trong xã, để đào kênh cho lợi việc ruộng. Vua sai trấn thần xét thực, cho nghỉ một hạn 6 tháng, lại thưởng thêm cho 300 quan tiền.

Xây thành trấn Thanh-hoa, phát 1.200 linh ở trấn và điều thêm 2.500 linh Nghệ-an. Sai vệ úy vệ Trung nhất quân Thị trung là Lê Văn Hiếu hội với trấn thủ Ngô Văn Vĩnh coi việc ấy. Răn không được thuê rẻ nhân công mà làm nhọc dân. Vài tháng xây xong, thưởng cho quan và quân, kỷ lục và tiền lụa theo thứ bực.

Đặt thêm chức hiệp thủ cửa biển ở hai tấn Việt-yên và Tùng-luật ở trấn Quảng-trị.

Đổi cấp tiền thờ cúng các công thần khai quốc Nguyễn Hữu Dật, Nguyễn Hữu Kinh, Tống Phước Trị, Nguyễn Hữu Hào, Tống Phước Đào (Hữu Dật Hữu Kinh mỗi năm đều 80 quan, Phước trị, Hữu Hào đều 30 quan, Phước Đào 20 quan). Đầu đời Gia-long lấy ruộng quan đồn điền ở xã Mai-xá dinh Quảng-trị cấp cho con cháu Nguyễn Hữu Dật Nguyễn Hữu Kinh đều 15 mẫu, con cháu Phước Trị, Hữu Hào đều 6 mẫu, con cháu Phước Đào 3 mẫu để làm ruộng thờ cúng. Về sau cháu chắt cho người thuê để cấy, thường sinh tranh kiện. Bèn theo lời bộ Hộ bàn giao cho dân xã sở tại cày cấy nộp thuế. Rồi trích tiền kho, phát cho làm tiền kho để cúng thờ.

Trấn Hưng-hóa thăm dò nghe tin nước Nam chưởng sai dân binh chứa lương ở biên giới để mưu xâm lược Trấn-ninh, đem việc tâu lên.

Vua thấy rằng Trấn-ninh mới phụ nghĩ cách để trấn tĩnh. Bèn đổi tư vụ Binh bộ Nguyễn Văn Lễ làm hiệu

https://tieulun.hopto.org

úy vệ Cẩm y đến đó đóng giữ, khởi phục Nguyễn Văn Hưng và Đinh Phiên làm chủ bạ, giúp đỡ công việc trú phòng. Hạ lệnh cho Nghệ-an phái 2 suất đội Thần sách đem 100 linh thú đi thú, 2 tháng đổi một lần, lương bổng đều do phòng ngự sứ Chiêu Nội cung cấp. Liền thấy nơi ấy lam chướng nặng quá, đổi lại một tháng rưỡi đổi thú một lần. Lại dụ cho Chiêu Nội rằng những tù phạm phát vãng đến Trấn-ninh làm lính, mỗi tháng cấp cho mỗi người 5 tiền và 1 phương gạo, tù phạm quân và lưu mỗi tháng cấp cho 1 phương gạo, lấy ngày đến nơi bắt đầu. Nếu tiền không đủ thì thay bằng bạc.

Thăng hữu tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực làm thự thượng thư Lễ bộ, Thái thường tự thiếu khanh là Hà Quyền làm hữu thị lang Lễ bộ kiêm lãnh Thái thường tự.

Cho Lê Đăng Doanh làm tả tham tri Lại bộ, Đoàn Viết Nguyên làm tả tham tri Lễ bộ, Lê Đại Cương làm hữu tham tri Hình bộ, Hồ Hữu Thẩm làm tả thị lang Lễ bộ.

Sai quan Bắc-thành đốc đồng với thống quản thập cơ, kén chọn trong hàng suất đội có ai làm được chánh phó quản cơ thì kê tên tâu lên.

Dồn bổ 11 đội của vệ Thần oai làm 10 đội.

Cấm cục Tạo tác Bắc-thành trưng thu thuế sản vật không được sách nhiễu. Dụ rằng: « Thuế sản vật biệt nạp thực là phép tốt cống thổ sản từ đời xưa. Năm trước cho dân nộp tiền thay cũng là quyền nghi mà làm. Gần đây lại cho nộp bằng thực vật, người nào không muốn thi chiếu số hộ bắt chịu binh dao, làm như thế cốt chỉ là muốn tiện dân. Nay nghe nói từ lại cục Tạo tác thường nhận khoán để mong dấy túi, hễ không được thế thì dụng ý xích bác không nhận, làm dân rất khổ Ngạch thuế không đủ, há chẳng phải vì từ lại làm bậy mà sinh ra ư? Từ nay hàng năm thu vải lụa thuế sản vật, Hộ tào phải phái người đến cùng làm nếu có không đúng

https://tieulun.hopto.org

cách thức thi cũng nên lấy dài bù ngắn, chước lượng thu cả. Ai giữ thói cũ làm bậy, việc phát ra, thi trị nặng. Thượng ty cũng phải giao bộ nghiêm nghị ». Lại thấy thuế lụa còn thiếu nhiều, cho chia ra làm 3 năm mà thu.

Tháng 2, bộ Binh tâu rằng các vệ cơ đội linh Kinh kỳ đầu xuân phải họp hết, nhiều người đang đi đường bỏ trốn.

Vua dụ rằng: « Trẫm từ lên ngôi đến nay, về phép trị binh, cách nuôi binh, hằng rất để ý. Lo người quản lãnh có tệ sách nhiễu thì đặt điều cấm rõ ràng cặn kẽ; thương linh bị sai phái khó nhọc thì thưởng cho, không tiếc bao giờ. Binh linh đáng phải biết cám ơn, ngày chăm luyện tập. Thế mà nay đến kỳ tập họp, ơn huệ đương ban mà linh trốn có hàng trăm. Có phải bọn ấy đã mất hết lương tâm, hay bởi quan địa phương hiệu triệu cẩu thả qua chuyện, cùng bởi người quản suất ngày thường sách nhiễu nhiều mà đến nỗi thế chăng? Binh thần nên lấy số linh trốn chia làm 10 thành, sai quan địa phương bắt giải đến, hạn trong 1 tháng phải bắt được 4 thành, trong 3 tháng bắt được 6 thành, trong 6 tháng bắt được đủ số thì tha tội. Nếu không thì giao bộ nghiêm nghị Các linh trốn giải đến đều chiếu lệ trị nặng hơn một bực. Tự nay các người cai quản càng phải để ý vỗ về dỗ cho binh linh vui vẻ làm việc. Nếu đã được huấn thị lần này mà binh linh lại còn trốn, thì sẽ phải linh đề kỵ (1) đi các nơi tìm bắt, chém đầu để răn; người cai quản cũng đều bị tội nặng thêm. Nếu gặp lúc bắt linh mà đi đường bỏ trốn thì quan địa phương cũng bị nghiêm nghị ».

(1) Đề kỵ: Sai dịch đi bắt phạm nhân.

https://tieulun.hopto.org

Rồi thi trong hạn giải đến đủ ngạch, hạ lệnh xét trấn nào số nhiều thi thưởng cho quan trấn ấy kỷ lục 2 thứ, số ít thi thưởng cho kỷ lục 1 thứ.

Lấy chủ sự ty Tào chính là Trần Quang Thanh thăng thự phó sứ Tào chính.

Chuẩn định từ nay tất cả các tờ tâu trong ngoài đã có chỉ phê « Tri đạo liễu »(1). « Cai bộ tri đạo » (2) hay là « Cai nha môn tri đạo » (3), việc thuộc về nha nào thi nha ấy phải kiểm duyệt kỹ càng, nếu đã mười phần xác đáng thi theo lệ mà thi hành. Hoặc có chỗ không hợp thi cho tâu lại đợi chỉ.

Nguyễn Thị Quý là vợ Tống Viết Phước trung hưng công thần tặng Thiếu bảo tâu rằng tuổi già không nương cậy vào đâu được, xin sửa lại cái thuyền miễn thuế để buôn bán làm ăn. Và con nuôi là Nguyễn Công Thông cũng xin miễn phú dịch để được nhờ cậy.

Vua dụ bộ Lễ rằng: « Tống Viết Phước ngày xưa theo hầu có công khó nhọc, lại gặp nguy liều mình, trọn nghĩa ở chiến trường. Người vợ là Nguyễn Thị Quý chịu kham khổ giữ tiết, chi cũng đáng thương. Nay lại làm giấy cầu ơn, tình cùng lời cũng thực thà. Chiếc thuyền chiến đóng trước đó Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta đã cho được thông thương, để chi dùng, nay lâu ngày thuyền nát thi cho được tu bổ, không cứ tấc thước dài rộng, vẫn miễn thuế chở hết đời mà thôi. Lại Thị Quý không có con, con nuôi là Nguyễn Công Thông cho vào hạng nhiêu thân, trừ cả thuế thân và binh dao mãn đời, để nêu ân đặc biệt.

---

(1) Đã biết rồi.
(2) Bộ này phải biết.
(3) Nha môn này phải biết.

https://tieulun.hopto.org

Giảm thuế cho đội sài tân [hái củi] (mỗi năm mỗi người phải nộp 6.000 cân củi, nay giảm xuống là 5.000 cân).

Đổi ty Cần tín sở Nội tạo làm ty Thanh thận của Vũ khố, cho đặt 1 tư vụ, 1 bát phẩm thư lại, 2 cửu phẩm thư lại, 30 vị nhập lưu thư lại, vẫn trực ở sở Nội tạo để làm việc.

Tiểu sai là bọn Phan Ngọc Lý, Trương Văn Khánh mượn cớ được sai xuống làng, đẵn cây ở vườn nhà Đinh-viễn công Bình, nói dối là lấy về dâng vua. Việc ấy đến tai vua. Vua nói: « Trong cung dùng cái gì đều cho tăng giá mà mua, dầu cái hoa, cái cây là thứ tầm thường rẻ rúng cũng chưa từng cho đi lấy của dân. Bọn Lý dám giả mạo gian dối như thế, rất là đáng ghét. Sai đánh 100 côn, phát đi làm lính thú sở Ai-lao». Nhân dụ cho Thừa-thiên rằng từ nay lính thị vệ hoặc tôi tớ các nha, có tạ sự đi quấy lấm lụy hương thôn thì bắt giải tâu lên.

Làm duyệt tuyển ở năm nội trấn Bắc-thành và phủ Hoài-đức. Sai thự thống chế dinh Hổ oai là Đỗ Quý, tả thị lang Lại bộ là Thân Văn Duy, phó đô thống Hậu dinh Thần sách gia hàm đô thống là Trần Đăng Long, hữu tham tri Hình bộ là Nguyễn Kim Bảng, phó đô thống chế Trung dinh Thần sách là Đoàn Văn Trường, tả thị lang Binh bộ quyền lãnh Binh tào Bắc-thành là Nguyễn Đức Nhuận, chưởng cơ quản các đội Túc trực vệ Cẩm y là Hồ Văn Trương, tả thị lang Hộ bộ là Ngô Phúc Hội, tả thống chế Thị trung là Nguyễn Văn Trọng, tả tham tri Công bộ là Bùi Đức Minh, chia nhau đi làm.

Quan Bắc-thành tâu rằng các dân xiêu giạt trong hạt thành có nơi chưa về, có nơi mới về mà số đinh chưa đủ, số giản binh còn thiếu 1.300 người, đều là bởi xã dân tìm cách trốn tránh, lâu vẫn chưa điền, xin hạ lệnh cho

https://tieulun.hopto.org

quan tuyển trường nghiêm sức cho các phủ huyện xét thực để ngăn trừ sự dối trá ẩn lậu.

Vua dụ rằng: « Chức trách của quan chuyên khẩn (1) thì việc dân việc quân đều là phận sự cả. Nếu chuyển đổ cho tuyển quan thì chức trách các ngươi ở đâu? Cần phải giữ đạo công đốc suất thuộc hạ hết sức thừa hành, khiến cho kẻ điêu ngoan không đắt được mưu riêng, lại dịch không được gây tệ, thì hộ khẩu có thể tăng thêm, mà ngạch binh không thiếu ».

Lấy thự hữu thị lang Lễ bộ là Nguyễn Công Trứ làm tả thị lang Hình bộ, vẫn sung chức toản tu chức chế.

Định lệ cấp lương cho học trò làm hành tẩu sáu bộ. (Mỗi tháng mỗi người 2 quan tiền 1 phương gạo).

Chuẩn định từ nay các thuộc ty bưu chính chia nhau trực ở nhà tiếp dịch và ở trong cửa Thể-nguyên. Như các nha môn ở Kinh, cùng các địa phương bên ngoài gặp có ống trạm chứa tờ tâu công văn phát đệ theo lệ tối khẩn và thứ khẩn mà gặp ban đêm cửa thành đã đóng, thì nhân viên Bưu chính ứng trực phải giao nhận ngay ở khe cửa, cho việc công được nhanh.

Sai thêm vệ Thành võ quân Thị nội, vệ Tuyển phong tiền tả, vệ Dương Võ quân Thần sách ở Nghệ-an, mỗi vệ 100 biền binh đi thú Bắc-thành.

Thành thần Trương Văn Minh tâu rằng nay hạt thành hơi yên, mà tướng cướp còn nhiều tên lọt lưới. Linh Bắc-thành chỉ có 25.000 người đều là lưới biếng không quen việc đánh trận, một khi sai phái thì phải xen thêm linh kinh vệ để cùng giúp sức, xin phái thêm linh Kinh và linh Thần sách ra thú. Vì thế mà có lệnh này.

Vua dụ rằng: « Linh là người giữ nước. Người cai quản vỗ nuôi giả ngự được dùng, thì khi dùng có thể là

(1) Chuyên khẩn: Quan chuyên trách ở ngoài.

https://tieulun.hopto.org

vô địch. Cứ như người nói thì linh Bắc-thành chẳng hóa ra là ngạch không, mà tướng biền cũng là đặt khống thôi à? Tự nay nên tự khắc trách, nghiêm sức người cai quản khi vô sự thì thao luyện sẵn sàng chăm nom chu đáo, lúc có giặc thì cổ lệ sĩ khi xông pha chiến trường, khiến mỗi người linh có công dụng của mỗi người. Nếu cứ tạm bợ như trước, nuôi thành thói lười biếng thì lỗi không nhỏ đâu ».

Làm vườn Thiệu-phương (ở bên tả trong cung thành), trong vườn dựng điện Hoàng-phúc cùng các đường, các hiên và hồi lang (Cẩm xuân đường(1), Di nhiên đường(2), Hàm xuân hiên (3) Vĩnh phương hiên (4), Hồi lang chữ vạn 卍 (5), Tứ phương ninh bật đường (6), Nam phong giải uẩn đường (7)).

Bổ lệ đặt buổi chầu làm lễ thệ trai (Lễ cũ, trước hôm tế Giao 3 ngày, đặt đại triều nghi ở điện Thái-hòa, tuyên chỉ thề kiêng, các quan ăn chay). Đến bấy giờ bộ Lễ tâu : « Chay là đều. Trước kỳ có răn là để cho các người chấp sự đều hết lòng tinh khiết. Duy thờ Trời lấy sự thực thành kính, không cần văn hoa. Đương lúc nghiêm túc giữ lòng thành thì ngày đêm sạch sẽ để tỏ tinh thành. Nếu lại bày nghi vệ tuyên lời thề kiêng thì hình như là văn hoa phiền phức, sợ không rõ được lòng thành kính chuyên nhất. Xét phép nhà Thanh, trước tế Giao 3 ngày, ban sắc cho bầy tôi thề kiêng không nói đến việc đặt buổi chầu để thề chay. Xin từ nay hàng năm chọn

---

(1) Nhà Gấm xuân.
(2) Nhà Vui về.
(3) Hiên Ngậm xuân.
(4) Hiên thơm mãi.
(5) Hồi lang hình chữ vạn 卍.
(6) Nhà Bốn phương yên lặng.
(7) Nhà Gió nam giải nực.

PHÂN HIỆU TRƯỜNG QUẢN LÝ KINH TẾ T.P
THƯ VIỆN
3340
002411
https://tieulun.hopto.org

được ngày tế Giao rồi, thì xuống dụ răn bảo các quan văn võ chấp sự cùng người bồi tế, đều trước 3 ngày phải chay giới như luật. Còn việc đặt buổi chầu thề chay thì xin thôi ». Vua cho là phải.

Ngày bính tuất, tế Trời Đất ở đàn Nam giao. Trước đây hữu ty làm cầu phao để qua sông Hương, lại sai bảy quân thí nghiệm. Đến trước tế Giao một ngày, xa giá đến Trai cung, đi qua cầu phao nước sông tràn lên, bầy tôi đi theo đều sợ. Vua không biến sắc mặt, sai đổi lấy thuyền rồng theo hầu để sang sông. Người chuyên coi làm cầu là Nguyễn Tài Năng, người thí nghiệm là Phan Văn Thúy cùng người phù giá là Phạm Văn Lý đều bị đình thần tham hặc.

Nhà vua đặc mệnh giáng cấp khác nhau. Dụ rằng: « Việc nước tràn lên cầu, cũng là việc bất ngờ không tính trước được, tình còn khả thương, cho nên gia ơn khiến biết răn mà thôi. Nếu giao cho công nghị, thì cũng khó vì bọn ngươi mà bỏ phép nước được ».

Trấn thần Thanh-hoa tâu rằng dân xiêu tán trong hạt trở về chọn được 134 người, xin cứ theo lệ kén lính trước, thuộc về vệ cơ nào hễ khuyết thì điền bổ. Lại những dân mới đủ lệ kén lính chọn được 208 người xin đặt làm 4 đội Tín sai thuộc trấn.

Vua dụ rằng: « Hạt ngươi nhiều lần xiêu tán, ngạch lính thiếu đến hơn 760 người. Nay dân trở về sung điền chưa được một nửa. Có thể lấy số kén được 342 người đó đều đem điền vào số thiếu. Còn số thiếu thì phải hết lòng chiêu tập vỗ về, để hộ tịch dần dần thêm lên. Cho đủ số cũ, rồi mới trích lính mới bổ đặt các đội Tín sai mới phải ».

Lại sai trích các cục thợ (thợ rèn, thợ sơn, thợ ngõa, thợ bạc) sung bổ ngạch lính thiếu ở các vệ cơ.

Sai Thanh-hoa lấy đá hoa. Hơn một tháng tốn nhân công nhiều, mà đá hoa được không mấy, trấn thần tâu

https://tieulun.hopto.org

lên. Vua bảo thị thần rằng: « Trước nghe nói đá hoa sản nhiều cho nên sai lấy, không ngờ khó như thế. Trẫm từng xem sách *Tống sử* việc Hoa thạch cương (1) thường lấy làm răn. Nay há nên vì việc chơi tầm thường mà bắt dân khó nhọc ư?» Bèn thôi việc ấy.

Dồn 2 đội Xiêm binh nhất nhị ở Sơn-nam làm đội Lạc hóa.

Lấy cai đội vệ Nghiêm dũng Bắc-thành là Nguyễn Văn Tâm làm phó vệ úy vệ Nghiêm dũng.

Ngày tân mão, tiết Thanh minh. Vua rước Hoàng thái hậu yết lăng Thiên thụ.

Phòng ngự sứ Trấn-ninh là Chiêu Nội cùng thổ tri huyện và huyện thừa, bốn huyện Sa-hồ, Sâm-tộ, Mường-lan, Man-soạn, vì mới nhận được sắc mệnh, sắm phương vật đến Nghệ-an bày tạ. Sai trấn thần khoản đãi hậu rồi bảo về.

Định lệ dùng ấn bảo tỉ.

Vua dụ rằng: « Dùng bảo tỉ của nhà nước là để tỏ lệnh tin, bày lời dạy rất trọng mà phép rất lớn. Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta sáng lập phép tắc, trăm thứ đổi mới, sắc lấy vàng đúc các ấn: « Chế cáo chi bảo » (2) « Quốc gia tín bảo » (3) « Sắc chính vạn dân chi bảo »(4), « Thảo tội an dân chi bảo » (5), « Ngự tiền chi bảo » (6), « Mệnh đức chi bảo » (7), từ trước đến nay vẫn thi hành.

---

(1) Hoa thạch cương: Tống Huy tông thích chơi hoa và đá, sai người đi tìm hoa đá lạ đẹp; nhà dân nào có một cây hoa một hòn đá lạ đẹp đều biên lấy sai người giữ để đem về kinh đô. Sau thuyền ghe đem về chật nich cả sông, dãng dài nghìn dặm, người ta gọi là Hoa thạch cương.

(2) 制誥之寶
(3) 國家信寶
(4) 勅正萬民之寶
(5) 討罪安民之寶
(6) 御前之寶
(7) 命德之寶

https://tieulun.hopto.org

Nhưng sáng tác lần đầu, chưa được mười phần đầy đủ. Trẫm kính nối ngôi báu, gặp lúc thái bình, chỉ nghĩ làm sáng thêm phép cũ mà để lại cho đời sau, đã sai lấy vàng đúc ấn « Hoàng đế chi bảo » (1) Nay lại đúc ấn « Hoàng đế tôn thân chi bảo » (2), « Sắc mệnh chi bảo »(3), « Khâm văn chi tỉ » (4), « Duệ võ chi tỉ » (5), « Tri lịch minh thời chi bảo (6), lần lượt đã đúc xong, bèn định từ nay gặp có kính dâng huy hiệu thì dùng ấn « Hoàng đế tôn thân chi bảo », gặp Khánh tiết gia ân, các việc long trọng như cáo dụ thân huân, tuần xem địa phương cùng là ban sắc thư cho ngoại quốc, thì dùng ấn « Hoàng đế chi bảo »; chỉ dụ về chương tấu sổ sách thì dùng ấn « Ngự tiền chi bảo », ban lịch thì dùng ấn « Tri lịch minh thời chi bảo »; định việc học, đặt khoa thi đón kẻ sĩ, cầu lời nói, mọi việc về văn thì dùng ấn « Khâm văn chi tỉ », trị binh xét quân, mở khoa võ cử, nghiêm việc võ bị, mọi việc về võ, thì dùng ấn « Duệ võ chi tỉ »; khen thưởng người công lao có chính tích thì dùng ấn « Mệnh đức chi bảo », ban cấp các sắc cho văn võ cùng phong tặng thần và người thì dùng ấn « Sắc mệnh chi bảo »; sai phái các quan, ban cấp chiếu lệnh, cùng là chiếu văn thăng cấp giáng cấp và dạy bảo răn bảo mọi việc thì dùng ấn « Chế cáo chi bảo », duy các chức hàm quyền thự, dẫu chưa được cáo sắc, nhưng cũng khác với những người sai phái tầm thường, thì những chiếu văn thăng thự cũng đóng ấn « Sắc mệnh chi bảo », gọi phát quân lính, tuyên gọi tướng soái thì dùng ấn « Quốc gia tín bảo »; dạy bảo quan dân, răn bảo các nơi, nêu khen tiết phụ hiếu tử, thì dùng ấn « Sắc chính vạn dân chi

---

(1) 皇帝之寶
(2) 皇帝尊親之寶
(3) 勅命之寶
(4) 欽文之璽
(5) 膺武之璽
(6) 治曆明時之寶

https://tieulun.hopto.org

bảo »; sai tướng ra quân, đánh giặc dẹp loạn, thì dùng ấn « Thảo tội an dân chi bảo », đều theo như thế mà làm, để tỏ lòng tin mà truyền để lâu dài. Đến như lệ cũ, những chiếu văn ban cấp, dầu giấy dóng ấn rồng nhỏ (khắc tám chữ « Thủ chính thiên hạ văn võ quyền hành) thì thôi không dùng nữa ».

Định lại lệ đóng ấn vào sớ sách trong ngoài. (Phàm sớ sách ở chỗ có chữ phê « Khâm thử » thì dóng ấn « Ngự-tiền chi bảo ». Những chỗ số mục, chỗ tẩy chữa, chỗ giáp phùng (1) nếu là sớ sách của sáu bộ và tấu tập của đình thần, sách tiêu thủ của Nội vụ phủ, Vũ khố, các viện Thái y, Thượng trà, các đội Tài hoa, Dực võ, thì đều dùng dấu kiểm « Văn lý mật sát ». Ngoài ra, những tấu sớ của các nha môn ở Kinh, các thành trấn đạo ở ngoài, thì đều theo lệ sáu bộ, sách tàu đều dùng cái kiểm triện nhỏ của nhà nước cấp).

Vua đi xem kho Kinh. Thấy linh coi kho đem tranh tre che đậy chỗ bờ hè, sai quở mắng, dụ rằng tự nay các kho ở Nội vụ, Vũ khố, Nội tàng, khe Kinh thương, thuốc súng, diêm tiêu, cấm không được lấy tranh tre, lá dừa, củi khô là những thứ dễ cháy để gần bốn bên, làm trái phải trị tội nặng. Nếu xảy ra hỏa hoạn phải chém bêu đầu.

Bắt đầu đặt ruộng tịch điền.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Đời xưa vua cày ruộng tịch điền, để lấy gạo làm xôi tế Giao Miếu, nhân thể để xét thời tiết làm ruộng khuyên giúp nông dân, thực là việc lớn trong vương chính. Cái điển ba đường cày, sách vở còn chứng. Nước ta đời Trần đời Lê gián hoặc có làm nghi điển ấy, nhưng phần nhiều giản lược. Trẫm từ thân chính đến nay, chăm nghĩ đến dân, thường lấy việc dạy

(1) Giáp phùng : Chỗ hai tờ giấy đóng giáp nhau.

https://tieulun.hopto.org

dân chăm nghề gốc làm gấp. Hiện nay triều đình nhàn rỗi, giảng tìm phép xưa, thực là việc nên làm trước. Nên chọn đất ở trong Kinh thành làm chỗ tịch điền », bèn sai đặt ở hai phường Hậu-sinh, An-trạch, bên tả dựng đài Quan-canh, đằng trước làm ruộng để tịch, đằng sau làm điện thay áo, bên hữu đặt đàn Tiên-nông và đình Thần thương thu thóc. Sai Trung quân Tống Phước Lương coi làm. Thưởng tiền cho thợ và biền binh làm việc 5.000 quan. Lại đặt sở Diễn canh (tập cày) ở phía Bắc cung Khánh ninh, gọi là vườn Vĩnh-trạch. Sai bộ Lễ bàn định điển lệ. Hàng năm cứ tháng trọng hạ (tháng 5) chọn ngày tốt làm lễ.

Trước kỳ, phủ Thừa-thiên sức cho nông dân cày bừa ruộng tịch điền trước cho đất mềm kỹ. Trước 5 ngày, vua ngự vườn Vĩnh-trạch xem tập cày. Trước 1 ngày quan phủ Thừa-thiên lĩnh đệ 1 cái roi, 1 cái cày, 1 thùng thóc, đặt lên án vàng trên thềm giữa điện Cần-chánh. Vua thân xem đồ nông cụ xong, quan bộ Hộ mang giao cho quan phủ Thừa-thiên tiếp nhận mang ra cửa Tả túc, đặt vào long đình. Nghi trượng nhã nhạc dẫn trước, tán lọng che lên, đến cửa Tả đoan. Rồi lấy roi, cày, thùng thóc chia làm 12 phần, đặt ở Thái đình, theo thứ tự đi sau đến ruộng tịch điền, chiếu thứ vị bày ra, giờ tỵ ngày hôm ấy, vua đến cung Khánh ninh trú chân. Biền binh đứng bày hàng ở tả hữu đường vua đi. Lại bày linh và voi cờ súng ống ở ngoài tường ruộng tịch điền. Giờ tỵ ngày ấy, hữu tỵ bày lễ phẩm trên đàn Tiên nông. Canh năm, trống nghiêm ba hồi, thị vệ bày lỗ bộ ở ngoài cửa cung Khánh ninh. Đến giờ mão, vua đội mũ cửu long, áo hoàng bào, đai ngọc lên kiệu người dẫn trước, người theo sau, đúng nghi vệ. Nhã nhạc có bày nhưng không cử. Đến tường phía nam đàn Tiên nông, các quan mang mũ áo thường triều qui đón ở phía trong

https://tieulun.hopto.org

cửa phường. Vua đến bên đông đường thần lộ xuống kiệu vào tế. Lễ xong vua ngự đến điện cụ phục, thay mang mũ Đường cân cửu long, áo long bào chẽn tay, thắt đai ngọc. Bộ Lễ tâu xin làm lễ cày tịch điền. Vua đến chỗ cày, đứng trông hướng nam, các quan đứng chầu ở tả hữu dài Quan-canh; quan Thái-thường tự xướng, quan Lễ bộ dâng cày, quan phủ Thừa-thiên dâng roi. Vua tay phải cầm cày, tay trái cầm roi, kỳ lão và nông phu đều 2 người dắt trâu, thị vệ 2 người đỡ cày. Ca sinh hát bài « Hòa tử », nhạc sinh múa cờ màu; nhã nhạc cử nhạc. Phủ thừa Thừa-thiên bưng thùng thóc đi theo. Hoàng tử cùng quan Hộ bộ đều cử một người theo sau vãi thóc. Vua cày 3 đường đi 3 đường lại xong, ngự lên đài Quan-canh. Các quan ở dưới dài chia 2 bên đứng hầu. Các hoàng tử, và thân công theo cày, đều đội mũ vàng mặc áo đỏ, cầm cày cầm roi cày 5 đường đi 5 đường lại, kế đến văn võ đại thần 9 người, văn đội mũ văn công, võ đội mũ hổ dầu, đều mặc áo lam, cùng cầm cày cầm roi cày 9 đường đi 9 đường lại. Đều dùng thuộc lại kinh huyện đi theo sau bưng thùng thóc vãi thóc. Lễ xong, vua ngự điện cụ phục, thay mặc long bào rộng tay, lên kiệu. Đại nhạc nhã nhạc đều nổi. Các quan lại ở trong cửa phường qui tống. Vua về cung Khánh-ninh. Các quan làm lễ khánh hạ. Ban yến và ban thưởng theo thứ bực. Quan phủ Thừa-thiên đem nông dân cày hết số ruộng tịch điền hơn 4 mẫu 4 sào, lấy hơn 2 mẫu 9 sào trồng lúa nếp, hơn một mẫu 4 sào trồng lúa tẻ. Sau khi gặt lúa, quan phủ Thừa-thiên hội đồng với bộ Hộ chọn lúa giống để riêng, còn thừa thì chứa vào kho Thần thương, gặp các tiết lễ Giao Miếu thì thổi xôi. Sau đấy hàng năm việc tế đàn Tiên nông

https://tieulun.hopto.org

đều sai Kinh doãn khâm mạng làm lễ. Lễ cày ruộng tịch điền thì nếu có quan phụng mạng làm thay, cùng những năm vua đi thăm địa phương thì cũng do Kinh doãn cày thay). Lại sai chọn mua thóc tẻ thóc nếp ở Thừa-thiên, Quảng-nam, Quảng-trị, Sơn-tây thuộc Bắc-thành, lấy những thứ chất gạo trắng tinh, mà khi vị thơm dẻo, giao cho phủ Thừa-thiên chứa để dùng làm thóc giống.

Định lệ lương cho nông phu cày ruộng tịch điền. (Nông phu 30 người, lấy dân ở 8 xã Phú-xuân sung vào cấp mỗi tháng mỗi người đều gạo một phương, tiền 1 quan, lấy mồng 1 tháng 4 năm ấy bắt đầu. Xong việc làm ruộng thì chia ban mà chi lương, người ở ban thì mỗi tháng 1 phương gạo).

Phó sứ Hộ thành binh mã ty là Đỗ Phúc Thịnh phụng mạng đi Thanh-hoa xem xét hình thế núi sông, về đem địa đồ dâng lên. Vua khen là tinh tế và khéo, thưởng kỷ lục 1 thứ cùng áo quần và tiền bổng.

Quan Bắc-thành tâu rằng năm nội trấn ở hạt thành thóc tô chính cung từ năm Minh-mệnh thứ 8 về trước, thiếu đến hơn 658.000 hộc, xin cho dân nộp thay bằng tiền.

Vua dụ rằng: « Bắc-thành mấy năm mất mùa liền, dẫu vụ mùa năm trước được lớn, nhưng sau nhiều năm đói kém thế tất chưa được thừa thãi. Trẫm nghĩ đến đời sống của dân, phàm việc gì có ích cho dân, đều không ngại phí, nếu nộp thay bằng tiền mà tiện cho dân thì sao lại so đo! Duy nghĩ những kỳ thu thuế lý dịch thường thu trước vào tay, nên bây giờ theo lời xin thì kẻ bao thu trước lại đầy túi riêng chứ tiểu dân nào được ích gì. Vậy cho hoãn đến sang năm».

https://tieulun.hopto.org

Vua đi xem sông Lợi-nông, thấy lúa ruộng dọc bờ xanh tốt bảo bầy tôi rằng: « Trước Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta bỏ vài vạn bạc đào con sông này, làm lợi cho dân mãi mãi. Mới biết thành nhân lưu ơn muôn đời to như thế đấy ».

Trấn thủ Vĩnh-thanh là Nguyễn Văn Cận vì dong túng người nhà sách nhiễu nhân dân phải giáng 3 cấp đồi đi. Liền bổ thành thủ úy Bắc-thành.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tý, năm Minh-mệnh thứ 9 [1828], mùa xuân tháng 3, ngày canh tý, nhật thực.

Làm duyệt tuyển ở các trấn từ Bình-định vào Nam đến Bình-thuận. Sai chưởng cơ lãnh trấn thủ Phú-yên là Trương Văn Chính, Lễ bộ tả tham tri là Đoàn Viết Nguyên, trấn thủ Bình-thuận là Nguyễn Văn Tài, hiệp trấn Biên-hòa là Bùi Đức Mân, chưởng cơ lãnh vệ Nội hầu là Phạm Văn Tín, hiệp trấn Bình-định là Nguyễn Bá Uông, chưởng cơ lãnh trấn thủ Bình-định là Nguyễn Văn Quế, hiệp trấn Định-tường là Trần Văn Lộc, chia nhau đi làm.

Giáng bổ hữu thị lang Công bộ là Tôn thất Chu làm tư tế sứ ty Tư tế, gia hàm thị lang ăn lương chánh tứ phẩm, vẫn quyền biện việc phủ Tôn nhân. Chu giả yếu. không làm nổi việc bộ cho nên giáng.

Định cấm về vu khống và kêu lại.

Vua dụ rằng: « Xử kiện qui được tinh thực, cho nên đặt quan hỏi hình từ huyện, rồi đến phủ, đến trấn, đến thành, theo thứ tự mà xét xử, để tỏ thận trọng, còn lỡ có người oan uổng hoặc chưa được tỏ hết. Phàm có đơn kêu đến Kinh đều cho xét lại là muốn sạch hết

https://tieulun.hopto.org

mối tệ của quan lại mà suốt được tình uẩn của dân. Nhưng bọn diêu gian muốn tìm cách thoát tội đặt lời mua chứng, vượt bực đầu đơn, xét kỹ đều là không thực, thói gian dối ấy không thể dung được. Tự nay về sau, phàm người đi kiện, đã qua huyện nha xét ra là vu cáo, thì chiếu luật xử tội, nếu không biết tội lại đi kêu ở phủ ở trấn ở thành thì cứ mỗi lần gia nặng tội một lần. Nếu còn đến Kinh kêu bậy nữa thì xử rất nặng. Như bản tội đã nặng không thể thêm được nữa, thì chỉ hỏi người kêu thay. Những việc đã xét xử công bằng rồi mà còn đi kêu nữa thì cũng tội như thế».

Hữu quản phó tướng là Nguyễn Văn Xuân 76 tuổi, dâng biểu xin hưu trí. Vua dụ: «Ngày nay cựu thần ở triều như khanh không có mấy người, sao lại vin tuổi già mà thôi việc. Nên ở lại làm gương mẫu cho bọn hậu tiến. Lại chẳng tốt hơn à?» Xuân lạy tạ.

Đổi hiệu Tư thuận thổ binh của Ninh-bình làm bốn hiệu Ninh hùng. Ba huyện Lạc-thổ, Phụng-hóa, An-hóa ở thượng đạo Ninh-bình hơn 500 người dân thổ trước đặt làm bốn hiệu Tiền thuận, Tả thuận, Hữu thuận, Hậu thuận, đến bấy giờ bộ Binh bàn xin dồn làm 1 cơ 10 đội, mỗi năm làm sổ ngạch như lệ cơ binh. Đình thần bàn lại cho rằng: «Binh chính của nước đã có kỷ luật, mà Ninh-bình là đất phên giậu, thực là chỗ địa đầu quan yếu. Sự xếp đặt biên phòng sao có thể sơ lược. Nay bộ Binh bàn xếp thành cơ đội cho sổ ngạch đều nhau khiến chế độ hoạch nhất, cố nhiên là chu đáo, nhưng thổ tục man lão cùng người kinh khác nhau, việc sửa đổi nên làm dần dần. Nghĩ nên phỏng theo tên cơ Lạng hùng Tuyên hùng ở Bắc-thành mà đặt làm 4 hiệu Ninh hùng nhất nhị tam tứ mỗi hiệu đặt 1 chánh quản hiệu, 2 phó quản hiệu, chia ban mà chi lương, vẫn dòng giữ dồn Chi-nè, không phải làm binh ngạch. Đợi thấm nhuần

https://tieulun.hopto.org

giáo hóa, thêm sau rồi sẽ xếp vào đội ngũ cũng chưa muộn gì. Vua cho là phải. Sai bọn phòng ngự sứ Quách Công Phụng, Quách Công Thẫn, Quách Công Huyên, Quách Công Chuyên 4 người lấy nguyên hàm sung chánh quản hiệu. thổ ty Quách Tất Tại, Cao Viết Chế, Quách Công Toản, Quách Công Ân, Đinh Thế Đội, Quách Công Kiên, Quách Tất Công. Quách Công Kim 8 người được trao hàm phòng ngự đồng tri, sung chức phó quản hiệu.

Trấn thủ Tuyên-quang là Lê Phúc Hậu, hiệp trấn là Nguyễn Hữu Phượng, tham hiệp là Lưu Ức, nguyên trấn thủ cải bổ trấn thủ Quảng-yên là Lê Huy Tích, đều bị tội miễn chức. Sai phó thống thập cơ Chấn Định thuộc Trung quân là Hoàng Văn Ân, thiêm sự Hình bộ sung biện Bắc-thành Hình tào là Hoàng Văn Quyền quyền nhiếp ấn vụ Tuyên-quang, vệ úy vệ Tuyển phong hậu quân Thần sách là Phạm Văn Bình quyền trấn thủ Quảng-yên.

Trước đây linh coi đề lao dút lót để xin tha tội cho một tên cường phạm. Lê Huy Tích, Lưu Ức cùng thự hiệp trấn Phạm Gia Tứ nhẹ dạ nghe lời gian mà tha. Sau đó Tích bị đổi đi nơi khác, Tứ về hưu. Lê Phúc Hậu, Nguyễn Hữu Phượng đến thay làm việc, tên cường phạm ấy lại bị bắt, nó mới thú thực. Bọn Hậu Phượng bảo rằng phải thay đổi án cũ, không cứu xét nữa. Đến bấy giờ sự ấy phát giác bọn ấy đều bị giải chức, giao cho Bắc-thành nghiêm xét. Khi án tâu lên, Lưu Ức can việc ấy từ đầu đến cuối bị xử lưu 3 nghìn dặm, Nguyễn Hữu Phượng xử đồ 3 năm, Lê Huy Tích đồ 2 năm, Lê Phúc Hậu phát vãng đi Cam-lộ gắng sức chuộc tội, Phạm Gia Tứ bị thu bằng sắc, về quê phục dịch.

Đổi sổ ngạch thổ tù các thành trấn đạo, gọi là phiên thần thì đổi làm thổ ty.

https://tieulun.hopto.org

Thổ ty Cao-bằng là Nguyễn Oánh can những lạm bị tội đồ. Quan Bắc-thành tâu xin đem số nhân dân về phần tên ấy cai quản cho người họ là Nguyễn Khản nối làm thổ ty. Vua muốn đổi thổ quan mà đặt lưu quan (1) hạ lệnh cho trấn thần chọn đặt lý trưởng để thu nộp thuế khóa không cho thế tập nữa.

Triệu tả thị lang Hình bộ lãnh Hình tào thành Gia-định là Trịnh Xuân Trạm về Kinh đợi chỉ. Trạm không làm nổi việc tào nên triệu về, rồi chết.

Lấy hiệp trấn Bình-định là Nguyễn Bá Uông làm hữu thị lang Hình bộ lãnh Hình tào thành Gia-định, lang trung Công bộ là Nguyễn Công Tiệp quyền hiệp trấn Bình-định, sai chạy trạm đến Bình-hòa thay cho Bá Uông sung làm quan tuyển trường.

Chuẩn định từ nay phàm những tù phạm phát phối làm nô cũng chiếu theo lệ tù quân lưu, ngày phát đi cấp cho đàn ông dân bà mỗi người 1 tấm vải 2 quan tiền, đến chỗ đày, cấp cho 1 quan tiền nữa.

Đúc lại ấn « Văn lý mật sát 文理密察 » (2) (trước bằng bạc nay đổi đúc bằng vàng), lại đổi chế triện vuông « Văn hành công khí 文衡公器 » (3) trường thi Hội 2 quả, 6 trường thi Hương mỗi trường 4 quả (trước bằng đồng nay làm bằng ngà), đổi chế ấn quan phòng bằng đồng của Học chính Quảng-nam, Quảng-trị, Quảng-bình (trước dùng hai chữ trực lệ nay bớt đi), đổi chế ấn đồ ký bằng đồng của cơ Định man trấn Quảng-trị (trước dùng chữ dinh, nay đổi làm chữ trấn).

---

(1) Lưu quan : Bổ người ngoài đến làm quan, thay đổi quan đi nơi nọ nơi kia.

(2) Văn lý mật sát : « Lẽ văn xét kín ».

(3) Văn hành công khí : Cái cân để cân nhắc văn chương.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định từ nay các quan lại can án và phải đình bổng đợi án xong, nếu được miễn nghị thì được truy lãnh, nếu bị giáng phạt thì chiếu án thi hành. Bộ Hộ nhân tâu rằng: « Ngày lãnh bổng là vào ngày đầu tháng, những người can án được chỉ vào ngày 2 ngày 3 về sau, hoặc việc phát từ ngày đầu tháng mà quá ngày ấy mới lục đến, thì đều miễn đình cấp. Càng những án xử phạt roi phạt trượng rồi phát lạc, dẫn không được gọi là miễn nghị, mà so với thực giáng thực phạt có hơi khác, thì xin chiếu theo lệ lương đáng được mà truy cấp ».

Tù trốn ở châu Mường-vang đạo Cam-lộ trấn Quảng-trị là A Điền Cáo rủ họp 600 man cướp phá nhân dân trong châu. Thổ tri châu là Kim đánh nhau với giặc bị thua chạy. Quan trấn thần sai phó quản cơ thí sai cơ Định man là Nguyễn Văn Thạch đem quân đi đánh, rồi làm sớ tâu lên. Vua sai thự phó vệ úy vệ Nội hầu là Tôn thất Tự đem vệ binh theo hiệp trấn Nguyễn Công Đàm đến đạo Cam-lộ để trấn áp, hịch cho thổ binh các châu họp lại đánh giặc.

Hữu thị lang Lễ bộ là Hà Quyền tự nghĩ trước mình làm việc trấn ấy, đề phòng không cẩn thận để cho tên Cáo vượt ngục trốn ra, làm hoạn nạn cho dân biên giới, dâng sớ nhận tội xin đi đánh giặc. Vua khen tốt, y cho. Dụ rằng: « Ngươi biết hổ thẹn mà phấn khởi, trẫm rất khen dấy. Phàm người nhân không cần mạnh, người nghĩa không cần khỏe. Ngươi đừng lo vì sức yếu, chỉ cần làm sự thì thận trọng, không nên khinh suất mà đến nỗi lũng mạn thôi ». Bèn sai cùng với vệ úy quản đạo Cam-lộ là Tống Văn Uyển đem quân Định man định ngày tiến đánh. Lại phái 2 đội Ngân thương đi theo. Hà Quyền đến châu Mường-vang, tên Cáo nghe tiếng, bảo nhau chạy trốn ngay, dẫng giặc giải tán. Bắt được 16 người Man Lão, 6 thớt voi, chiêu dụ vỗ về những

https://tieulun.hopto.org

thổ dân lưu tán, khiến trở về làm ăn. Vua nghĩ dất lam chướng không nên đóng quân lâu, hạ lệnh cho rút về. Thưởng tiền cho quân sĩ đi trận ấy, theo thứ bực. Quyền về đến Kinh, ốm nặng. Vua bảo thị thần rằng: « Hà Quyền là văn thần mà xin đi đánh giặc, vì nước quên mình, ít người được như thế, nay vì lam chướng mà ốm, trẫm rất thương. Nhưng người tốt tất nhiên trời giúp, rồi cũng khỏi ». Được hơn một tháng, Quyền vào yết kiến vua dụ rằng: « Ngươi vốn nhiều bệnh huống lại mới khỏi, nên tĩnh dưỡng, không nên vội lấy việc bộ làm cần kíp ».

Cho Nguyễn Hựu Khôi làm phó vệ úy vệ Minh nghĩa, theo lời xin của tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt. Vua bảo bộ Lại rằng: « Nay khi giới dần nóng, nên truyền dụ các quan hàng ngày tâu việc đều vào chầu rất sớm, ngày hội nghị cũng đến 7, 8 khắc thì thôi, để tránh khi nóng độc ».

Chuẩn định tự nay các quan văn võ, ai đã có chỉ không nên bàn thì không được tiến cử, phải đợi 3 năm không có lỗi gì thì do bộ Lại bộ Binh kê danh sách, đợi chỉ bổ dùng.

Quyền biện việc Tôn nhân phủ là Tôn thất Chu tâu rằng: « Tự trước lệ cấp phát về hồng bạch (1), trong hộ tôn thất những người xa không được dự ». Vua nói ơn trạch của thánh nhân năm đời là hết, đó là để nói cách thêm bớt (2) mà thôi. Nhà nước ta nhờ Trời Đất Tôn Miếu mà tươi sáng thịnh vượng truyền đến trăm đời, tự gần đến xa, đều nên cùng hưởng ơn trạch như nhau.

---

(1) Hồng bạch: Hồng là lễ mừng, bạch là lễ tang.

(2) Thêm bớt: Lệ trong tôn thống, 5 đời là gần, ngoài 5 đời là xa, mỗi đời thêm người gần, bớt người xa đi.

https://tieulun.hopto.org

chứ có hạn đâu? Bèn cấp thêm cho Tôn nhân phủ 2.000 quan tiền.

Lấy phó vệ úy vệ Tiền phong trung là Hoàng Văn Lý làm phó vệ úy vệ hậu nhất quân Thị trung, cai đội Cẩm y là Nguyễn Văn Doãn làm phó vệ úy vệ Tiền phong trung, cai đội Cẩm y là Lê Văn Nguyên làm phó vệ úy vệ Hổ oai hậu.

Lấy Tả thị lang Hình bộ là Nguyễn Công Trứ lãnh chức dinh điền sứ. Nguyên trước Nguyễn Công Trứ dâng sớ nói 3 việc là:

1) Lập phép nghiêm cấm để trừ dứt trộm cướp (Bắc-thành sau loạn Tây-sơn, tập tục kiêu ngoa, những bọn gian giảo, thấy lợi quên nghĩa, bắt cóc người, đào mồ mả để đòi tiền chuộc, tụ tập đồ đảng dọa nạt dân làng, tù trốn thì lấy nhà cường hào làm sào huyệt, tổng lý cũng lấy kẻ hung ác làm chân tay, để xưng hùng với nhau. Phàm gọi là làm loạn, không phải cứ đánh thành cướp đất mới là làm loạn; người không ở yên thuận lẽ cũng là loạn. Ngạn ngữ nói: « Loạn thì chém » không dùng phép nặng không ngăn được loạn. Xin đặt thêm hương trưởng mỗi làng 2 người, để coi sóc, nhân dân khiến họ yên nghiệp làm ăn, ai du đãng trộm cướp thì báo quan ngay, nếu dung túng chứa chấp, việc phát giác thì tổng trưởng, hương trưởng, xã trưởng đều phải chém cả. Phàm cha anh không ngăn cấm được con em thì cho tự thú cáo trước, nếu giấu giếm đến lúc phát giác thì phải đồng tội. Như thế thì không ai dám phạm, mà trộm cướp yên tắt được).

2) Minh việc thưởng phạt để khuyến khích quan lại. (Nay lại dịch tham ô thưởng làm hại cho dân là bởi chưa có cách khuyên răn. Xin phàm các địa phương, nên thải bỏ những người hèn kém bớt đi một nửa, và cho thêm lương, để giữ thanh liêm; định lệ 3 năm, xét một lần,

https://tieulun.hopto.org

ai liêm cần thì được cất nhắc, ai khinh nhờn pháp luật thì không cứ việc lớn hay nhỏ, tang nhiều hay ít, đều trị tội cả, khiến ai ai cũng biết giữ mình. Như thế thì tham chuyển thành liêm cả).

3) Vỡ ruộng hoang cho dân nghèo. (Đời làm ăn xưa chia ruộng định của, dân có nghiệp thường cho nên ở yên nơi làng mạc không có gian tà. Ngày nay những dân nghèo túng, ăn dưng chơi không, khi cùng thì họp nhau trộm cướp, cái tệ không ngăn cấm được. Trước thần đến Nam-định thấy ruộng bỏ hoang ở các huyện Giao-thủy, Chân-định mênh mông bát ngát. Ngoài ra còn không biết mấy nghìn trăm mẫu, hỏi ra thì dân địa phương muốn khai khẩn, nhưng phí tổn nhiều, không đủ sức làm. Nếu cấp cho tiền công thì có thể nhóm họp dân nghèo mà khai khẩn, nhà nước phí tổn không mấy mà mối lợi tự nhiên sẽ đến vô cùng. Vả lại bãi Tiền-châu ở huyện Chân-định hoang rậm, trộm cướp thường tụ họp ở đấy làm sào huyệt, nay khai phá ra, không những có thể cho dân nghèo làm ăn, lại còn dứt được đảng ác. Xin sai trấn thần đến khám xét, phàm những đất hoang có thể khai khẩn được, cho những người địa phương giàu có chia nhau trông coi công làm, mộ những dân nghèo các hạt đến khai khẩn, như mộ được 50 người thì lập làm một làng, cho làm lý trưởng, mộ được 30 người thì lập làm một ấp, cho làm ấp trưởng; đều tính đất chia cho. Cấp cho tiền công để làm cửa nhà, mua trâu bò nông cụ; lại lượng cấp tiền gạo lương tháng trong hạn 6 tháng, ngoài hạn ấy thì làm lấy mà ăn, 3 năm thành ruộng, đến chiếu lệ tư điền mà đánh thuế. Quan phủ huyện sở tại lập kho chứa thóc để phòng năm mất mùa cho dân vay. Những làng ấp mới lập gọi là « quân Lực bản » (1). Phàm các

(1) Lực bản quân: Xưa cho nghề làm ruộng là nghề gốc. Lực bản là ra sức vào nghề gốc.

https://tieulun.hopto.org

hạt xét thấy những dân du đãng không bấu viu vào đâu, đều đưa cả về đấy. Như thế thì đất không bỏ hoang, dân đều làm ruộng, phong tục kiêu bạc lại thành thuần hậu).

Đưa sớ xuống đình thần bàn thì đều cho là: « Điều nghiêm phép cấm cũng là biến thông, duy nói việc phát thì tổng lý hương trưởng đều phải chém thì chưa được phân biệt. Huống chi nói hình phạt mà không nói thưởng khuyên là thiên về một bên. Xin chước định rằng nếu có việc gian phi phát ra ở chỗ tổng trưởng ở thì tổng trưởng cùng với xã trưởng hương trưởng đều xử tội nặng, nếu việc phát ở xã thôn khác, chỉ bắt tội xã trưởng hương trưởng, còn tổng trưởng thì nên bắt tội trượng và cách chức. Trong ba năm, tổng lý giữ được ninh thiếp, thì do thành thần tâu xin khen thưởng, cho họ phấn khởi. Còn chức hương trưởng thì xin mỗi làng chỉ đặt một người, cho khỏi bừa bãi. Đến việc cha anh không ngăn cấm được con em, trong ấy nếu biết tình thì nên bắt tội nặng, nếu không biết tình thì xét xử như luật, không nên cũng xử đồng tội. Điều minh thưởng phạt xin bớt lại dịch mà thêm lương bổng, thì lại dịch đã có định ngạch, người nào việc ấy, sao lại bỏ đi một nửa được? Lương bổng cũng đã có lệ, mà chỉ thêm lương cho lại dịch thì còn các chức việc khác thì sao? Duy trước kia chia ban, nay xin để cả mà phát lương dưỡng liêm cũng được rồi. Việc hạn 3 năm xét để thăng truất cũng có thể làm được. Điều khai khẩn ruộng hoang thì thực được ý nghĩa chăm nghề nông làm gốc. Nhưng nói phủ huyện đặt kho thóc thì lại gây thêm cái tệ của người giữ kho; xin đem nộp vào kho ở trấn là tiện. Phàm làng ấp mới lập, đều cho thuộc vào huyện như lệ thường, không cần lập thêm danh sắc « quân Lực bản » làm gì. Ngày nay Bắc-thành chứa tệ mà hạt

https://tieulun.hopto.org

Nam-định là nhất, ba điều trên xin đem thi hành ở Nam-định ba năm để xem thành hiệu thế nào». Vua nói: «Việc ấy nửa năm cũng đủ, cần gì phải đến 3 năm». Bèn sai Nguyễn Công Trứ lãnh chức Dinh điền sứ, hạn 6 tháng tâu lại. Nguyễn Công Trứ bệ từ. Vua dụ rằng: «Nay các hạt Bắc-thành dần yên, nhân dân hơi biết hướng theo giáo hóa có thể nhân cơ hội này, đưa dân về ruộng đất, khiến yên nghiệp làm ăn, dân có của thường thì có lòng thường, bọn trộm cướp tất phải tan đi mà ngầm hóa. Vả lại triều đình khai hóa không cái gì trước việc dạy dân chăm nghề gốc. Nay việc đinh điền đã giao cho khanh phàm việc có thể làm lợi trừ hại cho dân, cho tùy tiện mà làm, nên hết lòng xếp đặt sớm báo thành công, để yên ủi lòng trẫm mong đợi». Hạ lệnh chọn một viên tư vụ, 10 người bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại đi theo để sai phái.

Nguyễn Công Trứ lại tâu rằng: «Binh dân Bắc-thành, trước vì giặc bắt hiếp đi theo có đến hàng nghìn sợ hãi trốn biệt không có đường về, không khỏi đi theo những tướng giặc còn trốn. Xin phàm kẻ nào hối quá hoàn lương (1), thì cho đến sở Dinh điền thú tội, theo sức mà cấp ruộng cho làm. Những chỗ ruộng đất rải rác có thể lập thành làng trại, đủ cho 15 người ở trở lên thì xin lập làm một trại, 18 người trở lên thì lập làm một giáp, đều đặt trại trưởng và giáp trưởng trông coi. Thế thì đất sẽ không có chỗ bỏ không». Vua đều y cho. Vua thấy rằng thuế chính cung ở Bắc-thành phần nhiều lợi riêng cho bọn hào cường, muốn trừ tệ ấy, mới dụ thành thần rằng: «Các hạt Bắc-thành hay gặp mất mùa kế đến giặc giã, vỡ đê, tinh hình điêu hao đã biết rõ cả rồi.

---

(1) Hối quá hoàn lương: Ăn năn tội lỗi mà lại theo lương thiện.

https://tieulun.hopto.org

Những thuế thiếu tự năm Minh-mệnh thứ 4 về trước, đã gia ân tha cho, mà thuế thiếu từ năm thứ 8 về trước thì hoãn đến năm thứ 10 sẽ thu kèm. Triều đình vốn không gấp việc thu thuế mà không để ý việc dân khổ sở đâu. Nay trộm cướp đã yên, lại thêm được mùa lúa không phải gieo neo như trước nữa, dân ta tự nên sốt sắng việc công mà nộp thuế. Duy bọn tổng lý, hương hào thường thường thu thuế của dân đem về làm của riêng, mà cố ý để thiếu để mong ngày khác được miễn xá, thói ấy trẫm đã biết hết. Ngạch thuế năm nay, bắt phải nộp đủ, không để cho bọn ấy dối trá khinh nhờn nữa ».

Bọn toản tu chức chế Nguyễn Hữu Thận đem bản mẫu tiến lên vua xem. Vua thấy nhiều chỗ không đủ, sai đình thần hội duyệt, có chỗ nào nên thêm bớt hay đổi bỏ thì sửa chữa rõ ràng, chờ lệnh thi hành.

Vua từng cùng thị thần nói chuyện về sử cũ, bảo Thượng bảo khanh là Thân Văn Quyền rằng: « Trẫm từng xem Hán sử đến việc Viễn Áng giải lùi chiếu xuống, không hiểu ra sao? Viễn Áng là thị thần giải chiếu trong cung cấm còn lùi vào đâu? ». Quyền tâu rằng: « Có lẽ là lúc đi chơi ở Thượng-lâm, không giống như ở trong cung cấm »(1).

Vua lại nói: « Không những việc ấy. Như Văn đế tiếc trăm nén vàng mà không xây Lộ đài, mà yêu Đặng Thông ban thưởng cho tiền đến hàng vạn, việc ấy cũng đáng ngờ ».

---

(1) Sách *Hán thư* chép rằng: « Lúc vua Văn đế cùng Hoàng hậu và Thận phu nhân đi ra chơi ở Thượng-lâm, linh hầu giải chiếu cho Thận phu nhân ngồi ngang với chiếu Hoàng hậu. Viễn Áng giải lại chiếu Thận phu nhân lùi xuống dưới và nói rằng phu nhân không được ngồi ngang với Hoàng hậu ».

https://tieulun.hopto.org

Vua lại nói: « Sử để ghi việc, không phải người học rộng không hiểu nổi. Vừa rồi sai các quan toản tu chức chế đến khi dạng bản tiến lên, lời văn nhiều chỗ quê mùa, thế mới biết tài chép sử là khó. Vả lại người khởi cư chú(1) chép đủ việc hay việc dở, vua không nên xem. Xưa Đường Thái tông xem quốc sử, lại tự tay tước bỏ, trẫm cho là không phải. Người có chức trách cầm bút ghi việc, phải nghĩ làm thế nào cho muôn đời về sau tin được phải cẩn thận nhé! ».

Triệu tả tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào kiêm Công tào thành Gia-định là Trần Nhật Vĩnh về Kinh, lấy Hữu thị lang Hộ bộ là Nguyễn Khoa Minh làm thự Hữu tham tri mà thay lãnh chức Hộ tào Gia-định, cùng lấy Hàn lâm viện biên tu là Nguyễn Đăng Khải làm viên ngoại lang Hộ bộ theo làm việc ở Hộ tào. Khởi phục cho Vũ Đức Khuê làm tư vụ Hình bộ theo làm việc ở Hình tào, đều kiêm việc giấy tờ ở thành Gia-định.

Vua sai Hữu thống chế quản Thị trung gia hàm đô thống là Trần Văn Cường kiêm quản Thương bạc. Lấy vệ úy vệ Diệu võ quản thần sách là Lê Văn Quảng làm vệ úy vệ Uy võ, đóng giữ thành phủ Hà-hoa, kiêm quản việc phủ.

Đổi dựng lại kho số 7 ở Quảng-phong.

Trấn thần Bình-định tâu rằng các huyện trong hạt đất lớn nhỏ khác nhau xin đặt tổng mục để theo làm việc. Vua y cho (Hai tổng Bình-viễn, Tuy-hà thuộc huyện Tuy-viễn, 2 tổng Định-sơn, Trừng-hà thuộc huyện Bồng-sơn, 2 tổng Bình-lý Phù-hà thuộc huyện Phù-ly, cứ hai tổng đặt một cai tổng; tổng Mỹ-thuận thuộc huyện Tuy-viễn,

---

(1) Khởi cư chú: Chức quan theo hầu vua, vua nói câu gì, làm việc gì, đều biên chép cả.

https://tieulun.hopto.org

3 tổng thượng, trung, hạ thuộc huyện Bồng-sơn, đất rộng người nhiều, mỗi tổng 1 cai tổng, 1 phó tổng ngoại ủy).

Đổi dội Tài công mộc tượng ở Vũ khố làm cục Tài công mộc tượng.

Cấp thêm tiền công nhu cho quan kinh, một nghìn lạng bạc, một nghìn quan tiền. Lệ trước cứ 2 năm thưởng cấp một lần. Năm ngoái gặp lễ Lục tuần đại khánh của hoàng thái hậu, điển lễ sắm sửa tốn nhiều còn thừa không mấy, nên cấp thêm cho.

Giáng thự thượng thư Lễ bộ là Phan Huy Thực làm hữu tham tri Lễ bộ, giáng thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường, 2 cấp lưu.

Trước đây, Phan Huy Thực đề cử 5 người học trò, Lương Tiến Tường đề cử 1 người, đều bổ Hàn lâm viện, sai bộ Hình bộ Công sát hạch, thi văn lý đều không dùng được. Người Phan Huy Thực đề cử là Lê Trọng Thực, Ngô Vi Chuẩn lại mượn người làm thay. Việc phát giác, giao xuống bộ Lại bàn; xin chiếu luật cống cử phi nhân(1) bắt tội Phan Huy Thực cách chức, Lương Tiến Tường giáng 3 cấp điệu. Vua dụ rằng: « Bộ Lại bàn thế cũng phải nhưng nghĩ bọn Thực vì kém kiến thức, bị bọn tiểu nhân đánh lừa mà xét ngày thường vẫn biết cảm khích cố gắng, nên gia ân cho Thực cách chức thự thượng thư, vẫn giữ chức hữu tham tri Lễ bộ giáng ba cấp lưu, Tường thì đổi làm giáng hai cấp lưu; Trọng Thực và Vi Chuẩn đều phạt 100 trượng, phát đi làm binh ở đất mới mở Trấn-ninh. Tự nay về sau, các quan lớn nhỏ đều giữ lòng công trung vì nước tiến hiền, đừng thấy án này được khoan dung nữa mà coi thường cứ

(1) Cống cử phi nhân: Cống cử người bậy.

https://tieulun.hopto.org

cố phạm cũng dùng lấy cớ để cử lầm bị lỗi mà không chịu chọn người thờ vua. Cốt nhất là gia tâm xem xét, phải biết đến nơi đến chốn, không kể là người thân, không kể là người thù, đừng nhân yêu mà dùng, đừng nhân ghét mà bỏ, bắt chước cổ nhân mà làm, lo gì không tìm được người giỏi ».

Lấy Hàn lâm viện thị độc sung tán thiện Tập thiện đường là Trương Đăng Quế sung chức hành tẩu Văn thư phòng. Quế vào lạy ra mắt. Vua bảo rằng: « Bấy nay ngươi phụ dạo các hoàng tử, rất vừa ý trẫm. Bây giờ các hoàng tử dần dã trưởng thành cho nên sai ngươi theo việc chính trị ». Nhân hỏi: « Thiên tư học vấn của các hoàng tử thế nào? Những người chung quanh ngươi có ngăn cấm được không? » Quế đáp rằng: « Phép nhà Hoàng thượng vốn nghiêm, các hoàng tử gắng sức học tập, không dám trễ nải. Lại thêm sẵn tính ham học, thông minh người thường không so được, mà người chung quanh cũng đều tuân theo khuôn phép; không dám dẫn đến chỗ bất chính ». Vua nói: « Đông dõi đế vương thông minh cũng có, còn bảo là ham học thì ta chưa tin được. Ta lúc trước ở tiềm đề (1) chỉ có việc coi hầu bữa ăn và thăm sức khỏe [hoàng khảo] mà thôi, đến như học vấn thì chưa biết để tâm nghiên cứu, bây giờ còn hối nữa, huống chi các hoàng tử ». Liền sắc rằng từ nay các viên tán thiện bạn độc ở Tập thiện đường đều cho kiêm công việc các dực phủ thuộc (2).

---

(1) Tiềm đề: Các thân vương đều có phủ đệ riêng gọi là đề. Người đã lên ngôi vua, nhắc lại lúc còn là thân vương là lúc còn ngầm nấu ở tư đề, nên nói là « tiềm đề ».

(2) Các dực: Các bộ phận, như tả dực hữu dực, các linh hầu trong phủ các hoàng tử.

https://tieulun.hopto.org

Cho Tôn thất Trị làm chủ sự Lễ bộ. Vua bảo Trị rằng: « Ngươi nên nghĩ mình có tài nghệ gì đáng dùng? Chỉ vì là dòng dõi tôn thất nên mới được như thế. Chớ lấy gia thế mà cậy mình, nên ngày đêm siêng năng kính cẩn mới tốt. Ngươi về nên đem lời nói của trẫm bảo khắp cho những người tôn thất có quan chức đều biết ».

Lấy tả thị lang Lại bộ là Thân Văn Duy làm tả thị lang Hộ bộ kiêm làm việc Hộ tào Bắc-thành. Vua thấy Hộ tào nhiều việc, thự hữu tham tri Nguyễn Đức Hội lại kiêm cả Đê chính không đủ sức làm nổi cho nên sai Duy giúp làm việc tào.

Lấy phó vệ úy vệ Long võ tả là Nguyễn Văn Đoài quyền thự chức trấn thủ Quảng-yên. Đoài vào bệ từ. Vua dụ rằng: « Ta thấy Quảng-yên ít việc, cho nên cho ngươi là người thực thà đến đấy làm việc, ngươi nên hết lòng trung để báo đáp, đừng tham của mà lụy mình ».

Chuẩn định từ nay phàm kho thuốc súng ở các địa phương nếu lâm thời dùng đến không phải lệ thường thì vẫn theo chỉ trước, xong việc thì tâu tiêu (1) còn những sự lệ tầm thường, thì cứ đến cuối năm xét sổ cũ còn lại sổ mới thu vào khai tiêu số mục thực tại để làm gộp sổ thanh sách một lần. Lệ trước mỗi năm 2 lần làm sách đệ tâu.

Lấy tả tham tri Lại bộ là Lê Đăng Doanh làm tả tham tri Hộ bộ, phủ thừa Thừa-thiên là Phan Bá Đạt làm thự tả thị lang Lại bộ, lang trung Lại bộ là Thang Huy Thận làm phủ thừa Thừa-thiên, hiệp trấn Biên-hòa là Bùi Đức Mân làm hiệp trấn Phan-an, tham hiệp Vĩnh-thanh là Phạm Phúc Thiệu làm hiệp trấn Bình-thuận, tham hiệp Sơn-nam là Phan Thế Trấn làm tham hiệp Sơn-tây,

---

(1) Tâu tiêu: Tâu lên khai những món đã tiêu.

https://tieulun.hopto.org

tham hiệp Nam-định là Nguyễn Nhược Sơn làm tham hiệp Sơn-nam, tham hiệp Sơn-tây là Nguyễn Trọng Vũ làm tham hiệp Nam-định, tham hiệp Phú-yên là Phạm Ngọc Oánh làm tham hiệp Tuyên-quang.

Lấy tham hiệp Biên-hòa là Nguyễn Văn Bảng làm tham hiệp Vĩnh-thanh, lang trung Lễ bộ là Phạm Vũ Phác làm tham hiệp Biên-hòa, Bảng chưa đi Vĩnh-thanh, bị dân bảy việc kiện vu phải giải chức đợi xét, đến lúc án tâu lên, được miễn nghị, về kinh đợi bổ.

Lấy viên ngoại lang Hộ bộ là Nguyễn Ngọc Trác làm lang trung.

Mười một chiếc thuyền Hải vận của nhà nước bị bão đắm ở hải phận Hà-hoa, quản tảo là vệ úy vệ Tiền thủy Cao Văn Toàn bị cách chức.

Chuẩn định từ nay phàm các nha ở Kinh có chiếu chỉ văn thư truyền gởi cho các địa phương nếu là việc khẩn yếu về quân cơ và lương tiền thì sở tại nhận được phải phúc báo ngay ngày hôm ấy, việc thường thì mỗi tháng phúc báo một lần, để tiện tra xét. Làm trái thì hãy theo nặng nhẹ, chiếu luật vi chế vi lệnh mà xử tội. Ghi làm lệnh.

Nhà dân ở ngoài thành Bắc-thành bị cháy, cháy lây hơn 200 nóc nhà. Sai phát tiền chẩn tuất. Qua mươi ngày lại có hỏa hoạn, cháy hơn 1.430 nóc nhà của 27 thôn phường, nhiều người bị thương chết. Quan Bắc-thành dâng sớ xin nhận tội. Vua dụ rằng: « Vài mươi năm nay, thần Hỏi-lộc (1) làm tai chưa có bao giờ như thế, chẳng phải lỗi ở các ngươi thì lỗi ở ai? Nhưng đã biết đem mình nhận lỗi là chưa mất lương tâm, chỉ sợ lúc nhất thời mắt thấy lòng đau, xong việc lại coi như

(1) Hỏi-lộc : Tên thần lửa.

https://tieulun.hopto.org

chuyện ngoài da, không quan tâm đến ». Lại bảo bộ Hộ rằng: « Hỏa tai một tháng hai lần, nhân dân ta khổ sở chịu sao nổi ?». Lập tức sai chẩn cấp mỗi nhà 3 quan tiền 2 hộc thóc, người chết mỗi người 1 lạng bạc 1 tấm vải 2 quan tiền, người bị thương mỗi người 2 quan tiền. Nhà phát hỏa đầu tiên thì bắt tội chủ nhà làm binh. Lại cấp thêm cho nhà đông người mỗi nhà 3 hộc, nhà hạng trung 2 hộc, nhà hạng tiểu 1 hộc.

Cho Dương Tiến Tại làm phó vệ úy vệ Hữu bảo nhị. Định trình hạn làm sách chi tiêu cho Vũ khố. Phàm chi vật hạng để chế tạo, việc to thì 6 tháng việc nhỏ thì 3 tháng, việc thường thì khi làm xong, kê sách khai số tiêu. Làm trái thì giao bộ bàn xét.

Lấy phó vệ úy vệ Minh võ quân Thần sách là Lê Văn Tề làm phó vệ úy vệ Phấn võ, phó vệ úy vệ Phấn võ là Phan Văn Đồng làm phó vệ úy vệ Minh võ.

Sai tổng trấn Lê Văn Duyệt trở về thành Gia-định. Trước đây Duyệt vào chầu, vì ốm ở nhà điều dưỡng, đến nay khỏi, vua dụ rằng: « Thành Gia-định là trọng trấn cõi Nam, không nên vắng lâu. Khanh ngày thường được người Xiêm-la vẫn sợ, nay lại đi dẫm miền ấy, để có oai như hổ báo ở rừng, mà cũng là có ý chế phục người ngoài vậy ». Duyệt bái tạ. Sai cháu Duyệt là phó vệ úy Lê Văn Tề cùng các vệ bộ hạ là vệ Minh nghĩa và 2 vệ Tả bảo nhất Tả bảo nhị và 2 cơ Thanh thuận An thuận theo đi, khi Duyệt đến Gia-định, quyền nhiếp ấn tổng trấn là Nguyễn Văn Tuyên lại chuyên coi biền binh thành Gia-định.

Mùa hạ, tháng 4, ngày mồng một, lễ hạ hưởng.

Sai bọn biên tu Văn thư phòng là Trương Phúc Cương, tư vụ Hộ bộ là Nguyễn Đắc Trí cùng thị vệ đi khám xét đê Bắc-thành. Trước đây, đê công cũ mới ở Bắc-thành bị nước lụt làm vỡ lở đến 70 chỗ, phần nhiều vì

https://tieulun.hopto.org

nước ứ chưa tiêu không bồi đắp được. Thành thần tâu lên, vua dụ rằng: « Nước lụt lớn là thường vào quãng giữa mùa hạ mùa thu, nếu không phòng bị sớm thì làm sao kịp được? Nên gia tâm tính làm ngay để chóng tâu cho trẫm biết ». Đến bấy giờ thành thần tâu nói đã chia phái đi sửa đắp, chắc đến hạ tuần tháng này sẽ xong, có thể khỏi lo. Vua vẫn còn lấy làm lo, mới sai bọn Trương Phúc Cương đi khám.

Chế kiểm gỗ, cấp cho Trấn-hải đài Điện-hải đài và Định-hải pháo đài mỗi đài một cái.

Dựng thêm 6 xưởng chứa gỗ (mỗi xưởng 11 gian, dưới lát đá núi, để chứa gỗ vân).

Định lại lệ vận tải. Vua bảo bộ Công rằng : « Thuyền vận tải phục dịch là để vận tải vật hạng của nhà nước. Từ trước đến nay, thuyền Bắc tào hàng năm lãnh tải lương và vật hạng công, mà thuyền Nam tào thì cách năm chở một lần khó nhọc nhàn rỗi đã không đều nhau, mà hai tào ấy lại chỉ vận tải ở hai hạt Gia-định và Bắc-thành thôi, còn hết thảy vật hạng các trấn các đạo thì đều phải thuyền công khác đến chở như thế thì tào thuyền dùng được việc gì? Từ nay phàm các thành trấn đạo hàng năm chở vật hạng công về Kinh, như của báu và đồ vật nặng nề, tào thuyền không chở nổi thì mới sai thuyền công chở, còn các vật hạng khác thì cho bộ ngươi hội đồng với Tào chính, chiếu số của cải vật hạng sang năm cần vận tải do bộ Hộ tư, bàn định sẵn để chia phái các tào thuyền vận tải cho đều khó nhọc nhàn rỗi ». Rồi quan Tào chính Trần Văn Năng dâng sớ nói rằng: « Lệ trước thuyền Nam tào một năm chở công, một năm đi buôn, chở công thì cấp giá cước, đi buôn thì nộp tiền ban. Sau lại cho năm chở công thì không cấp giá cước, năm đi buôn thì không nộp tiền ban, vả chăng thuyền Nam tào nhờ năm đi buôn mà sinh lý.

https://tieulun.hopto.org

Bây giờ bao nhiêu thuyền đều phải chở công cả thì những thuyền đến lượt trực ban không cấp tiền cước phí, mà những thuyền không phải lượt trực ban thì xin lượng cấp để chi dùng. (Thuyền Bắc tào hàng năm vận tải không chia phiên thuyền vận tải đã có số gạo cước cho nên không nói đến)».

Bèn sai bộ Hộ bàn tâu. Đến lúc lời bàn tâu lên thì cho rằng lệ năm Gia-long thứ 6, định lệ giá cước là chỉ việc tải lương mà thôi. (Phàm tải lương từ Gia-định đến Kinh, mỗi thùng thóc 57 phương 9 thưng thì cấp tiền 3 quan, tự Bình-thuận thì 2 quan 6 tiền, tự Bình-hòa thì 2 quan 2 tiền, tự Phú-yên thì 1 quan 8 tiền, tự Bình-định thì 1 quan 4 tiền, tự Quảng-ngãi thì 1 quan, tự Quảng-nam thì 6 tiền; tải từ trấn nọ đến trấn kia thì theo lệ ấy mà suy), còn như tải vật hạng thì chưa bàn đến. Bây giờ phàm tải lương thì cứ theo lệ trước lấy 1 thùng 57 phương 9 thưng làm định hạn. Về vật hạng chở hơi khó thì xưa cứ số gạo lương ấy mà cân, 57 phương 9 thưng cân nặng 2.718 cân, bớt đi một phần ba, định lấy vật hạng nặng 1.812 cân thì tính bằng 1 thùng thóc, vẫn cứ theo lệ trên, đường xa hay gần thì cấp cước nhiều hay ít. Từ nay phàm cấp giá cước thì cứ theo lệ ấy mà làm. Vua theo lời nghị.

Đổi phát lính đội Tùng thiện ở Nghệ-an đến đóng ở đất mới Trấn-ninh. Trước kia hai đội Tùng thiện tam tứ tự Bắc-thành triệt về, đã trích lấy 30 người phát đi đạo Cam-lộ còn lại 75 người thì sai trấn thần bàn cách xử trí. Trấn thần tâu rằng: « Bọn ấy đều là côn đồ vong mạng nhân rồi thì sinh dâm đãng, ở lẻ tẻ thì hay bỏ trốn. Nay đất Trấn-ninh đã có quan đóng giữ nên phát bọn ấy đến đây để gắng sức làm việc ». Vua y lời tâu. Bảo hạ lệnh cho trú phòng là Nguyễn Văn Lễ quản lãnh mà kiểm thúc, đặt đội ngũ, cấp lương tháng. Lại chọn

https://tieulun.hopto.org

đất hoang, sức cho Chiêu Nội cấp trâu cày và nông cụ để khai khẩn thành ruộng, cho làm thế nghiệp.

Diễn tập trận ngựa ở trước Nam-đài.

Vua đến xem, thấy linh kỵ mã múa gươm, bắn súng ở trên lưng ngựa, rong ruổi cũng khó, bảo Vũ Văn Giải rằng: « Phép đánh bằng ngựa khác với phép đánh bộ. Lấy phép đánh bộ mà dạy cho kỵ sĩ thì sao có thể mạnh khỏe vừa ý được. Ngươi phải soạn phép thao diễn mã trận để trẫm xét định ».

Sai quan đi kinh lược việc biên giới ở Trấn-ninh.

Năm ngoái quốc trưởng nước Vạn-tượng là A Nỗ nhân vì nạn chạy sang ở công quán Nghệ-an từ mùa hạ đến mùa xuân nước ấy bặt không tin tức. Vua sai trấn thần bảo A Nỗ rằng: « Ấp Ma-hạt-chi đối với quốc trưởng thì có nghĩa là vua tôi, tình là anh em, thế mà cướp nước đuổi anh, lòng gian dối chẳng hỏi cũng biết. Trước đây nói tướng nước Xiêm đã xin lỗi hộ với vua Xiêm, vua Xiêm đã bỏ quá đi rồi. Đó là lời nói khống, không thể tin được. Bây giờ phải gia ý kinh doanh để mong khôi phục lấy nước. Việc nước cậy được là ở lòng người. Nếu còn muốn tự cường thì phải dời đến gần biên giới để thông tin tức với người trong nước, hay sai người ngầm về dụ người trung nghĩa, rồi nhờ uy đức triều đình để khôi phục nước, đó là việc của bản thân quốc trưởng, nên nghĩ cho kỹ ». A Nỗ nói rằng đã cho người về chiêu dụ các bộ lạc ứng nghĩa, được đến vạn người. Xin nhờ quan quân đưa về đến đất nước để lấy tiếng viện trợ, ông ta sẽ tự đem quân dân đến thẳng thành cũ. Nếu gặp quân nước Xiêm ngăn trở thì sau tự đương đầu không dám phiền đến một người quan quân. Việc xong rồi mà nước Xiêm lại đến xâm lược thì thề chết giữ lấy thành trì, không trốn như trước nữa.

https://tieulun.hopto.org

Trấn thần đem việc ấy tâu lên. Vua sai đình thần bàn. Quần thần cho rằng: « Cứu tai, thương nạn nghĩa nên như thế? A Nỗ đã có chí phục quốc, lại có cơ hội phục quốc, triều đình chính nên xử trí. Bây giờ đương mùa hạ, nước lụt chưa lâu, sai đại thần đem quân đóng ở bờ bắc sông Khung giang, đợi A Nỗ sang sông, qua tuần nhật mà vô sự thì quân ta rút về, như thế để cho A Nỗ nhờ ta mà được phục quốc, để tỏ lòng nhân của ta đã dựng lại nước bị mất, nối lại mối bị đứt. Vả lại nước Xiêm đối với ta là nước láng giềng, mà nước Vạn-tượng là bề tôi của hai nước. Trước ta thương vì cùng khổ mà nuôi vỗ nay xin về thì đưa về, thực là việc nghĩa cử. Xin sai sứ đưa thư sang nước Xiêm nói rõ đại ý của triều đình, như thế thì việc làm chính đại quang minh không ai nói vào đâu được ».

Vua cho là phải. Trước sai viên ngoại lang Binh bộ là Hoàng Sĩ Quang đem sắc thư hội đồng với trấn thần bảo cho A Nỗ biết. Lại sai đô thống chế đinh Long võ là Phan Văn Thúy làm kinh lược đại thần, phó tướng hữu quân là Nguyễn Văn Xuân làm phó, tham tri hiệp trấn Nghệ-an là Nguyễn Khoa Hào làm tham tán, đem tướng sĩ hơn 3.000 người và 20 thớt voi đến Trấn-ninh, tìm chỗ đóng quân, lượng phái biền binh đưa A Nỗ về nước.

Bọn Phan Văn Thúy bệ từ. Vua dụ rằng: « Lần này đi làm việc nhân nghĩa, mà rất quan hệ đến quốc thể. Quân ta đến biên giới nếu người Xiêm kháng cự thì nên đưa thư bảo lấy nghĩa lớn mà bảo cho họ thôi. Nếu họ còn dám gây chuyện thì ta có cớ ». Lại nói: « Nước Vạn-tượng đã yên thì khải hoàn ngay. Hoặc có xảy ra việc gì cần phải ở lại để xếp đặt thì cho tiện nghi mà làm, sớm tâu ta biết. Các ngươi nên hết lòng thể tất việc nước, theo cơ

https://tieulun.hopto.org

hội mà làm. Những lời của thiên tỳ (1) có thể dùng được cũng nên theo, không nên chỉ giữ ý kiến của mình ». Lại truyền dụ các vệ úy trở xuống rằng : « Các ngươi xông pha lam chướng ta đã biết hết. Duy việc nghĩa nên làm cho nên tôi con phải chịu khó nhọc. Phải nên tuân lệnh tướng súy nghiêm giữ quân lính, chớ cho quấy cướp dân biên giới mà phạm quân luật ».

Bèn thưởng cho Phan Văn Thúy và Nguyễn Văn Xuân mỗi người một cái áo đoạn gấm mở bung, 1 cái quần nhiễu, thưởng cho tướng sĩ quần áo lương bổng theo thứ bực. Lại thấy quân đi núi khe lam chướng, sắc cho trấn thần Nghệ-an, sắm nhiều thuốc men, phái y sinh đi theo quân mà điều hộ. Lại tự trấn thành đến Lạc-điền thuộc đất Trấn-ninh dọc đường đều đặt trạm, bắt dân lần lượt canh trực để thông tin tức việc quân.

Sai sứ giao hiếu với nước Xiêm. Vua bảo bầy tôi rằng : « Nước Vạn-tượng cùng nước Xiêm có việc hiềm khích, nước Xiêm không đòi hỏi đến cùng, cũng là vì dựa vào ta. Nay ta đưa [A Nỗ] về nước, lại đưa một bức thư sang Xiêm, khiến họ bỏ hiềm khích cũ với Vạn-tượng thì về đạo đối xử nước nhỏ, hòa mục láng giềng hai mặt đều được tốt cả ».

Bèn lấy thự lang trung Công bộ là Lê Nguyên Hy làm chánh sứ, cai đội vệ Thần cơ hậu là Nguyễn Văn Lễ, chủ sự Thái-thường tự là Bùi Ngọc Thành làm phó sứ, đem quốc thư cùng phẩm vật sang nước Xiêm (Tặng vua Xiêm 2 cân kỳ nam, 3 cân quế, the trắng, the lượt the hoa, vải nhỏ mỗi thứ 100 tấm. Tặng nhị vương 1 cân kỳ nam, 1 cân quế, the trắng the lượt the hoa vải nhỏ mỗi thứ 50 tấm). Bọn Hy bệ từ. Vua dụ rằng : « Các ngươi

(1) Thiên tỳ : Chỉ các chức võ quan cầm quân bộ phận như thiên tướng, tỳ tướng.

https://tieulun.hopto.org

ứng đối không được kiêu căng cho người ngoài ghét. Không được nói hèn khuất cho người ngoài khinh. Việc đi sứ, cốt sao lời lẽ cho khéo mà thôi ».

Thự hữu thị lang Công bộ quản Nội vụ phủ là Lê Bá Tú mượn riêng tiền công, việc phát giác, phải cách chức, đeo gông nặng một tháng, hết hạn đánh một trăm trượng, bắt làm lính vệ Tả hộ.

Lấy lang trung Vũ khố là Trần Văn Hoằng làm lang trung Nội vụ phủ. Đặt sâm hộ ở huyện Bình-chính dinh Quảng-bình. Tham hiệp Cao-bằng là Trần Văn Chiêu mất, quan Bắc-thành thấy Chiêu đi làm quan xa nhà, không thể đem về quê chôn, phát tiền công thuê người đưa về theo đường bộ, rồi làm sớ tâu lên. Vua y cho. Nhân bảo bộ Hộ rằng: « Quan tại chức chết bệnh, hộ tống bằng đường thủy đã có lệ rồi. Duy đưa bằng đường bộ thì do ăn điền, có thể không nên phân biệt người tốt người xấu à? Từ nay về sau các quan địa phương chết ở lỵ sở, cần đưa táng đi đường bộ, thì thượng ty phải trước đem hành trạng liêm cần hay hèn kèm tâu lên đợi chỉ không được viện việc này làm lệ ».

Dời trấn lỵ Hà-tiên về phía Nam thủ Giang-thành, trấn lỵ cũ ở xã Mỹ-đức (thuộc huyện Hà-tiên), địa thế chật hẹp cho nên dời đi. Lại thấy tiền thóc thuế của hai huyện Long-xuyên, Kiên-giang trong hạt trấn hàng năm vẫn nộp tại bảo Châu-đốc, sai làm kho tạm để thu thuế hai huyện mà cấp lương bổng cho quan quân.

Thống chế Tượng quân là Lê Văn Hoan chết. Hoan là người lão thành trọng hậu, vua dương tin dùng, khi nghe tin chết, than tiếc mãi. Tặng chức đô thống thụy là Vũ Khắc, cho thêm tiền tuất 200 lạng bạc, 5 cây gấm Tống. Cho con là cai đội Lê Văn Tạo làm quản cơ thí sai cơ Thị tượng.

https://tieulun.hopto.org

Lấy thống chế dinh Hổ oai là Đỗ Quý làm thự thống chế Tượng quân, chuyên quản cơ Hùng cự và cơ Ngũ kích. Bắt đầu đặt phủ Trấn-biên ở trấn Nghệ-an, lấy 7 huyện là Xa-hồ, Sầm-tộ, Man-soạn, Mường-lan, Trinh-cố, Sầm-nưa, Man-xôi cho thuộc về. Năm ngoái 7 huyện ấy nội phụ, đã đặt thổ tri huyện và thổ huyện thừa. Vua đương chú ý việc biên thùy, mới đặt phủ để có thống nhiếp. Hai huyện Long-xuyên, Kiên-giang trấn Hà-tiên, lúa bị gió bắc làm tổn hại, tổng trấn Gia-định tâu lên. Vua nói: « Hai huyện ấy xa ở biên giới, ruộng ở vào rừng rú rậm rạp nay bị thiên tai, thu hoạch chắc cũng chả được mấy, nên tha cả thuế ruộng ».

Gia-định tâu dâng bản án khám lúa vụ đông năm ngoái bị tổn hại của Vĩnh-thanh. Bộ Hộ bàn rằng Gia-định từ trước đến nay, việc giảm thuế tuất tai, chưa có lệ, xin theo lệ từ Quảng-bình trở vào Nam mà làm (phàm 10 phần tổn 4 thì giảm 2 phần, tổn 5 thì giảm 3, tổn 6 thì giảm 4, tổn 7 thì giảm 5, tổn 8 trở lên thì giảm hết). Vua y lời bàn.

Truy tặng chức thống chế cho thuộc nội tổng quản đồn Uy-viễn là Nguyễn Văn Tồn. Trước kia tặng Võ công tướng quân, chưa kịp cấp sắc, đến nay con là quản cơ Nguyễn Văn Vỵ kêu xin cho nên có mệnh ấy. Vua nhân bảo bộ Lễ rằng: « Tồn tuy xuất thân từ đứa ở, mà lòng trung dũng đã tự trời cho, Kim Nhật-đê (1) đời Hán cũng không hơn trước. Trước kia trong trận Bình-định, quân Uy-viễn đã mất về giặc Tây-sơn, giặc yêu tài của Tồn, Tồn giả cách theo, rồi tìm cách dẫn được cả quân trở về, thực là người tri dũng ».

Vua đi xem Trấn-hải đài, ngày hôm sau trở về.

---

(1) Kim Nhật-đê: Người Hồ, làm quan đời Hán Vũ đế, tính người nghiêm cẩn trọng hậu, Vũ đế rất yêu.

https://tieulun.hopto.org

Thượng thư Công bộ là Trần Văn Tinh và thị lang là Trần Đăng Nghi có tội bị miễn chức.

Trước đây bộ Công tư cho trấn Gia-định đóng thuyền hiệu, lầm ra qui thức quá ngắn. Quyền tổng trấn Gia-định là Nguyễn Văn Tuyên và Công tào là Trần Nhật Vĩnh trót đã khởi công đến khi biết lầm, làm sớ tâu lên và phụ thêm lời tư nói rằng nếu cứ làm như thế được thì xin báo lại mà trả lại sớ. Bọn Tinh muốn che lỗi mình, trả lại tờ sớ. Đến nay đóng thuyền xong, bọn Tuyên sợ việc phát giác, đem cả sự thể tâu lên. Vua giận lắm, dụ rằng: « Kiểu thuyền ngắn bớt là do ty viện sai lầm, đó còn là lỗi nhỏ. Đến lúc thành thần đã tâu nói rõ, mà tự tiện giao trả sớ về không tâu lên, như thế không những lòng mưu giấu giếm, lại muốn che lấp tai mắt trẫm. Trẫm từ khi lên ngôi tới nay chăm cầu lẽ phải trị dân, các tờ sớ ở trong ngoài, đều xem xét kỹ lưỡng, cương lãnh quyền hành ta đều nắm giữ. Thế mà bọn Tinh còn dám dở trò gian dối như thế, tâm địa còn ra gì nữa. Nghĩ đến điều đó khiến ta tức giận dựng tóc lên. Nếu giả ân tha thứ, thì kẻ gian bắt chước tệ hại không thể nói xiết ». Lập tức sai xích giam bọn Tinh ở vệ Cẩm y, cách chức, giao xuống bộ Hình nghiêm nghị. Lúc án thành, đều xử trảm giam hậu. Sai thượng thư Hình bộ là Hoàng Kim Xán quyền giữ ấn triện bộ Công.

Định lệ đối khám các chương sớ.

Phàm chương sớ các thành trấn đệ đến các nha môn, đều do ty Bưu chính trình bộ Binh biên số rồi đưa sang Văn thư phòng xét xem. Nếu đệ về bộ Binh thì chuyển báo cho bộ Lại biên rồi giao sang. Việc nào thuộc về các bộ, nếu buổi sáng nhận được, thì đệ tâu ngay hôm ấy, buổi chiều nhận được thì ngày hôm sau đệ tâu, Văn thư phòng chiếu sổ biên mà gạch bỏ đi, hoặc còn cần kiểm duyệt thì cũng phải tâu xin xét lại.

https://tieulun.hopto.org

Nếu để chậm trễ thì bị hặc. Duy có ba bộ Lại Hộ Binh và hai Thương bạc, Tào chính, sổ sách các địa phương đệ đến có nhiều thì đều theo lệ trước, cứ để xét làm, không cần theo sổ trên chép mà gạch bỏ.

Đặt sổ Thượng mễ (1) ở phường Nhiêu-dụ. Đúc lại ấn đồng trường thi Hội và các trường thi Hương ở Gia-định, Nghệ-an, Thanh-hoa, và các Tuyển trường Sơn-tây, Hải-dương.

Giáng đô thống chế dinh Tiền phong là Trương Văn Minh làm thống chế Tiền dinh quản Thần sách, vẫn quyền chức tổng trấn Bắc-thành.

Trước đây có tên trọng phạm tự thú, nhưng chưa thú hết, Minh tự tiện tha, đến nay sự phát giác bị giáng. Lại có người thư lại ở cục Tạo tác đã có chỉ đòi, Minh nhiều lần dâng sớ xin lưu lại, bộ Lại tham hặc, bèn dâng biểu xin nhận tội.

Vua phê bảo rằng: «Trẫm gia ý gây dựng, nhưng nhà ngươi vẫn quen tính mờ tối không sợ phép, lòng riêng tham của, dư luận sôi nổi, thực là gỗ mục khó chạm, chớ đổ tại người thợ không khéo».

Quan Bắc-thành tâu rằng lính kho trước lấy ở những xã lân cận, cứ 5 đinh lấy 1, sung bổ 4 đội để chuyên giữ. Đã lâu thỉnh thoảng quen thói làm gian, đã được chuẩn định cứ 3 năm một kỳ thanh tra lại đổi. Bây giờ gần đến kỳ đổi, xin lượng trích 4 đội cơ binh thuộc thành để giữ kho, còn lính kho cũ, cho về nguyên quán, theo lệ 7 đinh lấy 1 kén làm cơ binh. Bộ Hộ phúc duyệt, xin theo lời nghị của Bắc-thành.

Vua dụ rằng: «Chúng đã là lính, cần gì phải kén lại. Huống chi chiếu lệ 7 đinh lấy 1 thì chẳng khỏi người nghèo phải đi lính, mà người giàu có thể được tìm cách

---

(1) Thượng mễ: Gạo vua ăn.

https://tieulun.hopto.org

miễn. Vậy hạ lệnh phàm cai đội, đội trưởng, thứ đội trưởng, thì khuyết đâu bổ đấy. Còn những linh thuộc Sơn-nam, Sơn-tây Bắc-ninh thì bổ vào sổ giản binh thiếu của các trấn. Những linh thuộc Hoài-đức thì bổ vào sổ giản binh thiếu của Sơn-tây, đợi khi có lính chết hay trốn mà thiếu ngạch thì mới theo quê quán mà điền bổ y lệ. Linh kho 11 trấn thuộc thành cũng theo đó, cứ theo quê quán mà bổ khuyết và lấy cơ binh thay vào. (Cơ binh Tả quân Sơn-nam 40 người giữ kho thóc của trấn, cơ binh Tam kich Tượng quân 40 người giữ kho Xích-đằng (1), cơ binh Hữu quân Hải-dương 50 người giữ kho thóc của trấn, 50 người giữ kho Xích-đằng. Còn các kho trấn khác, Nam-định cơ binh Trung quân 100 người, Bắc-ninh cơ binh Tiền quân 50 người; Hưng-hóa cơ binh Hưng-hùng, Quảng-yên cơ binh Quảng-hùng, Lạng-sơn cơ binh Lạng-hùng, Thái-nguyên cơ binh Thái-hùng, Tuyên-quang cơ binh Tuyên-hùng, Cao-bằng cơ binh Cao-hùng, mỗi trấn đều 20 người).

Lại lấy tả tham tri Hộ bộ là Lê Đăng Doanh làm tả tham tri Lại bộ.

Hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư Binh bộ là Nguyễn Hữu Thận ốm xin nghỉ. Sai thự tham tri Đặng Văn Thiêm, thị lang Lê Văn Đức và Trương Minh Giảng hộ lý ấn triện bộ Binh.

Lấy tả thị lang Binh bộ là Lê Văn Đức làm thự tả tham tri Binh bộ, hữu thị lang Hộ bộ là Lý Văn Phức làm thự hữu tham tri Hộ bộ, tham hiệp Quảng-ngãi là Lê Vạn Công làm thự tả thị lang Công bộ, hàn lâm viện thừa chỉ là Lê Công Tường làm tham hiệp Quảng-ngãi.

Người làng Đăng-xương dinh Quảng-trị là Nguyễn Đăng Khoa dâng ấn ngọc (vuông 1 tấc 7 phân 1 ly, núm

(1) Kho chứa thóc ở xã Xích-đằng.

https://tieulun.hopto.org

cao 1 tấc 6 phân 2 ly), khắc bốn chữ triện « Vạn thọ vô cương 萬壽無疆 (1)» nói là đào đất bắt được nhờ Văn thư phòng Tôn thất Mạch dâng lên.

Vua đưa cho bầy tôi xem và bảo rằng « Trẫm mới lên ngôi, người Long-hồ đã dâng một cái ấn ngọc khắc bốn chữ « Trung hòa vị dục 中和位育 », nay lại được ấn này. Xem văn nghĩa thì không phải dân gian có được. Hoặc là ấn báu của tiên triều truyền cho nhau, lấy dấu từ lâu cũng chưa biết chừng. Vả lại xem sắc ngọc, thì ấn ngày này sáng nhuần và cũ kỹ hơn ».

Bầy tôi đều tâu rằng: « Đấy là phúc lành Hoàng thượng sống lâu, nhà nước vững mãi ». Vua dụ rằng: « Trẫm từ lên ngôi đến nay, ngày ngày lo sao trên thỏa ơn sâu phó thác, dưới để phép hay đời sau. Thế mà gần đây nhân dân chưa được giàu có, mùa màng chưa được phong đăng, trăm quan chưa được đều hiền lương, lại viên chưa được đều giữ pháp luật. Lại thêm năm ngoái việc biên phòng ở Nghệ-an, việc thủy tai ở Bắc-thành, trẫm ngày đêm nóng ruột, mơ màng không quên. Cho nên năm nay chưa đến 40 tuổi mà răng đã có cái rụng, tóc đã có cái bạc. Nếu nhờ trời đất tổ tông phù hộ, từ nay về sau, các nơi ninh thiếp lại thường được mùa, trong có nhiều tôi trung thành, ngoài có nhiều công tài giỏi, nước sông thuận dòng bờ cõi yên ổn, bấy giờ đỡ lo khuya sớm chút bợt nhọc nhằn, dẫu không có ấn ngọc này, cũng có thể sống đến trăm tuổi. Lấy ấn ngọc làm điềm lành thì ta chưa dám vội nghĩ thế đâu! »

Bèn cho Nguyễn Đăng Khoa làm chánh bát phẩm thư lại ở bộ Lễ, thưởng bạc 50 lạng, đoạn ngoài đoạn lót mỗi thứ 3 tấm. Vua thấy ấn ngọc ấy dâng vào ngày lễ

(1) Vạn thọ vô cương : Sống lâu muôn tuổi không cùng.

https://tieulun.hopto.org

thọ, dụ rằng từ nay về sau ân chiếu về tiết Vạn thọ thì dùng ấn ấy để ghi nhớ.

Tiết Vạn thọ. Vua dụ rằng: « Phàm những người thi thự tri huyện, huyện thừa, và thi sai suất đội, đều cho thực thu; các quan trong ngoài bị phạt bổng, đã biên vào sách, đều tha các linh và thợ làm việc thì thưởng tiền theo thứ bực. Những binh linh lương chỉ cấp gạo thì cấp tiền lương 2 tháng.

Thanh-hoa được mùa to. Sai trấn thủ Nghệ-an là Nguyễn Văn Hiếu, tham hiệp là Hồ Hựu đến Văn-khê (thuộc huyện Hội-nguyên phủ Tương-dương) điều khiển vận tải lương quân chế ấn « Nghệ-an hành ấn » bằng ngà cấp cho.

Sai phó đô thống chế Trung dinh quân thần sách là Đoàn Văn Trường, thự tả tham tri Binh bộ là Lê Văn Đức quyền lãnh việc trấn Nghệ-an.

Phát dược phẩm nội thảng (dầu bặc hà, rượu chống gió, thần khúc, bánh hương trà), sai trung sứ đem cho các tướng sĩ đi kinh lược, nhân sắc rằng tình trạng trong quân cứ 5 ngày báo một lần. Lại thấy vận lương khó khăn, sai hạ lệnh phòng ngự sứ Trấn-ninh là Chiêu Nội chứa thóc cho nhiều ở địa phương Lạc-điền, để cấp lương linh. Các huyện thổ phủ Trấn-biên cũng tải thóc đến đấy. Vua dụ rằng: « Phủ huyện các ngươi từ khi qui phụ đến nay, triều đình chưa có trưng cầu gì, nay mới cung ứng một lần cũng là phận sự phải làm, không nên đem lòng dùn đẩy đến nỗi nhỡ việc quân cơ mà phạm vào phép nặng ».

Lại sai trấn thần phái người chở bạc kho 3.000 lạng đến quân thứ để dùng.

Giặc biển ở Bắc-thành là Lý Công Đồng lại họp đảng nổi cướp ở ngoài hải phận Nghệ-an. Vua dụ sai trấn thủ

https://tieulun.hopto.org

Thanh-hoa là Ngô Văn Vĩnh, phó thống thập cơ Uy thắng thuộc Hậu quân Bắc-thành là Phan Bá Hùng, đều lãnh binh thuyền đi tuần biển. Nghệ-an, Ninh-bình cũng phái linh đi hội tiễu. Lý Công Đồng trốn ẩn ở núi Chàng thuộc Quảng-yên. Người nước Thanh là Trần Qui bắt được đem nộp. Việc tâu lên. Thưởng cho Trần Qui 100 lạng bạc. Đồng thi xử lăng trì, bêu đầu đưa đi rao ở các địa phương ven biển thuộc Nam-định, Hải-dương, Quảng-yên. Dư đảng lại ra vào ở hải phận Thanh-hoa, cướp bóc thuyền buôn. Ngô Văn Vĩnh đi tuần không công hiệu gì, phải giáng 2 cấp, bắt phải truy nã.

Nước Chân-lạp sai sứ đến chầu. Sứ đến Gia-định. Vua thương lặn lội khó nhọc, dụ cho miễn đến Kinh, cấp sắc thư và thưởng cho Phiên vương gấm vóc và thưởng bạc lạng cho sứ bộ theo thứ bực.

Thượng thư Lại bộ là Trần Lợi Trinh ốm, Sai tham tri Lê Đăng Doanh và thự thị lang Phan Bá Đạt quyền giữ ấn triện bộ Lại.

Chế hộc, phương, thưng, uyển, bát cho trong kinh ngoài trấn.

Bộ Hộ tâu rằng: « Từ trước đến nay, hộc, phương, thưng, uyển, bát dùng ở kho Kinh cùng các địa phương, có nơi đã cấp mà lâu ngày nát hỏng, có nơi chưa cấp, mà tự lượng chế lấy. Nay xin sai Vũ khố chế cấp cho để rõ thể thức nhất định. Duy 5 trấn thành Gia-định và 11 trấn Bắc-thành do thành chế theo mẫu chế ra để chuyển cấp. Còn như khuê, loát, sao, thược, hợp, 5 thứ là vật bé nhỏ, thì do thượng ty cai quản liệu tự chế lấy không cần cấp qui thức. (10 khuê (1) là 1 loát, 10 loát là 1 sao, 10 sao là 1 thược, 10 thược là 1 hợp, 10 hợp là 1 thăng, 13 thăng là 1 phương, 10 phương là 1 trung phương.

(1) Khuê: Xưa lấy 24 hạt thóc nếp làm 1 khuê.

https://tieulun.hopto.org

26 thăng là 1 hộc, uyển lớn thì 30 uyển là 1 phương, uyển vừa 30 uyển là một trung phương, 1 bát rưỡi là 1 thăng. Phàm hộc, phương đều làm bằng gỗ, thưng, uyển, bát đều làm bằng đồng. Hộc dùng thu chi thóc công, phương cùng uyển lớn dùng thu chi gạo lương, trung phương cùng trung uyển dùng thu chi muối, thưng dùng thu chi muối gạo, bát dùng thu gạo cước).

Vua chuẩn y lời bàn của đình thần rằng các trấn thuộc Gia-định và Bắc-thành cũng một lệ từ kinh chế, mà cấp cho.

Định lại trần thiết nghi vệ. (Phàm gặp tế Nam giao, và các lễ lớn, vua đến Trai cung cùng đàn Xã Tắc, miếu Lịch đại đế vương Văn miếu, Tịch điền, đều đặt lỗ bộ đại giá, các khánh tiết vua ngự điện chịu lễ mừng thì bớt cờ bắc đẩu, ngày rằm và mồng một thiết triều thì lại bớt cờ long đạo, cờ long vân, cờ vân cẩm, cờ ngũ hành. Cùng xe ngự liễn, những ngày miếu hưởng, và ngày khánh tiết ở cung Từ thọ, vua đến làm lễ, đường xe đi hơi gần, thì bớt cờ bắc đẩu, cờ phướn, xa lộ, chiêng, trống, ngự tượng, nghi tượng; tán quạt cũng bớt đi một nửa. Lỗ bộ thường triều, thì bày 4 cái lọng vẽ năm mây, 12 cái quạt lông công, đuôi trĩ, các màu vàng đỏ, ngự trượng, ngô trượng, kim phủ, kim việt, mỗi thứ 16 cái).

Chuẩn định từ nay các quan và quân dân ở Kinh ai phạm tội cần giam giữ thì do bộ xét hỏi, tội nặng thì giao cho ba đội Tả vệ, Hữu vệ, Kim đao giam giữ. Sau khi thành án, từ tội đồ trở lên thì đều tống vào nhà ngục Thừa-thiên, tội nhẹ thì đội Kiên đội Tín giữ lại.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tý, năm Minh-mệnh thứ 9 [1828], tháng 5, ngày mồng một, trong kinh kỳ mưa.

Trước dấy nắng dữ liền mấy tuần. Vua sai đề đốc là Nguyễn Văn Phượng làm lễ cầu đảo ở miếu Vũ sư (1). Vẫn chưa thấy ứng. Vua nhân ngày sóc làm lễ mật đảo ở điện Hoàng-nhân. Chiều hôm ấy mưa to. Vua lập tức đến điện Hoàng-nhân lễ tạ yết, lại lấy hương, lụa trong nội thủy đem tạ ở miếu Vũ sư, thưởng cho Nguyễn Văn Phượng 3 cuốn sa nhỏ, thưởng cho những người phục sự ở đàn 20 lạng bạc. Rồi thì Quảng-bình, Quảng-trị, Bình-định, Thanh-hoa cũng tâu việc nắng đảo vũ được mưa. Vua mừng lắm.

Sai bọn thị vệ Tôn thất Nghị, tu soạn Nguyễn Tri Phương, tư vụ Lê Nguyên Đản chia ngồi các thuyền Thuy-long, Thanh-ba, đến các xứ Lữ-tống, Quảng-đông làm việc công.

Lấy vệ úy vệ Nghĩa võ quân Thần sách án thủ thành phủ Tĩnh-gia kiêm quản việc phủ là Lê Văn Nghĩa làm trấn thủ Vĩnh-thanh, phó vệ úy vệ Nghĩa võ là Vũ Văn Huân làm thự vệ úy án thủ thành phủ Tĩnh-gia kiêm

---

(1) Miếu Vũ sư: Miếu thờ thần mưa.

https://tieulun.hopto.org

quản việc phủ, phó vệ úy vệ Tín trực thủ hộ đài Điện-hải là Đào Văn Nghị làm phó vệ úy vệ Nghĩa võ.

Bắt đầu đặt thổ tri huyện và thổ huyện thừa ở 7 huyện thuộc phủ Trấn-ninh.

Trước đây Trấn-ninh đã thuộc về bản đồ nước ta, đình thần bàn rằng 7 huyện ấy cũng nên đặt quan chức, để đều noi theo phép độ mà làm phên giậu mãi mãi, bèn sai Nghệ-an phái ủy vệ úy vệ Nghiêm võ là Tạ Quang Cự, tri phủ Diễn-châu là Đỗ Huy Cảnh đến hội với tuyên úy sứ Chiêu Nội, chọn những thổ mục được dân tin phục, kê tên tâu lên. Đến bấy giờ bổ Tạo Thiệt làm thổ tri huyện huyện Quảng (trước là Khoáng mới đổi), Khâm Tự làm thổ huyện thừa, Tạo Ấn làm thổ tri huyện huyện Liên, Đông Bông-xả làm thổ huyện thừa, Chiêm Mã-nô làm thổ tri huyện huyện Xôi, Danh Phả làm thổ huyện thừa, Văn Khâm làm thổ tri huyện huyện Khâm, Phiếm Mã-xán làm thổ huyện thừa, Trình Tuận làm thổ tri huyện huyện Khang, Kiều Khâm-ma làm thổ huyện thừa, Khâm Phanh làm thổ tri huyện huyện Cát, Quân Nô làm thổ huyện thừa, Tạo Tha làm thổ tri huyện huyện Mộc, Danh Bồng làm thổ huyện thừa, đều cấp sắc mệnh và ấn đồ ký vẫn theo phủ Trấn-ninh thống nhiếp.

Chuẩn định phủ huyện các địa phương mà ở xa trấn thì đều tính kê số lương bổng cai tổng và lại lệ phải chi trong một năm, trích tiền thóc chính cung của dân phụ cận chứa lại để chi cấp.

Tha 5 phần 10 thuế thiếu cho mộc hộ Nghệ-an.

Nam-định bị bão, thuyền dân bị đắm có người chết đuối. Sai trấn thần chẩn tuất.

Sai bộ ty Binh bộ cùng thị vệ, mỗi bên một người, đến viện Thượng-tứ xét xem ngựa gầy béo thế nào, làm phiếu tiến trình. Từ nay về sau cứ 10 ngày khám một lần, 3 tháng một lần làm sách gộp để bàn định thưởng phạt.

https://tieulun.hopto.org

Quốc vương Chân-lạp là Nặc Chăn, mẹ chết không giảm chế tang phục, xin mệnh lệnh của triều đình.

Vua dụ rằng: « Trẫm lấy đạo hiếu trị thiên hạ trăm quan trong ngoài đều khiến để tang cha mẹ 3 năm, nữa là đối với phiên quốc! Nay vương nên theo lễ mà phát tang để tỏ lòng hiếu. Nhưng cũng nên nén bớt mối thương thuận theo cảnh biển cho yên nhà nước, để hưởng thụ vinh sủng của triều đình lâu dài mới là vẹn cả trung hiếu ». Bèn sai người đem cho gấm Tống 10 tấm, the lượt mỗi thứ 50 tấm, vải 100 tấm, sáp ong 300 cân, bạc 300 lạng, sai quan đến dụ tế(1). Nặc Chăn sai sứ đến tạ ơn.

Đổi bổ thiêm sự Binh bộ, gia hàm kỷ lục lãnh tuyên phủ sứ phủ Lạc-hóa là Trần Chấn làm lang trung Binh bộ gia hàm hiệp trấn, sai cùng với quản cơ cơ Định-man đạo Cam-lộ là Tống Văn Uyển đến thành Châu-đốc theo thống chế Nguyễn Văn Thụy giúp việc biên phòng.

Đổi bổ thiêm sự Binh bộ sung biện Binh tào thành Gia-định là Bùi Phụ Đạo làm lang trung Binh bộ gia hàm thị lang, lãnh tuyên phủ sứ phủ Lạc-hóa, kiêm quản biền binh đồn Uy-viễn. Lấy lang trung Hộ bộ là Nguyễn Công Thiện làm tham hiệp Phú-yên, viên ngoại lang Quang-lộc tự là Nguyễn Khắc Biểu làm tham hiệp Cao-bằng.

Đổi châu Trịnh-cao phủ Ngọc-ma trấn Nghệ-an làm phủ Trấn-định. Vẫn lấy ba huyện Cam-cát, Cam-môn, Cam-linh cho thuộc vào. Thổ tri huyện, thổ huyện thừa mới được lãnh sắc mệnh đem phương vật đến trấn tạ ơn, và nói dân Man thiếu ăn xin cho ra mua bán ở chợ Ngàn-phố. Vua y cho, sai trấn thần thết tiệc khoản đãi, ban cho bạc lụa rồi bảo về.

---

(1) Dụ tế : Vua sai quan đến tế, đọc lời dụ của vua.

https://tieulun.hopto.org

Sửa hai nhà tả hữu triều đường.

Hữu thông phán ủy viên ở Phú-yên là Đặng Tiến Kỷ do bộ dẫn vào yết kiến, tâu dọc lý lịch, quên sót nhiều chỗ. Vua bảo thị thần rằng: « Trước đã sức các thành trấn loại bỏ người kém, mà lũ này còn được may mắn ăn trộm lộc thì làm sao mà gạn trong giới quan lại được? » Hạ lệnh cho bộ Lễ sát hạch thì Kỷ không có tài thức gì đáng dùng, lập tức sai cách chức, mà phạt bổng trấn thần.

Sai các trấn Bắc-thành làm sớ tâu kín các việc

Vua dụ bầy tôi rằng: « Cái cốt yếu của chính trị là ở chỗ châm chước cân lường, đổi điều không tốt làm thành điều tốt, rồi sau mới nói chính trị được. Trẫm từ lên ngôi đến nay, chăm lo mọi việc, cái xấu bỏ đi, cái tốt thì làm, trong thì các quan ở triều đình, ngoài thì các quan thành trấn phủ huyện đến cả nhân dân, có nói việc gì thì đều chọn việc tốt mà làm, chưa từng ngăn lấp đường ăn nói. Gần đây ở Bắc-thành các việc binh, dân, hình, chính, dần dần bỏ trễ, nhân tâm phong tục chưa đổi hết thói kiêu ngoa, mỗi khi nghĩ đến rất là lo lắng ngày đêm. Vả chăng thờ vua bằng lời nói là chức phận của người bề tôi, thế mà thành thần im hơi kín tiếng, không bày tỏ một việc gì. Trẫm đã đinh ninh dụ bảo mà cũng coi là hư văn, như thế há chẳng phụ lòng mong mỏi của trẫm lắm à? Nay truyền cho các tào các trấn thuộc thành, như có thấy chắc sự gì lợi hại có thể ích nước lợi dân, làm lâu không tệ thì cho đều được bày tỏ ý kiến, không nệ văn từ, không sợ kiêng kỵ, cốt nói cho thiết thực rõ ràng, làm tờ phong kín phát trạm tâu lên, để đáp ý trẫm sẵn lòng hỏi kẻ dưới ».

Vua thấy xưởng gỗ là chỗ gồm chứa tài liệu, từ trước chỉ giao cho 50 người thủy quân canh giữ, chưa được thận trọng, bèn đổi lấy các quân Thị trung Thị nội Thần

https://tieulun.hopto.org

sách, chia làm 4 ban, mỗi tháng một lần đổi để canh gác, mỗi ban đặt 1 quản vệ 3 suất đội, biên binh thì hàng năm cứ tháng 4, 5, 6, 7 mỗi ban 150 người, còn tháng khác thì mỗi ban 100 người. Những thủy quân phái trước đều cho rút về hàng ngũ.

Kinh lược đại thần là bọn Phan Văn Thúy đến Trấn-ninh, đóng quân ở Lạc-điền. Quốc trưởng Vạn-tượng là A Nỗ tự xin đem phìa tạo và quân dân mới cũ về thành Viên-chăn. Bọn Thúy cho cai đội Nguyễn Trọng Thai đem 2 đội binh Thần sách hộ tống.

Vua từng nghĩ việc biên giới Trấn-ninh, muốn chóng xong việc cho quân nghỉ dân yên. Tự làm thơ để tỏ ý, vừa có người ở quân thứ về tâu nói rằng đại quân đi đường nhiều chỗ hiểm trở từ quan kinh lược trở xuống, đều phải đi bộ. Vua rất thương, lập tức sai thị vệ đem áo sa rông, quạt, phá, ban cho bọn Phan Văn Thúy, Nguyễn Văn Xuân, Nguyễn Khoa Hào. Dụ rằng: « Các thứ này dùng lấy mát, để tỏ lòng trẫm nhớ. Lại sai chép thơ ngự chế ban cho. Lại phát áo sa, quạt, phá, mỗi thứ 10 cái, sai bọn Thúy xét trong quân sĩ, ai là người xuất sắc thì theo truyền chỉ này mà thưởng cho. Còn nhiều người đáng thưởng thì thưởng cho bạc lạng.

Vua nhân bảo bầy tôi rằng: « Thương giúp nước phiên thuộc, là nghĩa không dừng được. Trẫm nhớ tướng sĩ nhọc nhằn ở ngoài đã lâu ngày đêm lo nghĩ. Xưa Hán Quang Vũ đóng cửa Ngọc-môn không nhận Tây-vực [cho con làm con tin] là tính đã kỹ lắm. Bèn dụ bọn Thúy rằng nếu A Nỗ đã về đến thành cũ thì dẫn quân về ngay không nên ở lâu».

Thưởng tiền cho các trạm tự Thừa-thiên về Bắc đến Nghệ-an, mỗi trạm 30 quan, vì cớ có việc thông tin biên vụ.

https://tieulun.hopto.org

Định lại lệ tiếp nhận và chuyển đệ ống bưu dịch. (Phàm ống bưu dịch đến trạm, cái trước, cái sau thì chiếu lệ thường đến thì đệ ngay, một giờ một khắc cùng đến thì đệ cả, không được chia ra việc khẩn đệ trước, việc thường đệ sau).

Đặt đồn điền Trấn-ninh.

Vua thấy cho những linh thú và tù phát phối ở Trấn-ninh, đều do Chiêu Nội cung ứng, sợ không đủ được. Vua bảo bộ Binh rằng: «Trấn-ninh đất rộng người thưa địa lợi chưa mở hết, mà quân lính không có việc gì chỉ trông vào người để lấy lương ăn thì làm sao làm kế lâu dài được. Vậy sai hiệu úy Nguyễn Văn Lễ đốc suất binh lính cùng tù phạm ra sức làm đồn điền để lấy thóc chứa».

Thuyền buôn Phú-lãng-sa bị gió giạt vào cửa biển Đà-nẵng, xin đem thuyền ấy nộp cho nhà nước. Vua sắc cho Quảng-nam đem bạc kho trả cho đúng giá. Nhân sai thống chế Nguyễn Tài Năng đốc suất lính và thợ sửa chữa thuyền ấy, đặt tên là thuyền An-dương. Sai phó sứ ty Hộ thành binh mã là Đỗ Phúc Thịnh xét đo hình thế núi sông ở năm nội trấn Bắc-thành, vẽ thành địa đồ dâng lên.

Đặt đội An-di ở bảo Trấn-di trấn Vĩnh-thanh, sai quản thủ mộ lính sung vào.

Ra lệnh cấm đúc trộm tiền.

Trước đây Lạng-sơn xét thấy chợ phố có thứ tiền dáng lạ hơn 100 quan. Trấn thần là Hoàng Văn Tài và Đào Đức Lung vì không xét rõ được kẻ gian, đều bị giáng một cấp. Sắc cho thành thần nghiêm cấm dân trong hạt không dùng tiền đúc riêng tiêu lẫn với tiền của nhà nước. Ai phạm điều ấy thì phải tội. Quan sở tại không xét được cũng phải nghiêm nghị.

Vua nhân bảo bộ Hộ rằng: «Cục Bảo tuyền là chỗ của cải tự đấy mà ra, bọn lại ty dễ mượn thế làm gian,

https://tieulun.hopto.org

nếu không hạn chế mà ngăn dứt, thì cái tệ đúc tiền trộm như ở Lạng-sơn sẽ không ít đâu. Nên truyền dụ cho thành thần rút thợ đúc. Lại sức cho nhân dân, ai có chứa kẽm cũ thì hạn trong một năm phải đem bán cho nhà nước. Từ sang năm về sau ai chứa 100 cân kẽm trở lên là bị tội. Trong cục Bảo tuyền phải kiểm soát lẫn nhau, ai đúc trộm thì chém để răn kẻ khác. Nếu mặc kệ không xem xét, sự phát giác thì đều trị tội nặng».

Cho chính phái của khai quốc công thần khám lý Cống quận công Trần Đức Hòa là Trần Đức Kỷ coi giữ việc thờ tự. Đầu đời Gia-long nhớ thương công thần cũ, cấp cho Đức Hòa 4 mẫu tự điền và 4 người mộ phu, ấm thụ cho một người cháu làm đội trưởng, để chủ việc thờ cúng. Đức Kỷ xiêu giạt không biết ở đâu, phái thứ ba là Trần Đức Chử mạo nhận làm đích phái được thừa ấm, không bao lâu phái thứ hai là Trần Viết Tần lại tranh được, Tần chết không có con, em là Trần Viết Tứ được kế tập. Đến bây giờ Đức Kỷ trở về, Tứ xin nhường. Vua sai trấn thần Bình-định xét kỹ việc này, bèn thu sắc của Tứ mà sai đình thần cấp bằng cho Đức Kỷ thừa tự.

Bớt chức vệ úy ở hai vệ Giám thành và Võng thành, chỉ đặt mỗi vệ một phó vệ úy.

Hiệp trấn Thanh-hoa là Hoàng Kim Hoán, tham hiệp là Tôn thất Bạch bị tội miễn chức.

Trước đây người huyện Hoằng-hóa là Lê Thế Tế tự làm bài hịch nhiều lời bội nghịch. Án ở huyện đã xử tội lưu. Bọn Hoán đặt ra ba khoản còn ngờ, tâu xin xét lại. Vua dụ rằng: « Tên Tế chứa lòng gian ác bày ra bút giấy tra xét nó đã thú nhận, tình lý không còn ngờ gì, thế mà bọn Hoán trong chỗ không còn ngờ lại đặt lời xin bậy, tựa hồ có ý bênh vực, thực không hiểu làm sao. Vậy lập tức bắt tên phạm mà nghiêm tâu, sao cho ra được tình trạng mưu nguỵ, xét nghĩ tâu lên? Gặp việc ba

https://tieulun.hopto.org

huyện Trinh-cố, Sầm-nưa, Man-xôi được cấp sắc ấn, Nghệ-an đã sai người đến giục. Bọn Hoán cho rằng ba huyện ấy vốn thuộc Thanh-hoa mới đổi thuộc về Nghệ-an ; chưa tiếp được giấy báo của bộ Lại vì hai châu Trinh-cu, Sơn-thôi, cùng tên mới Trinh-cố Man-xôi, xem tên hơi khác, lấy thế làm ngờ, bèn ngăn trở không cho đến lãnh. Trấn thần Nghệ-an đem việc tâu lên.

Vua giận lắm, dụ rằng: « Thanh-hoa trước có án Lê Thế Tế, nay lại có việc Trinh-cố. Không ngờ bọn Kim Hoán một đời học vấn đã vì đứa bạn nghịch đặt kế gỡ tội, lại khiến thổ ty không nhận sắc mệnh. Vả lại Lê Thế Tế sinh vào triều thịnh, chưa bị tội tình gì, có điều gì phẫn oán mà dám làm lời văn bội nghịch, người có lương tâm nghe nói, ai lại chẳng giận dựng tóc lên. Huống chi Thế Tế từng đã thú nhận, còn gì đáng ngờ mà quay quất biện bạch như thế. Nhưng trẫm còn cho là cái lỗi mờ tối mà thôi. Nay thổ huyện Trinh-cố đã được đi lãnh sắc, thử nghĩ xem sắc ấy là của ai mà còn ngờ? Năm trước Trinh-cố xin nội phụ, không nói là trước thuộc Thanh-hoa, Nguyễn Văn Xuân nghe lầm để tâu lên, triều đình giáng ân chỉ ban chức hàm, không lệ vào Thanh-hoa mà lệ vào Nghệ-an, cũng vẫn là thần tử của triều đình cả, sao không lấy sự thực tâu lên, mà lại để lòng bờ nọ cõi kia để mắc vào tội nghịch mệnh như vậy! Hoàng Kim Hoán, Tôn thất Bạch, đều cho cách chức, lại phái vệ sĩ Cẩm y bắt trói đem về Kinh, giao bộ Hình xét xử. Đồng sự là trấn thủ Ngô Văn Vĩnh hiện đang đem quân đi bắt giặc, đợi xem có bắt được giặc hay không, sẽ giáng chỉ để làm ». Đến lúc án đâng lên, Hoán Bạch đều xử tội đồ. Vua thương vì cố chấp mà bị tội, đổi cho Hoán phát vãng Cam-lộ gắng sức chuộc tội, Bạch theo Tôn nhân phủ sai phái. Vĩnh bị giặc bề đánh thua, bị tội trảm hậu. Lê Thế Tế cũng

https://tieulun.hopto.org

bị giải về Kinh tra xét, cuối cùng lấy tội bạn nghịch mà bị giết.

Lấy vệ úy vệ Trung nhất quân thị trung là Lê Văn Hiếu lãnh trấn thủ Thanh-hoa, tả thị lang Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành là Thân Văn Duy làm hiệp trấn, lang trung Hộ bộ là Nguyễn Ngọc Trác làm tham hiệp.

Lấy tả tham tri Hình bộ là Nguyễn Kim Bảng làm thự thượng thư Công bộ.

Bổ Nguyễn Văn Trọng làm tả thống chế quân Thị trung, Đỗ Quý làm thống chế Tượng quân, Trần Công Điều làm phó vệ úy vệ Thần uy dinh Thần cơ.

Bổ Hà Thúc Lương làm lang trung Binh bộ, Nguyễn Đôn Tố, Nguyễn Hữu Gia đều làm lang trung Lễ bộ. Đổi bổ tham hiệp Quảng-trị là Nguyễn Danh Giáp làm lang trung Công bộ kiêm giám chính Khâm-thiên giám về bộ làm việc, Hàn lâm viện thừa chỉ Tôn thất Gia làm tham hiệp Quảng-trị.

Lấy lang trung Nội vụ phủ là Trần Văn Hoằng làm thự thị lang, viên ngoại lang Nguyễn Đức Trinh, Nguyễn Văn Công đều làm thự lang trung hiệp nhau quản lý việc Nội vụ phủ. Ra lệnh cho các quan thống quản quân Thị trung và quân Thị nội mỗi người chọn cử một cai đội thuộc quyền mình tâu lên đợi chỉ bổ dùng.

Bãi việc Gia-định tiến con vích (1) và nước mắm.

Lấy miếu lang là Tôn thất Hữu, Tôn thất Thọ làm phó sứ ty Từ tế. Hữu suất ty Tả từ tế, Thọ suất ty Hữu từ tế, phụng giữ việc thờ cúng.

Bổ Ngô Bá Nhân làm hiệp trấn Sơn-tây, Hoàng Văn Tú làm hiệp trấn Bắc-ninh, Hoàng Văn Đàn làm hiệp

(1) Chữ Hán là « Hải miết ».

https://tieulun.hopto.org

trấn Hưng-hóa, Tô Danh Hoảng làm hiệp trấn Thái-nguyên, Lưu Đình Luyện làm hiệp trấn Cao-bằng, Đào Đức Lung làm hiệp trấn Lạng-sơn

Lấy tả tham tri Hộ bộ là Trần Nhật Vĩnh lãnh Hộ tào Bắc-thành kiêm lý Đê chính, thự hữu tham tri Hộ bộ là Nguyễn Đức Hộ và chưởng cơ Nguyễn Văn Nghị đều được miễn kiêm lý Đê chính.

Vừa gặp kinh phái là bọn Trương Phúc Cương đến Bắc-thành, xét thấy đê ở Sơn-tây, Nam-định, có chỗ thấp ướt mà chưa bồi đắp, có chỗ bồi đắp mà chưa bền chắc cũng có chỗ chưa đắp xong mà thôi, có chỗ đắp xong mà lại thủng khuyết, đem tình hình tâu lên. Vua nói: «Việc chống lụt trước đã huấn sức chẳng những hai ba lần, mà nay lại có tình hình như tờ tâu này, khiến ta không thể yên lòng được».

Lập tức giáng dụ nghiêm trách thành thần, và ủy riêng cho Trần Nhật Vĩnh hội với trấn thần sở tại thân đốc các phủ huyện bồi đắp đê điều. Công việc Hộ tào thì chuyển giao cho Nguyễn Đức Hội làm. Cho phó vệ úy vệ Tráng võ quân thần sách là Nguyễn Văn Cẩn thăng chức vệ úy.

Trấn thần Quảng-trị tâu rằng hạt ấy mùa đông năm ngoái ít mưa, đầu xuân năm nay lại bị gió bắc, lúa ruộng tổn hại nhiều, nay đến kỳ thu thuế, xin cho dân nộp thay bằng tiền. Vua bảo bộ Hộ rằng: «Vụ chiêm này các địa phương thu hoạch được tốt, dẫu chưa phải là được mùa to cũng là được vừa, duy Quảng-trị riêng bị tai hại, thực là đáng thương. Tuy đã giảm thuế, mà phần phải nộp bắt nộp thóc thì cũng rất khó. Nên theo lời xin để tiện cho dân».

Tặng vệ úy vệ quân Hữu nhị Thị trung là Nguyễn Văn Hạnh làm thống chế. Hạnh theo đi kinh lược việc biên

https://tieulun.hopto.org

giới ở Trấn-ninh, ốm chết ở quán thứ. Vua nghe tin thương xót, mới truy tặng chức ấy và cấp tuất gấp đôi.

Sai bọn kinh lược đại thần Phan Văn Thúy thống lãnh đại đội binh tướng khải hoàn về Nghệ-an.

Trước đây Thúy sai cai đội là Nguyễn Trọng Thai hộ tống A Nỗ về nước, đi đường gặp quân Xiêm, Thai lấy nghĩa mà bảo đều không phải đánh mà chúng rút lui. Báo tin về quán thứ, bọn Thúy chạy sớ tâu lên, lại nói quân đóng ở Lạc-điền, lam chướng nhiều quá, nhiều người ốm, xin lưu 100 binh Thần sách, để che chở việc biên báo, còn thì rút về Mường-then.

Vua nói rằng: « Mường-then cũng nhiều lam chướng, không phải chỗ nên đóng quân. Việc biên báo đã có lính trú phòng Trấn-ninh cùng thổ binh cũng đủ, việc gì phải khổ đến quân sĩ ». Du cho rút hết quân về trấn sở Nghệ-an.

Ngày đinh mão, vua cày ruộng tịch điền. Lễ xong ban yến cho bầy tôi ở cung Khánh-ninh. Thưởng sa và bạc theo thứ bực cho các hoàng tử, thân công, văn võ đại thần, đến cả ca sinh nhạc sinh, huyện lại thuộc phủ Thừa-thiên có dự việc. Đường quan bộ Lễ cùng Kinh doãn đều thưởng kỷ lục một thứ, ty viên bộ Lễ đều thưởng cho bạc lạng.

Giảm thuế điền sang năm cho các địa phương.

Dụ rằng: « Dân lấy việc ăn làm lớn nhất, cho nên lễ cày Tịch điền không thể bỏ được. Đời Đường đời Ngu, cho đến đời Chu đã rất là rõ ràng đầy đủ, đời Hán trở xuống việc làm nhiều cái trái xưa, mà lễ ấy cũng không dám bỏ là bởi việc nông là việc trước nhất của nhà nước. Nếu vua không tự mình đứng làm thì không lấy gì dạy thiên hạ bỏ việc ngọn chăm việc gốc được. Đến như nước ta, từ đời Lê về trước thỉnh thoảng có làm

https://tieulun.hopto.org

lễ ấy, nhưng còn sơ lược. Đức Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta sau khi võ công đã định, trăm việc sửa sang, mà một niềm trọng nông. Bộ Lễ chưa biết thể tất lòng thánh, mà khảo xét lễ xưa, cho nên chưa rồi mà cử hành được. Trẫm nay noi theo chí trước, sáng tác lễ nhạc, đều đúng theo thời. Nhân sắc cho bộ Lễ, theo lễ xưa mà châm chước nghị hành. Bèn lấy giờ tốt ngày 29 tháng 5, trẫm đến tế đàn Tiên nông. Lễ xong, lại đến ruộng Tịch điền, cầm cày cày ba luống. Tuy chưa thấy nhọc, mà những công khanh đi theo, cùng các nông phu nhiều người bỏ hôi đầy mặt. Lấy đó mà suy thì biết cày cấy khó nhọc hơn mọi việc khác. Nhân nghĩ nông dân cả năm cần cù, chưa được no ấm nên động lòng thương xót. Vậy gia ơn cho giảm 3 phần 10 thóc gạo thuế năm Minh-mệnh thứ 10, để tỏ rõ ý trẫm suy mình ra người. Lại như quan lại địa phương thì người xưa trước hết xét công ở việc nông tang. Nay các quan trấn thành phủ huyện chỉ biết lấy việc sổ sách thuế khóa làm dầu, mà trẫm chưa thấy nhiều người biết dạy dân hiếu đễ và chăm làm ruộng, như thế há chẳng xấu hổ với người xưa sao? Từ nay về sau những người có chức trách thân dân nên thể ý trẫm mà khuyến khích việc nông tang, khiến cho dân đủ ăn đủ mặc vui về ấm no. Để thỏa lòng trẫm trọng nông chuộng gốc, mình tự làm trước, mà nêu phép tắc ».

Người học trò Quảng-trị là Lê Văn Tú thấy lễ Tịch điền long trọng, đón giá dâng biểu chúc mừng. Vua muốn dùng, đem hỏi bầy tôi. Tả thị lang Hộ bộ là Ngô Phúc Hội tâu rằng: « Tú dâng biểu chúc mừng chẳng qua là cầu tiến thêm thôi, nếu vội thu dùng, chưa khỏi mở đường cầu may. Kỳ thi hương cũng gần, nếu Tú có thực học đợi thi đỗ sẽ bổ dùng cũng chả muộn ». Vua bèn sai bộ Lại biên tên. Rồi bổ Hàn lâm viện đãi chiếu.

https://tieulun.hopto.org

Tháng 6, triệu quyền lãnh trấn vụ Nghệ-an là Đoàn Văn Trường và Lê Văn Đức về Kinh làm việc. Vì trấn thủ Nguyễn Văn Hiếu và tham hiệp Hồ Hựu dã về trấn cho nên triệu những người này.

Chuẩn định, các trấn vào Nam đến Bình-thuận, ra Bắc đến Bắc-ninh mỗi tháng báo giá gạo một kỳ (lệ trước mỗi tháng báo 2 lần). Nếu giá chợt lên xuống đến một tiền trở lên thì tâu ngay.

Trấn Quảng-yên có bọn cướp 500 người, từ tấn Đông-hưng thuộc Khâm châu nước Thanh đến cướp đồn Vạn-ninh. Bọn thủ bảo Hoàng Văn Lễ đem hương dũng cự đánh, chém được mấy đầu giặc. Giặc lui chạy. Bọn Lễ không dám vượt cõi đuổi bắt làm giấy báo cho tấn thủ Chung Nguyễn-lượng. Phân châu là Lý Nại im lặng không tra bắt gì. Lại có thuyền đánh cá của người Thanh lẻn vào vụng Đồ-sơn thuộc Hải-dương. Tấn thủ Trương Văn Nho bắt được, khám trong thuyền thấy có súng trường, thanh la và trống, Trấn thần Quảng-yên và Hải-dương đều đem việc tâu lên. Vua sai gởi thư cho tổng đốc Lưỡng Quảng tra xét. Bọn Chung Tô-hợp bị bắt ở thuyền đánh cá đều đóng gông đưa sang Khâm-châu.

Định lại binh ngạch 3 vệ Thị tượng.

Trước đây vệ Thị tượng chỉ có 5 đội, mỗi đội đến trên dưới 100 người, so với lệ các cấm binh chưa được hoạch nhất. Bèn sai bổ mỗi vệ 10 đội, mỗi đội 50 người, thiếu thì mộ thêm.

Lấy Hàn lâm viện thị độc là Trương Đăng Quế quản lý công việc Văn thư phòng.

Đổi bổ đề lãnh kho ở các thành trấn đạo làm chánh đội trưởng. Lệ trước các kho đều có chức đề lãnh, đến lúc định lại quan chế thì bớt đi. Vua nghĩ các kho thu vào chi ra phải có người trông coi, bèn hạ lệnh các đề lãnh hiện đương làm việc đều cho chức hàm chánh đội

https://tieulun.hopto.org

trưởng trật chánh lục phẩm vẫn giữ việc đề lãnh. Còn chỗ nào dùng chức quản cơ quản lãnh cũng đều khiến lấy bản chức mà làm việc đề lãnh.

Ninh-bình tâu rằng từ trước tới nay gặp các lễ khánh tiết, tờ biểu chúc mừng của Thanh-hoa, đạo Ninh-bình không được dự. Nay xin sắm sửa phương vật, ủy người dâng biểu chầu mừng. Vua giao bộ Lễ bàn, cho rằng: «Lễ vật dâng mừng, vẫn là lòng thành kính mến của thần tử. Nhưng Ninh-bình là thuộc hạt của Thanh-hoa, nếu cho dứng riêng một tờ biểu thì lễ chưa được ổn xin từ nay phương vật của Ninh-bình thì do Thanh-hoa phụ dâng, cũng như Thuận-thành phụ vào Bình-thuận mới phải». Vua cho là phải.

Đổi huyện Quế-dương 桂陽 Bắc-ninh làm huyện Quế-dương 桂陽.

Lấy lang trung Binh bộ là Hà Thúc Lương làm tham hiệp Vĩnh-thanh. Rút bớt việc ngạch trường thi Hương.

Bộ Lễ tâu rằng: «Khoa thi này phép thi nghiêm ngặt, học trò các nơi đã do huấn đạo giáo thụ khảo hạch một lần; lại do thượng ty học chính phúc hạch một lần nữa. Những người kém cỏi không lẫn vào được, không phiền tạp như các khoa trước, cho nên số học trò thi so với trước bớt đi nhiều. Song lệ định số ngạch phân khảo, sơ phúc khảo các trường thi hơi nhiều, xin lượng rút bớt đi, để cho người vừa với việc. (Lệ trường Thừa-thiên phân khảo 4, giảm làm 2, phúc khảo 8, giảm làm 6, sơ khảo 16, giảm làm 12; lệ trường Nghệ-an, phân khảo 4, giảm làm 2, phúc khảo 6, giảm làm 4, sơ khảo 14, giảm làm 10; lệ trường Thanh-hoa, phân khảo 4, giảm làm 1, phúc khảo 6, giảm làm 3, sơ khảo 14, giảm làm 7; lệ trường Bắc-thành, phân khảo 4, giảm làm 2, phúc khảo 8, giảm làm 6, sơ khảo 16, giảm làm 12; lệ trường Nam-định, phân khảo 4, giảm làm 2, phúc khảo

https://tieulun.hopto.org

10, giảm làm 8, sơ khảo 20, giảm làm 14), duy các chức chủ khảo và đề điệu giám khảo thì đều theo lệ cũ. Vua y lời tâu.

Lại chuẩn định từ nay những năm có thi Hương, các phủ không phải cống học sinh, năm sau lại theo lệ mà làm. Ghi làm lệnh. Đổi Tượng quân Pháp lục ty làm Kinh tượng Pháp lục ty, đặt một chánh cửu phẩm thư lại và 14 pháp lục ty làm định ngạch.

Vua đến ruộng Tịch điền xem lúa, bảo Kinh doãn là Đặng Đức Thiệm rằng: « Trẫm lúc ít tuổi, vẫn thích trồng trọt, cây đã trồng đều tốt rườm rà. Nay mới làm lễ cày Tịch điền, may gặp trời mưa, lúa tốt dẹp như thế há chẳng phải lòng trời ngầm giúp hay sao? ».

Lấy phó quản cơ thị sai cơ Định man là Nguyễn Văn Thạch làm thành thủ úy Quảng-trị, thự quản cơ cơ Định-man kiêm quản đạo Cam-lộ.

Tả tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành là Trần Nhật Vĩnh có tội phải hạ ngục.

Vĩnh trước ở Gia-định, được tổng trấn Lê Văn Duyệt tin dùng, cậy thế ăn của đút, thậm chí cướp vợ người, dỡ nhà, chiếm đoạt tài sản của người, người ta sợ nó tàn ngược không dám phát giác. Vĩnh đi nơi khác chưa đầy một tháng, nhân dân nộp đơn kiện rất nhiều. Duyệt thụ lý tất cả, già trẻ ai cũng reo mừng. Duyệt đem việc tham tâu lên, giải Vĩnh về để đối chất, xin phái quan Kinh về hội xét. Lại làm tờ tâu nhận tội mình tin dùng phải người bậy, xin giao bộ nghị xử.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Duyệt trung thành có thừa, mà thiếu sáng suốt, đã vì kẻ gian lừa phỉnh đem lòng tin cậy thì vua cha ở trên đã nhắc bảo cũng vẫn mê không biết, nữa là liêu thuộc, có ai sửa chữa cho được. Đến lúc biết là lầm, hối không kịp nữa. Trần Nhật Vĩnh xuất thân hèn mọn, không dự khoa cử. Triều đình đã dùng

https://tieulun.hopto.org

làm đến chức này, mà dám luông tuồng làm bậy, tham lam bẩn thỉu, tội ác đầy dẫy, giá có trăm miệng cũng không thể cãi mà che giấu được, cần gì phải giải về để việc dây dai ra. Tào thần nhiều người, tự trẫm chọn dùng, lẽ nào lại tự vì kẻ có tội tự chuốc tội lỗi, cần gì phải đợi phái quan Kinh ». Bèn sai Lê Văn Duyệt đốc đồng các tào xét rõ rồi tâu lên. Lập tức phái chủ sự Hình bộ cùng cai đội Cẩm y mỗi chức một người đến Bắc-thành, tuyên chỉ cách chức Vĩnh, bắt trói đem về Kinh đợi tội.

Vua dụ Lê Văn Duyệt rằng: « Trước kia khanh nghe lầm tà thuyết của Trần Nhật Vĩnh, nhiều việc sai bậy, những chương sớ tâu lên có nhiều điều không hợp, trẫm nghĩ công lao ngày trước của khanh mà không trách mắng. Nay khanh đã đến lúc bóng dâu buổi chiều còn biết hối lỗi trước, đem Trần Nhật Vĩnh nghiêm tham trừng trị và tâu xin nhận tội, tình lời thống thiết, trẫm đã thấu biết lòng thành. Có lỗi mà biết đổi, thánh nhân còn tha, nữa là trẫm đối với khanh à. Việc khanh xin nghị xử thì gia ân miễn cho. Vậy ban dụ này ân cần chỉ bảo cho được yên lòng. Từ nay về sau khanh nên càng kính giữ đạo làm tôi, hết lòng công trung, chọn người mà dùng, chọn lời mà theo, không nóng nẩy làm bậy, không riêng nghe một người, để giữ trọn lời khen, tiếng tốt, như thế mới xứng được lòng tốt của trẫm bảo toàn công thần đến vô cùng ». Dụ đến nơi, Duyệt khôn xiết mừng sợ, dâng biểu tạ ơn.

Lấy tả thị lang Hộ bộ là Ngô Phúc Hội lãnh Hộ tào Bắc-thành kiêm lý Đê chính. Sai đình thần kén chọn cống sinh, giám sinh 51 người phân phát đi hậu bổ ở các thành trấn. Có 4 người ngoại 50 tuổi, đều cho bổ làm giáo thụ. Lấy Thượng bảo khanh là Thân Văn Quyền làm hữu thị lang Hộ bộ, tham hiệp Quảng-bình là Nguyễn Công Liêu làm thự thị lang Vũ khố, viên ngoại

https://tieulun.hopto.org

lang Binh bộ là Hồ Văn Tú làm lang trung Vũ khố, thự lang trung Hình bộ là Phan Thanh Giản làm thự tham hiệp Quảng-bình. Cho Nguyễn Khoa Minh làm tả tham tri Hộ bộ, vẫn lãnh Hộ tào thành Gia-định, kiêm công tào, tả thị lang Binh bộ là Hoàng Văn Diễn làm thự hữu tham tri Binh bộ, vẫn lãnh Binh tào.

Sai Chưởng cơ Trương Công Tuyên kiêm quản các đội Uy chấn Thanh Nghệ lưu thú ở Bắc-thành.

Triệu kinh lược đại thần là Phan Văn Thúy và Nguyễn Văn Xuân, và tham tán Nguyễn Khoa Hào về Kinh để phục mệnh. Trước đây quốc trưởng Vạn-tượng là A Nỗ về nước, bốn lần thảm báo đều nói rằng cả dường yên ổn không trở ngại gì. Bọn Thúy tâu lên. Vua nói: « Sự thế Vạn-tượng có thể không xảy ra việc gì đáng lo, quân ta có thể nghỉ ngơi được ». Bèn triệu bọn Thúy về, cho quân lính về quê nghỉ ngơi. Bọn Thúy vào yết kiến. Vua ủy lạo rằng: « Lần này đi xông pha lam chướng, trẫm rất lo nghĩ về các ngươi. Hôm nay vua tôi trông thấy nhau mừng nào bằng được! ». Đáp rằng: « Bọn thần may được mạnh khỏe, là nhờ phúc của hoàng thượng ban cho ».

Vua nói: « Người tôi hết lòng trung với nước, thì trời cho phúc đó là hạnh phúc của các ngươi cũng là hạnh phúc của trẫm. Nếu không thế, mà vì cớ nước Vạn-tượng đem những người tôi chân tay gan ruột bỏ ở chỗ biên cương, thì cũng như câu « Lấy điều đối với kẻ không yêu mà làm đối với người yêu », thì đối với công luận muôn đời làm sao! »

Lại hỏi các tướng sĩ trong quân thế nào. Bọn Thúy tâu rằng nhiều người ốm chết. Vua thương xót mãi. Nhân cho tướng sĩ ăn yến một bữa; đối với người chết hỉ đặt đàn tế.

https://tieulun.hopto.org

Cho đô thống chế Phan Văn Thúy thự Hậu quân ấn vụ. Cho vệ úy Nguyễn Đức Long làm vệ úy quân Trung võ Thần sách, hiệu úy Nguyễn Văn Lược làm phó vệ úy vệ Toàn võ, Nguyễn Văn Hòa làm phó vệ úy vệ Định võ.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Đại quân đi tuần ngoài biên không như đi đánh giặc, nhưng trèo non lội suối, xông pha lam chướng, khó nhọc cũng đáng khóc thương. Thực hậu quân Phan Văn Thúy trước bị giáng 2 cấp đều cho khai phục, Hữu quân phó tướng Nguyễn Văn Xuân thì gia hàm đô thống, tham tri lãnh hiệp trấn Nghệ-an là Nguyễn Khoa Hào thì thưởng gia 1 cấp. Ngoài ra các quan văn võ và lại tốt thì do bộ bàn thưởng. Những người chết thì tặng tuất theo thứ bực (Những người ốm chết từ Lãng-điền Hội-lâm trở lên, quan lại thì tặng 1 cấp, binh lính thì cho mỗi người một tấm vải, tiền tuất gấp đôi. Ốm chết ở Nghệ-an và lúc trở về cũng cấp tiền tuất gấp đôi).

Thưởng thụ cai đội Nguyễn Trọng Thai làm phó vệ úy vệ Tráng võ quân Thần sách. Binh lính đi theo thì thưởng bạc lạng theo thứ bực. Thưởng phòng ngự sứ Trấn-ninh là Chiêu Nội gia 1 cấp, và nhiễu đỏ nhiễu lam mỗi thứ một tấm, đoạn vũ các màu 6 tấm. Trước đây quan quân đưa A Nỗ về nước hạ lệnh cho Chiêu Nội cùng 7 huyện thuộc phủ Trấn-biên, chứa nhiều thóc lương để cấp cho quân. Chiêu Nội kiếm lời từ chối, có chỉ cách lưu. Chiêu Nội sợ hãi, đem gạo nộp hơn ba nghìn phương. Bốn huyện Xa-hồ, Man-soạn, Sầm-tộ, Mường-lan, cũng nộp gạo hơn 200 phương. Đến bấy giờ việc biên đã xong, lương chứa vẫn còn thừa. Vua khen, cho Chiêu Nội khai phục nguyên hàm lại khen thưởng.

Truy phục quan bị cách là Trần Chinh Đức làm tư vụ. Trước Chinh Đức làm hiệp trấn Nam-định, có tội bị

https://tieulun.hopto.org

miễn chức. Đến lúc Phan Văn Thúy đi kinh lược biên giới, Chính Đức theo đi ra sức chuộc tội, bấy giờ về ốm chết, đặc biệt truy phục chức ấy. Triệu quân trú phòng ở Trấn-ninh về. Bọn hiệu úy Nguyễn Văn Lễ và chủ bạ Đinh Phiên thì theo trấn sai phái; các tù phạm phát vãng làm binh lâm nó thì giao cho phòng ngự sứ Chiêu Nội quản thúc.

Lấy tham hiệp Nghệ-an là Hồ Hữu làm thư hiệp trấn Nghệ-an, tham hiệp Thanh-hoa là Nguyễn Ngọc Trác làm tham hiệp Nghệ-an, viên ngoại lang Hộ bộ là Tôn thất Lương làm tham hiệp Thanh-hoa.

Sai cai đội quân thần sách Nghệ-an là Phan Văn Thống, hiệp thủ bảo Quy-hợp là Lê Đình Duật đem sắc dụ đi Vạn-tượng. Trước đây quốc trưởng Vạn-tượng là A Nỗ về đến thành Viên-chăn, quân Xiêm lui về đóng ở đồn Phiên-bác, rồi lại trở lại chiếm giữ kho thóc. Con A Nỗ là Hạt-xà-bông xin lương, chúng không cho. Hạt-xà-bông tranh đấu. A Nỗ đem quân tiếp chiến, giết chết tỳ tướng nước Xiêm là Phi-Nhã Phi-thai-sủng-tham. Quân Xiêm chết và bị thương rất nhiều, bỏ súng và khí giới mà chạy. Việc ấy đến tai vua. Vua bảo bầy tôi rằng: « A Nỗ nóng nảy làm bậy, lại gây oán thù với nước Xiêm. Cái nhục bại binh nước Xiêm có nhịn được không? Sau này họ có đánh thì A Nỗ lấy sức đâu mà chống? Chẳng khỏi lại nhờ đến ta. Triều đình xử trí việc Vạn-tượng, có thể nói là đủ nhân đủ nghĩa. Nay A Nỗ hành động như thế là phụ lòng trẫm nhiều lắm! Nếu nó lại chạy sang ta, thì nên cự mà không nhận ». Bèn xuống sắc dụ sai bọn Phan Văn Thống đem thư đến quở trách và bắt phải tạ lỗi với nước Xiêm, đưa trả súng và khí giới cho họ dỡ giận.

Lại sai bộ Lễ gởi thư cho Chiêu Phi-nhã Phạt-lăng nước Xiêm nói rằng: « Việc nước Vạn-tượng tranh kho thóc, dẫu là A Nỗ không khéo mềm mỏng, nhưng cũng

https://tieulun.hopto.org

bởi tướng Xiêm sinh sự trước. Đã sai A Nỗ tạ lỗi. Nên chuyển đạt lên vua Xiêm tha tội cho nó, khiến nó làm phiên thuộc mãi mãi ».

Thư này gởi vào Gia-định, phái ủy cai đội Hà-tiên là Mạc Công Tài đem sang. Đến lúc bọn Phan Văn Thống đến đồn Phô Khâm ở bờ phía nam sông Khung-giang, bị tướng nước Xiêm là Thung-vi-sa đánh úp, Thống cùng quân lính 40 người đều chết, duy Lê Đình Duật thì bị đưa sang nước Xiêm. Có linh man thoát nạn chạy về báo. Trấn thần Nghệ-an đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Ngày trước đưa A Nỗ về nước, quân Xiêm mới gặp quân ta là lui ngay. Nay sai người bảo A Nỗ tạ lỗi với Xiêm, việc này rất là thuận lẽ. Tướng Xiêm có ý kiến gì mà dám gây mối hiềm thù trước. Nếu bảo là lấy thế để báo thù Vạn-tượng, thì bọn ấy có thế lực gì mà dám giơ càng bọ ngựa ra ». Bèn sai trấn thần phái người chia đi dò xét, lại truyền bảo các tù trưởng Tam động và Lạc-hoàn điều họp bộ lạc cứ hạt mình mà phòng bị.

Tha người quan võ phạm tội là Nguyễn Đăng Huyên, phát vãng làm quân đất mới Trấn-ninh (Đăng Huyên trước là trấn thủ Hải-dương vì đi đánh thổ phỉ quân thua, bị tội trảm hậu) chưa bao lâu cho đi theo Vũ Văn Giải để ra sức.

Năm ngoái Bình-định gạo kém, sai phát thóc cho dân vay, đến năm nay phải nộp trả. Bấy giờ vua bảo bộ Hộ rằng: « Người vay thóc đều là dân cùng vốn không có chứa sẵn, nay bắt nộp thóc, chẳng cũng khó sao! Nên bảo giảm giá cho nộp ngay bằng tiền ».

Quan Bắc-thành tâu rằng thuế ruộng huyện Tam-nông thuộc Sơn-tây nộp về Hưng-hóa theo lệ cũ cứ đến tháng mùa hạ chiết nộp bằng tiền, đến năm ngoái mới cho nộp thóc vào mùa đông, từ nay xin chia hạ đông hai vụ mà thu để tiện cho dân. Vua y cho.

https://tieulun.hopto.org

Vua thấy trời mùa hè nóng nực, bảo thị thần rằng: « Trẫm ở thâm cung mà mình còn ướt bồ hôi, huống là thợ rèn, cả ngày gần lửa nóng thì chịu sao được. Vả lại binh khí của nhà nước cũng đã nhiều, rèn đúc không phải việc gấp vậy bãi đi».

Triệu hữu thị lang Binh bộ biện lý Binh tào Gia-định là Bùi Phổ về bộ cung chức.

Chuyển bổ hữu thị lang Trương Minh Giảng làm tả thị lang.

Sai thống chế Thủy quân là Nguyễn Văn Hạnh và Nguyễn Tài Năng, thống chế dinh Tiền phong là Phạm Văn Lý, đem thuyền binh đi tuần bắt giặc biển ở Thanh-hoa.

Trước dây Thanh-hoa có giặc biển lén phát, biền binh trấn ấy bị đánh thua. Quản cơ cơ Trung dực là Bùi Đình Lẫm vì nhút nhát phải tội chém. Bọn giặc hoành hành cướp bóc ở ngoài biển Biện-sơn. Vua nghe tin, sai bọn Hạnh chia đi đuổi bắt. Giặc biển nghe tin chạy trốn xa. Vì mùa thu sóng gió, không tiện đuổi bắt đến cùng bèn rút quân về.

Bắt đầu định cách thức làm gông.

Bộ Hình tâu rằng : « Đặt ra các đồ dùng ở trong ngục là cốt để giam buộc người có tội, mà nặng nhẹ cũng nên có thể thức thường. Vả lại đóng gông là để làm nhục kẻ có tội, để họ biết rằng, từ trước đến giờ, các địa phương, hoặc dùng gông nặng, hoặc dùng gông nhẹ, so với gông câu giam phạm nhân không có phân biệt. Xin theo điển nhà Thanh, chế làm hai hạng gông thường và gông nặng (cách thức thì dùng 2 mảnh gỗ, mỗi mảnh dài 3 thước rộng 7 tấc 5 phân, ghép lại làm một, giữa khoét 1 lỗ tròn đường kính 4 tấc, gông thường thì 20 cân, gông nặng thì 30 cân). Gởi thể thức ấy cho các nha môn xét hình trong ngoài theo mà làm. Tự nay về sau những người bị tội đóng gông đều đem cùm ở đường cái địa

https://tieulun.hopto.org

phương xảy ra việc phạm pháp để răn. Vua cho làm như lời xin.

Thuyền buôn Gia-định chở trộm nhiều gạo đem bán ở Hạ-châu.

Vua bảo bầy tôi định lại chương trình để trừ mối tệ. Đình thần đều bàn rằng: « Việc bán gạo lậu đã có nghiêm cấm, mà bọn buôn gian cứ thấy lợi thì làm, không sợ pháp luật. Nếu cứ để cho đi buôn mà đặt điều cấm thì pháp chế có rõ cũng không hơn được trước, sợ cũng chưa khỏi được sự gian lậu ở ngoài pháp luật. Muốn trừ tệ ấy chẳng gì bằng lấp cái nguồn đi là hơn. Nay xin từ nay về sau cấm hết thuyền buôn nước ta không được đến Hạ-châu buôn bán, làm trái thì chiếu luật buôn lậu mà trị tội ». Vua y theo.

Tha những biền binh Thanh Nghệ và Ninh-bình thuộc Bắc-thành đương thao diễn ở Kinh cho hồi ngũ. Lấy hiệp trấn Quảng-yên là Nguyễn Đăng Sĩ làm hiệp trấn Tuyên-quang, tham hiệp Quảng-yên là Lê Đạo Quảng làm thự hiệp trấn Quảng-yên.

Triệu hiệp trấn Hà-tiên là Vũ Du về Kinh, lấy tham hiệp Định-tường là Nguyễn Chương Đạt làm hiệp trấn Hà-tiên.

Định lệ dâng đơn kiện khi vua qua đường.

Vua dụ bộ Hình rằng: « Trẫm muốn biết hết ẩn tình của dân, chỉ sợ tình dưới không được thấu lên, cho nên khi xa giá đi ra, cũng cho dân qui tâu ở bên đường. Vì thế có người tiều dân không biết lấy cớ bày tỏ oan uổng, mà xung đột vào chỗ nghi trượng mà không chút sợ. Nếu không bảo rõ phép tắc thì lấy gì răn họ được. Vậy định từ nay về sau, xa giá đến đâu, quân dân có kiện gì thì phải qui cầm đơn phủ phục ở ngoài 5, 6 trượng, nếu có kẻ xông xáo thì phải tội bất kính, xử giáo giam hậu. Người xui giục cũng phải cùng tội. Đơn kêu bỏ không xét ».

https://tieulun.hopto.org

Bộ Lại bàn tâu rằng từ Bình-định trở về Nam đến Bình-thuận cùng các trấn Bắc-thành, tuyển trường hạt nào thấy dân số thêm nhiều thì xin theo lệ ban thưởng.

Vua nói: « Phép tuyển ở Bắc-kỳ mới định, lại dân chưa quen, so với Quảng-bình trở về Nam, phép ấy thi hành đã lâu sự thể khó dễ khác nhau, nay cùng coi như nhau thì lấy gì mà phân biệt? » Bèn định lại cách thưởng theo thứ bực. (Về Bắc-thành, Nam-định định số thêm 8 phần tuyển quan được thưởng gia 1 cấp, đoạn may ngoài may trong đều 3 tấm, trấn quan thưởng kỷ lục 3 thứ. Sơn-nam, Sơn-tây, Bắc-ninh. Hải-dương thêm 6, 5, 4 phần, tuyển quan thưởng kỷ lục 3 thứ, trấn quan thưởng kỷ lục 2 thứ; Bình-hòa thêm 19 phần, tuyển quan thưởng kỷ lục 2 thứ, trấn quan thưởng kỷ lục 1 thứ; Bình-thuận thêm 9 phần, tuyển quan trấn quan đều thưởng kỷ lục 1 thứ; Bình-định Phú-yên hơn 7 phần trở xuống, Hoài-đức thêm không được 1 phần, đều không được dự).

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tý, năm Minh-mệnh thứ 9 [1828], tháng 7, ngày mồng 1, lễ thu hưởng.

Thi Hương ở Thừa-thiên, Gia-định, Nghệ-an. Sai thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường làm chủ khảo trường Thừa-thiên, thự hữu thị lang Lại bộ là Phan Bá Đạt làm phó chủ khảo, thự hữu tham tri Hộ bộ là Lý Văn Phức làm chủ khảo trường Gia-định, hữu thị lang Hình bộ biện lý Hình tào thành Gia-định là Nguyễn Bá Uông làm phó chủ khảo, thự hữu tham tri Binh bộ là Đặng Văn Thiêm làm chủ khảo trường Nghệ-an, hiệp trấn Quảng-bình là Trần Bá Kiên làm phó chủ khảo. Đến khi danh sách dâng lên, lấy đỗ cử nhân cộng 52 người. (Trường Thừa-thiên 13 người là Lê Tập, Hoàng Thu, Nguyễn Đức Hoan, Lê Tư Duệ, Đỗ Bá Đại, Trần Lý Đạo, Phan Khánh Hội, Phạm Lân, Lâm Duy Nghĩa, Nguyễn Tất Thái, Trương Công Liêm, Hoàng Văn Nhã, Lê Quốc Trinh; trường Gia-định 16 người là Mai Hữu Điển, Nguyễn Quang Tự, Đặng Trung Hy, Trần Văn Triện, Nguyễn Tuấn Đức, Phạm Khắc Nhượng, Nguyễn Ngọc Chấn, Trương Tiến Sĩ, Nguyễn Song Thanh, Phan Đan Quế, Nguyễn Khiêm Quang, Phan Văn Thành, Nguyễn Văn Nhan, Cao Phục Lễ, Phạm Như Bách, Phạm Ngọc Quang; trường Nghệ-an, 23 người là Tạ Hữu Khuê,

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Hoằng, Hồ Vĩnh Trinh, Nguyễn Huy Tuấn, Hà Học Hải, Bùi Đức Mậu, Nguyễn Hữu Bích, Đặng Huy Khuê, Nguyễn Đăng Thái, Nguyễn Trọng Hựu, Trần Doãn Đức, Trần Tuấn, Nguyễn Trọng Lượng, Nguyễn Thưởng, Nguyễn Đình Thực, Nguyễn Lâm, Phan Văn Nhã, Lê Trọng Hàn, Hồ Trọng Tuấn, Nguyễn Thị, Hoàng Trọng Cảnh, Lê Văn Vỹ, Nguyễn Chí Đạo.

Bắc-thành dâng chim trĩ trắng. Thưởng 30 lạng bạc, sắc rằng về sau đừng dâng nữa.

Chuẩn định từ nay về sau, phàm các địa phương phái người đến Kinh, lúc trở về, duy có Gia-định đường xa thì cho theo như cũ đi trạm công, còn thì nếu có việc quan khẩn cần bắt trạm đệ, phải tâu rõ đợi chỉ, không được cấp bừa.

Đặt kho Đà-nẵng chở đường cát nhà nước mua ở Quảng-ngãi về chứa, khiến chọn ủy lại dịch binh lính thuộc trấn coi giữ.

Tham hiệp Phan-an là Vũ Hành phải tội miễn chức. Trước đây chủ thuyền ở Phan-an là Trần Văn Ngoạn đút lót bọn lại ở trấn, man khai việc đóng lại thuyền để giảm bớt tiền thuế, trấn thần không biết nó gian, y cho. Gặp có thị vệ là Vũ Huy Dụng và Lê Văn Ý nhân đi việc công, xét được chuyện gian ấy tự hỏi bắt. Hành nghe việc ấy, cho là bọn Dụng trái phép khinh quan, bắt nạt dân, báo cho tào thần thành Gia-định tham tấu. Giao xuống cho bộ Hình nghị tội. Bọn Dụng sợ trốn đi. Lời nói của Hành cuối cùng xét ra không có thực trạng. Đến đây án dâng lên, Hành bị tội vu cáo cho người ta tội chết, xin bắt tội đồ. Tào thần ở thành là bọn Nguyễn Văn Tuyên, Hoàng Văn Diễn, Nguyễn Bá Uông tham tâu hàm hồ, đều bị giáng 3 cấp đổi đi. Đồng liêu là trấn thủ Phạm Văn Châu, quyền hiệp trấn là Ngô Đức Chinh,

https://tieulun.hopto.org

tuy không dự việc tham tâu, mà việc đóng lại thuyền ấy cũng có phê chuẩn, đều phải giáng 2 cấp lưu.

Vua dụ rằng: « Tội bọn Hành theo luật xét nghĩ cũng chẳng oan gì. Nhưng việc ấy thuộc về người hầu cận, nếu theo nguyên nghị thì sau này thị vệ cận thần, hoặc có chuyện sách nhiễu thực, người không biết lại lấy việc này làm răn, nghĩ trước nghĩ sau, không dám tâu thực. Hơn nữa, nếu gặp hoàng thân quốc thích cậy thế cậy thần làm việc trái phép, người ta khắc sẽ liếc mắt trông, ai dám tâu lên nữa. Vậy nên miễn tội đồ cho Hành, đổi làm cách chức. Trấn thần đồng sự và tào thần đều giáng một cấp lưu. Đến như Vũ Huy Dụng và Lê Văn Ý phụng mệnh đi làm việc, chỉ nên làm việc của mình cho chóng xong, Trần Văn Ngoạn gian dối việc đóng thuyền thì đã có quan lại địa phương trừng trị, việc gì đến mình, mà tự mình bắt gian, để mong còn được thưởng, dẫu không có tình tệ gì mà đã bị người ta tâu hạch thì nên bó mình đợi lệnh, sao lại được tự tiện trốn đi! Vậy giao cho phủ Thừa-thiên tìm bắt cho được để giao sang bộ Hình nghị tội mà răn kẻ khác. Trẫm xử đoán như thế là muốn các người thị vệ giữ phép theo công, mà các quan địa phương cũng không được để lòng thiên vị, thì mới xứng chức vụ. Sau này không những bọn hầu cận nếu thấy rõ hoàng thân quốc thích văn võ đại thần dám làm việc một nước hại dân, can đến pháp luật thì đều cho cứ thực tham tâu. Nếu để lòng gian xảo vì lợi mình mà vu cho người, hoặc che chở cho nhau, không chịu bày tỏ, một khi phát giác thì tất trị nặng. Bộ Hình nên đem dụ này sao chép phát cho các thành trấn dạo đều biết».

Ban yến cho các quan văn võ tự tam phẩm trở lên ở điện Văn-minh, cho mỗi người một cái túi hương.

https://tieulun.hopto.org

Lấy viên ngoại lang Công bộ là Dương Tam làm tham hiệp Lạng-sơn.

Phủ Khai-quảng tỉnh Vân-nam nước Thanh cho lính sang địa giới Tuyên-quang tìm bắt giặc trốn là Triệu Ứng Lũng không được, rồi lại ra ải. Quan Bắc-thành đem việc tâu lên. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Kẻ tội ác trong thiên hạ đều như nhau, kẻ phạm tội trốn đi xa, cố nhiên cần phải bắt cho được. Nhưng giới hạn bờ cõi. Nam Bắc rõ ràng, sao lại xông xáo vượt qua giới hạn như thế. Nếu cho là việc nhỏ mà im đi, thì lấy gì mà nghiêm phòng bờ cõi? Nên sai Tuyên-quang tư giấy sang các phủ thuộc Vân-nam rằng về sau có người nước Thanh trốn sang thì nên báo cho quan biên giới bắt hộ giải sang, không được vượt qua biên giới. Rồi thì phủ Khai-hóa gởi hai trát một trát gởi đến Tuyên-quang nhờ bắt Ứng Lũng, giao cho Nguyễn Thế Thự giải đến cửa ải Mã-bạch, một trát đưa sang Bắc-thành xin hoãn thu thuế đồng mà Nguyễn Thế Thự còn thiếu để cho hắn giúp sức bắt kẻ phạm tội. Thành thần lại tâu việc ấy lên. Vua dụ rằng: « Nguyễn Thế Thự là bảo mục Vị-xuyên, trước nhân việc thiếu thuế, đương định hạn đòi ngặt, nó lại dám vượt cõi đi cầu cạnh, rất là trái lẽ. Nên bắt trói đem về thành trị tội. Đến như Khai-quảng Khai-hóa chỉ là một phủ thuộc Vân-nam, có việc thì quan báo với Tuyên-quang là được, sao lại hạ trát cho thành thần là thượng ty chuyên giữ phương diện? Trấn thần không biết viện lẽ mà khước đi, thành thần lại theo mà nhận trát, sao không hiểu việc đến như thế; nên trả trát ngay, sai trấn thần biện rõ lệ tiếp thụ công văn. Từ nay về sau, phàm việc bang giao nên do dẫn sự lý để tôn trọng quốc thể, không được sơ suất như thế nữa ».

Nguyên chưởng cơ lãnh trấn thủ Biên-hòa là Đào Quang Lý, trước vì việc ăn bớt tiền công phải tội, rồi

https://tieulun.hopto.org

được khởi phục làm hiệu úy vì già về hưu ; đến bấy giờ chết. Thành thần Gia-định tâu lên. Vua nghĩ có công Vọng-các, cho truy phục chức hàm chưởng cơ.

Truy tặng mật sai cai đội là Nguyễn Văn Giảng làm quản cơ. Giảng là người Bình-định, đầu đời trung hưng, thám báo tình hình giặc, không ngại khó nhọc. Khoảng năm Gia-long cấp cho ruộng quan trại 5 mẫu, ăn riêng không phải nộp thuế. Giảng đã mất, trấn thần tâu lên. Bèn gia tặng chức ấy ; ruộng vẫn cho để thờ cúng.

Lấy nguyên tham tri lãnh hiệp trấn Nghệ-an là Nguyễn Khoa Hòa làm thự thượng thư Lễ bộ.

Lấy cai đội Vũ khố là Trần Văn Hiệu làm giám đốc quản lý sở Nội tạo.

Khởi phục cho viên quan bị cách chức là Vũ Trọng Đại làm thự tư vụ Nội vụ phủ, sung hành tẩu kho cẩm đoạn, Lê Bá Tú làm hàn lâm viện đãi chiếu, sung hành tẩu Văn thư phòng.

Định lệ cho Bắc-thành chọn đặt lý trưởng. Trước đây tả thị lang Binh bộ lãnh Binh tào Bắc-thành là Nguyễn Đức Nhuận vào chầu, bày tỏ cái tệ lý chính hương hào ở dân gian. Vua muốn sửa đổi lại, dụ bầy tôi rằng : « Bọn hào cường ở Bắc-thành hiếp tróc dân làng khi bầu lý trưởng, hoặc đem đồng dãng ra để tiện làm việc gian, hoặc giao cho người hèn nhát để tiện sai khiến. Đến lúc gặp các việc quan thuế khóa binh dao thì tạ sự mà chia nhau ăn, lại còn xui giục binh dân, ẩn giấu kẻ gian, mối tệ chẳng phải một việc mà thôi. Đến khi binh lương kiện tụng, có việc trở ngại, cần phải đốc thúc, thì thượng ty địa phương cũng chỉ đổ về dân nghèo, trách cứ người phần việc, mà bọn hương hào vẫn khôn khéo mà được thoát ngoài lưới pháp luật. Gần đây lính trốn thuế thiếu, kiện tụng rối ren, phạm nhân trốn thoát, các tệ chính bởi đấy mà ra, chưa có thể đổ cho bởi dân

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nghèo túng bởi tục ngoan bạc được. Bây giờ phải lập phép thế nào để trừ bỏ thói tệ ấy đi, nên bàn kỹ tâu lên».

Đến bấy giờ lời bàn tâu lên, xin cho các xã thôn các phường đều đặt 1 lý trưởng, định số 50 người trở lên thì đặt thêm 1 phó lý trưởng, định số 150 người trở lên thì đặt thêm 2 phó lý trưởng. Đều lấy người vật lực cần cán cho làm, do cai tổng cùng dân làng đồng tử bầu cử, phủ huyện xét kỹ lại, bẩm lên trấn để cấp văn bằng và mộc triện cho. Phàm công việc trong làng đều chịu trách nhiệm. Làm việc được 3 năm, xét ra giỏi giang thì tâu xin khen thưởng, lý trưởng sẽ bổ làm phó tổng ngoại ủy hay cai tổng thì sai, phó lý trưởng sẽ bổ lý trưởng. Người hèn kém tham ô thì cách đi, người bầu cử cũng phải tội thất sát. Vua y theo lời bàn.

Lấy đô thống chế thự ấn vụ Hậu quân là Phan Văn Thúy lãnh phó tổng trấn Bắc-thành.

Nguyên quyền chưởng ấn tổng trấn là Trương Văn Minh nhiều lần bị phân xử giáng đến 5 cấp, bộ Binh tâu xin cách chức. Hạ lệnh cho thôi việc thành, mà cho Thúy thay. Thúy bệ từ. Vua dụ rằng: « Trẫm biết khanh tuổi già, vừa mới đi biên vụ khó nhọc, trẫm rất thương. Duy Bắc-thành là chỗ quan trọng không phải khanh thì không được. Vậy nên cố gắng làm việc, chẳng bao lâu sẽ triệu về ». Lại nói: « Gần đây nghe nói dân Bắc-thành có đơn kiện quan sở tại, quan trên không xét chỉ giao về cho nha môn vốn xét xét hỏi lại. Như thế thì dân tình oan uổng bày tỏ sao được? Khanh nên nghĩ làm thế nào để sửa cái tệ ấy thì hay?» Bèn ban cho triều phục nhất phẩm, phái 300 lính Thần sách đưa đi.

Lấy thống chế dinh Tiền phong là Phạm Văn Lý làm thống chế Tiền dinh Thần sách.

https://tieulun.hopto.org

Tha tội cho người phạm sung quân là Trần Văn Tuân cho đi theo Phan Văn Thúy đến Bắc-thành để sai phái, ra sức làm việc.

Truy cấp tặng sắc cho công thần Vọng-các là Đoàn Cảnh Cư. Cảnh Cư lúc đầu trung hưng làm vệ úy vệ Ban trực tuyền phong hậu quân Thần sách, khâm sai tổng nhung cai cơ, năm ất mão đi theo đánh giặc, chết trận, được gia tặng Minh nghĩa công thần Phụ quốc thượng tướng quân, chưởng cơ thụy là Uy dũng. nhưng chưa cấp sắc. Đến bấy giờ con là phi kỵ úy Đoàn Cảnh Thạc đem việc ấy tâu xin. Sai bộ Lễ chiếu y nguyên hàm và thụy hiệu mà truy cấp.

Lấy quản cơ cơ Tả uy Hậu quân là Trần Ngọc Trung làm trấn thủ Tuyên-quang.

Man Mục-đa-hán qui phục. Mục-đa-hán ở hai bờ sông Khung-giang, tiếp giới với Tam động, Lạc-hoàn và Cam-lộ. Man trưởng là Phọc Chân-xa cai quản dân bên bờ sông nam, em là Lạt Xà-bông làm phó man trưởng, cai quản dân bên bờ sông bắc, vẫn bị Xiêm-la và Vạn-tượng chèn ép. Năm ngoái quân Vạn-tượng đến đánh, Phọc Chân-xa đem bộ thuộc chạy sang nước Xiêm, Lạt Xà-bông chán sự tàn ngược của nước Xiêm, ngụ ở động Yên-sơn. Bèn đem phẩm vật địa phương đến cửa ải xin nội phụ. Trấn thần Nghệ-an đem việc tâu lên. Vua đưa việc ấy xuống cho bầy tôi bàn. Bàn rằng vương giả đối với người cõi xa, không có ý với họ đến, mà đức hóa đến nơi thì người cõi xa tự đến, cũng chưa từng vì họ là Man Lão mà bỏ ra ngoài. Mục-đa-hán tiếp giáp với các cống man, nay đã mộ nghĩa mà về với ta, nên theo lời xin để tỏ ra ta không bỏ họ ra ngoài. Xin định lấy các năm sửu mùi thìn tuất, cứ 3 năm một lần cống (cống phẩm dùng, voi đực 1 con, ngà voi 1 đôi, sừng tê 1 tằng) đến Nghệ-an làm lễ tiến cống.

https://tieulun.hopto.org

Vua theo lời bàn. Thấy sang năm là kỷ cống cũng chẳng xa, sai trả lại các đồ dâng. Cho sắc thư bạc lụa và áo quần rồi bảo về.

Khâm sai cai cơ phó quản đồn Uy viễn thự lý chính quản đồn là Hồ Văn Thất, vì già ốm về hưu, lấy quản cơ cơ Tĩnh-biên là Nguyễn Văn Vy lãnh phó quản đồn đồn Uy-viễn. Vy đến Kinh chiêm bái. Vua hỏi tình hình biên thùy. Tâu rằng: « Người Man Lão đã thấm nhuần giáo hóa, đồ ăn mặc của dân gian phần nhiều theo người Hán ». Vua nhân dụ rằng: « Ngươi là dòng dõi nhà binh, cất nhắc đến chức này, phải cố gắng, vỗ nuôi quân lính, cho họ vui theo làm việc không thẹn với chức vụ tức là không phụ tiếng tăm nhà mình, thì đạo làm tôi làm con đều được cả. Chớ thấy ở chỗ xa xôi hẻo lánh mà không chịu hết lòng làm việc ».

Lấy kỳ đô ủy NguyễnVăn Lan lãnh quản đạo đạo Quang-hóa, kiêm 2 thủ Thuận-thành và Quang-phong.

Vua se mình. Hoàng trưởng tử, các hoàng tử túc trực ở nhà Duyệt thị, thái y dâng thuốc, tất xem xét trước. Vua chăm làm việc, dầu ở trong cung cấm cũng xem sớ tâu các nơi, phê phát không lúc nào nghỉ. Văn thư phòng là bọn Nguyễn Hữu Khuê và Trương Phúc Cương dâng sớ nói: « Y gia có nói: Uống thuốc tất phải bình tâm không lo nghĩ. Nay các sớ tấu trong ngoài đều do [Hoàng thượng] phê bảo, công việc đến hàng vạn, sao có thể không tổn tinh thần. Xin tĩnh dưỡng tinh thần thì thuốc men mới chóng có hiệu ». Vua xem sớ, phê rằng: « Không ngờ lũ tôi đòi nhỏ mọn mà có lòng yêu lo như thế ». Bèn truyền các nha cứ ngày lẻ dâng lục đầu bài (1), ngày chẵn thì thôi. Duy việc gì quan trọng thì cho tâu ngay. Thái y viện tiến thuốc, chưa công hiệu, vua chán, liền

(1) Lục đầu bài: Bài trên đầu sơn màu lục.

https://tieulun.hopto.org

mấy ngày không uống. Hoàng trưởng tử cùng các hoàng tử dâng sớ can khéo. Vua nói: « Thánh nhân chưa từng bỏ thuốc. Cha chúng mày lại trái với mọi người à! ». Bèn sai dâng thuốc uống vài ngày khỏi. Vua ngự điện. Cần-chánh, các hoàng tử tước công và trăm quan văn võ lạy mừng. Cho gọi lên điện, thung dung cho uống nước chè rồi lui.

Ban tiền cho các nhà trạm địa phương theo thứ bực.

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Sang mùa thu nắng gắt quá, cửa cao nhà rộng còn thấy nóng nực nữa là người bưu dịch chạy vạy ở dưới nắng dữ. Vậy cho các trạm từ Quảng-bình về Nam mỗi trạm 60 quan tiền, từ Nghệ-an trở ra Bắc, mưa luôn, nóng ít hơn, cho mỗi trạm 30 quan tiền».

Trong kinh kỳ hiếm mưa. Kinh doãn đảo ở miếu Võ sư, chưa thấy ứng. Vua lại sai tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực đảo ở miếu Hội đồng. Hôm sau mưa. Thưởng cho kỷ lục 1 thứ.

Bắc-thành nước sông lên to. Xã Kim-quan Bắc-ninh (thuộc huyện Gia-lâm), xã Thành-Nga Nam-định (thuộc huyện Hưng-nhân), xã Phụng-nghĩa Sơn-tây (thuộc huyện Yên-sơn), xã Võng-phan Sơn-nam (thuộc huyện Phù-dung) đê đều vỡ, đê Kim-quan hại nhất, nước lụt chảy tràn sang hạt láng giềng, các huyện thuộc Sơn-nam Hải-dương ruộng lúa bị ngập, nhân dân nhiều người chết đuối. Việc đến tai vua. Vua dụ rằng: « Đê điều Bắc-thành là để giữ nước lụt giúp nhà nông, quan hệ đến lợi hại của đời sống nhân dân. Từ trước đã đặt Đê chính cho có chuyên trách, lại sai thành thần trông nom việc ấy. Từ năm Gia-long đến nay, các đê tu bổ hay đắp thêm, tiền của phí hơn trăm vạn, cũng không tiếc gì, chỉ là mong cho nhân dân được yên ở làm ăn mà thôi. Mùa hè năm ngoái nước sông làm hại, hai ba lần dụ cho bọn

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Trương Văn Minh trù tính chỗ nào nên bồi chỗ nào nên đắp tất xuất tiền vật hạng ở kho làm, cốt cho mười phần chắc chắn để mà phòng việc nước lụt trở lại. Sau đó cứ lời tâu báo đều nói là chắc chắn lắm rồi. Nay như thế thì chẳng những kho nhà nước tốn không, mà dân lại bị hại nặng thêm một tầng nữa. Cái tội của bọn ấy sao cho xiết! Nguyên thành thần Trương Văn Minh, Đê chính Nguyễn Đức Hội và Nguyễn Văn Nghị, cùng các quan trấn và phủ huyện sở tại đều giao cho bộ Hình phân biệt nghị tội. Quan Đê chính mới là Ngô Phúc Hội cũng xét nghị luôn, rồi tâu lên ». Vua lại dụ thành thần rằng: « Mỗi người dân chết đuối cấp tiền tuất 3 quan, người đói khổ rất nghèo thì cấp mỗi người tiền 2 quan gạo 1 phương, người nghèo vừa thì tiền 1 quan gạo 1 phương. Khi nước lụt đã rút thì khuyên dân cấy bù; ai nghèo túng thì cho vay thóc giống. Ruộng lúa bị tổn thương thì đợi án khám tâu lên, sẽ lượng cho giảm thuế ».

Mỗi khi vua ra chầu, nói đến vỡ đê ở Bắc-thành, sắc buồn không vui, bảo bầy tôi rằng: « Năm trước bệnh dịch lưu hành đời sống của dân chưa thỏa, rồi lại đến thổ phỉ ở Nam-định quấy rối, nhiều nhà giàu đến trú ngụ ở thành, cuối cùng bị nạn cháy nhà, của cải mất hết. Người nghèo ở tản mác ở làng xóm lại bị nạn vỡ đê, tình trạng khổ sở, nói sao cho xiết. Trẫm gần đây se mình, lại nghe tin vỡ đê, ăn ngủ chẳng yên, ngày đêm lo nghĩ nhưng chỉ tự trách mình mà thôi. Có lẽ đức ta làm vua chưa chọn, hình ngục còn có oan uổng, chính sự còn có thiếu sót, cho nên lòng trời thương yêu lấy thế để răn chăng? Nếu không thế thì nhân dân tội gì mà phải chịu riêng tai nạn như thế? Nhân đó ta nghĩ rằng dân mọn no ăn đủ mặc còn khó bắt buộc vào lễ nghĩa, nữa là vì đói rét thúc bách thì giữ sao được lòng thường. Hoặc có kẻ nổi lên trộm cướp thì chẳng khỏi

https://tieulun.hopto.org

bắt tội, há chẳng phải làm khổ dân ta một lần nữa hay sao? Trẫm lo điều lo của dân, chẩn tuất, giảm thuế, xá thuế đều không tiếc gì, còn sợ nhân dân chưa thấu suốt được lòng trẫm ».

Gặp có người thị vệ đi việc công ở Bắc-thành về, vua gọi hỏi về việc dân, nhân bảo thị thần rằng : « Việc đắp đê giữ lụt trẫm thường đến nửa đêm lo tính suy nghĩ đời sống của dân mà chưa được kế gì hay. Phàm đắp đê giữ lụt chẳng qua là tranh lợi với nước, tưởng cũng là vì địa thế khiến phải vậy thôi. Đất kỳ phụ (1) ở gần biển, nước lụt tràn lại rút ngay, không đê cũng được. Còn Bắc-thành thì địa thế phẳng rộng, nước lũ mùa thu tiến đến, nguồn xa dòng dài, không đắp đê ngăn lại thì cái nạn ngập lụt không thể tính hàng tuần được, ruộng đất nhà cửa của dân ta đều ở đấy cả. Nếu muốn dời đi nơi khác thì đi đâu được? Muốn cho tiện dân thì đê không thể bỏ được. Các đời trước đắp đê đã lâu. Nay chi bằng nhân đê cũ mà bồi đắp thêm. Nhưng trước khi làm cũng nên xét kỹ hình thế. Trẫm xem địa đồ, thấy gần đây các nơi đắp đê, có chỗ nhân lấy đất gần, có chỗ theo tư đê để dữ nhân công, đều không phải là thuận theo thế nước mà dẫn dòng, vì thế nước sông chảy xiết dữ dội, đê không ngăn được. Thế thời việc của người chưa được chu đáo ».

Lấy hữu tham tri Binh bộ lãnh Binh tào Bắc-thành là Nguyễn Đăng Tuân làm hữu tham tri Lễ bộ, thự hữu tham tri Binh bộ là Đặng Văn Thiêm thay lãnh Binh tào Bắc-thành. Hiệp trấn Sơn-tây là Ngô Bá Nhân làm hữu thị lang Hình bộ lãnh Hình tào Bắc-thành, hiệp trấn Hưng-hóa là Hoàng Văn Đản làm hiệp trấn Sơn-tây, tham hiệp Nam-định là Nguyễn Trọng Vũ làm hiệp trấn

(1) Miền ở gần Kinh kỳ.

https://tieulun.hopto.org

Hưng-hóa, thự lang trung Lại bộ là Hoàng Tế Mỹ làm thự tham hiệp Nam-định, tham hiệp Sơn-tây là Phan Thế Chấn làm tham hiệp Quảng-yên, viên ngoại lang Binh bộ là Hoàng Sỹ Quang làm thự tham hiệp Sơn-tây.

Tham hiệp Bình-định là Lê Quang chết. Lấy tham hiệp Quảng-trị là Tôn thất Gia làm tham hiệp Bình-định.

Giáng chức vệ úy vệ quân Tiền nhị Thị trung là Trần Văn Lộc làm phó vệ úy vệ Tiền phong hữu quản Thị nội. Lộc trước làm phó vệ úy vệ Trung nhất, có thư lại là Hoàng Thiên Chiều nhũng lạm đối với quân lính mà Lộc không biết, đến nay việc phát giác bộ Hình nghị Chiều phải tội sung quân, Lộc bị phạt. Vua cho rằng Chiều thân làm cấm vệ mà dám coi thường pháp luật, đổi làm tội trảm giam hậu. Lộc phải giáng chức đổi đi.

Lấy phó vệ úy vệ Tiền phong hữu là Phạm Văn Thuyên làm phó vệ úy vệ Trung nhất Thị trung, vệ úy vệ Khinh kỵ lãnh Thượng tứ viện Hoàng Đăng Thận làm vệ úy vệ quân Tiền nhị Thị trung, phó vệ úy vệ Kỷ võ là Nguyễn Khả Bằng làm vệ úy.

Trấn thần Thanh-hoa tâu rằng: « Người Minh-hương trong hạt nhiều người trốn đi nơi khác, chỉ còn hơn 20 người đều là tùng thiếu, xin cho đăng vào hộ tịch sở tại, cùng với nhân dân chịu sai dịch, mà miễn cho thuế bạc theo lệ cũ (mỗi năm mỗi người nộp 2 lạng bạc). Vua y cho.

Tháng 8 làm duyệt tuyển ở bốn trấn Biên-hòa, Phan-an, Vĩnh-thanh, Định-tường thuộc thành Gia-định (Hà-tiên phụ vào tuyển trường Vĩnh-thanh).

Sai trấn thủ Hà-tiên là Mạc Công Du, Tả thị lang Lễ bộ là Hồ Hữu Thẩm, trấn thủ Biên-hòa là Nguyễn Hữu Thuyên, thự hữu tham tri Binh bộ lãnh binh tào thành Gia-định là Hoàng Văn Diễn, trấn thủ Phan-an là Phạm Văn Chân,

https://tieulun.hopto.org

hữu thị lang Hình bộ lãnh Hình tào thành Gia-định là Nguyễn Bá Uông, vệ úy vệ Hổ lược là Nguyễn Lương Huy, hiệp trấn Phan-an là Bùi-Đức Mân, chia nhau đi làm việc ấy.

Hộ Bộ tâu rằng: « Đất Mỹ-thanh phủ Ba-thắc, trước có người nước Thanh kiều ngụ, dẫu không dự lệ duyệt tuyển, nhưng họ đến đất ta ở làm dân phố, năm nào cũng nộp thuế đã thành sổ ngạch. Nay xin đều cho ứng tuyển, chỉ người Thanh mới trú ngụ, chưa hiểu lệ luật, thì đợi họ yên ở làm ăn rồi sau sẽ lệ ấy mà làm ».

Vua theo lời tâu. Đến lúc sổ gộp dâng lên, dân số tăng lên hơn vạn người. Vua thấy tổng trấn Lê Văn Duyệt khéo việc săn sóc vỗ về dân, số hộ khẩu dần dần tăng thêm, xuống dụ khen ngợi.

Trấn thủ Thái-nguyên là Phan Văn Hải can vào án tham tang của người quan võ thuộc quyền, phải giải chức đợi xét. Lấy vệ úy vệ Cường dũng Hậu quân là Tống Văn Trị quyền trấn thủ Thái-nguyên. Đến lúc án thành, Hải bị phạt. Lại vì việc xét kiện thiên tư bị giáng 2 cấp, đổi đi. Bèn giáng xuống hàm quản cơ, bắt về hưu trí.

Nghệ-an có sớ báo trời mưa luôn mấy ngày, lúa tốt đẹp lắm. Vua phê rằng: « Cố gắng đi, quan tư mục hiền thì dân có quang cảnh đầy đủ yên vui ».

Đốc học Nam-định là Thái Doãn Tư dung túng người nhà đòi tiền ở học trò kể đến vài ba trăm quan. Trấn thần hặc, bị cách chức, giao Bắc-thành tra xét. Đến lúc án dâng lên, vua nghĩ rằng Tư tuổi ngoài 70, phát đi Cam-lộ gắng sức làm việc, hạn 3 năm tha cho về làng.

Dựng viện Vân-cẩm (ở bên tả lầu Minh-viễn một tòa 13 gian).

Cho Tô Trân làm lang trung Lại bộ. Lấy viên ngoại lang Lại bộ là Nguyễn Đình Tân làm lang trung Lại bộ,

https://tieulun.hopto.org

viên ngoại lang Công bộ là Vũ Huy Quỳnh làm lang trung Công bộ.

Quan Bắc-thành xin sửa chữa súng ống và binh khí. Vua y lời tâu. Nhân bảo bộ Binh rằng: « Trị nước phải biết lo xa. Trẫm từ khi thân chính đến nay lo sách lược xây dựng nhà nước lâu dài, sửa đắp trường thành ở Quảng-bình, xây cửa hùng quan ở Hải-vân; những nơi xung yếu dọc biển như Thuận-an, Tư-dung, chỗ nào cũng lập pháo đài; nhân chỗ hiểm trở của núi sông để mạnh thêm sự bảo vệ đất nước. Đến như thành trì các trấn cũng đều lần lượt đắp xây. Lại chứa nhiều súng tay để phòng khi có việc dùng đến. Thực là ở lúc yên mà lo lúc nguy, không bao giờ dám quên. Ngày nay nhân dân yên lành bốn cõi phẳng lặng, quân giỏi đều đóng cả ở Kinh sư, sợ không phải là thế làm mạnh phên giậu. Nên phải một phen xếp đặt để đặt thiên hạ vững bền muôn đời. Các ngươi nên vì ta nghĩ xem. Phàm siêng năng sổ sách chỉ là việc nhỏ trong chức vụ của bề tôi mà thôi. Duy vì nước mưu xa, hết lòng hết sức là điều trẫm rất trông cậy. Nếu lúc vô sự mà văn ngồi yên, võ vui chơi thì có phải là đạo người xưa cùng nhau giữ thịnh trị đâu? »

Vua lại bảo thị thần rằng: « Người có nước có hai việc sửa đức và thiết hiểm đều không thể thiếu được. Nay trẫm chế tạo tàu đồng là muốn giữ những chỗ yếu hại ven biển, làm xưởng chứa sẵn đấy, để lúc có việc dùng đến. Vả lại chỗ yếu hại không đâu bằng vụng Trà-sơn. Tàu ngoại quốc đến chỉ có thể đỗ ở đấy, mà chướng khí rất dữ, giếng độc hơn 10 cái. Trước có tàu Tây-dương tránh gió đến đấy, cuối cùng bị nước độc làm hại, do đấy mà nói rằng người ngoại quốc dù có muốn dòm ngó cũng không làm sao được. Hơn nữa do đó ta lại giữ được chỗ hiểm để có thể vận dụng tàu thuyền kia mà..

https://tieulun.hopto.org

Vả lại lấy hình thế nước ta mà nói. Gia-định thì dòng sông quanh co, Bắc-thành thì đồng nội bằng phẳng, đều không có chỗ hiểm yếu đáng cậy được. Bình-định địa thế hơi mạnh nhưng lại chật hẹp; Quảng-nam non nước cũng tốt, nhưng lại lệch xiêu; cả đến Quảng-bình Thanh-hoa đều không phải là chỗ đóng kinh đô được. Tóm lại, không đâu bằng Phú-xuân, đất cát cao sáng, núi sông yên lặng; đường thủy thì có Thuận-an, Tư-dung là nơi hiểm yếu, đường bộ thì có Quảng-bình Hải-vân, ngăn che sông lớn quanh quất ở đằng trước, đèo cao giữ ở bên hữu, rồng lượn hổ ngồi, thế khỏe hình mạnh. Đó là trời đất đặt ra để làm chỗ cho Liệt thánh ta đóng đô mà để lại cho con cháu đến ức muôn năm mãi mãi. Hoặc có kẻ nói Kinh sư đất nhiều đá sỏi người ta thường xem là nơi củi quế gạo châu. Nhưng giáp biển dựa núi, các thứ cá các thứ gỗ, dùng không thể hết, vốn các trấn không so sánh được; huống chi đô thành ở đấy, thấm nhuần đức trạch đã lâu. Trẫm lại tha thuế giảm thuế cho kinh kỳ trước nhất, đời sống của dân há chẳng thừa thãi hay sao? Đó thực là nơi kinh đô tốt nhất của đế vương, muôn đời không thể đổi được vậy ».

Cho các đại thần văn ban mỗi người một quyển sổ tay. Vua dụ rằng: « Sổ ấy là người Tây-dương chế, có việc gì biên nhỏ vào để xem cho tiện. Những khi trẫm thị triều xong được rồi, có việc gì thì biên ngay vào đấy, để theo thứ tự mà thi hành, không quên việc gì. Các ngươi có điều gì qui hoạch bàn bạc có ích cho chính trị, thì tóm tắt mà biên lấy, cũng như người đời xưa biên vào giải áo vậy ».

Định lại lệ trừ hao vàng sắt. (Lệ trước, vàng 7 tuổi đến 10 tuổi đem chế tạo đồ vật, như chế làm chỉ vàng, mỗi lạng trừ hao 1 phân 5 ly, chạm trổ mỗi lạng trừ hao 1 phân, nay định lại vàng 10 tuổi chế

https://tieulun.hopto.org

làm chỉ vàng mỗi lạng trừ hao 5 ly, chạm trổ trừ hao mỗi lạng 4 ly. Lệ trước, sắt Hà-sung (1) rèn làm đanh sắt đồ sắt mỗi 100 cân trừ hao 50 cân, nay tăng lên 5 cân (2); rèn làm bánh lái âm dương trước trừ hao 60 cân, nay thêm lên 10 cân; rèn làm mỏ neo sắt, trước trừ hao 62 cân, nay thêm 2 cân, sắt Bắc-thành (3) rèn làm đanh sắt trước 100 cân trừ hao 30 cân nay thêm 5 cân, rèn làm đồ sắt trước trừ hao 35 cân, nay thêm 5 cân, rèn làm dây neo trước trừ hao 50 cân nay thêm 10 cân; sắt Thuận-thành (4) sắt Thanh-hoa (5) rèn làm đanh sắt đồ sắt, trước 100 cân trừ hao 45 cân, nay thêm 5 cân; sắt Quảng-nam, sắt Hà-la (6), rèn làm đanh sắt đồ sắt, trước 100 cân trừ hao 60 cân, nay thêm 10 cân; sắt Nghệ-an (7) rèn làm đanh sắt đồ sắt, trước 100 cân trừ hao 65 cân, nay thêm 5 cân; sắt Tây-dương (8) rèn làm đanh sắt đồ sắt, trước 100 cân trừ hao 25 cân, nay thêm 5 cân; rèn làm bánh lái âm dương trước 100 cân trừ hao 38 cân, nay thêm 2 cân; sắt cũ rèn làm đanh sắt đồ sắt, trước 100 cân trừ hao 25 cân, nay thêm 5 cân, sắt vụn rèn làm đanh sắt đồ sắt, trước 100 cân trừ hao 50 cân, nay thêm 10 cân, chỉ đóng thuyền tàu thì theo lệ mới này, còn đều theo lệ cũ).

Cấp thêm ngựa trạm dọc đường cho các địa phương. (Lệ trước mỗi trạm 2 con nay cấp thêm 1 con), định mỗi tháng chạy trạm hai lần, tự trước rằm trở lên đầu tháng thì từ Kinh chạy ra ngoài, từ rằm về cuối tháng thì tự ngoài chạy về Kinh, đều theo lệ thời giờ tối khẩn. Trạm nào gặp nước lụt thì cho đệ bằng người. Chế thêm

---

(1,3,4,5,6,7,8) Tên sắt gọi theo những địa phương sản xuất.

(2) Định tăng lên năm cân, nghĩa là trước 100 cân trừ hao 50 cân, còn 50 cân, nay tăng lên 5 cân là còn 55 cân, như thế là chỉ trừ hao 45 cân thôi.

https://tieulun.hopto.org

cờ có chữ « Mã thượng tri đệ » cấp cho, 2 năm đổi một lần.

Lại thấy tấn Đà-nẵng ở Quảng-nam là chỗ địa đầu quan yếu, cũng cấp cho 2 con ngựa; tấn thủ sở tại hễ gặp việc thượng khẩn thì cho phi ngựa đệ đi. Việc tối khẩn và thứ khẩn thì cho đệ bằng ngựa.

Lại sai chế biển nhà trạm (biển dài 3 thước 2 tấc, rộng 1 thước 5 tấc 5 phân, mặt biển khắc ba chữ tên trạm, bên cạnh khắc ngày tháng năm chế biển ấy; sơn son thiếp vàng).

Bắt đầu đặt hai phủ Trấn-tĩnh, Lạc-biên thuộc trấn Nghệ-an. Trước đây các tù trưởng cống man Tam động, Lạc-hoàn đem sản vật địa phương dâng ở trấn Nghệ-an, xin vua ban cho sắc ấn chức hàm, để được cùng hàng bờ cõi với các phủ Trấn-ninh, Trấn-biên, Trấn-định, mà đời đời nộp cống. Trấn thần tâu lên. Vua giao cho đình thần bàn. Cho rằng: « Thánh nhân ở ngôi trên, uy đức trải đến nơi xa, nước láng giềng lớn nhỏ, không nước nào là không đến chầu. Nếu người phương xa mộ nghĩa mà đến thì cũng nên tỏ ra là không ngăn trở huống chi là hai man ấy vào cống đã lâu. Cái hội mũ đai(1) sao lại để riêng họ phải châm? Song ân mệnh ban ra không thể không có kém. Xin chiếu theo lệ Trấn-ninh giảm một bực mà cho ».

Vua theo lời bàn. Sai trả lại những vật họ dâng. Đặt 3 động Thâm-nguyên, Mộng-sơn, Yên-sơn làm phủ Trấn-tĩnh, cho trưởng động là Phọc-khâm Chuân-la-ny làm tuyên úy đồng tri quản lý việc phủ, đổi động làm huyện lệ vào phủ ấy; lấy thổ mục Tạo Phiến làm thổ tri huyện huyện Thâm-nguyên, Thiệt Tây làm thổ huyện thừa, thổ mục Sân-nô-chức làm thổ tri huyện huyện Yên-sơn,

(1) Hội mũ đai: Chỉ lễ chầu vua.

https://tieulun.hopto.org

Tạo Hinh làm thổ huyện thừa, thổ mục Tạo Hề làm thổ tri huyện huyện Mộng-sơn, Tạo Bồng làm thổ huyện thừa. Đặt Lạc-hoàn làm phủ Lạc-biên, cho trưởng động là Phọc-bô-lâm làm tuyên úy đồng tri, quản lý việc phủ. Đều cấp cho sắc mệnh ấn triện đồ ký (phủ thì cấp ấn đồng, huyện thì cấp đồ ký đồng, cùng kiềm gỗ mỗi phủ huyện 1 cái). Đến kỳ cống, cống phẩm vẫn theo lệ năm Gia-long. Các phủ huyện liền dâng phương vật (voi đực 5 con, ngà voi 2 đôi, tê giác 2 tảng), dâng biểu tạ. Sai trấn thần thết yến, ban bạc lụa áo quần rồi bảo về.

Cất nhắc hơn 20 người cai đội các quân Bắc-thành là bọn Đinh Văn Tự làm chánh phó quản vệ quản cơ, giao cho bộ bàn bổ dụng.

Bọn Tự vì đi thú đã lâu, được triệu vào yết kiến. Vua bảo bộ Binh rằng: « Bộ này đã trải việc quân nhiều có người theo đánh thành Nha-trang; có người bị vây ở thành Bình-định, nay lại còn trèo đèo lội suối đi thú phương xa, chìm đắm ở bực dưới, nếu không phải ta thương khó nhọc đã lâu mà cho ra mắt thì còn ai cất nhắc cho ». Bèn đều cất dùng cả, lại cho tiền mỗi người 10 quan.

Quảng-nam Quảng-ngãi đặt mua đường cát, chở đến Đà-nẵng, cân lại dôi nhiều. Vua nghe biết việc ấy, dụ rằng: « Đường cát là thổ sản 2 hạt Quảng-nam Quảng-ngãi, cho nên phát thóc đặt mua, thực muốn đủ cho nước, lợi cho dân nguyên không so đo gì. Nay thực mua dôi số là 16 vạn cân mà dôi đến hơn 3 nghìn cân, chẳng qua là kẻ phụng hành cố cân cho nặng để mong lấy thừa, thành ra muốn tiện dân mà lại hại dân. Từ nay về sau nên nghiêm răn họ, phàm cân thì phải cho thăng bằng, nếu để lâu mà hao, xét ra không phải tình trạng gian dối bớt xớ, thì cũng châm chước miễn không bắt đền, chớ nên lấn của dân mọn mà lấy thừa nhiều ».

https://tieulun.hopto.org

Thự hiệp trấn Quảng-yên là Lê Đạo Quảng có tang cha, xin về quê trị tang. Vua cho. Vua nhân nghĩ các quan văn trong ngoài tự ngũ phẩm trở lên, cùng giáo chức phủ huyện, đều có kỳ hạn nghỉ tang, mà các quan lục thất phẩm thì chưa có lệ, bèn sắc rằng từ nay phàm văn quan lục thất phẩm, nếu gặp tang cha mẹ thì cho nghỉ về quê một tháng, hết hạn lại đi cung chức. Ghi làm lệ.

Vua se mình mới khỏe, muốn ngự điện nghe việc. Gặp trời mưa to, bầy tôi sợ lạnh rét can. Vua phê rằng: « Thế đủ biết lòng thành yêu mến, nhưng trẫm vẫn khỏe, muốn gấp gặp các khanh đã thỏa lòng các quan trông ngóng, mà lòng trẫm cũng được thư thái, chẳng hơn ngày ngày chỉ thấy lũ đàn bà quan thị không biết nói chuyện gì à? Bèn ngự điện Cần-chánh, bầy tôi lạy mừng ở sân, áo mũ đều bị ướt. Vua cho vời lên trên điện để ngồi, ủy lạo hồi lâu rồi ban cho tiền vàng và chuỗi ngọc trai theo thứ bực.

Bộ Hình tâu dâng sách thu thẩm năm nay. Tội tù có hơn 800 người. Vua xem buồn rầu dụ bầy tôi rằng: « Từ mùa thu đến giờ, nắng mưa chưa được hòa thuận. Huống lại Bắc-thành liền năm bị lụt, nhân dân nhiều người không được ở yên. Xét đến nguyên do hoặc giả vì việc hình ngục chưa được đúng đắn đến nỗi phạm đến hòa khí của trời. Trẫm đương ngày thêm lo tu tỉnh, mong kính thể theo đức hiếu sinh của trời đất. Nay cứ trong sách thu thẩm này, tình tội xác đáng nên xử tử rất nhiều, lòng trẫm thực không nỡ. Các khanh nên hết lòng xét lại, không cứ đã thẩm kết hay chưa xét xem tội tình, hơi có đáng thương đáng ngờ thì trích đem bàn lại tâu trình. Còn những án đáng xử quyết thì hãy đình bắt một lần ». Đến lúc tâu lên, đặc cách cho giảm tử hình hơn 150 người.

https://tieulun.hopto.org

Cho con các quan văn làm hành tẩu ở các bộ ấy được cấp lương tháng (tháng mỗi người tiền 2 quan gạo 2 phương). Chuẩn cho từ sau chiếu lệ ấy mà làm.

Định lại lệ đặt cai phó tổng ở Bắc-thành. Mỗi tổng đặt một cai tổng, chọn trong hàng lý trưởng lấy người nhanh nhẹn giỏi việc cho làm ; tổng nào nhiều việc thì đặt thêm 1 phó tổng ngoại ủy; cấp văn bằng mộc triện, cứ ba năm khảo xét để phân biệt người giỏi người kém. Trong hạn ấy, nếu thuế khóa xong xuôi, địa phương yên ổn, dân không điêu hao và không có mối tệ gì khác, thì cho là hạng ưu, theo thứ tự cất nhắc, cai tổng thí sai thì cho thực thụ, người đã thực thụ thì thăng tùng bát phẩm bá hộ theo trấn sai phái; phó tổng ngoại ủy thì cho làm cai tổng thí sai. Nếu các việc thôi đốc tuần phòng chưa được nhất nhất thanh thỏa cả, mà xét ra không có tình tiết tham ô gì thì cho làm hạng bình, đều cho lưu làm việc. Ai hèn kém tham ô, cho làm hạng liệt cách đuổi ngay.

Thượng thư Lại bộ là Trần Lợi Trinh, thị lang là Phan Bá Đạt làm việc sai lầm, muốn che giấu đi, đến lúc việc phát giác mới làm sớ xin nhận tội đều bị phạt 3 tháng lương.

Vua bảo thị thần rằng: « Trẫm đãi thần hạ như cùng một thân thể không phân cách khác gì cha con trong một nhà. Muốn khiến trên dưới thông hiểu nhau để nên chính trị tốt, thì nếu ai có sự lầm lỗi, nên nói thật, bằng để lòng sợ hãi, tìm cách che giấu, há chẳng thành cái thói dối trá che đậy ư? Trẫm vẫn không muốn che việc như thế. Trăm quan các ngươi nên thể tất ý ấy ».

Thừa-thiên được mùa to. Vua mừng bảo Kinh doãn là Đặng Đức Thiệm rằng: « Năm nay trẫm bắt đầu cày tịch điền để khuyến khích thiên hạ mà trong kinh kỳ đã được chứng nghiệm tốt như thế, thực thỏa lòng trẫm trọng nông chuộng gốc. Chỉ Bắc-thành liền năm nước

https://tieulun.hopto.org

lụt, lúa không được mùa là còn có chỗ bất mãn thôi». Bắc-thành liền tâu báo nước sông rút xuống, trong tờ tâu có câu «dân bị nạn dần dần yên nghiệp». Vua phê rằng: «Câu này hơi được yên lòng, nhưng chưa dám vội tin. Còn phải nhờ người chăn dân giỏi vỗ về thương yêu, xem dân như ruột thịt thì dân ta mới sớm vui tươi được. Trẫm rất trông mong».

Đặt thêm viên dịch phòng Binh ở Bắc-thành, bát phẩm thư lại 1 người, cửu phẩm thư lại 2 người, vị nhập lưu thư lại 20 người (Lệ định bát phẩm 3, cửu phẩm 4, vị nhập lưu thư lại 50).

Hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư Binh bộ là Nguyễn Hữu Thận già ốm xin về hưu. Vua bảo Lại bộ rằng: «Thận vốn có văn học, lúc mới đại định, rộng được thu dùng, lần lần lên đến chức khanh. Ta muốn dùng người lão thành nên nhắc lên ban cao, lại ủy cho công việc toàn hạt Bắc-thành. Nhưng việc phòng đê, bắt giặc lắm lỗi nhiều, trẫm thương tuổi già tài kém không nỡ trách nặng, bèn triệu về Kinh, cho kiêm việc bộ, để xem công hiệu về sau. Bây giờ ốm đau, vin tuổi xin lui, tinh thì thực thà, trẫm bất giác thương xót. Vậy giáng bổ chức hàm thượng thư cho về quê hưu trí».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tý, năm Minh-mệnh thứ 9 [1828], mùa thu, tháng 9, ngày mậu tuất, mồng một, nhật thực.

Thi Hương ở Thanh-hoa, Bắc-thành và Nam-định.

Sai tả tham tri Lại bộ là Lê Đăng Doanh làm chủ khảo trường Thanh-hoa, hiệp trấn Quảng-bình là Trần Bá Kiên làm phó chủ khảo, thự hữu tham tri Binh bộ lãnh Binh tào Bắc-thành là Đặng Văn Thiêm làm chủ khảo trường Bắc-thành, hữu thị lang Lễ bộ là Hà Quyền làm phó chủ khảo, hữu tham tri Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân làm chủ khảo trường Nam-định, hiệp trấn Sơn-tây là Hoàng Văn Đản làm phó chủ khảo. Lấy đỗ cử nhân cộng 61 người (trường Thanh-hoa 11 người là: « Đỗ Công Nho, Đỗ Viêm, Nguyễn Đĩnh, Phan Bạch Như, Trịnh Cẩn, Đoàn Văn Phương, Lê Thức, Vũ Thế Hãn, Nguyễn Hanh, Nguyễn Đăng Sỹ, Lê Lương Tục; trường Bắc-thành 20 người là: Lê Văn Ngọc, Nguyễn Đăng Huân, Nguyễn Văn Hợp, Phạm Bá Thiều, Phan Huy Vịnh, Nguyễn Tán, Diệp Xuân Huyên, Vũ Công Tốn, Vũ Đình Biều, Ngô Đình Liêu, Phạm Quỹ Dương, Đặng Dụng, Hứa Văn Cường, Đinh Bạt Như, Nguyễn Trọng Nguyện,

https://tieulun.hopto.org

Vũ Văn Hoằng, Chu Bá Thành, Nguyễn Thế Khản, Hoàng Quý Luyến, Hoàng Ức; trường Nam-định 30 người là: Nguyễn Kim Xuyến, Phạm Thế Trung, Doãn Uẩn, Lưu Nguyên Ôn, Đỗ Trọng Thạnh, Bùi Ngọc Quỹ, Nguyễn Đức Hiệu, Vũ Danh Thạc, Nguyễn Thế Bảo, Hoàng Đức Thạc, Tô Quốc Nghi, Trần Duy Vỹ, Phạm Thế Hiển, Lê Sâm, Phạm Chi Hương, Bùi Quang Dao, Phạm Đức Nguyên, Đỗ Quang, Dương Duy Thanh, Nguyễn Văn Hưởng, Phạm Khắc Trạch, Nguyễn Bùi Tôn, Trần Thấu, Đỗ Lệnh Tư, Đoàn Mậu, Phạm Sỹ Ái, Bùi Văn Huy, Nguyễn Đình Ân, Nguyễn Duy Thị, Ngô Thế Vinh).

Khi đệ danh sách lên thấy cử nhân Bắc-thành đều hạng bình, vua bảo Hà Quyền rằng: « Bắc-thành vốn xưng là nơi văn vật, mà kỳ thi này chỉ được những người hạng bình, hóa ra chỉ là hư danh à?». Quyền tâu rằng: « Bắc-thành gần đây chức giáo huấn không được người tốt. Cho nên học trò không lấy ai mà theo được ». Vua nói rằng phải, vi như án Thái Đoan Tư ở Nam-định dung túng người nhà đòi tiền học trò, nhớp nhúa như thế thì còn lấy gì mà làm mô phạm cho học trò được!

Lấy lang trung Hộ bộ sung biền Hộ tào Gia-định là Nguyễn Thẳng làm thự hiệp trấn Bình-hòa, lang trung Binh bộ sung biện Hình tào là Lê Hữu Đức làm tham hiệp Định-tường, tri phủ Định-viễn là Bùi Nguyên Thọ làm lang trung Binh bộ sung biện Binh tào thành Gia-định. Sai phó vệ úy vệ Tả thủy của Thủy quân là Đoàn Kim kiêm quản cơ Kiên chu.

Việc ngục tụng ở các trấn phủ huyện Bắc-thành, nhiều việc để ngừng trệ, thành thần xét ra những án chưa kết hơn 170 án đem tình trạng ấy hạch tâu. Vua bảo bộ Hình rằng: « Hình là việc lớn của nhà nước. Kinh *Thư* nói: « Chóng việc phạt », kinh *Dịch* nói: « Không để lâu việc ngục », đều là nói hình ngục

https://tieulun.hopto.org

không nên để chậm. Đối với việc hình phạt, trẫm rất để ý. Trước đây đã hạ lệnh cho các nha xét kiện phải xét kết mau, lại đặt ra chương trình tối hậu và định rõ kỳ hạn xét kiện, đó là muốn cho hình ngục xong xuôi không để đình trệ. Nay ngục tụng Bắc-thành chất lại như thế thì dân ta chẳng đà lụy nhiều lắm sao! Vậy hạ lệnh cho thành thần nghiêm bắt các nha hết lòng xử đoán, hẹn đến trước ngày đông chí phải xong. Làm trái thì có tội».

Chuẩn định từ nay về sau, phàm bộ ty và thị vệ đem dụ chỉ, chiếu thư ban cấp cho các địa phương lúc đi lúc về đều do trạm. Ghi làm làm lệ.

Hạ lệnh cho vệ Khinh kỵ bắn tập súng tiểu thạch cơ súng, mã pháo, và các quân tập bắn súng quá sơn.

Lại sai đội trưởng Tả hầu Hữu hầu mỗi đội một người đi Thanh-hoa Nghệ-an chỉ thị cho biền binh Oai Chấn ở 2 trấn ấy tập bắn súng hỏa xa quá sơn.

Sai Thanh-hoa Nghệ-an xét các đường cái quan trong hạt, những chỗ sông nhỏ khe ngòi, chỗ nào nên xây cầu đá thì trù tính nhân công vật liệu làm sách để tâu để lần lượt làm.

Quản phủ Từ-sơn là Phan Văn Hiền nhận riêng tiền nghỉ việc của quân nhân và tự tiện đem thóc công cho vay để lấy lãi, Bắc-thành xử bắt tội đồ.

Vua bảo hộ Hinh rằng: « Đặt các phủ cho tinh binh lệ theo là cốt để nghiêm việc võ bị mà bảo vệ dân sinh. Từ trước đến nay các quản phủ phần nhiều xem làm món hàng bở, ăn của đút mà tha lính, lấy lương chia nhau, đến khi điểm duyệt, nếu không mượn người thay vào, thì khai gian là lính trốn, cho nên lính phủ chỉ có số không, đến khi đi đánh giặc thì thường lùi rụt, nhân dân khổ vì bắt điền, nhiều làng đến điêu tàn, tệ ấy đã từ lâu rồi. Trẫm đã đinh ninh dặn bảo mà nay còn có kẻ coi thường pháp luật chỉ mưu lợi riêng như Phan Văn Hiền,

https://tieulun.hopto.org

nếu lại nhẹ tha cho, thì lấy gì mà răn những kẻ tham lam coi thường pháp luật. Vậy đổi làm trảm giam hậu. Lại đem dụ chỉ này chép gởi cho Bắc-thành, bảo sai cấp cho các trại quân và thành phủ để biết mà tự răn.

Chuẩn định từ nay đường quan sáu bộ không cứ đã được thực thụ hay chưa, đều được dự đình nghị và lần lượt thay ban vào chầu.

Chế ấn quan phòng bằng ngà cho thống chế bốn dinh Trung, Tiền, Tả, Hậu quân Thần sách.

Cho vệ úy vệ Nghiêm võ quân Thần sách là Tạ Quang Cự làm vệ úy vệ Long võ trung. Lấy viên ngoại lang Công Bộ sung biện Công tào thành Gia-định là Nguỵ Khắc Tuần làm lang trung Hộ bộ. Cấp lương tháng cho lại dịch đạo Cam-lộ, cũng bằng lại dịch các phủ, huyện.

Lấy thư lang trung Hình bộ sung biện Hình tào Bắc-thành là Đoàn Khiêm Quang làm tham hiệp Quảng-trị, đốc học Quảng-trị là Hồ Sỹ Lâm làm lang trung Hình bộ sung biện Hình tào Bắc-thành, giáo thụ Khoái-châu là Nguyễn Hữu Đạo làm thự đốc học Quảng-trị.

Bộ Lễ tâu rằng: « Từ trước đến nay, các quan ở Kinh, văn từ lang trung các nha, tế tửu, tư nghiệp Quốc tử giám, võ từ chánh phó vệ úy trở lên; các quan ngoài văn từ tham hiệp các trấn đạo, võ từ trấn thủ quản đạo trở lên, lệ được chiếu phẩm mà lãnh mũ áo đại triều. Xin từ nay phàm viên nào trong khi tại chức không có lỗi, chỉ lấy niên lệ xin về hưu, đã có chỉ cho lấy nguyên hàm về hưu, cùng những người tại chức ốm chết thì những quan phục đã được cấp ấy đều cho đem theo ». Việc này giao xuống triều đình bàn, cũng cho là phải. Vua y theo.

Lãnh đinh điền sứ là Nguyễn Công Trứ dâng sớ xin trừ cái tệ cường hào. Lời tâu rằng: « Từ lúc hoàng thượng ta lên ngôi đến giờ, yêu nuôi dân chúng, ơn đức

https://tieulun.hopto.org

khắp tràn, nhưng mà thiên hạ vẫn chưa được đội ơn thái bình hết. Từ trước đến nay, những người bàn việc đều đổ lỗi cho quan lại, mà không biết phần nhiều là tại hào cường. Cái hại quan lại là 1, 2 phần 10, cái hại hào cường đến 8, 9 phần 10, bởi vì quan lại chẳng qua là kiếm lợi nhỏ ở giấy tờ, đòi tiền ngoài lệ ở thuế khóa, cái hại gần và nhỏ, việc đã phát lộ, thì giáng cách ngay, rồi cũng biết hối. Còn cái hại hào cường, nó làm con người ta thành bồ côi, vợ người ta thành góa bụa, giết cả tính mạng của người ta, hết cả gia tài của người ta, mà việc không lộ, cho nên cứ công nhiên không kiêng sợ gì. Chỗ nào chúng cũng cùng nhau anh chị, chuyên lợi làm giàu, dối cợt quan lại, để thỏa lòng riêng. Có công điền công thổ thì chúng thường thường bày việc thuê mướn làm béo mình, những dân nghèo cùng không kêu vào đâu được. Giáo hóa không thấm xuống dưới, đức trạch không đến khắp nơi, chưa hẳn là không bởi đó. Thậm chí còn ẩn lậu đinh điền, ruộng đến nghìn mẫu không nộp thuế, chỉ đầy túi của hào cường, đinh đến trăm suất không đăng sổ chỉ phục dịch riêng cho hào cường. Nay xin trích lấy một vài người đưa ra pháp luật, và bãi lệ thuê mướn ruộng đất công ».

Sớ giao xuống đình thần bàn, đều cho rằng: « Cái tích tệ của hào cường, trăm khóe gian dối trị tội để răn không có điều gì không nên. Duy ruộng đất công lệ được thuê mướn là để giúp việc khẩn cấp cho nhân dân, mà chỉ dùng về việc công và định hạn chỉ 3 năm. Lúc mới dựng nước đặt ra lệ ấy, thông biến để tiện cho dân đủ làm phép thường, mà bọn hào cường chuyên lợi riêng cho mình là tệ do người làm chứ không phải là pháp luật không tốt. Huống chi Bắc-thành to rộng như thế, sao lại không có một vài người bây thiếu. Nếu cấm chỉ hẳn việc thuê mướn ruộng đất công, thì người

https://tieulun.hopto.org

giàu xoay xở chẳng khó gì, mà người nghèo thì chẳng khỏi lúng túng, thực sự muốn cứu tệ mà làm quá đáng. Nay xin theo lệ cũ mà làm, mà nêu rõ điều cấm để trừ cái tệ gian dối lắng nhắng, thời cũng được rồi ». Vua theo lời bàn.

Lại vì việc dinh điền là việc mới bắt đầu làm, cho Nguyễn Công Trứ vẫn ở lại làm việc, đợi đến cuối năm, về Kinh phục mệnh.

Hiệp trấn Quảng-trị là Nguyễn Công Đàm phải tội miễn chức. Lấy lang trung Công bộ là Nguyễn Danh Giáp quyền ấn vụ Quảng-trị.

Trước đây tên A Điền-cáo người Mường-vang vượt ngục trốn. Đàm cho tiền người ngục tốt bảo nhận chịu tội. Đến nay việc phát giác. Vua bảo bộ Hình rằng: « Đàm trước cùng Hà Quyền làm việc, cấm ngừa thưa thớt để cho tù phạm lọt lưới trốn ra. Đến lúc nó làm giặc, Quyền đã cố xin đi đánh giặc, không từ khó nhọc, chỉ một mình Đàm là không biết cố gắng để chuộc lỗi trước cho đến lúc có chỉ mới miễn cưỡng đi Cam-lộ mà đóng quân lại, không có công hiệu gì, chức phận người tôi lại như thế sao? Huống chi lúc đầu buộc tội cho người rồi đút tiền cho nó bảo nhận tội, tâm địa như thế, thực đáng khinh bỉ ». Bèn cách chức giao bộ Hình bàn xử. Án thành, Đàm bị tội đeo gông nặng một tháng mãn hạn đánh một trăm trượng, phát đi hiệu lực ở Vũ khố.

Xưởng thuyền Cự-hải đạo bị cháy. Vệ úy vệ tả thủy quân là Nguyễn Văn An vì sơ phòng bị giáng 2 cấp, thống chế Nguyễn Tài Năng bị phạt bổng một năm.

Hiệp trấn Thanh-hoa là Thân Văn Duy chết. Vua thương tiếc, cho 50 lạng bạc, 100 quan tiền, 30 tấm vải lụa, sai trấn thần lấy lính đưa đi đường bộ về chôn ở quê.

Vua cùng với thị thần bàn bạc kinh sử, nhân bảo

https://tieulun.hopto.org

quản Văn thư phòng là Trương Đăng Quế rằng: «Bài tổng luận [Bắc sử] của Phan Vinh nói về việc trị loạn việc đắc thất từ xưa về sau, cái gì cũng rõ ràng đầy đủ. Hán Văn đế là vua hiền ở sau Tam đại(1) sự nhún nhường khi lên ngôi, mà còn cho là giả dối, thực là lời bàn đích đáng. Trẫm lúc trước ở Dực thất [nhà bên cạnh] bầy tôi dâng giấy xin lên ngôi, Phạm Đăng Hưng lấy nhượng làm đức tốt, khuyên ta nhường. Trẫm dẫu không nghiêm cự ngay, nhưng lòng cho là không phải. Ta lên làm Thái tử đã được 4 năm, thần dân chẳng ai không nghe biết đến nay còn nhường ai nữa. Trời không dối được mà người cũng không dối được, chỉ là tự mình dối mình thôi. Trẫm chịu gánh nặng, sợ đức mỏng, không đương nổi, duy trông mong các quan đồng lòng giúp đỡ, để nối đức trước, đấy là lòng thành thực ở trong, chẳng cần phải nhường giả dối».

Kinh kỳ lụt to, mặt đất nước sâu hơn 10 thước, nhà cửa của dân bị trôi nhiều chết đuối hơn 60 người. Vua sai Kinh doãn là Đặng Đức Thiệm lấy cơm muối phát chẩn cho dân nghèo gần thành và đốc đồng kinh huyện đi khắp các làng xóm những người bị nạn, đều cấp cho tiền gạo, không ngờ tiền đến hơn 4.000 quan, gạo đến hơn 500 phương. Bọn Thiệm về tâu lên. Vua nói: «Mưa lụt to quá, nhân dân mắc nạn chìm đắm, rất thương. Các ngươi biết thể ý trẫm mà chu cấp không sót, dẫu đến hàng nghìn hàng vạn cũng không tiếc».

Vua nhân bảo bộ Lễ rằng: «Từ trước đến nay lụt mùa thu, chưa bao giờ ghê như thế. Nước là tượng âm, hoặc giả âm khí u uất mà thành ra thế chăng? Hiện nay cung nhân có danh vị chỉ có 16, 17 người. Tất cả các ban chưa quá 100 người, đủ để sai khiến trong cung mà thôi

(1) Tam đại: Ba đời vua xưa là Hạ, Thương, Chu.

https://tieulun.hopto.org

Trời báo tai như thế, có phải là sự ngẫu nhiên đâu? Trẫm nửa đêm thức dậy, quanh giường bàng hoàng, tự trách lỗi mình mong sao cho hồi được lòng trời mà khỏi tai biến. Các ngươi nên bàn bạc rõ ràng để giúp trẫm những điều trẫm không nghĩ đến ».

Lấy tả tham tri Lễ bộ là Đoàn Viết Nguyên lãnh hiệp trấn Thanh-hoa.

Tham hiệp Hải-dương là Nguyễn Văn Mưu nghỉ tang. Lấy lang trung Công bộ là Vũ Huy Quỳnh làm tham hiệp Hải-dương.

Cho Nguyễn Văn Thắng làm lang trung Hộ bộ. Đặt thổ tri châu và thổ lại mục ở Lạng sơn. Trước đây thổ ty Lạng-sơn đều là thế tập cai trị dân thổ. Năm đầu Minh-mệnh, Lê Chất mới đặt thổ mục làm phó tri châu, thổ ty không được nối chức coi dân nữa.

Bấy giờ bọn Nguyễn Đình Hoảng kêu ở Bắc-thành, thành thần đem việc tâu lên, vua giao xuống cho triều đình bàn. Cho rằng thổ ty thế tập đã lâu đời rồi. Lúc mới dựng nước, rộng ơn vỗ về vẫn cho theo tục cũ, là để cho thuận nhân tình. Từ trước đến giờ, các trấn ở dọc biên giới, thổ mục thì làm thổ huyện, thổ ty thì làm thổ châu, đã có lệ sẵn, Chất lấy việc châu giao cho thổ mục, việc ấy là chuyên quyền, nay xin bãi đi, đặt lại mỗi châu một thổ tri châu một thổ lại mục, chọn thổ ty người nào thanh liêm mẫn cán mà bổ dùng. Vua y theo lời bàn.

Lấy đốc học Phú-yên là Lê Nguyên Trung làm viên ngoại lang Hộ bộ thự lang trung, giáo thụ Thái-bình là Đoàn Xuân Sảng làm thự đốc học Phú-yên.

Đốc học Biên-hòa là Nguyễn Huy Cẩm ốm. Lấy tri huyện Nghi-xuân là Thiều Nguyên Diệu làm thự đốc học Biên hòa. Trấn thủ Sơn-nam là Nguyễn Đăng Khánh,

https://tieulun.hopto.org

hiệp trấn là Trần Thiên Tải, tham hiệp là Nguyễn Nhược Sơn dâng thư kín tâu nói : «Triều đình đặt binh chế phủ có phủ binh, lại đặt thêm đồn để chia nhau đi tuần bắt. Việc cấm trấp trộm cướp cho dân yên ổn, vẫn là chu đáo. Những phủ thống hạt khi thì 3, 4 huyện, khi thì 5, 6 huyện, đất rộng thì đường xa, sự tuần phòng thế khó khắp được. Huống chi phủ binh chỉ có một trăm người hay hơn một trăm, nếu có giặc nổi lên, để lại một nửa phòng thủ ; còn sức 40, 50 người thì đương sao nổi chỗ xung yếu ở 4, 5 huyện, đi một đêm khắp sao được hơn trăm dặm không kể kẻ hèn yếu không làm gì được, nếu có người quen trận mạc, tướng cũng không thì thố gì được. Là bởi thế khiến như thế thôi. Đến như lính đồn chẳng quá 40, 50 người, người cai quản lại hay tha riêng cho nghỉ việc, để lại ở đồn chỉ còn một nửa. Linh đi tuần ngày thì trương thanh thế ở phố chợ, đêm thì xếp binh khí ở trong xóm làng, kẻ cướp nổi ở đàng đông thì linh ở đàng tây, kẻ cướp đánh ở bên tả thì linh lui về bên hữu, cho nên giặc cướp chưa trừ được là bởi thế. Nay xin đặt thêm linh lệ, huyện lớn 200 người, huyện trung 150 người, huyện nhỏ 100 người đều đặt huyện úy để cai quản, phàm việc bắt trộm cướp trong hạt thì hiệp cùng tri huyện hay tri phủ kiêm lý, bàn bạc nhau mà làm. Có giặc cướp thì cho triệu thêm dân phu sở tại cùng tứ bàng họp sức đuổi bắt. Kẻ nào nhút nhát thì lấy quân pháp mà xử. Cứ cuối năm thì làm sổ động tĩnh, hạt nào yên ổn thì được thưởng, không yên ổn thì phải tội. Còn linh phủ linh đồn thì đều xin bãi cả ».

Vua sai đình thần bàn lại. Cho rằng : «Bắc-thành từ khi nhà Lê suy, họ Trịnh lấn, chính giáo chẳng làm được gì, lại đến loạn Tây-sơn, phong tục không có ai tiêu biểu. Cho nên bọn cản bày họp nhau trộm cướp, làm hại dân không kể xiết được. Nay bọn Khánh tâu bày

https://tieulun.hopto.org

đều nói đúng vào tệ ấy, đại yếu đều có thể làm được, duy số lính lệ xin đặt thì hơi nhiều. Còn nói ai nhút nhát thì xử theo quân pháp mà không hỏi căn do thì giống như là chưa có phân biệt ».

Vua nói: « Vừa rồi trẫm bảo các quan Bắc-thành tâu việc, nay bọn Khánh đã biết ứng chiếu mà tâu, có thể cho là không thẹn với chức vụ. Dẫu lời nói chưa được phải cả, nhưng châm chước mà làm cũng được ». Bèn xuống dụ khen ngợi.

Hộ tào Bắc-thành là Nguyễn Đức Hội, hiệp trấn Sơn-tây là Hoàng Văn Đẩn cùng dâng thư kin tâu việc. Đình thần xem thư không có điều gì dùng được. Hội lại có câu « động làm gì thì bị gièm pha ». Sức cho bảo tâu lại cho rõ. Hội tự lấy dùng chữ sai lầm xin nhận tội. Bộ Lại bàn xử tội đồ. Đợi cải án vỡ đê xong, sẽ khép tội nặng hơn.

Sai phó tổng trấn Bắc-thành là Phan Văn Thúy kiêm chưởng cục Bảo tuyền.

Vua dụ rằng: « Cục này, thói cũ theo nhau, gần đây đã vỡ thành án rồi. Tưởng trong ấy mối tệ hẳn còn nhiều nữa. Ngươi phải gia tâm trông nom, nghiêm sức các người viên dịch, bảo phải gột rửa lòng xấu để được tốt lành là khá ».

Nước Vạn tượng đến Nghệ-an xin quân. Từ chối. Quân Xiêm trước bị quân Vạn-tượng đánh thua tức giận lắm. Tướng Xiêm là Xu-pha Họa-di đem quân thủy quân bộ vài nghìn người tiến vây thành Viên-chăn, A Nỗ chống cự. Sai tôi là Phi Xà-nộn đem thư đến Nghệ-an xin ta giúp quân. Trấn thần tâu lên. Vua bảo bầy tôi rằng: « Ta cùng nước Xiêm vốn tình láng giềng tốt. Trước đây sai sứ sang Xiêm, chưa thấy trở về chưa biết ý kiến vua Xiêm thế nào. Nay A Nỗ cố giữ cô thành cầu ta giúp tiếng, triều đình ta phen này xử trí, sự thế cũng là khó

https://tieulun.hopto.org

đấy. Các ngươi nên vì ta trù tính xem ». Bọn Lương Tiến Tường tâu rằng: « Dụng binh là việc lớn, không nên vội vàng, xin nên bảo cho A Nỗ tự lực giữ lấy, đợi sứ thần của ta về, rồi sẽ tùy cơ xử trí là phải ». Vua nói: « Lời các ngươi nói chính hợp ý trẫm »...

Bèn sai Nghệ-an phúc thư trả lời A Nỗ rằng: « Triều đình thương người có nạn, cứu người bỏ cõi, giúp đỡ nước phiên thuộc đã hết sức chu đáo. Gần đây, người Xiêm sinh sự có phải tự chủ ý vua Xiêm, hay là bởi tướng ngoài biên cầu công mà gây việc, cũng chưa biết rõ. Cái nghĩa triều đình đối với nước láng giềng, sao lại có thể gây trước mối động binh! Nghe nói bộ lạc Vạn-tượng không dưới vạn người, lương ăn cũng đủ, có thể tự giữ lấy được. Vả nên thu vỗ thần dân, giữ yên bờ cõi, quân Xiêm đến thì kháng cự, chúng đi thì không đuổi theo, chớ nên chỉ muốn đánh người, gắng sức tự cường để chờ cơ hội. Triều đình còn đương xét kỹ tình hình động tĩnh của nước Xiêm sẽ có cách xử trí đại đoạn ».

Lại ra lệnh đổi lính hạ ban quân Thần sách 2.000 người để theo ngày mà thao luyện, và phi sức cho các phủ Trấn-ninh, Trấn-tĩnh, Trấn-định, Lạc-biên cứ theo địa phận mà đi tuần xét.

Bắt đầu đặt nha môn Đê chính. Trước đây Bắc-thành vỡ đê, vua dụ bầy tôi rằng: « Đắp đê là để chống nước lụt cho dân yên ở, quan hệ đến lợi hại không phải nhỏ. Năm trước đê vỡ, đã dụ bảo nên sớm nên trù làm, mà hữu ty khinh thường không khởi công thành ra vừa sửa đắp xong thì nước lụt đến, đê điều lại vỡ. Bởi vì kẻ thừa hành bất lực, há lại đổ được cho thế nước mạnh hơn thường ư? Nếu không một phen đặt ra phép tắc nêu rõ khuyên răn, thì cẩu thả chần trờ, ngày ấy ngày khác, đến lúc vỡ đê, dẫu đã có người chịu

https://tieulun.hopto.org

tội, mà dân chịu hại cũng chẳng làm thế nào được? Nay nên lập chương trình thế nào cho ổn thỏa, nên bàn kỹ rồi tâu lên. Bấy giờ lời bàn dâng lên cho rằng đê điều giữ lụt có tự đời xưa. Đê Bắc-thành bắt đầu có từ đầu đời Trần, các đời không bỏ, là vì rất là quan yếu để bảo vệ nhân dân che chở nghề nông. Đời Lê trở về trước, phép cũ còn thiếu sót, nhà nước ta bắt đầu khai thác, đã định các điều khoản đê chính, thực có phép tắc nhiều điều đáng theo lâu dài. Nhưng lúc bắt đầu làm, tiết mục chưa được rõ ràng. Ngày tháng trôi qua, nhân tình trễ nải, mấy năm nay hai lần vỡ đê chưa hẳn không phải là vì hữu ty sơ suất mà đến thế. Nguyên đắp đê là để lợi cho dân, đê đắp mà dân vẫn bị hại, thực không thể không định rõ chương trình để được tốt về sau. Nay xin đặt riêng một nhà Đê chính, lấy quan văn nhị phẩm một người làm quản lý, quan võ tam phẩm một người làm tham biện, sở thuộc thì đặt ty Thận cẩn với viên ngoại lang một người, chủ sự và tư vụ đều 2 người, bát cửu phẩm thư lại đều 4 người, vị nhập lưu thư lại 30 người, lại trích 2 đội thành binh cho lệ vào. Có việc quan trọng thì quan Đê chính cùng với thành thần bàn tính, hội hàm (1) làm sớ tâu lên. Việc thường thì cho tâu riêng. Phàm công thức đê điều đều theo thể lệ đời Gia-long. (Ở thượng lưu trung lưu đại giang thì mặt đê rộng 2 trượng, chân đê 7 trượng, cao 1 trượng 2 thước; ở hạ lưu thì mặt đê rộng 1 trượng 5 thước, chân đê 5 trượng. cao 1 trượng. Trung giang thì mặt đê rộng 1 trượng 2 thước, chân đê 4 trượng, cao 1 trượng. Tiểu giang thì mặt đê rộng 9 thước, chân đê 3 trượng, cao 9 thước).

---

(1) Hội hàm: Lấy quan hàm của mình cùng đứng tờ tâu với quan Bắc-thành.

https://tieulun.hopto.org

Nhưng đất có chỗ cao chỗ thấp nên lấy mặt nước làm chuẩn, tùy thế đất mà đắp. Hoặc có chỗ nên đắp rộng hơn cao hơn thì trù hoạch trước mà tâu. Nhân công vật liệu cần dùng đã có lệ sẵn. Nếu có tăng giảm đôi chút thì quan Đê chính chước lượng mà tâu rõ. Mỗi năm cứ đến đầu mùa đông nước cạn thì xét xem, có chỗ nào thế nước chảy xói cần đắp đê mới thì đấy lại là công trình, tâu xin thuê dân xây đắp. Hoặc gặp chỗ thế nước quanh co cũng nên theo hình thế mà đắp, không nên đắp thành hình vuông. Đê cũ có chỗ nào sạt, hở, thấm, lậu, thì đó là tiểu công trình, sức cho dân phụ cận sửa chữa. Đại công trình thì thuê dân bồi đắp. Phàm đắp đê mới, đắp thêm và sửa chữa đều cứ hạ tuần tháng giêng khởi công. Đại công trình hạn đến cuối tháng 3, tiểu công trình hạn đến trung tuần tháng 2 đều phải đắp xong. Ngày đắp xong thì tâu lên xin phái quan khám lại. Đê mới không vững chắc hợp thức thì quan lại bị giáng cách, bắt phải đắp đền. Chỗ nào nên đặt cống thì xuất tiền kho mà xây, giao cho dân giữ, mở cống phải báo quan, mở trộm cống là có tội. Các đê đều phải theo lệ trồng tre, chỗ nào chưa trồng thì phải trồng để giữ sóng gió, và để sẵn có tre mà hộ đê. Lại dựng thước đo nước ở bến sông, khắc rõ thước tấc, để nghiệm nước lụt lên xuống. Mỗi năm lúc nước sông chưa lên, sức dân dự bị các loại sọt đất và tre gỗ. Đến khi nước lụt thì Đê chính cùng với quan địa phương sở tại đi lại xem xét, nếu thấy chỗ xung yếu đáng lo, thì phải đốc thúc ngay binh dân phòng hộ. Còn về phép xét thành tích, thì đê mới hạn trong 3 năm, trong hạn ấy năm nào nước sông mạnh hơn thường mà giữ được đê không vỡ, thì những người đốc tu (trưởng quan Đê chính), giám tu (trấn quan sở tại) cho đến những người thừa biện (phủ huyện và liêu thuộc nha Đê chính) đều được thưởng hậu. Ngoài hạn 3 năm

https://tieulun.hopto.org

cùng đê cũ giữ được vững chắc thì thưởng thứ bực. Năm nào thế nước bình thường mà đê vỡ thì phân biệt mà giáng chức, cách chức và bắt đắp đền. Đê mới ngoài hạn cùng đê cũ mà vỡ thì đều không phải bồi, chỉ xử giáng truất. Lại xin lập miếu Hà thần ở chỗ ngã ba sông Lô sông Thao, mỗi năm cứ mùa xuân mùa thu thì tế, sau khi nước sông yên ổn thì tâu xin lễ tạ, để báo đáp ơn thần ».

Vua cho theo lời bàn mà làm, hạ lệnh mỗi năm cấp tiền công nhu 50 quan.

Quảng-nam bị bão lụt, lúa ruộng tổn hại nhiều, dân nhiều người chết đuối.

Sai trấn thần xét bị hại nặng thì phát tiền gạo chẩn cứu.

Bắc-thành sát hạch viên dịch các tào, chia làm ba hạng tru bình thứ, làm danh sách tâu lên.

Vua xem, bảo bộ Lại rằng: « Bắc-thành nhiều lại dịch ty viên, nay xem danh sách không có hạng liệt, cũng không xét ra được kẻ gian dối, có lẽ nào lũ ấy đều là người mẫn cán thanh bạch cả? Hay là có lòng thiên vị che chở mà như thế ». Sai vứt trả lại mà phạt bổng tào trưởng là Nguyễn Đăng Tuân 6 tháng. Lại dụ sai phó tổng trấn Phan Văn Thúy cùng các bọn Binh tào Đặng Văn Thiêm, Hình tào Ngô Bá Nhân cứ theo lời dụ trước mà xét kỹ tâu lên.

Nước Nam-chưởng đến cống.

Trước đây Bắc-thành phái ủy cai tổng tổng Kim-bôi trấn Sơn-tây là Đinh Công Tĩnh, đi dò thăm tình hình biên giới Vạn-tượng và Nam-chưởng. Tĩnh đến địa giới Nam-chưởng, bị họ ngăn trở, bèn làm giả văn bằng hỏi lễ cống Nam-chưởng tin, sai sứ thần là bọn Phi Nhự-mang-ngoại đem phương vật (voi đực 2 con, ngà voi 1 đôi, sừng tê 2 tảng, khánh đồng tròn, trống đồng mỗi thứ 2 cái, trừu mán vải mán mỗi thứ 20 tấm), theo Tĩnh đến

https://tieulun.hopto.org

châu Ninh-biên trấn Hưng-hóa. Tỉnh đợi lệnh. Thành thần đem việc tâu lên. Vua hỏi bầy tôi. Thự Trung quân là Tống Phước Lương tâu rằng: « Nam-chưởng đến cống là bởi Tĩnh giả mệnh. Nay nhân thế mà nhận đồ cống có nên không? » Tham tri Lễ bộ Phan Huy Thực tâu rằng: « Nam-chưởng nghe một lời nói của Tĩnh lập tức nộp cống, bởi vì nước ấy từ xa đã mến phong hóa nhà vua từ lâu, mà chưa được ý nguyện, cho nên cung thuận như thế. Trộm nghĩ người giả mệnh cố nhiên nên trị tội, mà sứ nước ngoài đến cũng không nên cự tuyệt để lấy lòng người xa ».

Vua nói: « Sứ thần từ xa mới đến không nỡ cự tuyệt, nên bảo đến Bắc-thành dừng lại, hỏi xem đến như thế ý tứ có thực không rồi liệu mà đối xử ». Bèn sai thành thần hộ dẫn sứ giả đến thành, bảo rằng: « Nam-chưởng năm xưa quy phục, rồi lại thôi, thực là mất cái lễ nước nhỏ thờ nước lớn. Nếu cử một toán quân lẻ cũng có thể hỏi tội. Nhưng lại nghĩ rằng đường đường một nước lớn có cần gì một nước nhỏ, cho nên vẫn bao dung ngơ đi mà không hỏi. Nay sai sứ giả từ xa đến, không kể đến việc Tĩnh giả mệnh, triều đình sẽ xử trí, chỉ nói việc đến cống này có phải là tự vua tôi nước ngươi sẵn lòng cung thuận đã bàn định trước, hay là vì Tĩnh lừa dối chứ không phải thực lòng, thì cho về không bắt ép đâu ».

Sứ giả đáp rằng: « Năm trước định xin đến cống nhưng trong nước có nhiều việc đành phải chậm trễ. Gần đây nghe nói Trấn-ninh quy phụ triều đình, vua tôi nước tôi một lòng cung kính đã dự bị lễ vật sẵn sàng bàn sẽ tìm đường vào cống. Vừa gặp Đình Công Tĩnh đến, mừng có thể đạt được nên sai sứ theo đi, xem được đến Kinh châu để thỏa lòng thành của người phương xa ». Thành thần dịch lời nói ấy tâu lên. Vua y cho. Sứ thần

https://tieulun.hopto.org

đến nơi, cho chầu lạy ở sân điện rồi gọi lại ủy lạo. Sai bộ Lễ bàn định kỳ cống (cứ những năm sửu, thìn, mùi, tuất, 3 năm một lần cống) phẩm vật cống (ngà voi 4 đôi, tê giác 8 tảng, trống đồng 2 cái) và đường đi sứ (do Trấn-ninh đến Nghệ-an để đến Kinh). Cho hậu rồi bảo về (cho quốc trưởng là Chiêm Mang 4 tấm gấm, 8 tấm đoạn, 10 tấm lụa 40 tấm sa the, 30 tấm vải; chánh sứ cùng người đi theo thì thưởng cho áo quần nhiều cùng bạc lạng theo thứ bực).

Lời án: Đất nước Nam-chưởng, đông giáp Trấn-ninh, nam giáp Vạn-tượng, tây giáp Xiêm-la, bắc giáp Miến-điện; dân chỉ có 7 mường, nhân số không quá 2 vạn người, không có thuế điền, không có ngạch lính; lúc lấy tháng 10 làm đầu năm; chuộng sắc trắng; chợ búa mua bán lấy vỏ ốc thay tiền; người đều vẽ mình, hoặc xăm cây cỏ hoa quả, hoặc xăm hình chim muông, tùy thích; trong nước không có thợ rèn đúc binh khí, giáo gươm súng ống đều mua của nước ngoài mà dùng.

Lại sai bắt trói Đinh Công Tĩnh đem về Kinh hỏi tội giả mệnh cầu cống, xử trảm giam hậu.

Sai dồn lính kho mộ cũ ở Gia-định hơn 120 người làm các đội Định sai, Tuần thành thuộc thành và đồn Châu-đốc.

Chuẩn định từ nay phàm sớ tấu của các địa phương có phong thư kín, do bộ Lại để tâu, sau khi được chỉ thì việc thuộc bộ nào chuyển giao cho bộ ấy tuân làm. Nếu việc thuộc về hai bộ, thì bộ nào thứ tự ở trên, được giữ bản đồ chiếu biện không được dun đẩy cho nhau.

Mùa đông, tháng 10, ngày mồng 1, lễ đông hưởng.

Vua ra chầu bảo bọn Binh bộ Lê Văn Đức và Bùi Phổ rằng: « Chính khanh cùng á khanh (1) phẩm trật chẳng xa

(1) Chính khanh là thượng thư; Á khanh là tham tri.

https://tieulun.hopto.org

nhau mấy, mà các chính khanh hoặc cậy ngôi thứ của mình việc gì cũng theo ý mình, khổng chịu bàn bạc với ai. Liêu thuộc dẫu biết là trái, cũng uốn mình gượng theo, há chẳng hỏng việc à? Phàm học hỏi lẫn nhau là đạo của người xưa. Làm vua có lỗi còn vui nghe bầy tôi can ngăn, việc gì cũng rộng theo lời bàn của nhiều người để cầu được đúng đắn, nữa là đại thần đối với bạn đồng liêu à! Các ngươi nên điều phải điều trái giúp đỡ lẫn nhau xét kỹ mà làm, dẫu chưa đặt chính khanh cũng có thể làm nên việc được ».

Sai hữu tham tri Hình bộ là Lê Đại Cương sung chức quản lý Đê chính, vệ úy vệ Cường võ Ngô Tiến Đức sung chức tham biện, tri phủ Thiên-trường là Nguyễn Lý Nhân làm viên ngoại lang tỵ Thận cần Đê chính.

Cương vào bệ từ. Vua dụ rằng : « Việc chống lụt quan hệ rất to. Ngươi là người biết lẽ, trước kia việc binh ngục ở Bắc-thành, ngươi đến nơi là làm xong ngay. Nay trách nhiệm về Đê chính càng nặng nề. Lần này đi, nên hết lòng xếp đặt để cho nước chảy thuận dòng, cho dân càng mừng êm sông thì công ấy chẳng nhỏ đâu ».

Vua lại nói : « Ngày trước Văn thư phòng là Trần Văn Trung xin theo Đê chính làm việc, trẫm đã y cho, nhưng chưa biết y làm việc thế nào. Ngươi xét kỹ xem, nếu quả là người siêng năng được việc thì lập tức tâu lên, không được như thế thì nên xét hoặc trị tội. Phàm việc biết người, từ xưa vẫn cho là việc khó. Trẫm thường dặn rằng vì không biết rõ người nên dùng thường lầm. Như Trương Văn Minh cũng là người siêng năng cẩn thận. Năm trước Thanh Nghệ nhiều giặc, cho đi xét bắt cả cõi được yên. Lại phải đi đào sông Vĩnh-điện ở Quảng-nam, cũng làm xong việc. Đến lúc ủy cho trọng trấn ở Bắc-thành thì sinh lòng tự mãn, kiêu căng, công việc làm sai lầm. Là một Trương Văn Minh mà trước

https://tieulun.hopto.org

sau hai người khác nhau. Thế thì biết người cũng chẳng khó lắm ư? ».

Đổi lối áo quần tự sông Gianh trở ra Bắc.

Trước đây Thanh Nghệ và Bắc-thành tâu rằng: «Sĩ dân các hạt đều muốn đổi lối áo quần theo như cách thức của người từ sông Gianh trở về Nam. Triều đình bàn cho rằng: « Cái đạo dạy dân, không nên bắt ép phải giống nhau, mà nhân việc thi thố là cốt cho đều phong tục. Tiên triều chán chước lễ văn, chế định y phục tự sông Gianh trở về Nam, thấm thía đức hóa đã lâu. Thế tổ Cao hoàng đế, buổi đầu thống nhất, tự sông Gianh trở ra Bắc lối y phục chưa rảnh mà sửa đổi bởi vì đổi phong tục tất phải dần dần, cũng là để cho thích hợp với tình tự nhiên mà thôi. Hoàng thượng ta lập nên kỷ cương, phâm phép đo đạc cân lường nam bắc đều không khác nhau. Nay sĩ dân Bắc-hà thấy y phục chưa giống nhau mà đều xin thay đổi, thì cho theo sở nguyện cũng không hại gì. Nhưng dân gian giàu nghèo không đều, sợ khó may mặc được ngay, xin hạn cho tuần tháng để tiện cho dân».

Vua cho là phải. Khiến dụ khắp hẹn đến đầu xuân sang năm phải thay đổi một loạt. Cấm lại dịch không được tự tiện đến dân gian, mượn cớ quấy nhiễu. Làm trái thì bắt tội.

Vua nhân bảo bộ Lễ rằng: « Bắc-hà thói quen 6,7 trăm năm nay bỗng một ngày lật đổi thay ý cũng là có quan hệ với khí vận, chứ không phải tự sức người làm được. Vương giả xin bốn biển như một nhà, vốn không ý chia rẽ. Bắc-thành địa thế rộng rãi, trẫm muốn đi tuần, xem xét địa phương làm phúc, ra ơn, cho thỏa lòng kính mến của trăm họ. Nhưng lại nghĩ Từ cung tuổi họ càng cao, chưa muốn dời xa dưới gối đó thôi.

https://tieulun.hopto.org

Nhưng nếu lễ tuần thú không cử hành được, thì tuy hàng ngày trẫm có để lòng gia ân nuôi dân mà muôn dặm xa xôi ân trạch không xuống tới. Muốn cho tình dưới thông lên, chính trị được tốt cũng là khó lắm ».

Lấy tri phủ Kiến-an là Dương Huy Kiều làm đốc học Nam-định, tri huyện Ý-yên là Lê Đình Tá làm thự đốc học Vĩnh-thanh.

Thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường có mẹ già xin phép nghỉ về thăm. Vua bảo rằng: « Bộ Hộ nhiều việc không nên vắng mặt. Nhưng lấy chí tình mẹ con mà nói trẫm cũng khó trái lời xin ». Bèn y cho. Lấy thự thượng thư Công bộ là Nguyễn Kim Bảng quyền thự thượng thư Hộ bộ.

Định lại lệ phong tặng cha mẹ quan viên. Hai bộ Binh Lại tâu rằng: « Năm Minh-mệnh thứ 8, vâng ân chiếu phong tặng cha mẹ các quan văn võ từ tam phẩm trở lên. Nay xét kỹ sự trạng thì trong ấy có người làm quan triều Lê, nếu lại phong tặng thì đối với lẽ phải có chỗ chướng ». Vua sai bầy tôi bàn. Cho rằng: « Triều đình suy ơn cho thần hạ, đến cả cha mẹ tước mệnh vốn chẳng tiếc gì. Duy dạy trung khuyên hiếu càng nên xét hết khúc nôi kẻ dưới. Những người ăn lộc nhà Lê, cái nghĩa làm tôi nhà Lê đã định ở lúc đầy nắp quan tài, thì đối với bản triều, chưa từng làm tôi. Nay vì có con làm quan cho quan tước, thành ra đã chết trăm năm mà không được trọn cái tiết làm tôi nhà Lê. Xin không phong tặng để cho trọn lòng trung, cùng để khuyến khích cho kẻ làm tôi trọn tiết ».

Vua cho là phải lắm. Người xã Vân-tường (thuộc huyện Đăng-xương) Quảng-trị là Nguyễn Lương đào đất bắt được cái nghiên đá Đoan-khê, lưng

https://tieulun.hopto.org

nghiên có chữ « Thanh Cao tôn ngự minh »(1) đem dâng vua.

Vua dụ rằng: « Nghiên tuy là vật nhỏ mà có chữ Thanh cao tôn ngự minh, là đồ của vua Bắc triều dùng, nay lưu lạc đến đây cũng nên qui hóa ». Bèn sai để nghiên ấy bên hữu chỗ ngự. Thưởng cho Lương 10 lạng bạc.

Bắt đầu đặt giám đốc Nội tạng (trật tùng tứ phẩm) lấy cai đội Tuỳ nội quân Thị trung sung bổ chức ấy. Đặt miếu Hà thần Bắc-thành ở xã Bạch-hạc (thuộc huyện Bạch-hạc Sơn-tây), phong là Hiệu Linh Hiệp Thuận Hà thần. Đặt 10 người miếu phu.

Sửa viên tẩm của Tuyên vương và Mục vương (2).

Cấp thêm tiền lương bổng cho thuộc viên ở các tào của Nội vụ phủ. (Lệ trước chủ thủ các tào, theo công việc nhiều ít chia làm 3 hạng mà cấp tiền lương. Nay định thêm khố chủ sự hạng nhì, lương tháng 3 quan 4 tiền, bát phẩm thư lại 2 quan 8 tiền, khố chủ sự hạng ba, lương tháng 3 quan 1 tiền, tư vụ 2 quan 8 tiền, vị nhập lưu thư lại đều mỗi tháng 1 quan 8 tiền. Còn các người khác thì vẫn theo lệ cũ mà cấp phát).

Bộ Hộ tâu rằng giá bạc lên cao (10 lạng bạc giá tiền 47 quan).

Vua dụ rằng: « Thổ sản nước ta như ngà voi sừng tê, người nước Thanh lấy làm quý lắm. Gần đây đã cho trao đổi bằng bạc, là muốn cho nguồn của dồi dào, thế mà giá bạc lại lên cao là tại sao? Của cải trời đất sinh ra chỉ có bấy nhiêu, chẳng ở quan thì ở dân, nên cho lưu

---

(1) Thanh Cao tôn ngự minh nghĩa là vua Cao tông nhà Thanh ghi chữ vào nghiên ấy.

(2) Tuyên vương húy Hiệu là con thứ 9 của Thế tông; Mục vương húy Đường là con trưởng của Tuyên vương. Hai vị này năm Gia-long thứ 3 truy tặng.

https://tieulun.hopto.org

thông không ứ tắc. Trước kia nhà Tống đặt ra làm tân pháp, thu lấy của dân, của chưa đầy mà dân đã khốn. Đó là điều lầm trong sự mưu việc nước, lại chẳng nên răn à? Vậy ra lệnh từ sang năm, phàm công việc gì chi của kho thì đều bằng bạc, cho giá bạc được trả bình ổn ».

Định lại phép kế khóa cho học trò.

Bộ Lễ tâu rằng: « Việc khảo khóa là để xét văn nghệ, ai trúng thi tạm miễn cho binh dao để đi học. Trước kia thi hương người đỗ trúng nhất nhị trường được miễn dao dịch 2, 3 năm có khác nhau, cho nên sau khoa thi học trò đợi đến mùa hạ năm sau mới khảo khóa. Nay phép thi, thi luôn cả bốn trường, không có hạng nhất nhị trường nữa. Nếu vì cớ vừa thi hỏng mà tạm dinh một kỳ khảo khóa, thì việc binh dao bó buộc, học trò sẽ không thể chuyên nghiệp. Vậy xin từ nay những học trò thi hỏng đều cho khảo khóa tiếp vào mùa xuân năm sau ».

Vua y theo lời tâu. Cho Lê Vạn Công làm tả thị lang Công bộ, Bùi Phổ làm hữu thị lang Binh bộ, Hồ Hựu làm hiệp trấn Nghệ-an, Nguyễn Công Tiệp làm hiệp trấn Bình-định, Nguyễn Tú làm hiệp trấn Quảng-ngãi, Nguyễn Trọng Vũ làm hiệp trấn Hưng-hóa, Phan Thanh Giản làm tham hiệp Quảng-bình, Hoàng Tế Mỹ làm tham hiệp Nam-định, Hoàng Sỹ Quang làm tham hiệp Sơn-tây.

Lấy thự thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Khoa Hào làm thự thượng thư Binh bộ, hữu tham tri Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân làm tả tham tri Lễ bộ, vẫn quyền lãnh Khâm-thiên giám, thự hữu tham tri Hộ bộ là Lý Văn Phức làm thự tả tham tri, hữu thị lang là Thân Văn Quyền làm thự hữu tham tri, tả thị lang Hình bộ là Nguyễn Công Trứ làm thự hữu tham tri, tả thị lang Binh bộ là Trương Minh Giảng làm tả thị lang Hình bộ, hiệp trấn Hà-tiên là Vũ Du làm hữu thị lang Công bộ.

https://tieulun.hopto.org

Lấy Thượng bảo thiếu khanh là Phan Đình Sỹ làm thự Thượng bảo khanh, Hàn lâm viện thị độc là Trương Đăng Quế làm Thượng bảo thiếu khanh, vẫn quản lý Văn thư phòng.

Lấy đô thống chế Tả dinh quân Thần sách là Nguyễn Văn Hiếu làm đô thống, vẫn lãnh trấn thủ Nghệ-an, đề đốc Kinh thành là Nguyễn Văn Phượng làm thự thống chế Tả dinh quân Thần sách, vẫn kiêm lãnh đề đốc kinh thành quản lý việc phủ Thừa-thiên.

Lấy vệ úy Lê Thuận Tĩnh làm chưởng cơ, vẫn lãnh viện Thượng trà, kiêm quản các ty đội thị vệ, tiểu sai Tả hộ vệ Ưng sai, Phú thuận, Lý thiện, Việt tường.

Cho Nguyễn Văn Tinh làm phó vệ úy, vẫn quản lãnh các đội Dực võ.

Gia hàm thống chế cho các chưởng cơ Nguyễn Tăng Minh, Hồ Văn Trương, vẫn lãnh việc vệ Cẩm y.

Sai chế quan phòng bằng ngà « Chưởng cơ gia thống chế hàm » cấp cho.

Lấy phó vệ úy vệ Tiền phong hữu là Trần Văn Lộc làm vệ úy quản Thần sách vệ Tuyển phong tiền, vệ úy vệ Hổ lược là Nguyễn Lương Huy làm vệ úy vệ Tiền phong hữu vẫn kiêm quản các đội Ngân thương, phó vệ úy vệ Long võ trung là Hoàng Văn Đàm làm vệ úy vệ Diệu võ, phó vệ úy vệ Long võ tiền là Nguyễn Văn Sỹ làm vệ úy vệ Cường võ, phó vệ úy Cẩm y là Trương Văn Hậu làm vệ úy vệ Long võ tiền vẫn lãnh việc phó vệ úy Cẩm y, phó vệ úy vệ Nghiêm võ là Nguyễn Văn Tiến làm thự vệ úy.

Lấy cai đội Tiền phong là Tống Phước Minh làm thự phó vệ úy vệ Nghiêm võ. Minh là con vệ úy Tống Văn Thịnh, công thần trung hưng.

Vua gọi vào yết kiến bảo rằng: « Cha ngươi có công với nước, trẫm vẫn nghĩ đến. Lúc trước ngươi còn bé,

https://tieulun.hopto.org

muốn để chứa dùng. Nay ngươi tuổi ngoại 30, cũng đã trưởng thành, nên cố gắng làm việc, để nối lấy tiếng tốt của nhà, không phụ lòng trẫm thương nhớ huân thần ».

Tha Trần Văn Tinh và Trần Đăng Nghi được khỏi ngục.

Vua dụ rằng: « Bọn Tinh sợ tội làm càn, tự tiện bác sớ, muốn lấp tai bề trên, cái mầm mống ấy không nên nuôi cho lớn. Bộ Hình xử đến cực hình, trẫm đã y nghị rồi. Nhưng nghĩ lũ ấy vốn ngu muội, gặp việc như là mù điếc, lại bị Trần Nhật Vĩnh nói dối, đến nỗi mắc vào tội nặng, tình cũng đáng thương. Huống chi lúc trước khi có đặc chỉ sai phái, vẫn biết cố gắng, trẫm cũng chưa nỡ cho là đồ bỏ. Vậy gia ơn cho miễn tội chết. Tinh phát đến Vũ khố, Nghi phát đến Nội vụ phủ, phàm thu phát cân lường, phải ra sức xem xét, nếu thấy bọn quan lại bậy bạ, tòng trung làm tệ tùy ý nặng nhẹ, thì cho phép bắt tâu lên, nghiêm trị cho kẻ khác biết răn. Đó là trẫm đặc cách gia ân. Người không phải là cây cỏ, nên cảm khích cố gắng để báo đáp chút đỉnh, hoặc sẽ có thể tùy việc mà bổ dùng. Nếu tự cam làm đồ bỏ lười biếng nhân tuần, hay là che chở kẻ gian, không trích phát được việc gì, thì sẽ đem tội trước trị cả một thể đừng bảo là trẫm không khoan dung với tôi tớ ».

Tinh liền chết, tặng cho hàm thị lang, trả cho mũ áo đại triều.

Bắt đầu đặt huyện Tiền-hải thuộc phủ Kiến-xương, Nam-định. Một dải Tiền-châu liên tiếp bãi biển. Trước kia cây cỏ rậm rạp, bọn cướp hay tụ họp ở đấy, không ai dám đến gần. Đã có câu nói « ai dám đến đùa quấy ổ giặc mà chơi ». Lãnh đinh điền sứ Nguyễn Công Trứ đến nơi, chiêu tập phủ dụ lòng người mới yên. Bèn đem đất Tiền-châu cùng đất đối ngạn bên tả bên hữu đo đạc đất hoang chia cấp cho dân nghèo, thành 14 lý, 27 ấp, 20 trại, 10 giáp, số đinh được hơn 2.350 người, số ruộng được hơn 18.970 mẫu (Lý 600 mẫu, ấp 400 mẫu,

https://tieulun.hopto.org

trại 200 mẫu, giáp 120 mẫu. Cứ 100 mẫu trừ đình chùa thổ trạch đất mạ, đất già 30 mẫu, còn thành điền 70 mẫu. Trong số 15 mẫu thì định làm nhất đẳng một mẫu, nhị đẳng 2 mẫu, tam đẳng 12 mẫu).

Nhân thế đất liền lạc mà chia làm 7 tổng, tâu xin lập riêng một huyện, gọi là huyện Tiền-hải, chọn lấy người nào hợp với người và đất bổ làm tri huyện để vỗ về chăn nuôi. Lại được 4 lý 4 ấp 1 trại ở 2 xã Ninh-cường, Hải-cát. Xin biệt lập làm 1 tổng thuộc huyện Nam-chân. được 5 ấp 2 trại 3 giáp ở tổng Hoành-nha, cũng biệt lập 1 tổng thuộc huyện Giao-thủy. Còn các ấp trại linh tinh đều theo tổng sở tại mà lệ thuộc. Về nhà cửa cùng trâu cày nông cụ của dân thì xin lấy tiền nhà nước chi cấp để dân được yên nghiệp làm ăn. (Tiền nhà cửa mỗi lý cấp 100 quan, ấp 60 quan, mỗi trại 30 quan. mỗi giáp 20 quan. Tiền trâu cày mỗi lý cấp 300 quan, mỗi ấp 180 quan, mỗi trại 90 quan, mỗi giáp 60 quan. Tiền nông cụ mỗi lý cấp 40 quan, mỗi ấp 24 quan, mỗi trại 12 quan mỗi giáp 8 quan).

Vua y theo lời tâu. Bèn lấy tri huyện Quỳnh-lưu là Vũ Danh Dương (người Sơn-nam) làm tri huyện Tiền-hải. Sai trấn thần chọn đất đặt huyện lỵ, tạm phái 5 người trấn lại, 20 người lính lệ theo để sai phái, hạn trong một năm, mộ đặt lại lệ đủ ngạch. Lại đặt một đồn, do thành thần phái quản cơ hay phó quản cơ đem 100 lính đóng giữ địa hạt để tuần phòng.

Trứ lại tâu rằng: « Dân nghèo còn có hơn 1.000 người xin lãnh ruộng hoang để khai khẩn. Trộm thấy ở các huyện Yên-khánh, Yên-mô thuộc Ninh-bình, cùng chỗ đối ngạn với huyện Nam-chân thuộc Nam-định, một dải bãi biển còn nhiều đất hoang rậm đất cấy lúa được chẳng kém gì Tiền-hải. Xin đến đo đạc để lập thành ấp lý ».

https://tieulun.hopto.org

Vua sai Trứ cùng với đạo thần hội làm. Trứ thấy lại dịch cùng với hào cường có nhiều kẻ thông đồng gian giấu, bèn tâu xin đưa ra xử trị. Phàm ruộng đất lậu đều đem đạc hết.

Vua dụ rằng: « Cái thói điêu gian vẫn là đáng ghét. Nhưng lập pháp nên làm thế nào để tốt về sau, không nên hà khắc tỉ mỉ. Cần xem trong đó mà châm chước, khiến kẻ điêu gian sợ phép mà đổi mới, dân nghèo được nhờ lợi, mới hợp với đại thể của triều đình ».

Đặt thêm lại dịch của ty Bưu chính và Vũ khố. (Vị nhập lưu thư lại, Vũ khố nguyên số 44 người, thêm 16 người, Bưu chính nguyên số 20 người, thêm 10 người).

Bắt đầu đặt phủ Trấn-man, lấy 3 huyện Trình-cố, Sầm-nưa, Man-xôi, phủ Trấn-biên cho lệ vào và đổi cho thuộc về Thanh-hoa quản hạt. Thổ mục 2 huyện ấy nhân khi đến Nghệ-an lãnh sắc mệnh nói rằng : từ trước vốn là cống man(1) của Thanh-hoa, lại phải nộp thuế cho Vạn-tượng. Năm ngoái A Nỗ bỏ chạy, man dân lại bị Nam-chưởng làm khổ, bèn cùng với các thuộc man đến trước quân kinh lược cầu xin nội phụ. Từ đó được cùng 4 huyện Xa-hồ đặt làm phủ Trấn-biên lệ vào Nghệ-an. Nhưng đất này cách Thanh-hoa chỉ 10 ngày đường mà đến Nghệ-an thì mất hơn 1 tháng. Xin lại lệ vào Thanh-hoa cho tiện. Lại định số 3 huyện chỉ có Trình-cố là nhiều (Trình cố 1.215 người, Sầm-nưa 414 người, Man-xôi 300 người), thuộc hạt có 2 động Chấp-yết, Trình-phủ, xin đổi làm 2 tổng, đặt mỗi tổng 1 cai tổng.

Trấn thần Nghệ-an tâu xin bỏ. Vua y cho. Vì thổ huyện thừa ở 2 huyện Sầm-nưa và Man-xôi là Phi Bôn-nan-thả và Phi Phiếm-mã-thung đều ốm chết, cho thổ mục là Tạo Nam làm thổ huyện thừa Sầm-nưa, thổ mục

(1) Cống man : Dân man chỉ nộp cống chứ không nộp thuế.

https://tieulun.hopto.org

là Phi Ấn làm thổ huyện thừa Man-xôi (Trinh-cố tức là Trinh-cu, Man-xôi tức là Sơn-thôi)

Giặc biển Chà-và nổi lên ở hải phận Hà-tiên. Cai đội cai quản các đội Phú-cường sở Phú-quốc là Nguyễn Văn Xương đem binh dân đuổi bắt, giết hết cả bọn. Việc tâu lên, vua rất khen thưởng cho Xương hai thứ kỷ lục và 10 lạng bạc, binh dân đều được thưởng tiền, theo thứ bực.

Vạn-tượng cùng nước Xiêm đánh nhau, thua to A Nỗ bỏ thành chạy.

Trấn thần Nghệ-an dò thăm được tin ấy tâu lên. Vua lo thổ dân các phủ biên giới sợ hãi, bèn dụ trấn thần chia phái biền binh Thần sách đến đóng ở Trấn-ninh, Trấn-tĩnh mỗi phủ 300 người, ở phủ Trấn-định 150 người, để trấn áp. Lại nghĩ trấn lỵ Nghệ-an cách Trấn-tĩnh rất xa, nếu có việc phải đem quân đi, thì sợ không tiếp nhau được, lại sai phái 200 linh đóng ở đồn Quy-hợp để làm sách ứng. Linh đóng ở các phủ cứ 1 tháng 15 ngày đổi một lần, đóng ở Quy-hợp cứ 2 tháng đổi một lần. Lại truyền dụ cho Bắc-thành Thanh-hoa và Ninh-bình điều hợp tinh binh để luyện tập đợi sẵn có gọi đi (Bắc-thành 2 000 người, Thanh-hoa 500 người, Ninh-bình 200 người).

Vua nhân bảo bầy tôi rằng: « A Nỗ khi mới về nước, trẫm đã dặn bảo cặn kẽ về phương sách thiên hậu, thế mà nóng nảy làm càn, tự gây lấy bại vong. Dẫu trời muốn gây dựng cho cũng khó đấy ». Bầy tôi đều nói: « Tội nước Xiêm nên đánh. Nên đợi sứ thần nước ta về bảo rồi sẽ kể tội mà đánh, thế là đánh có danh nghĩa ».

Vua nói rằng: « Nếu nước Xiêm giữ sứ thần của ta, thì ta đem quân hỏi tội, phải trái không phải nói nữa. Nhưng nếu hậu đãi và trả lời cho ta kể rõ tội của A Nỗ, khuyên ta không nên che chở để giữ tình lân nghị lâu

https://tieulun.hopto.org

dài như thế là khéo mưu việc nước, ta có muốn đánh sợ không viện cớ gì được ».

Sai trấn thần Nghệ-an chia phái hiệu úy Nguyễn Văn Lễ và chủ bạ Đinh Phiên đến hai phủ Trấn-ninh Trấn-tĩnh theo quản vệ trú phòng sai phái làm việc. Sai hai bộ Binh Lại xét các quan ngũ lục phẩm ở trong ngoài, ai tại chức lâu ngày, tâu lên.

Vua dụ rằng: « Vừa rồi trẫm xem sổ các quan thấy châu huyện có người làm việc quan không lỗi gì mà đến hơn 10 năm không được thăng? Cũng có cai cơ, quản cơ theo việc binh đã lâu ngày, có công khó nhọc, mà không được cất nhắc. Phàm cất nhắc nhân tài, phải căn cứ ở đạo chí công, nếu nghĩ rằng người ấy vốn không quen biết mà không tiến cử thì những người yên lặng không cầu cạnh, vẫn bị chìm đắm, mà kẻ xu mị lại được ăn may, thế có phải là đạo công dùng người đâu? Vậy phàm các quan ngũ lục phẩm ở trong ngoài, ai làm việc đã lâu, mà dưới tên trong sổ có ghi được cấp kỳ thì nên biên thành sách tâu lên, đợi chỉ chọn dùng ».

Tha cho các tù phạm cũng quân lưu làm nô ở các địa phương đồn bổ làm lính.

Vua bảo bộ Hình rằng: « Những người phạm tội quân lưu bị giam hãm lâu ngày, lòng trẫm thực có chỗ không nỡ. Trước đã tha cho ra làm lính, là muốn khoan dung ở ngoài pháp luật, để họ đổi ác làm lành, khỏi làm người bỏ đi ở đời này. Nay cứ bộ Hình kê khai từ tháng 3 năm Minh-mệnh thứ 9 đến cuối tháng 8 những người tù phạm quân lưu làm nô phát vãng đi Cam-lộ, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Thanh-hoa cùng Gia-định, Bắc-thành, cộng 154 người đều biết yên phận. Vậy nên gia ơn đổi phát 20 người đi Trấn-ninh tân cương còn bao nhiêu thì vẫn ở chỗ nguyên phối, do quan địa phương cởi bỏ xiềng xích mà sung bổ

https://tieulun.hopto.org

lâm linh. Nếu dám bỏ hàng ngũ mà trốn thi giết không tha ».

Sai đúc ấn đồng cho các tự Đại-lý, Quảng-lộc, Thái-bộc, Hồng-lô, đúc lại ấn quan phòng đồng cho Nội vụ phủ và Vũ khố, đúc lại ấn đồ ký đồng cho cục Tạo tác thành Gia-định, cục Bảo tuyền và cục Tạo tác Bắc-thành.

Sửa làm năm xe lộ (bằng vàng, ngọc, ngà, gỗ, da).

Vua cho rằng năm xe lộ là trọng khi trong đồ lễ bộ, sai Vũ khố bày ở sân điện lần lượt chỉ bảo, đổi xe tay làm xe da cho hợp với danh sắc.

Sai chưởng cơ Lê Thuận Tĩnh đốc thợ chỉnh sức xe da và sửa chữa các xe vàng, ngọc, ngà, gỗ, cho được vững chắc.

Cho Trần Văn Dưỡng làm trấn thủ Quảng-ngãi, Nguyễn Văn Đoài làm trấn thủ Quảng-yên, Tống Văn Trị làm trấn thủ Thái-nguyên. Khởi phục viên quan bị cách là Tôn thất Bạch làm tư vụ Nội vụ phủ.

Chuẩn định từ nay về sau, những nhân viên thực thụ những cấp kỷ được nghỉ tự (1) đã theo lệ rồi thi không cần đeo theo, ai phải phạt bổng biên vào sách kỷ quả (2) thi đều cho khoan miễn. Còn các quan lại trong ngoài phải phạt bổng chiết trừ chưa xong mà lại can tội đồ lưu trở lên thì đều miễn không đòi nữa. Ghi làm lệ. Thống chế thủy quân là Nguyễn Tài Năng, chưởng cơ Trung vệ dinh thần cơ quân Thị nội là Trương Công Tuyên, tuổi già xin về hưu. Vua thấy sức vóc còn khỏe, không cho. Lấy vệ úy vệ Cường võ là Nguyễn Văn Sỹ làm án thủ thành phủ Diên-châu kiêm quản việc phủ.

---

(1) Cấp kỷ được nghỉ tự : Cấp kỷ được xét bàn để thăng bổ.
(2) Sách kỷ quả : Sách biên tội lỗi.

https://tieulun.hopto.org

Bộ Hình tâu rằng: « Các thành trấn đạo, những án từ năm Minh-mệnh thứ 7 trở về trước còn đọng lại chưa kết rất nhiều, xin phân biệt giáng phạt, để răn ».

Vua dụ rằng: « Xét xử hình án kiện đã có định kỳ, mà từ trước đến nay các nha xét hình cứ để chứa chất lại. Trước đã y lời đình nghị cho từ năm thứ 7 về trước không ở lệ xét công thì đáng phải làm xong sớm đi, nay còn để chậm nữa, đáng lẽ nên nghị tội. Nhưng lại nghĩ phép xét công này là việc mới bắt đầu, phải để hàng tuần hàng tháng mới thành thỏa được, vậy gia ơn cho bao nhiêu án đọng đến cuối năm phải xét xử xong. Làm trái sẽ nghiêm nghị ».

Bộ thần lại trích những án sai lầm trong sách hình cuối cùng về năm thứ 8 để nghị tội. Vua cũng cho là chương trình mới định mà miễn cho. Sách ấy giao sang bộ Lại theo lệ mà làm. Lại chuẩn định từ nay, trong sách hình danh cuối cùng, những chỗ đáng nghị thưởng hay đáng giáng phạt, ở Kinh chỉ cứ vào đường quan bộ Hình, ở ngoài chỉ cứ vào ấn quan các thành trấn đạo phủ, huyện mà nêu rõ thăng giáng, còn những thuộc viên thừa biện đều miễn nghị. Tặng con trưởng Kiến-an công là Lương Kỳ làm Phụng ân trưởng quân, thụy là Mẫn-tuệ, cho 1.000 quan tiền, 40 tấm vải lụa.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tý, năm Minh-mệnh thứ 9 [1828], mùa đông, tháng 11, bọn thự lang trung Công bộ là Lê Nguyên Hy, cai đội Hậu vệ Thần cơ là Nguyễn Văn Lễ, chủ sự Thái-thường tự là Bùi Ngọc Thành, tự nước Xiêm trở về. Trước đây bọn Hy vâng mệnh sang nước Xiêm. Nước Xiêm đãi ngộ rất hậu. Khi vào yết kiến vua Xiêm, vua Xiêm mời ngồi hỏi han và nói rằng vì mấy năm nay trong nước bận việc chưa kịp sai sứ sang giao hiếu, nay sứ từ xa đến, lấy làm mừng lắm. Lại nói: « Vạn-tượng có tội to, sắp sai người nói rõ cho sứ thần biết ».

Bọn Hy lui về công quán. Vua Xiêm sai bọn Phi Nhã Phi-phạt đến nói rằng: Nước Xiêm ngày thường đãi Vạn-tượng rất hậu. Năm trước A Nỗ sai con là Hạt-xà-bồng đuổi dân man Cổ-lạc, rồi lại đem quân đánh cướp biên giới nước Xiêm, giết hại rất nhiều, tiến đến Xa-la-bô-đi. Vua Xiêm sai nhị vương đem đại quân đón đánh. Vạn-tượng thua chạy. Quân Xiêm đến thẳng thành Viên-chăn. A Nỗ phải đem vợ con chạy ra nước ngoài. Đến lúc về nước, vì có quân ta hộ tống, lại nghe nói A Nỗ tuân theo lời dụ, sẽ sai người sang nước Xiêm tạ lỗi, tưởng Xiêm tin lời nói ấy, rút lui quân, không

https://tieulun.hopto.org

phòng bị. Cha con A Nỗ nhân lúc sơ hở lẻn đến đánh úp giết tướng sĩ Xiêm hơn 200 người. Sứ thần đem việc ấy về tâu. Bọn Hy nói rằng : « Lần này đi chỉ vì việc giao hiếu, lúc về sẽ tâu lại dám đâu nói phiếm đến việc khác ». Vài ngày nữa vua Xiêm lại mời bọn Hy đến bảo rằng : « Vừa rồi A Nỗ gây hấn trước, mà lại nói là bị quân Xiêm bức bách, hoàng đế biết điều đó là dối thực là thông minh. Nghe nói có sắc dụ cho A Nỗ sai người tạ lỗi. Cái nghĩa giúp đỡ nước nhỏ hòa hảo nước láng giềng hai điều có thể nói là tốt cả. Nhưng A Nỗ về nước lại làm kế đánh úp, thế là không những gây oán với nước Xiêm mà phụ lòng tốt của hoàng đế nhiều lắm. Sứ thần về triều nên tâu với hoàng đế đừng tin lời xin A Nỗ ! » Bọn Hy nói rằng : « Việc Vạn-tượng, sứ thần không được chỉ đi thăm hỏi, không dám tâu nhầm ».

Vua Xiêm lại hỏi : « Năm ngoái có sứ Chân-lạp đến, đã sai Chiêu Phi-nhã Phạt-lăng đem việc Vạn-tượng gây hấn đưa thư đến Gia-định, do sứ Chân-lạp nhờ quan bảo hộ chuyển đạt, quan bảo hộ chối từ không nhận như thế có phải lẽ không ? » Bọn Hy nói rằng : « Hai nước đã giao hiếu với nhau, nếu có việc cần đưa thư thì cho người đệ đi mới phải, chứ gởi sứ Chân-lạp theo lẽ thì không nên giản tiện sơ sài như thế. Hơn nữa người làm tôi nghĩa không được giao thiệp riêng, biên thần chối không nhận là phải lẽ đấy »

Lại hỏi năm ngoái thuyền nước Xiêm đến Hà-tiên, nghe trấn thần bắt phải biên báo mỗi thuyền tốn đến vài trăm quan tại sao vậy ? Bọn Hy nói : « Việc ấy, hẳn là không có, người hiếu sự bịa đặt ra đó thôi ». Vua Xiêm nói : « Trước kia muốn sai sứ đi giao hiếu, chỉ vì quan bảo hộ chối không nhận thư, mà Hà-tiên lại bắt giữ người buôn nước Xiêm, nên sợ sứ giả đi lại bị giữ lại, có hại đến tình láng giềng, nên không sai nữa. Từ nay

https://tieulun.hopto.org

về sau, hai nước đi lại, nếu có việc gì không hợp lẽ, cũng nên châm chước, chứ đừng câu nệ thì đạo giao lân trọn vẹn được ». Lại hỏi: « A Nỗ gây hấn như thế, phải hay trái? nên đánh hay nên tha? » Bọn Hy nói: « Lấy nước nhỏ thờ nước lớn là thuận. Kẻ dưới chống người trên là nghịch; thuận thì gia ân, nghịch thì gia oai. Nước Vạn-tượng đối với bản quốc chỉ thấy cung kính phục tòng, mà đối với nước Xiêm thì nghe có việc gây hấn, cái lẽ thuận hay nghịch nên đánh hay nên tha, Phật vương tự nghĩ chứ sứ thần không thể biết ». Vua Xiêm nói: « Tội A Nỗ là nghịch cho nên bắt đắc dĩ mà đánh thôi ». Bèn sửa soạn quốc thư cùng phẩm vật đáp tạ, khiến bọn Hy đem về. Bọn Hy thấy quốc thư kể tội trạng A Nỗ, cùng trách quan bảo hộ không nhận thư, lời ý không nhã, mà tạ vật lại gởi ngay sứ thần, lẽ không phải như thế, cho nên cố chối không nhận, cưỡng hai ba lần, cũng vẫn không nhận.

Vua Xiêm sai Phạt-lăng làm thư trả lời bộ Lễ, chỉ nói một việc giao hiếu thì mới nhận.

Về đến nơi, vua khen là không nhục quốc thể, cho Hy làm lang trung, Lễ làm phó vệ úy, Thành làm viên ngoại lang.

Vua hỏi bọn Hy: «Việc nước Xiêm». Tâu rằng: « Vua Xiêm rất tin đạo Phật, bố thí không có chừng mực, đánh thuế nặng nề đến cả chim muông cây cỏ, thậm chí đàn bà dài vú cũng đánh thuế. Dân không yên nghiệp làm ăn. Dẫu bề tôi túc vệ của vua mà cũng có người đối với sứ thần tỏ ra lời oán ».

Vua nói: « Nếu quả như thế thì lấy gì mà trị nước? » Nhân nói: « Trẫm lúc bé nghe đức Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế từng nói chuyện rằng nước ấy có Phật vương, nhị vương và tam vương. Khi ra chầu xét xử các việc, gặp việc tử hình thì Phật vương nói tha, nhị

https://tieulun.hopto.org

vương nói giết, tam vương thì nấm cả hai ý kiến mà hòa giải, giống hệt như trò hát bội. Vì thế quyền nước dần dần xuống tay người dưới, mối họa ngấm ngầm nổi lên. Trước kia nhị vương muốn gây nạn, vì Phật vương có cơ mưu nên cuối cùng việc không phát được. Nay nhị vương cho mình là hàng tôn mà ở ngôi dưới, mà phật vương không biết xem xét, cứ theo lối cũ, sợ nước ấy khó lòng giữ vô sự được ».

Đưa thần Xiêm bị nạn bão về nước. Trước đây sứ Xiêm vượt biển sang cống nước Thanh. Thuyền chánh sứ bị bão mắc cạn ở hải phận Bình-thuận, thuyền phó sứ cũng bị vỡ chìm ở hải phận Hà-tiên. Việc ấy đến tai vua. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Ta đối với nước Xiêm vốn giữ tình hữu nghị. Tuy gần đây nghe có điều không được nhã, nhưng việc chưa rõ, mà việc cứu giúp kẻ bị nạn, quốc thể phải nên như thế ». Bèn hạ lệnh cho trấn thần hai trấn đều mời họ đến công quán, tiếp đãi tử tế, rồi sắc cho Bình-thuận đưa chánh sứ đến Hà-tiên, để gặp phó sứ, sai chánh đội trưởng Mạc Hán Hy lấy thuyền công hộ tống về.

Sai bộ Lễ tư cho các địa phương rằng phàm dân gian quen thói xưng hô lạm như gọi mả là lăng, dinh tử là điện, cùng là yết thăm quan trưởng xưng là thiên tuế, thọ xưng là tiên linh những điều giống như loại ấy đều nghiêm cấm cả.

Phủ Diễn-châu ở Nghệ-an có sâu ăn lúa. Tri phủ là Đỗ Huy Cảnh cầu đảo, trời mưa to, có nhiều sáo đen mỗi đàn hàng trăm hàng chục con mổ sâu ăn, chốc lát hết cả. Trấn thần tâu lên. Sai lấy hương lụa trong kho làm lễ tạ.

Lấy giáo thụ Anh-sơn là Nguyễn Ái làm thự đốc học Quảng-bình.

https://tieulun.hopto.org

Xã Phú-bài phủ Thừa-thiên có đê vệ nông, vì nước lụt xói lở, dân xã ấy xin phép cho biền binh xã ấy về góp sức bồi đắp. Sai phủ thần trù tính công việc, hạn cho 5 tháng. Sai sứ sang nước Thanh (Nộp hai lễ cống năm đinh hợi và năm kỷ sửu). Lấy hiệp trấn Hưng-hóa là Nguyễn Trọng Vũ làm hữu thị lang Công bộ sung chức chánh sứ, lang trung Lại bộ là Nguyễn Đình Tân làm thiếu thiêm sự Thiêm sự phủ, viên ngoại lang Lễ bộ là Đặng Văn Khải làm Thái thường tự thiếu khanh sung giáp phó sứ và ất phó sứ. Chuẩn định rằng ngày sứ bộ đến Bắc-thành, phàm mọi sự cung ứng thì chi tiền công 100 quan, do phủ Hoài-đức sung biện, không bắt dân chịu. Ghi làm lệ.

Gia-định tiến phương vật bằng quả dừa Xiêm, thêm 200 quả để dùng cung Từ thọ tự xuất tiền bạc riêng thuê phu trạm chạy đệ. Vua bảo rằng: « Dâng « cần bộc » là lòng thành của thần tử, nhưng thuê riêng người mang là sự thể gì? » Sai lấy 10 lạng bạc trả công thuê. Và sắc từ nay về sau, có tiến dâng cái gì thì cho phát trạm. Hữu tham tri Hình bộ hưu trí là Ngô Đình Giới chết. Tham hiệp Hà-tiên là Trần Văn Tam ốm về hưu. Lấy viên ngoại lang Hộ bộ biện lý công việc tiền lương đồn Chu-đốc là Trần Văn Đản thay. Thự tế tửu Quốc tử giám hưu dưỡng là Phạm Đình Hổ dâng sách *Hổ trường khu cơ* (sách có một quyển, của Lộc-khê hầu Đào Duy Tử soạn).

Tri phủ phủ Thiên-trường là Nguyễn Thường vì tham tang phải tội giáo hậu. Con là Huyễn xin thay tội. Vua không cho, bảo thị thần rằng: « Dân tâm xu hướng trông vào ý thích của nhà vua, người trên thích gì, thì người dưới tất làm quá lên. Trẫm tự lúc lên ngôi đến nay vẫn khen ngợi người hiếu hạnh. Huyễn chẳng qua giả thác để cầu ơn thôi. Trẫm chỉ xử theo đạo trung chính,

https://tieulun.hopto.org

phải trái yêu ghét, có thiên lệch đâu. Đời Minh Thái tổ xưa, có một người tuổi mới 17, xin chịu thay tội chết cho cha, Thái tổ ngờ là giả dối triệu đến dưới cửa khuyết, giả cách giận mà bắt bẻ, người ấy thần sắc thản nhiên; lúc đem đi thụ hình cũng không hối hận gì. Bèn tha tội cho. Do đó nhiều người bắt chước. Thái tổ than rằng pháp luật đã định mà việc xin thay thực giả khó biết. Những người xin thay không phải thực tình còn không nên giết, huống chi có 1.2 người xuất tự lương tâm. Nếu nghe mà cho chết thay, thì ra người bị giết là con hiếu mà người tội to ác cực lại được rộng tha, thế có phải là ý nghĩa dùng pháp luật đâu? » Bèn cấm hẳn. Phàm cái người trên thích là chính đáng mà người ta còn hy vọng hùa theo, huống cái thích lại là thanh sắc chơi săn thì ai chẳng chiều theo mà nịnh! Cho nên người làm vua làm thích không nên thiên. Vua Ngô thích múa gươm mà trong thành nhiều người bị thương. Vua Sở yêu người nhỏ lưng mà trong cung nhiều người chết đói. Há chẳng nên cẩn thận ru? »

Lại có Đặng Đình Tuấn, Thái Bá Thu cũng đều xin thay tội cho cha. Vua xét sự thực giả, bác Tuấn mà cho Thu.

Vua bèn dụ bộ Hình rằng: « Minh vương đời xưa đặt ra hình luật lấy điều điển thường làm qui, mà tùy nghi châm chước cũng là căn cứ theo nhân tình. Đời xưa nàng Đề Oanh là một con gái ít tuổi xin chịu tội thay cha, Hán Văn đế xét là thành khẩn, bèn tha cho nhục hình. Đấy cũng là gián hoặc có một việc, không nên lấy làm thường. Năm Minh-mệnh thứ 4, Nguyễn Cư Sỹ 14 tuổi, xin thay tội đi đày cho cha là Cư Tuấn. Trẫm theo lời xin, rồi tha cho. Là bởi Cư Tuấn đã là con người huân thần phải tội mà nhẹ, mà lòng thành của Cư Sỹ lại cũng nên thương, cho nên mới có đặc ân, đó là lòng

https://tieulun.hopto.org

nhân ở ngoài pháp luật. Theo phép thường của nhà nước, có tội thì xử hình, nếu cứ nghe cho con thay thì tương lai họ bắt chước nhau, há chẳng phải là tha kẻ có tội mà phạt người vô tội sao! Vả lại như thế sẽ khiến bọn giả dối được theo đó mà ra mánh khóe, cho nên luật không có điều thay cha chịu tội, thực là để nghiêm hình luật mà dứt đường cầu may vậy. Gần đây có 3 người xin thay tội cho cha, con tri phủ Nguyễn Thường là Huyễn, binh nhật không biết can cha giữ gìn kỷ luật, đến lúc tham tang bị tội lại xin chịu thay. Con thiêm sự Đặng Đình Dương là Tuấn khinh nhờn pháp luật làm càn, trước sau Dương vẫn che chở nên phải tội đồ, tội của Dương thực là bởi Tuấn làm ra, nay lại xin nhận thêm tội đồ dịch để giảm nhẹ tội cho cha, hai việc ấy đều là do thấy ý triều đình dạy hiếu làm trung, nên khéo đặt ra lời lẽ để mong ân điển khoan hồng, vốn không phải do lòng chí thành, sao lại theo lời xin ấy? Duy Thái Bá Ngũ bị cáo là theo giặc, tra tấn không nhận, trước đã sung quân làm lực dịch đã lâu, nay đã được tha ra làm binh, con là Thu cố xin thay cha, đã không bỏ phép cũng nên thương tình cho nó thay cũng không hại gì. Từ nay các tù phạm có tình trạng giống như thế sẽ xét tình lý mà cho. Còn những án tội nặng xử quân lưu, đều không được cho con thay. Lệ này nên viết vào luật để tỏ là có cân nhắc».

Đúc lại ấn đồng cho Hàn lâm viện Thái thường tự và Khâm thiên giám.

Chuẩn định lệ lương lại dịch ở các nha (Thừa-thiên, Quảng-bình, Quảng-trị, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Thương-bạc, Tào-chính) sung bổ vào Nội vụ phủ, chiếu theo công việc nhiều ít chia hạng mà cấp khác nhau (Kho hạng nhất, bát phẩm thư lại mỗi tháng 3 quan tiền, 2 phương gạo, cửu phẩm thư lại 2 quan 8 tiền,

https://tieulun.hopto.org

1 phương 25 uyển gạo, kho hạng nhì, bát phẩm thư lại 2 quan 8 tiền, 1 phương 25 uyển gạo, cửu phẩm thư lại 2 quan 5 tiền 1 phương 20 uyển gạo, kho hạng ba, bát phẩm thư lại 2 quan 5 tiền, 1 phương 20 uyển gạo, cửu phẩm thư lại 2 quan 3 tiền 1 phương 15 uyển gạo. Vị nhập lưu thư lại cùng các người y ty thì mỗi tháng 2 quan tiền, 1 phương gạo). Tập trận voi. Thưởng ba vệ Thị tượng 500 quan tiền. Sai linh thị vệ và linh giáo dưỡng tập bắn súng tay.

Người sai phái của thành Gia-định là Nguyễn Thanh Khuê đi trạm qua Bình-hòa đánh chết phu trạm. Hạ lệnh cho hữu ty theo pháp luật trị tội nặng. Các trạm tự Quảng-nam trở về Nam nhân thế sinh ra kiêu căng lười biếng, có người bỏ không trực. Có phái viên có việc khẩn phải đệ ngay, mà việc lấy phu trạm chậm trễ.

Vua nghe tin, bảo bộ Binh rằng: « Cái án Thanh Khuê là để răn người tạ sự sai phái mà làm trái phép. Còn như chạy vạy truyền đệ, vẫn là phận sự của bưu dịch há lại có chỗ trông ngóng mà sinh lười biếng à! Thói ấy không nên nuôi cho lớn lên. Vậy truyền dụ cho các địa phương răn bảo các cai trạm phu trạm, phàm có nhân viên thừa sai đi trạm đến trạm mình đều phải lập tức chuyển tống. Nếu dám trễ nải chậm trễ làm hỏng việc thì phải tội nặng. Thượng ty cũng phải nghị xét ».

Lấy viên ngoại lang Hộ tào Gia-định là Nguyễn Đăng Khải làm thự lang trung Hộ bộ, vẫn theo Hộ tào làm việc, kiêm biện việc từ chương ở thành. Trước đây vua mật dụ cho tổng trấn Lê Văn Duyệt về việc biên giới, bảo tâu bày ý kiến. Duyệt sai Khải đến Kinh, và dâng sớ nói những việc phòng trước đã xếp đặt sẵn, duy những việc nên tâu bút giấy không ghi hết, cho nên ủy Khải vào tâu cho hết tình trạng. Khải đến Kinh. Triệu vào vườn Thiệu phương mật tâu. Bèn nhắc lên chức ấy

https://tieulun.hopto.org

rồi sai về thành. Dụ rằng: « Ngươi về bảo Lê Văn Duyệt đã già rồi nên khéo giữ gìn, phàm việc đã có người phụ trách, nên nắm đại cương, không nên khó nhọc quá. Lại nói Nguyễn Khoa Minh gần đây đã chăm làm việc, ta đã biết rồi, cố lên ».

Sai thống chế Tượng quân là Phạm Văn Điển quản lãnh binh và voi đi kinh lý việc biên cương Cam-lộ, tả tham tri Lại bộ là Lê Đăng Doanh sung chức tham tán đại thần.

Quảng-trị tâu rằng tướng Xiêm là Vi-Xiết Xâm-kiềm đem quân đến lấn châu Tầm-bôn thuộc Cam-lộ, nói thác đi bắt người Vạn-tượng, nhân đó cướp bóc thổ dân, lại đòi hỏi cống thuế của các châu cùng những người thuộc man di cư đến đấy. Vua bèn sai bọn Điển đi. Lại ha lệnh cho trấn thần là Nguyễn Danh Giáp thân đem trấn binh đi theo quân thứ điều độ. Dụ rằng: « Nếu quân Xiêm mà cản láo đi sâu vào quấy rối chin châu (1) thì ngươi nên chia đường ngăn chặn, chớ cho một người nào tiến vào một tấc. Nếu nó gây hấn trước mà bắn súng thì phải ra sức đánh cho chúng một phen rất đau, để về sau không dám dòm ngó nước ta nữa. Lại sai thự thống chế Tả dinh Thần sách là Nguyễn Văn Phượng quản lãnh kinh binh 400 người đến đóng ở Quảng trị, sai quản đạo Cam-lộ là Nguyễn Văn Thạch đem 200 lính cơ Định man đến châu Ba-lan điều bát thổ binh chin châu đi tuần dò xét. Bọn Điển đã đến Cam-lộ, ủy Nguyễn Danh Giáp cùng vệ úy vệ Hùng cự nhị là Lê Văn Huyên đem 200 biền binh và 5 con voi tiến đóng ở Ai-lao, để làm thanh viện cho Nguyễn Văn Thạch.

Lấy lang trung Hình bộ sung biện Hình tào Bắc-thành là Hoàng Văn Quyền quyền thự hiệp trấn Quảng-trị.

---

(1) Chin châu: Chin châu thuộc đạo Cam-lộ

https://tieulun.hopto.org

Trong kinh kỳ mưa, từ Quảng-trị trở về Bắc cũng báo được mưa.

Vua mừng nói rằng: « Việc nông đương bận, mấy nghìn dặm cùng ngày được mưa, đó đều là ơn trời, ta có đức gì mà được như thế, chỉ có thêm lòng kinh sợ mà thôi ».

Sai Gia-định chọn học trò trong hạt sung bổ làm thuộc lại các tào.

Vua bảo thị thần rằng: « Ngày trước Nguyễn Đăng Khải nói lại dịch Gia-định nhiều người hèn kém, phong tục ngày càng kiêu ngoa. Đất ấy vốn có tiếng là thuần hậu, sao bây giờ lại như thế! Bắc-thành nhân cuối nhà Lê quá chuộng nghề văn hoa, dân tục khinh bạc. Nay Gia-định chỉ cách tình hình ấy một quãng thôi. Trẫm bồi dưỡng nhân tài, điều gì cũng là chu đáo, không ngờ dưới sự sai khiến của nhà nước không khỏi thiếu người, thực không hiểu làm sao? Vả lại ngày xưa nói văn thần võ tướng, dầy rẫy đông đúc, để nên sự nghiệp trung hưng, không ai không phải là người Gia-định, mà sao ngày nay lại vắng vẻ như thế? »

Sai phát 1.000 cây súng tay máy đá, 1.000 cây súng tay máy Bắc, 10.000 viên đá lửa, 50.000 cân diêm tiêu ở Kinh chở đi giao cho thành Gia-định trữ sẵn để dùng.

Hiệp trấn Phiên-an là Bùi Đức Mân, hiệp trấn Định-tường là Trần Văn Lộc, hiệp trấn Biên-hòa là Nguyễn Minh Châu đều vì ốm về hưu. Lấy hiệp trấn Quảng-ngãi là Nguyễn Tú làm hiệp trấn Phiên-an, hiệp trấn Bình-thuận là Phan Phúc Thiệu làm hiệp trấn Định-tường, tham hiệp Quảng-nam là Đặng Chương làm thự hiệp trấn Biên-hòa.

Lấy hữu thị lang Công bộ là Vũ Du làm hữu thị lang Hộ bộ biện lý Hộ tào thành Gia-định, hiệp trấn Bình-định là Nguyễn Công Tiệp làm hữu thị lang Binh bộ biện lý

https://tieulun.hopto.org

Binh tào, lang trung Hình bộ là Vũ Xuân Cẩn làm thự hữu thị lang Hình bộ, biện lý Hình tào.

Lấy quyền thự hiệp trấn Quảng-trị là Hoàng Văn Quyền làm thự hiệp trấn Bình-định, tham hiệp Bình-thuận là Phạm Quang Nguyên làm thự hiệp trấn Bình-thuận, tham hiệp Bình-định là Tôn thất Gia làm tham hiệp Bình-thuận, tham hiệp Quảng-ngãi là Lê Công Tưởng làm tham hiệp Quảng-nam, tham hiệp Phú-yên là Nguyễn Công Thiện làm tham hiệp Phiên-an. Hàn lâm viện tu soạn là Lê Bá Tú làm viên ngoại lang Binh bộ thự tham hiệp Bình-định.

Khởi phục viên bị cách là Trần Đăng Nghi làm viên ngoại lang Lễ bộ thự tham hiệp Quảng-ngãi.

Hiệp trấn Phú-yên là Trần Đình Trưng chết. Lấy thự thị lang Vũ khố là Nguyễn Công Liêu làm thự hiệp trấn Phú-yên.

Bắc-thành nhiều giặc cướp. Hạ lệnh cho tả thị lang Binh bộ lãnh Binh tào Bắc-thành là Nguyễn Đức Nhuận tạm nghỉ việc tào đem lính đi dẹp bắt.

Thành thần Gia-định tâu rằng: «Người xưa lượng số thu mà chi để chế định việc chi dùng của nhà nước. Hạt Gia-định ruộng đất mầu mỡ mà kho vựa chứa đầy. Vì sự thu vào ít mà chi ra nhiều, số thu một năm không đủ chi trong một năm. Xin tự nay về sau lương quan lại binh lính trong hạt đều phát bằng tiền».

Vua dụ rằng: «Nhà nước lập pháp cốt nhằm thi hành được lâu dài. Nếu nhất khái chiết cấp bằng tiền, thì giá gạo lên cao, không phải là ý làm lợi cho nhân dân. Vậy thuế điền thu mỗi năm phàm nộp 1 hộc thóc thì cho nộp đèo 2 hộc mà trả tiền giá (1 hộc thóc giá 1 quan tiền), tiền thân dung cũng thu bằng thóc (tiền 1 quan nộp thóc 1 hộc) để cho kho vựa được đầy.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định từ nay về sau, phàm quan lại hết phép nghỉ đến làm việc, đều lấy tháng sau chiếu theo phẩm trật mà chi lương. Ghi làm lệ.

Bắt đầu đặt vệ Loan giá, lấy 2 đội Nội hầu Trung hầu tôn thất cùng chọn 200 người trong đám tôn thất nhân tản cải bổ làm quân hộ vệ ty Hộ vệ vệ Loan giá, 3 đội Tả hầu, Hữu hầu, Trung hầu nhất làm 3 đội nhất nhị tam ty Cảnh tất vệ Loan giá. Hậu vệ Thần cơ sung đội Loan nghi cải bổ làm đội Loan nghi nhất ty Loan nghi vệ Loan giá, đội Thị nghi cải bổ làm đội Loan nghi nhị, 4 đội Võ dực nhất nhị tam tứ đổi lệ vào ty Loan nghi; ty Kỳ cổ vệ Cẩm y cải bổ làm ty Kỳ cổ vệ Loan giá. Lại cải bổ, 3 đội Tả vệ Hữu vệ Kim dao làm 3 đội nhất nhị tam ty trấn phủ vệ Cẩm y, 2 đội Tiểu hầu nhất nhị làm 2 đội nhất nhị thự Hòa-thanh, đội Việt-tường làm thự Thanh-bình.

Lấy chưởng cơ Trung vệ dinh Thần cơ quản Thị nội là Trương Công Tuyên làm thự thống chế quản lý vệ Loan giá, kiêm quản dinh Thần cơ cùng 2 kho súng ống và đạn dược, chế ấn đồ ký đồng và kiếm gỗ vệ Loan giá cấp cho.

Lấy chưởng cơ gia thống chế hàm là Hồ Văn Trương kiêm quản ty trấn phủ vệ Cẩm y, chưởng cơ Lê Thuận Tĩnh kiêm quản các thự Hòa-thanh, Thanh-bình.

Bớt đội Tiểu sai, chọn lấy những người siêng năng làm được việc bổ làm thị vệ Nha bài. Dồn 10 đội hiện binh của Tiền vệ Hổ oai và vệ Nội hầu làm vệ Hổ oai tiền, 10 đội hiện binh của Trung vệ Tiền phong và đội Tiểu sai làm Trung vệ Tiền phong, 10 đội hiện binh của 2 vệ Tiền hậu Tiền phong làm vệ Tiền phong tiền; đổi vệ Kỳ võ làm hậu vệ Tiền phong.

Lấy chưởng cơ quản vệ Nội hầu là Phạm Văn Tín quản Tiền vệ Hổ oai, phó vệ úy Trung vệ Hộ lăng

https://tieulun.hopto.org

là Tôn thất Tường, phó vệ úy Tiền vệ là Tôn thất Đạo đều làm vệ úy, cai đội Tôn thất Tự làm phó vệ úy Trung vệ Hộ lăng, phó vệ úy Trung vệ Hổ oai là Lê Văn Thảo làm phó vệ úy vệ Tiền nhị quân Thị trung, cai đội Cẩm y là Tống Văn Tự làm thự phó vệ úy Trung vệ Hổ oai, phó vệ úy Tả vệ Hổ oai là Nguyễn Văn Nghĩa làm thự vệ úy Trung vệ thần cơ, cai đội Cẩm y là Quách Đạo Lâm làm thự phó vệ úy Tả vệ Hổ oai.

Chuẩn định từ nay về sau, các tù phạm quân lưu các địa phương, đã có chỉ thả ra mà đồn bổ làm lính thì đều cấp mỗi tháng 5 tiền và 1 phương gạo. Ghi làm lệ.

Triệu chưởng cơ thống quản thập cơ Chấn Định Trung quân là Nguyễn Văn Quyền, phó thống thập cơ Oai thắng Hậu quan là Phan Bá Hùng về Kinh, đổi bổ vệ úy vệ Hữu nhất quân Thị trung là Nguyễn Xuân làm chưởng cơ thống quản thập cơ Chấn Định Trung quân. Khởi phục phó thống thập cơ Kiên nhuệ Tả quân hưu trí là Vũ Văn Thân làm phó thống thập cơ Oai thắng Hậu quân. Thân trước vì tuổi già cáo về, đến nay triệu vào yết kiến, vua thấy sức vóc còn khỏe, cho nên lại dùng.

Đổi 6 cơ Kiên ở Quảng-ngãi làm cơ Tĩnh man nhất nhị tam tứ ngũ lục, vệ Tín trực ở Quảng-nam làm cơ Điện hải, chi Vũ cự ở Gia-định làm cơ Vũ cự. Lại đổi các đội Cường súng, Tráng binh ở Thừa-thiên, làm phủ binh Thừa-thiên, các đội Cường súng và Tráng binh các trấn Quảng-bình, Quảng-trị, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Phiên-an, Biên-hòa, Vĩnh-thanh, Định-tường làm trấn binh các trấn đều chiếu nguyên ngạch xếp thứ tự làm các đội nhất nhị tam tứ ngũ.

Lấy đốc học Bình-định là Nguyễn Trung Mậu làm viên ngoại lang Hộ bộ. Đổi bổ tri phủ Hà-trung là Trần Lâm làm Hàn lâm viện thừa chỉ thự đốc học Bình-định.

https://tieulun.hopto.org

Tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực tâu rằng bộ ty cần người. Người làm được việc đáng cất nhắc như bọn Nguyễn Trọng Ngọc thì có chỉ không nên bàn, phải đợi 3 năm không có lỗi mới được đề thỉnh.

Vua dụ rằng: « Bọn ấy đã có minh chỉ thì ai dám tâu cử! Phải có đặc chỉ của trẫm mới được ».

Thực lại tâu rằng: «Nguyễn Trọng Ngọc một nhà anh em bốn người đều hiển đạt phúc ấm rất thịnh, bè bạn không ai kịp được ». Vua nói rằng: « Thế là mãn thịnh rồi. Vì con rối làm trò, đáng sợ mà không đáng tin cậy ».

Bèn sai Văn thư phòng làm sách kê những quan kinh đã có chỉ « không nên bàn » để tâu lên. Đặc cách gia ơn cho lang trung Vũ Quỳnh được dùng làm tham hiệp, chủ sự Nguyễn Trọng Ngọc thì dùng làm viên ngoại lang, bát phẩm thư lại Bùi Tăng Huy thì dùng làm tư vụ, gặp khuyết thì bổ ngay.

Quảng-ngãi sấm sét mưa lụt, trấn thần tâu lên. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Trẫm từng xem Bắc sử, phàm thấy chép hoa mùa đông, sấm mùa đông đều là chuyện lạ. Khí trời đất Nam Bắc khác nhau. Nước ta đất rất nóng nực, cây cỏ bốn mùa đều có hoa, sau tiết chí đông thường có sấm động cũng chẳng lấy gì làm lạ. Đến như tháng 11 còn lụt thì hàng năm thường có. Nhưng ta một lòng kính trời, không dám lấy việc thường mà bỏ qua đâu ».

Hiệp trấn Sơn-nam là Trần Thiên Tải vào chầu. Vua hỏi về việc dân. Trả lời rằng: « Bắc-thành năm ngoái vỡ đê, năm nay mùa mưa lụt, nhân dân đều có dự phòng, cho nên dẫu gặp nạn nước, dân cũng không đến nỗi khốn khổ. Làng mạc hoặc có cướp, quan quân đến thì giải tán ngay ».

Vua lại hỏi việc thay đổi y phục, dân tình thế nào? Trả lời rằng: « Lúc bắt đầu chưa đổi cả được. Nhưng

https://tieulun.hopto.org

nhân tình sở nguyện cũng có thể dần dần đổi được ».

Lấy hữu thị lang Lễ bộ là Hà Quyền làm hữu thị lang Công bộ vẫn kiêm lãnh Thái thường tự.

Bọn cai đội thủy quân là Nguyễn Tử Văn, tuổi chưa đến 70, giả ốm xin về hưu, bộ Hình bàn bắt giáng điệu. Vua nói: « Võ biền hèn nhát trốn việc, thì để làm gì? » Hạ lệnh đều cho cách chức về quê. Quản lãnh Nguyễn Tài Năng vì không xét ra bị phạt.

Thống quản biền binh thành Gia-định là Nguyễn Văn Phong tuổi già xin nghỉ việc. Lấy thống chế Tượng quân là Đỗ Quỳ làm thống quản biền binh thành Gia-định, lấy thự Tiền quân Trần Văn Năng quyền lãnh ấn triện thống chế Tượng quân.

Khai mỏ đồng ở động Lương-sơn Thanh-hoa.

Sai lang trung Hộ bộ là Ngụy Khắc Tuân đồng lý việc thanh tra Bắc-thành cùng các trấn thuộc thành.

Lấy viện sử viện Thượng-tử là Nguyễn Trọng Tinh làm phó vệ úy vệ Khinh kỵ, vẫn lãnh việc viện Thượng-tử, cai đội Nguyễn Văn Ngoạn làm thự phó vệ úy vệ Kiêu kỵ phục vụ ở xứ Ngân-bài thị vệ.

Sai viên ngoại lang Binh bộ là Dương Văn Phong, viên ngoại lang Lễ bộ là Đặng Văn Thống chia nhau đi Quảng-nam Quảng-ngãi phát thóc công cho các đường hộ do đó giá gạo xuống rẻ.

Vua nghe tin báo bộ Hộ rằng: « Đường cát là địa sản Quảng-nam, Quảng-ngãi, phát thóc trước cho dân làm vốn, dân tình đã vui làm để bán, mà giá gạo lại hạ xuống, công tư đều lợi, cũng là cái nghĩa tồn trên ích dưới vậy ».

Đắp đê công ở Bắc-thành.

Đê chính thần là bọn Lê Đại Cương đi các trấn xem xét đê cũ đê mới, thấy có chỗ nên đắp đê mới, có chỗ nên nhân đê cũ mà bồi đắp thêm, phàm 18 sở, đều là đại công trình cả, duy một sở đê mới Kim-quan thuộc

https://tieulun.hopto.org

Bắc-ninh dài hơn 890 trượng, đất ấy ruộng chiêm thấp ướt, thi công rất khó, xin đến thượng tuần tháng 12 năm nay khởi công, ngoài ra như 10 sở đê mới Hải-bối, Phụng-nghĩa thuộc Sơn-tây, Phú-thị, Nho-lâm, Viên-nội, Hào-châu, Lam-điền, thuộc Sơn-nam, Tiên-lạt, Đỗng-phấn thuộc Bắc-ninh, Thanh-nga thuộc Nam-định cộng dài hơn 3.060 trượng; 7 sở đê cũ Thụ-ích, Hát-môn, Mạch-lũng, Đại-độ, Thạch-thán thuộc Sơn-tây, Đại-yên-trường, Thuần-lễ thuộc Sơn-nam cộng dài hơn 3.590 trượng, đều xin đến hạ tuần tháng giêng sang năm khởi công.

Vua y cho. Chi phí cả thảy hết hơn 175.500 quan (xã Kim-quan thuộc huyện Gia-lâm, các xã Hải-bối, Mạch-lũng, Đại-độ thuộc huyện Yên-lãng, thôn Dụng-nghĩa, xã Thạch-thán thuộc huyện Yên-sơn (1), xã Phú-thị, xã Thuần-lễ thuộc huyện Đông-yên (2), xã Nho-lâm thuộc huyện Kim-động, các xã Viên-nội, Lam-điền, Đại-yên-trường thuộc huyện Chương-đức (3), xã Hào-châu thuộc huyện Nam-xang (4), xã Tiên-lạt thuộc huyện Việt-yên, xã Đỗng-phấn thuộc huyện Yên-phong, xã Thanh-nga thuộc huyện Hưng-nhân, xã Thụ-ích thuộc huyện Yên-lạc, xã Hát-môn thuộc huyện Phúc-thọ).

---

(1) Yên-sơn : Nay là huyện Quốc-oai.
(2) Đông-yên : Nay là huyện Khoái-châu.
(3) Chương-đức : Nay là huyện Chương-mỹ.
(4) Nam-xang : Nay là huyện Lý-nhân,

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tý, năm Minh-mệnh thứ 9 [1828], mùa đông, tháng 12, định lệ thưởng cấp các thuộc ty ở Kinh làm việc siêng năng.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Xét công quan lại nên thưởng mãi giữa để cổ lệ cho siêng năng. Liêu thuộc các nha ở Kinh, suốt năm cần cù nếu không thưởng thì lấy gì khuyến khích được. Vậy hạ lệnh cho quan trên cứ đến cuối năm, xét thuộc viên từ ngũ phẩm trở xuống, có ai siêng năng làm việc thì chia hạn mà kê danh sách, để lượng xét khen thưởng. Ghi làm lệnh ».

Định trật tự vệ Loan giá cũng bằng vệ Cẩm y, nhưng ở dưới.

Trấn Bình-hòa mưa lụt, lúa má tổn hại, nhân dân có người chết đuối. Vua sai trấn thần xuất tiền gạo phát chẩn. Ruộng nào có thể cấy lại được thì cấp cho thóc giống.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Phu mỏ các mỏ vàng Tĩnh-đà, Hướng-minh, Nhu-viễn thuộc các trấn trong thành hạt tan đi nơi khác, xin đóng các mỏ ấy. Vua y cho (Tĩnh-đà thuộc châu Thạch-lâm trấn Cao-bằng, Hướng-minh thuộc châu Vị-xuyên, trấn Tuyên-quang, Nhu-viễn thuộc châu Bạch-thông trấn Thái-nguyên).

Chuẩn định từ nay, quan viên văn võ có chỉ thăng thụ, thực thụ, khai phục khởi phục chưa lãnh bằng sắc

https://tieulun.hopto.org

mà chết, thì cấp bằng sắc cho người thân thuộc. Nếu bằng sắc chưa làm, cùng những người bị giáng điệu, giáng lưu (1), đều được truy cấp văn bằng của triều đình và lệ tập ấm lệ cấp tuất, đều chiếu theo phẩm hàm, mới thăng mới giáng mà làm, người nào bị xử phạt bổng đều miễn.

Quan Bắc-thành là Phan Văn Thúy, cùng với quan các tào dâng tờ tâu phong kín nói rằng: « Đời xưa cửa quan và chợ chỉ xét hỏi chứ không đánh thuế. Việc đánh thuế cửa quan và bến bắt đầu từ khoảng năm Bảo-thái đời Lê, đó là bắt chước chế độ nhà Thanh, chứ không phải là ý người xưa. Gần đây noi theo nhau mà làm lệ, có thể nêu ra rành rành như người phần việc, ngoài ngạch thuế còn đòi tiền trầu, ngày càng những thêm. Những con buôn giảo quyệt muốn lãnh thầu, hoặc cầu cạnh để thầu hoặc giảm giá để thêm lợi. Đến khi thu thuế thì thường nâng giá cao mà thu quá mức, sách nhiễu khó dễ, không khỏi khổ cho nhà buôn. Nay xin bỏ thuế quan để trừ tệ ấy ». Vua sai đình thần bàn. Cho rằng: « Việc đánh thuế cửa quan và bến là để trọng nghề làm ruộng, ức chế nghề buôn, không thể bỏ được. Nay các quan ở thành tào nói những tệ hại ấy đều là tự người làm ra, chứ có phải tự phép sinh ra đâu. Nếu quan trên trừ được hẳn cái thói đút lót, ngăn được hẳn cái thói cầu cạnh, không cho giảm giá thầu, nghiêm cấm việc lạm thu, người buôn tố cáo gì thì xét hỏi ngay, quan lại giấu giếm gì thì trách phạt ngay, một mực lấy công bằng làm chuẩn, thì còn lo gì tệ không trừ được. Không nghĩ đến đấy mà vội muốn xóa bỏ, phép đã thành chỉ là kiến thức thiên lệch mà thôi xin đừng bãi ».

---

(1) Giáng điệu : Bị giáng chức và đổi đi nơi khác.
Giáng lưu : Bị giáng, nhưng lưu nhiệm ở đấy.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là phải, dụ các quan thành tào rằng: « Việc thuế quan tân đã là lệ thường, lẽ nào vô cớ bỏ được. Sở dĩ có tệ là chỉ tại hữu ty ít người thanh liêm, cho nên những tay buôn gian [lợi dụng được họ mà] nhiều bùa hộ thân. Nay các ngươi nên giữ mình trong sạch để làm việc công để trừ thói tệ chứ sao lại nhân nghẹn mà bỏ ăn? »

Sai tham hiệp Quảng-trị là Đàm Khiêm Quang đến đạo Cam-lộ điều vận lương cho quân đội, tả thị lang Lễ bộ là Hồ Hữu Thẩm quyền lãnh việc trấn, vệ úy Hậu vệ Tiền phong là Nguyễn Khả Bằng lãnh kinh binh 160 người đóng giữ trấn lỵ, cùng với Hữu Thẩm tùy việc phân phái.

Trấn thần Nghệ-an tâu rằng hai huyện Đông-thành, Quỳnh-lưu, vụ lúa mùa kém, việc thu thóc thuế phải thu xin cho dân nộp tiền thay. Vua y cho.

Nêu thưởng dân thọ từ 100 tuổi trở lên ở các địa phương (110 tuổi có 2 người Nghệ-an thọ nam 1 người, Quảng-trị thọ phụ 1 người; 100 tuổi có 36 người : Thừa-thiên thọ nam 3, thọ phụ 2; Quảng-trị thọ nam 5; Quảng-bình thọ phụ 1; Quảng-nam thọ nam 2, thọ phụ 3; Bình-định thọ nam 1; Phú-yên thọ nam 1; Biên-hòa thọ phụ 1; Định-tường thọ phụ 1; Vĩnh-thanh thọ nam 2, thọ phụ 3; Thanh-hoa thọ phụ 1; Nghệ-an thọ nam 3, thọ phụ 5; Nam-định, thọ nam 1, thọ phụ 1).

Có người ở Nam-định là Trần Công Yến, trước vì năm đời đồng đường, đã được ân thưởng, nay lại được thọ 100 tuổi, vua sai Lễ bộ thưởng cho yến hậu, cấp cho thứ đoạn ngoài và đoạn lót đều 1 tấm, lụa màu 10 tấm, vải màu 20 tấm, bạc 30 lạng và cái biển có khắc chữ: « Cao thọ phồn hy ». Những người 110 tuổi thì thọ nam gia thưởng bạc 10 lạng, và đoạn bát tỷ 1 cuốn nhỏ, thọ phụ bạc 10 lạng; còn những người khác đều thưởng như lệ.

https://tieulun.hopto.org

Lại sắc cho quan địa phương, cứ mỗi đầu năm, chi tiền công, chiếu trong hạt cấp cho thọ nam 2 cân rượu 3 cân thịt, thọ phụ 1 cân rượu 2 cân thịt. Làm lệ mãi mãi.

Sai bộ Lễ tư hỏi những việc cũ của Ngụy Tây. Vua bảo Phan Huy Thực rằng: « Khi mới đại định, thu nhặt được văn thư sách vở của Tây-sơn rất nhiều, ý trẫm cho là vô dụng nên gần đây sai đốt hết cả. Nay lại nghĩ chúng tuy bội nghịch, những việc chúng làm, thật không đáng kể, song cũng là dấu tích một đời, kho sách chứa cất không nên thiếu sót. Nên tư giấy cho Bắc-thành, hỏi khắp các cố gia và sĩ thứ ai có ghi chép được việc cũ của Tây-sơn, từ năm bính ngọ trở đi, từ nhâm tuất trở lại, phàm một chính một lệnh và chiếu sắc tấu sớ, cùng mọi điều mục nhỏ mọn chúng đã làm, không nệ kỵ húy không kể lời văn quê mùa, hết thảy đem nộp quan sẽ lượng khen thưởng ». Lại nói : « Con cháu Ngụy Tây đều ngu tối, nhu nhược duy có Ngụy Thụy nhân phẩm so với bọn chúng có khác, đến lúc thế cùng, sức quẫn, vật mình vào cây tự tử, là còn biết đem thân tuẫn tiết ».

Lấy đội trưởng Nguyễn Hựu Lễ làm tư tế phó sứ ở ty Tư Tế, giữ việc tế tự ở Nguyên miếu (1).

Cấp thêm áo, quần cho kinh binh đi thú. Dụ rằng: « Trước kia kinh binh đi thú ở các hạt Bắc-thành, Thanh, Nghệ, ngày đến chỗ thú đã cấp tiền áo quần; nhưng còn nghĩ đến mùa đông rét, những người đi thú xa, lấy gì chống rét, nên sai may áo quần phát thêm cho, từ đấy làm lệ mãi mãi ». Lại sai Gia-định may áo quần cấp cho thú binh các vệ cơ đội Tả bảo nhất, nhị, Minh-nghĩa, Thanh-thuận, An-thuận, Tả sai, mỗi năm một lần

(1) Nguyên miếu : Miếu thờ cúng các tiên tổ nhà Nguyễn ở Thanh-hoa.

https://tieulun.hopto.org

phát 3.000 tấm vải và 500 tấm sại nam ở trong kho nội chở đến mà dùng ».

Trấn thần Nghệ-an tâu xin phát tiền công chế tạo 10 cái mũ chiến màu đen, 10 cái áo đoạn lông màu quan lục, 10 chiếc quần giáp và hia, tất, phàm khi có lễ tiết gì mà ở hành cung trấn lỵ đặt ban bái vọng, thì cấp cho binh đội Uy chấn mang mặc và vỗ gươm đứng hầu để trông cho nghiêm chỉnh. Vua y cho.

Phủ Thường-tín trấn Sơn-nam có cướp. Quản phủ nhân có việc đi vắng, phủ đồng tri là Hà Văn Đạt sai cai đội thuộc phủ là Ngô Văn Nghiêm đuổi bắt, nhưng Nghiêm không theo. Việc đến vua biết, sai bắt Nghiêm trị tội. Nhân thế bảo bộ Hình rằng: « Đã gọi là thuộc phủ, sao lại giặc cướp ở trước mặt mà phủ viên sai phái không đi, hình như không đau xót gì. Đó cố nhiên là tội Ngô Văn Nghiêm khinh nhờn sợ sệt, nhưng cũng do quan trên ở địa phương không biết, sức bảo cho nên bọn nó chỉ biết quản phủ xướng suất được, chứ không biết rằng tri phủ và phủ đồng tri đều có trách nhiệm thống nhiếp cả, cái tệ ấy phải thay đổi đi. Phải truyền dụ cho quan Bắc-thành thông sức cho các phủ trong hạt, từ nay biền binh thuộc phủ gặp có việc tuần tiễu đều do phủ viên sai bắt, dù là quản vệ, quản cơ, chức vị hơi cao hơn, cũng không được coi thường làm trái thì trị tội ».

Chuẩn định rằng phàm quan chức nguyên phẩm trật hơi thấp mà theo quan chế mới phẩm cao hơn thì cho theo phẩm mới định mà chi bổng; nguyên phẩm cao mà theo phẩm mới hơi kém, thì vẫn được chi bổng theo cũ. Cho bắt đầu từ năm Minh-mệnh thứ 10 [1829].

Định ngạch thuyền ở Kinh và ở ngoài. Từ trước đến nay số thuyền ở trong ngoài tùy nghi mà gọi thợ làm, nhân việc đặt tên thuyền, không có qui tắc nhất định. Đến nay bộ Công bàn xin tùy công việc nhiều ít, chế tạo

https://tieulun.hopto.org

khó dễ, châm chước làm định ngạch, như chưa đủ số thì đóng thêm dần dần, hạn trong 3 năm làm xong. Ngoài ra, các thuyền ngoại ngạch tạm lưu để sai phái. Thuyền nát hỏng thì cho tháo ván ra. Vua y lời bàn.

Ở Kinh sư định ngạch thuyền 348 chiếc:

Từ chu [thuyền của Thái hậu] 1 chiếc; Ngự chu(thuyền vua) 1 chiếc; Thuyền Phúc an 1 chiếc; Hải Thuyền ngự 1 chiếc; Lầu Thuyền 1 chiếc; Thuyền Long kha 1 chiếc; Thuyền Kim long từ số 1 đến số 6, 6 chiếc; Thuyền Tường kha 1 chiếc; Thuyền Thái long 1 chiếc; Thuyền rồng từ số 1 đến số 3, 3 chiếc; Thuyền Kim đĩnh 2 chiếc; Đĩnh (xuồng) 20 chiếc; Thuyền Khoái 5 chiếc; Thuyền Tiểu khóa 10 chiếc; Thuyền sai 10 chiếc; Thuyền Uy phượng, Phấn bằng Thuy long 3 chiếc; Thuyền Thanh dương, Tĩnh dương, Bình dương, An dương, Định dương 5 chiếc; Thuyền Thanh hải, Tĩnh hải, Bình hải, An hải, Định hải 5 chiếc; Thuyền Thanh lãng, Tĩnh lãng, Bình lãng, An lãng, Định lãng, 20 chiếc; Thuyền Thanh ba, Tĩnh ba, Bình ba, An ba, Định ba 20 chiếc; Thuyền Tuần hải, từ số 1 đến số 3, 3 chiếc; Thuyền Hải đạo, 20 chiếc; Sứ thuyền 3 chiếc; Thuyền Cự hải đạo 30 chiếc; Thuyền tiểu hải đạo 10 chiếc; Thuyền lê, 100 chiếc; Thuyền ô 5 chiếc; Thuyền Sam bản, 60 chiếc.

Thừa-thiên 10 chiếc thuyền; Cửa biển Tư hiền thuyền son 1 chiếc; Cửa biển Thuận-an thuyền sai 2 chiếc; Cửa biển Chu-mãi, thuyền sai 1 chiếc; Cửa biển Vân-quan thuyền sai 6 chiếc.

Quảng-trị 15 chiếc thuyền:

Thuyền son 5 chiếc; Thuyền ô 10 chiếc.

Quảng-bình 25 chiếc thuyền; Thuyền cự hải đạo 5 chiếc; Thuyền son 10 chiếc; Thuyền ô sai 10 chiếc.

Nghệ-an 30 chiếc thuyền; Thuyền Thanh lãng, Tĩnh lãng, Bình lãng, An lãng, Định lãng, 5 chiếc; Thuyền

https://tieulun.hopto.org

Thanh ba, Tĩnh ba, Bình ba, An ba, Định ba, 5 chiếc; Thuyền ô 10 chiếc; Thuyền lê 10 chiếc.

Thanh-hoa 20 chiếc thuyền; Thuyền Điện hải 10 chiếc; Thuyền ô 5 chiếc; Thuyền lê 5 chiếc.

Ninh-bình 8 chiếc thuyền:

Thuyền ô 4 chiếc; Thuyền lê 4 chiếc.

Bắc-thành 35 chiếc thuyền:

Thuyền Hải đạo 5 chiếc; Thuyền lê 5 chiếc; Thuyền ô 5 chiếc; Thuyền Sam bản 20 chiếc.

Nam-định 60 chiếc thuyền:

Thuyền Thanh lãng, Tĩnh lãng, Bình lãng, An lãng, Định lãng, 10 chiếc; Thuyền Thanh ba, Tĩnh ba, Bình ba, An ba, Định ba 5 chiếc; Thuyền Hải đạo 5 chiếc; Thuyền Lê 20 chiếc; Thuyền ô 10 chiếc; Thuyền Điện hải 10 chiếc.

Hải-dương, *Quảng-yên*: Thuyền Điện hải đều 10 chiếc.

Quảng-nam 30 chiếc thuyền:

Thuyền Điện hải 10 chiếc; Thuyền ô 5 chiếc; Thuyền sai 10 chiếc; Thuyền son 5 chiếc.

Quảng-ngãi, *Bình-định* đều 15 chiếc:

Thuyền Điện hải 10 chiếc; Thuyền son 5 chiếc.

Phú-yên 15 chiếc thuyền:

Thuyền Điện hải 10 chiếc; Thuyền ô 5 chiếc.

Bình-hòa 20 chiếc thuyền:

Thuyền Điện hải 10 chiếc; Thuyền ô 5 chiếc; Thuyền sai 5 chiếc.

Bình-thuận 25 chiếc thuyền:

Thuyền Điện hải 10 chiếc; Thuyền ô 5 chiếc; Thuyền son 10 chiếc.

TAILIEU.VN
https://tieulun.hopto.org

Gia-định 100 chiếc thuyền:

Thuyền An ba 5 chiếc; Thuyền Hải đạo 10 chiếc; Thuyền sai 30 chiếc; Thuyền son 15 chiếc; Thuyền lê 30 chiếc; Thuyền Sam bản 10 chiếc.

Phiên-an, Định-tường đều 30 chiếc:

Thuyền son 10 chiếc; Thuyền Hải đạo 5 chiếc; Thuyền ô 10 chiếc; Thuyền lê 5 chiếc.

Biên-hòa 25 chiếc thuyền:

Thuyền son 10 chiếc; Thuyền Hải đạo 5 chiếc; Thuyền ô 5 chiếc; Thuyền lê 5 chiếc.

Vĩnh-thanh 35 chiếc thuyền:

Thuyền son 10 chiếc; Thuyền Hải đạo 5 chiếc; Thuyền ô 10 chiếc; Thuyền lê 10 chiếc.

Hà-tiên 20 chiếc thuyền:

Thuyền Điện hải 5 chiếc; Thuyền son 5 chiếc; Thuyền ô 10 chiếc.

Đồn Uy viễn 20 chiếc thuyền:

Thuyền son 10 chiếc; Thuyền ô 10 chiếc.

Thuyền ngoại ngạch:

Ở Kinh sư 35 chiếc. Ở Nghệ-an, Vĩnh-thanh đều 3 chiếc. Ở Thanh-hoa 5 chiếc. Ở Bắc-thành, Quảng-ngãi đều 10 chiếc. Ở Nam-định 2 chiếc. Ở Gia-định 18 chiếc. Ở Phiên-an 8 chiếc. Ở Biên-hòa 12 chiếc. Ở Định-tường 4 chiếc.

Đổi tên thuyền tiểu hải ở các trấn Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận làm thuyền Điện hải từ số 1 đến số 10, thuyền tiểu hải ở Hà-tiên làm thuyền Điện hải từ số 1 đến số 5, nếu thiếu thì theo thức mà đóng thêm cho đủ ngạch.

https://tieulun.hopto.org

Lấy phó thống thập cơ Uy thắng ở Hậu quân là Phan Bá Hùng làm chưởng cơ thống quản thập cơ Uy thắng.

Hùng vào bệ từ. Vua dụ rằng: « Ngươi từ trước đến nay bắt giặc có công rất vừa ý trẫm, cho nên thăng bổ. Ngươi từng khiến thuộc hạ lẫn vào đám giặc, phải nên chọn người cẩn thận. Bọn chúng phần nhiều hai lòng, không nên tin quá ».

Ngày bính tý sai hoàng trưởng tử yết lăng Thiên thụ (1).

Đổi vệ Tả hộ làm vệ Dực bảo; 4 đội nhất nhị tam tứ vệ Trung hộ làm 4 đội Dực chấn nhất nhị tam tứ; 4 đội ngũ lục thất bát làm 4 đội Dực thịnh nhất nhị tam tứ; 4 đội cửu, thập, thập nhất, thập nhị làm 4 đội Dực vĩnh nhất, nhị, tam, tứ; 4 đội nhất nhị tam tứ vệ Tiền hộ làm 4 đội Dực mỹ nhất nhị tam tứ; 4 đội ngũ lục thất bát làm 4 đội Dực hòa nhất nhị tam tứ, chia lệ vào phủ các hoàng tử để sai phái.

Định lệ lương cho thị vệ nha bài (2) (mỗi tháng 2 quan tiền, 1 phương gạo).

Lấy lang trung Hình bộ sung Hình tào Bắc-thành là Vũ Quỳnh làm tham hiệp Phú-yên.

Bắt đầu đặt quan lưu ở các huyện thuộc phủ Tương-dương và chức tấn thủ ở Lãng-điền, Ngàn-phố.

Trấn thần Nghệ-an tâu rằng đất Tương-dương liền rừng rú tiếng nói của dân lưu lo, đại để không khác các man. Năm trước đặt quản phủ tri phủ, đều không phải thu thuế và xử kiện, việc quan rất nhàn. Người làm chức ấy không quen thủy thổ, thường thường dóng ở huyện Nam-đường. Nay xin đổi đặt chức phòng ngự sứ

---

(1) Lăng Thiên-thụ: Lăng Gia-long

(2) Nha bài thị vệ: Thị vệ cầm cái bài bằng ngà đi triệu các quan, chức này đặt từ năm Cảnh thống thứ 1 đời Lê Hiến tông (1498).

https://tieulun.hopto.org

và thổ tri huyện, huyện thừa, theo như lệ các phủ đất mới. Lại hai tấn Lãng-điền và Ngàn-phố, đều là lối đường các thuộc man đi lại phải qua rất là quan yếu. Xin đều đặt án thủ và hiệp thủ để xét hỏi. Việc giao xuống đình thần bàn. Cho là đất Tương-dương đời Lê trở về trước, xem là đất ky my, đầu đời Gia-long mới đặt quản phủ, tri phủ đó cũng là bắt buộc phải làm, cái cơ dùng người kinh để giáo hóa man di đã có dần dần. Nay giáo hóa, oai thanh đã phổ biến, tức như phủ Lạc-hóa thành Gia-định, xưa là tục man, từ khi đặt quan chăm sóc, đặt thầy dạy bảo, đã dần dần có phong hóa trung châu. Huống chi đất Tương-dương thuộc đồ bản đã lâu, không bì với nơi mới phụ được; mà trấn thần lại bèn xin đặt thổ quan, tức là đem những dân đã theo giáo hóa xem như dân mới qui thuận, khác gì như đương ở trên cây mà trụt vào hang. Nay xin chọn đặt phủ lỵ ở huyện Tương-dương vẫn như cũ đặt chức quản phủ, tri phủ, kiêm lý việc huyện. Còn 3 huyện Kỳ-sơn, Vĩnh-hòa, Hội-nguyên thuộc phủ ấy, đều đặt tri huyện, lấy người ở Nghệ-an có thể làm nổi việc hành chính thì cho làm, để diễn dịch giáo điều dẫn bảo dân chúng, cho học tập tiếng nói cùng lối ăn mặc của người trung châu. Đến các việc quan hôn tang tế thì xem chỗ nào gần hiểu thị cho họ, thế thì tục dân cũng dễ thay đổi. Những thổ cai huyện, ký huyện nguyên đặt ở 3 huyện ấy xin đổi làm trị sự, lại mục ngoại ngạch theo phủ huyện tùy việc sai phái. Còn việc đặt tấn thủ ở Lãng-điền và Ngàn-phố, thì nên theo lời xin của quan ở trấn, lại mỗi nơi lượng phái 20 người lính trấn đóng giữ đấy. Lại gần nay những người bị tội phát vãng làm binh ở đất mới Trấn-ninh, do Chiêu Nội quản thúc, không có việc gì sai phái, xin rút về Tương-dương, giao phủ viên kiểm thúc, thì không những để sẵn có khi dùng đến,

https://tieulun.hopto.org

mà lại thêm nhiều người Hán ở đấy, thì người Thổ tiếp xúc luôn, ngôn ngữ y phục tự nhiên sẽ hóa theo dần. Đó cũng là một cách đổi thổ quan, đặt lưu quan vậy.

Vua chuẩn theo lời bàn. Lại mỗi năm cấp tiền công nhu cho phủ 60 quan, huyện 40 quan.

Lại cấm thuyền buôn Bắc-thành bán trộm gạo. Vua nghe tin Bắc-thành gạo đắt, dụ thành thần rằng: « Vụ mùa này được mùa, thóc mới thu hoạch, vừa đầy tháng, mà giá gạo đã nhảy vọt lên, khiến người không hiểu tại sao? Gần nay nghe nói thuyền buôn người Thanh tụ tập ở hải phận Quảng-yên, bọn dân mọi hám lợi, tất nhiên kẻ chở giấu thóc gạo, bán chác cho họ, giá gạo trong dân gian đắt, chưa hẳn là không bởi đó. Nay nên sức rõ điều cấm: phàm thuyền buôn ra biển chỉ được đem theo lương ăn thôi, nếu dám chở vụng thóc gạo để bán giấu, thì trị tội nặng. Quan sở tại không hay kiểm sát, hoặc cấp bậy giấy thông hành thì bị hặc tội ».

Phó đô thống chế Hậu doanh quân Thần sách gia hàm đô thống là Trần Đăng Long chết. Tặng chức đô thống cho 200 lạng bạc, 5 cây gấm Tống. Kinh lý Cam-lộ biên vụ là bọn Phạm Văn Điển, Lê Đăng Doanh tiến đóng ở châu Làng-thìn, truyền hịch khiến Nguyễn Văn Phượng đem binh thẳng tiến đến Ai-lao để hội đồng trù biện. Bọn Nguyễn Danh Giáp Lê Văn Huyên thì tiến đến châu Ba-lan, sai người đưa thư cho tướng Xiêm trách sao gây việc. Tướng Xiêm không nói sao được bèn rút đi. Bọn Điển tâu lên. Vua nói: « Trẫm vẫn biết họ chả làm gì được. Nhưng nơi bờ cõi là quan yếu, không thể không phí một phen trù biện. Nay binh nước Xiêm đã lui, có thể bảo bọn Nguyễn Danh Giáp dẫn binh về, chỉ lưu Nguyễn Văn Thạch ở lại vỗ về dân Thổ cho được yên nghiệp, vài ngày rồi cũng rút về ».

https://tieulun.hopto.org

Triệu bọn Phạm Văn Điển và Lê Đăng Doanh đến Kinh. Khi đến, họ đem bản đồ từ Khung giang đến Ai-lao dâng lên.

Vua hỏi tình trạng người Xiêm và phong tục nhân vật chín châu (1). Đáp rằng: «Người Xiêm mới đến đã có lấn cướp. Từ khi quân ta tiến đến, họ bèn nghe hơi là chạy trốn. Còn như bộ lạc chín châu, đã nhờ uy đức triều đình từ lâu, nên nghe hịch triệu, thì theo ngay như tiếng vang. Trong ấy thì châu Mường-vang lại đến trước nhất khi biên cương có việc, thì châu ấy rất đắc lực».

Vua nói: «Từ Ai-lao đến Quảng-trị, đường đi không đầy 10 ngày, thật là một nơi quan yếu, sau này nên mở mang ra, nhân chỗ hiểm, đặt đồn để làm hàng rào bên ngoài thì không ngoài 10 năm, người chín châu sẽ đều là quân dân của triều đình cả». Bèn thưởng Phạm Văn Điển, Lê Đăng Doanh được kỷ lục quân công và bọn Nguyễn Văn Phượng, Lê Văn Huyên 7 người kỷ lục thường đều 1 thứ. Biền binh, thì cho dự yến tiệc và xem tuồng. Người ốm chết thì cấp tuất ưu hậu.

Triệu tả thị lang Lễ bộ quyền lãnh việc trấn Quảng-trị là Hồ Hữu Thẩm về bộ nhận chức.

Khi trước đạo Cam-lộ có việc, vua mật dụ cho tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt phải phòng bị, đại lược nói: «Người Xiêm, dẫu mang bất trắc, nhưng việc lo, ngoài của họ, như nước Hồng-mao, nước Diến-điện cho đến các man ở Vạn-tượng, có thể nào một loạt kinh lý ổn thỏa được cả ư? Huống chi lại thêm mối lo trong nữa, thì lo việc mình chẳng xong, khó lòng bỗng chốc đem cả nước đến xâm lấn được. Nếu chúng gây sự mà đến Gia-định thì một mặt túy cơ đánh dẹp, một mặt phi tấu ngay, trẫm tất sai đại phát kinh binh, chia đường

(1) Chín châu thuộc đạo Cam-lộ.

https://tieulun.hopto.org

thủy lục đều tiến, sẽ cho một trận tan tành sào huyệt của chúng, cứ gì ngăn chống mà thôi đâu ! Chỉ sợ chúng chẳng dám phát trước ». Đến bấy giờ Duyệt dâng sớ nói rằng: «Thánh nhân làm việc tất là vạn toàn. Nay người Xiêm quấy nhiễu, chưa rõ hẳn là tự ý vua Xiêm hay tự biên tướng cần công. Vả lại hắn lấy cớ đòi hỏi Vạn-tượng mà quân ta vội động thì phải trái chưa rõ, mà tin tức việc binh lại lộ ra trước, nước họ lại nhân thế mà củng cố phòng bị, như thế chưa phải là mưu vạn toàn thủ thắng. Xin hạ lệnh cho quan kinh lý biên vụ, đóng binh không động, để xem việc biến chuyển ra sao. Lại sai sứ đưa thư sang Xiêm, đem việc thiết trách. Nếu họ cố ý gây chuyện thì ta lợi dụng vin cớ ấy, binh ta tuyên bố nghĩa lớn, thẳng tới kinh đô nước Xiêm, phá tan sào huyệt của họ cũng chưa là muộn ». Vua phê bảo rằng: « Ý kiến của khanh đại khái cũng giống trẫm. Nay việc biên giới đã xong, trước đã sắc mà cho bộ Binh tư cho khanh biết rồi. Việc sai sứ sang Xiêm cũng đương bàn để thi hành ». Duyệt lại tâu : « Có thám tử tự Chân-bôn (tên đất Xiêm) về báo rằng nghe nói người Xiêm sắm sửa binh thuyền 50 chiếc, ý muốn đến lấn, nhân bắn súng chết mất 2 người binh sĩ cho là việc bất tường, nên lại thôi. Còn đợi tù trưởng Lục-khôn đến họp, sẽ mưu tái cử ». Vua dụ : « Nếu họ quả có mưu gian thì thế tất đem hết quân mà đại cử, há lại chỉ 50 thuyền sao ư? Huống chi việc lớn trong nước, là việc tế tự cùng việc binh nhung, có lẽ nào vì một cớ nhỏ mà lại thôi ngay. Chỉnh là chỉ nghe lời nói của người đi đường. Song việc biên phòng vẫn không thể không sẵn sàng. Khanh nên lại sai người thám thính đích xác tâu cho biết ». Lại sai trấn thủ Biên-hòa là Nguyễn Hữu Thuyên đem 400 biền binh thẳng đến Hà-tiên hiệp cùng quan sở tại để trấn áp.

https://tieulun.hopto.org

Ngày canh thìn, lễ Hợp hưởng.

Đổi Lai cảng ở trấn Vĩnh-thanh làm cửa biển Định-an, đặt thủ An-thái (thủ ở thôn An-thái trung nên gọi thế). Lấy cai đội Nguyễn Văn Sương làm thủ ngự. Có một nhánh sông Hậu giang ở Vĩnh-thanh, thông ra biển, cửa biển có nhiều đảo, phía tả gọi Lai cảng, phía hữu gọi cửa biển Mỹ-thanh. Từ trước đến giờ, ở Mỹ-thanh thú sở lập đội Thanh-hải để giữ. Còn Lai cảng chỉ tạm phái người đóng giữ thôi. Đến nay thành thần Gia-định cho rằng Lai cảng là nơi xung yếu mà cách Mỹ-thanh cũng xa, tâu xin đổi danh hiệu đặt thêm thủ sở, lập thủ binh gọi là đội Binh hải, sai quản thủ mộ người sung vào. Vua y lời tâu.

Lễ bộ lấy số học trò thi đỗ nhiều ít của các hạt về kỳ thi hương năm nay làm danh sách dâng lên. Vua sai bộ Lại bàn định thưởng phạt các học quan theo thứ bực. Ban tiền cho giám sinh. Vua bảo thị thần rằng: « Mùa đông năm nay giá rét, bọn giám sinh đèn sách cần khổ, lấy gì chống rét, nên cho tiền mỗi người 10 quan ».

Cho lấy quản cơ cơ Hữu kinh là Lương Văn Liễu làm phó thống thập cơ Kinh tiệp Tiền quân.

Trấn thủ Bắc-ninh là Nguyễn Cửu Lợi, hiệp trấn là Hoàng Văn Tú, tham hiệp là Nguyễn Mẫn, đem việc thóc kho mục nát người nọ đổ lỗi cho người kia, đều bị giải chức, giao Bắc-thành xét xử và chọn phái nhân viên thuộc thành quyền coi việc trấn.

Định lệ khóa bổng mãn (1) cho các quan trong ngoài. Hai bộ Lại Binh tâu rằng: « Lệ cũ quan ngoài thì 6 năm là một khóa, ai trật ấy đã mãn 6 năm, thì cứ tháng

(1) Bổng mãn: Ăn lương ở trật nào đã đủ niên hạn được thăng gọi là bổng mãn.

https://tieulun.hopto.org

xuân mỗi năm làm danh sách; quan kinh, văn từ tam phẩm, võ từ tùng nhị phẩm trở xuống thì 3 năm là một khóa, ai trật ấy đã mãn 3 năm thì cũng mỗi năm một lần khai danh sách, đều do quan bộ xét, chia hạng mà bàn định thăng giáng. Phàm phép xét công là để xem thành tích. Làm việc ở trong hay ngoài cũng đều là việc công cả, sao lại xem khác nhau, mà mỗi năm một lần làm sách, thì cũng phiền lắm. Vả lại muốn nêu rõ kẻ hay người dở, phải nên đem công và lỗi mà thừa trừ. Trước kia, hễ bị giáng phạt là xếp vào hạng liệt, giống như là quá đáng. Lệ 3 năm khảo công đời xưa nên châm chước làm theo. Xin từ nay, các liêu thuộc trong ngoài, văn từ cửu phẩm, võ từ suất đội trở lên, đều định các năm sửu, thìn, mùi, tuất, 3 năm một khóa do thượng ty lập danh sách, chia làm bốn hạng ưu, bình, thứ, liệt. Như bị giáng phạt mà lại có gia cấp kỷ lục thì cũng cho tính toán hòa nhau. (Phàm có gia cấp kỷ lục mà không giáng phạt, là công hơn lỗi, là hạng ưu; công và lỗi ngang nhau là hạng bình; không công mà có lỗi hoặc lỗi nhiều hơn công, nhưng tình trạng làm việc còn khá một chút, là hạng thứ; sự trạng tầm thường, là hạng liệt). Đều giao cho bộ kiểm duyệt, châm chước bàn định thưởng phạt. Ai được ưu bình thì được thăng chuyển quan trong thì bổ ra ngoài, quan ngoài thì bổ vào trong, khiến cho ra vào đều nhau, hạng thứ thì vẫn giữ chức cũ. Hạng liệt phải giáng truất. Ai chưa mãn hạn thì đợi khóa sau. Còn như ở Kinh, các ấn quan văn từ tam phẩm, võ từ nhị phẩm trở lên cùng quan thượng ty phủ Thừa-thiên và các thành trấn đạo, thì cứ đến khóa lệ 3 năm cho đều tự trình bày công và lỗi, đợi chỉ thăng giáng». Vua cho là phải.

Bãi việc đúc tiền kẽm ở Bắc-thành, vì đồng tiền đã đầy đủ.

https://tieulun.hopto.org

Thưởng quản lý Đê chính là Lê Đại Cương 100 quan tiền. Nhà vua thấy việc đê điều bận nhiều mà tham biện là Ngô Tiến Đức lại ốm chết, duy một mình Cương làm, kể cũng khó nhọc, nên thưởng cho Cương, nhân đó tâu rằng quê nhà xa xôi, trước bị phạt bổng, nay xin lãnh một nửa để chi dùng. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Cương xin là muốn tỏ cho trẫm biết là thanh bạch thôi ». Không nghe.

Lê Đại Cương tâu: « Hai đoạn đê các xã Dục-dương và Đường-sâm tỉnh Nam-định hai xã thuộc huyện Chân-định, viên Đê chính trước thiện tiện bồi đắp cao rộng quá ». Giao xuống hai bộ Hộ Công nghị xử. Khi lời bàn dâng lên, cho là đê ấy chỉ ngăn nước biển, chứ không phải như đê sông giữ nước lụt xiết mạnh. Vì bằng vì việc lợi nông cũng phải trù kỹ tính giá cho xác đáng mà tâu lên rõ ràng, thế mà lại khinh thường vội đắp đê ngăn nước mặn mà làm như đê chống nước lụt, đến nỗi hại nhiều công của thế là trong việc không dùng lại không dùng nữa. Vậy quản Đê chính trước là Nguyễn Đức Hội và Nguyễn Văn Nghị xin đều xử tội đồ, trấn thần là Hồ Văn Vân, Nguyễn Hựu Nghi, Nguyễn Nhược Sơn, dự có trách nhiệm giám tu mà không có ý kiến nên chăng thì đều giáng 2 cấp. Số tiền chi phí quá là hơn 7.400 quan phải chia phần mà bồi thường ». Vua cho rằng: « Đức Hội còn can án khác, đợi sau sẽ kết nặng hơn. Nguyễn Văn Nghị là võ biền ngu độn chẳng qua là theo đuôi người ta thì đổi làm cách lưu. Còn trấn thần thì y lời nghị bất giáng mà miễn bồi ».

Sai bọn phó vệ úy vệ Khinh kỵ, lãnh viện sứ viện Thượng tứ là Nguyễn Trọng Tính và phó vệ úy vệ Trung thủy là Đoàn Dưỡng, quản lãnh binh thuyền đi sang đảo Hạ-châu (1) làm việc công. Bèn chuẩn định từ sau

(1) Hạ-châu: Tức Tân-gia-ba.

https://tieulun.hopto.org

phàm quan và binh phải đi nước ngoài xa như đảo Giang-lưu-ba(1) và Quảng-đông(2) thì dự chi cho 3 tháng tiền lương, gần như Hạ-châu Lữ-tống(3) thì chi 2 tháng. Khi đi trở về việc được thanh thỏa mà chi thiếu thì sẽ theo lệ cấp cho; không thiếu thì thôi. Ghi làm lệ.

Lấy chưởng cơ lãnh trấn thủ Bình-định là Nguyễn Văn Quế làm thự thống chế Hậu dinh quân Thần sách, chưởng cơ lãnh trấn thủ Quảng-bình là Lê Văn Qui làm thự thống chế Tượng quân chuyên quản cơ Hùng cự và cơ Ngũ kích. Trấn thủ Bình-hòa là Trương Văn Thịnh làm chưởng cơ lãnh trấn thủ Bình-định.

Hiệp trấn Quảng-bình là Trần Bá Kiên dung túng người nhà đòi hối lộ, việc phát, bị giải chức đợi xét. Lại vì ân tha lầm kẻ tử tội, nên sai cách chức trước. Rồi Kiên chết.

Định lại lệ quan viên tử của các quan thời quốc sơ, trước đây quan tuyển trường tâu rằng: « Những quan viên tử mà cha có chỉ sai, chỉ truyền giấy phó của công đồng vẫn cho vào hạng ấy như cũ. Vua giao việc ấy xuống đình thần bàn. Cho là các quan thời quốc sơ được chỉ sai, chỉ truyền, hoặc có giấy phó công đồng cũng đều là được ơn nhà vua cả. Song trong ấy sự trạng phần nhiều không dũ chứng thực, nên phải theo đó mà châm chước nghĩ định. Xin phàm người theo đi Vọng-các, xếp vào hạng Vọng-các công thần thì con vẫn là Vọng-các viên tử như cũ. Còn những người khác nếu hiện dự chức gì thì giao cho người cai quản, xét tâu xin đổi cấp bằng sắc. Người nào đã chết, hoặc về hưu, đều cho cứ giữ hàm cũ, từ chánh tam phẩm trở lên, các con đều cho là quan viên tử, từ tùng tam

---

(1) Giang-lưu-ba: Tức Gia-các-ta.
(2) Quảng-đông: Tỉnh Quảng-đông Trung-quốc.
(3) Lữ tống: Đảo lớn nhất trong các đảo ở Phi-luật-tân (châu Á).

https://tieulun.hopto.org

phẩm đến thất phẩm, đều cho 1 con làm quan viên tử. Còn các đạo chỉ sai, chỉ truyền và phó tử của công đồng khi trước đều thủ tiêu cả.

Vua theo lời bàn. Lấy thự vệ úy Trung vệ dinh Thần cơ là Nguyễn Văn Nghĩa làm phó vệ úy vệ Hữu nhị quân Thị trung, cai đội Cẩm y là Tôn thất Thiện thăng thự phó vệ úy Trung vệ dinh Thần cơ.

Thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường nghỉ về thăm cha mẹ, hết hạn trở về Kinh, vào bệ kiến. Vua hỏi về dân sự ở Gia-định. Tường đáp là được mùa. Vua mừng lắm. Đặt 5 đội mộ binh ở phủ Lạc-hóa, cho thuộc phủ là bọn Kim Di, Kim Kỷ, Kim Phê, Sơn Đột, Sơn Mâu đốc suất, theo tuyên phủ sứ Bùi Phụ Đạo sai phái.

Định trình hạn khai sổ chi tiêu cho các địa phương. Phàm có chi tiêu về việc tu tạo thì làm 3 bản sách tâu. Về tiền lương thì do bộ Hộ, tre gỗ vật liệu thì do bộ Công, trong sách phải khai rõ ngày tháng làm xong. Lấy ngày khởi công, việc thường hạn 3 tháng, việc trọng lớn hạn 5 tháng, hiện đã đệ sách đến bộ y cho chi tiêu mà còn việc khó khăn, không thể đúng hạn, thì mới được xin thêm hạn.

Lính 2 cơ Thanh thuận, An thuận đóng thú ở Gia-định bị chết dần, chỉ còn hơn 140 người. Thành thần tâu xin dồn lại làm 3 đội nhất nhị tam cơ An thuận, vẫn lưu lại đóng thú. Vua y cho.

Định lệ cấp binh khí cho các vệ cơ đội, từ Quảng-nam về Nam đến Bình-thuận, và từ Quảng-trị về Bắc đến Ninh-bình. Bộ Binh tâu rằng: « Gia-định ở phía nam, Bắc-thành ở phía bắc, binh khí cần dùng đã có chuyên khổn đại thần trù biện. Duy từ Quảng-nam đến Bình-thuận, từ Quảng-trị đến Ninh-bình, tất cả 11 trấn đạo, biền binh thủy bộ ở các vệ, cơ đội thuộc những hạt ấy, từ trước đến nay, các hạng binh khí cần dùng như súng

https://tieulun.hopto.org

tay, giáo trường, giáo cờ, có cái do quan cấp, có cái tự biện lấy, cũng có nơi giáo trường, giáo cờ tự sắm thi số nhiều, mà không có súng tay quan cấp. Cũng có khi súng tay thì có súng máy Trung-quốc cấp trước mà không có súng máy đá, cũng có nơi có súng máy đá cấp trước mà không có súng máy Trung-quốc, chưa được hoạch nhất. Nay xin chiếu theo lệ các vệ Ban trực quân Thần sách về kinh binh, mỗi đội cấp súng tay và giáo trường, đều 20 cây, cờ đuôi nheo 4 cây. Mỗi vệ cơ không cứ đã đủ hay chưa đủ 10 đội, đã gọi là vệ cơ thì đều cấp cho một cây cờ vuông to lớn để hiệu vệ cơ (mặt cờ viết tên hiệu vệ cơ nào). Nếu số đội dẫu nhiều mà không được gọi là vệ cơ, thì không được cấp bừa ».

Quảng-nam: Cơ Quảng-nam 10 đội, 4 đội trấn binh nhất nhị tam tứ, cấp súng tay máy Trung-quốc 280 cây, giáo trường 280 cây, giáo cờ 57 cây ; cơ Điện hải 2 đội nhất nhị, cấp súng tay máy đá 40 cây, giáo trường 40 cây, giáo cờ 9 cây.

Quảng-ngãi: 6 cơ Tĩnh-man nhất nhị tam tứ ngũ lục, mỗi cơ 6 đội cấp súng tay máy Trung-quốc 720 cây, giáo trường 720 cây, giáo cờ 150 cây; cơ Quảng-ngãi hiện ngạch 8 đội, theo lệ 10 đội, cấp súng tay máy Trung-quốc 200 cây, giáo trường 200 cây, giáo cờ 41 cây ; trấn binh 3 đội nhất nhị tam, cấp súng tay máy Trung-quốc 60 cây, giáo trường 60 cây, giáo cờ 12 cây.

Bình-định: Cơ Bình-định 10 đội và trấn binh năm đội nhất nhị tam tứ ngũ cấp súng tay máy Trung-quốc 300 cây, giáo trường 300 cây, giáo cờ 61 cây.

Phú-yên: Cơ Phú-yên hiện ngạch 4 đội theo lệ 10 đội, cấp súng tay 200 cây, giáo trường 200 cây ; giáo cờ 41 cây. Trấn binh 3 đội nhất nhị tam cấp súng tay máy Trung-quốc 60 cây, giáo trường 60 cây, giáo cờ 12 cây, 3 đội

https://tieulun.hopto.org

Kiên-thủy nhất nhị tam, cấp súng tay máy Trung-quốc 60 cây, giáo trường 60 cây, giáo cờ 12 cây.

Bình-hòa: Cơ Hòa-thắng 8 đội, nguyên là linh giản, theo số ấy cấp súng tay máy đá 160 cây; giáo trường 160 cây, giáo cờ 33 cây; cơ Bình-hòa hiện ngạch 6 đội, theo lệ 10 đội, cấp súng tay máy Trung-quốc 200 cây, giáo trường 200 cây, giáo cờ 41 cây, trấn binh 3 đội nhất nhị tam cấp súng tay máy Trung-quốc 60 cây, giáo trường 60 cây, giáo cờ 12 cây; 4 đội Hòa-thủy nhất nhị tam tứ, cấp súng tay máy Trung-quốc 80 cây, giáo trường 80 cây, giáo cờ 16 cây.

Bình-thuận: Cơ Thuận-nghĩa nhất 10 đội, cơ Thuận-nghĩa nhị 8 đội, nguyên là linh giản, theo số ấy cấp súng tay máy đá 360 cây, giáo trường 360 cây, giáo cờ 74 cây, cơ Bình-thuận hiện ngạch 3 đội theo lệ 10 đội, cấp súng tay máy Trung-quốc 200 cây, giáo trường 200 cây, giáo cờ 41 cây; trấn binh 3 đội nhất nhị tam, cấp súng tay máy Trung-quốc 60 cây, giáo trường 60 cây, giáo cờ 12 cây; 5 đội Thuận-thủy, cấp súng tay máy Trung-quốc 100 cây, giáo trường 100 cây, giáo cờ 20 cây.

Quảng-trị: Cơ Định man 10 đội, cấp súng tay máy Trung-quốc 200 cây, giáo trường 200 cây, giáo cờ 41 cây; cơ Quảng-trị hiện ngạch 5 đội theo lệ 10 đội, cấp súng tay máy Trung-quốc 200 cây, giáo trường 200 cây, giáo cờ 41 cây; trấn binh 3 đội nhất nhị tam cấp súng tay máy Trung-quốc 60 cây, giáo trường 60 cây, giáo cờ 12 cây.

Quảng-bình: Vệ Tuần thành 5 đội, trấn binh 3 đội nhất nhị tam cấp súng tay máy đá 160 cây, giáo trường 160 cây, giáo cờ 33 cây, cơ Quảng-bình hiện ngạch 2 đội nhị tam, theo lệ 10 đội, cấp súng tay máy Trung-quốc 200 cây, giáo trường 200 cây, giáo cờ 41 cây.

https://tieulun.hopto.org

Nghệ-an: Quân thần sách các vệ Dương võ, Toàn võ, Uy võ, Minh võ, thuộc Trung dinh; các vệ Tuyền phong tiền, Phấn võ, Trung võ, Trang võ thuộc Tiền dinh; các vệ Tuyền phong tả, Nghiêm võ, Diệu võ, Định võ thuộc Tả dinh; các vệ Tráng võ, Cường võ thuộc hậu dinh, tất cả 14 đội vệ, cấp súng tay máy Trung-quốc 2.800 cây, giáo trường 2.800 cây, giáo cờ 574 cây; cơ Trung tập Thủy quân 10 đội cấp súng tay máy Trung-quốc 200 cây, giáo trường 200 cây, giáo cờ 41 cây; 5 đội vệ Võ thành, cấp súng tay máy Trung-quốc 100 cây, giáo trường 100 cây, giáo cờ 21 cây; đội Kiên uy, cấp súng tay máy Trung-quốc 20 cây, giáo trường 20 cây, giáo cờ 4 cây; 2 đội Tiền thuận nhị tứ thuộc Tiền quân cấp súng tay máy Trung-quốc 40 cây, giáo trường 40 cây, giáo cờ 8 cây.

Thanh-hoa: Quân thần sách các vệ Tuyền phong hữu, Túc võ, Cung võ, Nghĩa võ thuộc Hữu dinh; các vệ Tuyền phong hậu, Quảng võ thuộc Hậu dinh; cộng 6 vệ cấp súng tay máy Trung-quốc 1.200 cây, giáo trường 1.200 cây, giáo cờ 246 cây; cơ Trung dực thủy quân 9 đội nguyên là linh giản, theo số ấy cấp súng tay máy Trung-quốc 180 cây, giáo trường 180 cây, giáo cờ 37 cây.

Ninh-bình: Cơ Hữu kích 9 đội, cơ Hậu kích 10 đội, cộng 19 đội, nguyên là linh giản theo số ấy cấp súng tay máy Trung-quốc 380 cây, giáo trường 380 cây, giáo cờ 78 cây; 2 cơ Ninh-bình, Ninh-dũng, mỗi cơ 5 đội, cấp súng tay máy Trung-quốc 200 cây, giáo trường 200 cây, giáo cờ 42 cây.

Ngoài ra vệ Thần cơ nguyên đóng thú ở Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, 5 đội ngũ lục thất bát cửu của vệ Chấn uy ở Quảng-bình, đội thập vệ Chấn uy ở Quảng-trị, 2 đội Uy chấn ở Nghệ-an và Thanh-hoa, các đội pháo thủ ở Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận vẫn theo trước,

https://tieulun.hopto.org

chuyên giữ súng ống, cùng các đội thuộc binh Quy-nghĩa, Hòa-thiện, Thiên-thiện ở Quảng-ngãi, Bình-hòa, Bình-thuận, Thanh-hoa, nguyên là tù phạm được tha làm binh, con số không nhiều, các đội thuộc binh Thiên hùng, Tề võ ở Thanh-hoa và các đội Thuận uy, Kiên nghĩa ở Nghệ-an, số binh rất ít, không cần cấp nữa.

Lại xin chiếu xét địa hạt lớn hay nhỏ, việc binh nhiều hay ít, châm chước cấp súng dự trữ để làm ngạch nhất định.

Nghệ-an, cấp súng tay 500 cây, giáo trường 1.000 cây.

Quảng-nam, súng tay 400 cây, giáo trường 800 cây;

Thanh-hoa, *Quảng-bình*, *Bình-định*, *Bình-hòa*, *Bình-thuận*, súng tay đều 300 cây, giáo trường đều 600 cây.

Quảng-ngãi, *Ninh-bình*, súng tay đều 250 cây, giáo trường đều 500 cây.

Quảng-trị, *Phú-yên*, súng tay đều 200 cây, giáo trường đều 400 cây. Vua bằng lòng.

Lấy chưởng cơ thống quản thập cơ Chấn định Trung quân là Nguyễn Văn Quyền, thăng thự thống chế phó vệ úy vệ Hữu nhị quân Thị trung là Đoàn Dũ thăng thự vệ úy, sai đi Gia-định, theo tổng trấn Lê Văn Duyệt để diễn tập quân sĩ. Vì số binh mới điều mới mộ ở thành hạt Gia-định chưa am thuộc hàng ngũ, Duyệt xin cho họp lại tất cả ở thành để tập luyện, cho sẵn để dùng, cho nên sai bọn Quyền đến.

Khâm sai chưởng cơ chánh vệ vệ Kỳ võ Hữu quân hưu trí là Nguyễn Văn Tứ chết. Sai chiếu theo lệ tiền tuất, tùng nhị phẩm mà cấp.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Kỷ sửu, năm Minh-mệnh thứ 10 [1829] (Thanh Đạo quang thứ 9), mùa xuân, tháng giêng, thuế thân giảm năm nay cho Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam 3 phần 10, cho Nghệ-an trở ra Bắc, Quảng-ngãi trở vào Nam 2 phần 10. Bắt đầu làm lễ Nghinh xuân Tiến xuân (1). Trước đây bộ Lễ tâu rằng: «Kính xét thiên Nguyệt lệnh *Lê kỷ* tháng qui đông, sai hữu ty cho trâu bằng đất ra để tống khi rét. Tiên nho bàn rằng tháng bắt đầu ở sửu (tháng 12), sửu là trâu, thuộc về hành thổ, đất có thể ngăn được nước, cho nên làm trâu đất, để tống hết khí rét đi. Lại nói: Đất thắng được nước, trâu thì giỏi cày. Thắng được nước nên chống được rét, giỏi cày nên có thể chỉ bảo việc làm ruộng sớm hay muộn. Sách *Hậu Hán thư* chép rằng: Ngày lập xuân, lậu (2) đêm chưa hết năm khắc thì các quan đều mặc áo xanh, dựng cờ xanh, đem con trâu và người cày bằng đất đưa ra ngoài cửa. Sách *Tùy thư*, *Lễ nghi chí* chép: trước ngày lập xuân 5 ngày làm con trâu, người cày và cái cày bằng đất, để ở ngoài cửa Đông

---

(1) Lễ Nghinh xuân, Tiến xuân: Mùa xuân, đầu năm vua làm lễ đón xuân và tiến thần Câu mang, với con trâu đất, để cầu nguyện cho thời tiết được lành, mùa màng được thuận.

(2) Lậu: Tức đồng hồ nước.

https://tieulun.hopto.org

môn. Sớm tinh sương ngày ấy, quan lại đều cầm cái roi [cuốn chỉ] màu đánh vào con trâu ba roi, để tỏ ý khuyên đi cày. Sách *Mộng-hoa lục* chép rằng: triều Tống trước ngày lập xuân 1 ngày, phủ Khai-phong dâng con trâu đất vào cấm thành, hai huyện Khai-phong và Tường-phù đều đề trâu đất ở trước cửa phủ. Lại xét Thanh diễn, ngày lập xuân cung tiến Mang thần và trâu đất đặt trên núi xuân, đều bày trên án. Phàm rước xuân là để dẫn hòa khí cũng là một cách gây dựng giúp đỡ, mà lấy roi đánh trâu là có ý khuyên việc cày cấy, lại là ngụ ý trọng nông. Nay hoàng thượng ta chăm lo nguồn sống của dân, để tâm về việc canh nông, cái gì có quan hệ đến việc khuyến khích thì có lẽ nên phỏng theo đời xưa châm chước mà làm. Còn như lễ Tiến xuân, ngoài Mang thần và trâu đất còn có núi xuân, đúng là điển lớn, của thời thăng bình, xin hàng năm sai hữu ty chế Mang thần và trâu đất đều ba bộ, xuân sơn bảo tọa hai vị, trước ngày lập xuân một ngày, phủ Thừa-thiên bày đàn làm lễ trước ở nơi Đông giao, gọi là lễ Nghinh xuân, lễ xong, rước hai án Mang thần, trâu đất, và núi xuân để ở nhà Lễ bộ. Đến ngày lập xuân, quan bộ, cùng viên Kinh doãn, và viên Khâm thiên giám, đều mặc triều phục, đem đến cửa Tiên thọ và cửa Hưng khánh, thái giám tiếp nhận dâng lên gọi là Tiến xuân. Còn một án Mang thần và trâu đất thì bày ở phủ thự, viên Kinh doãn đánh vào con trâu ba roi để tỏ khuyên việc cày cấy». Vua theo lời bàn. (Hàng năm, ngày thìn sau tiết đông chí, Khâm thiên giám, hội đồng với Vũ khố lấy đất nước ở phương tuế đức (1), chế tạo Mang thần và trâu đất 3 bộ, dùng gỗ dâu làm cốt, xét sách *Thổ ngưu kinh*, xem tháng kiến năm ấy và ngày lập xuân là can chi gì mà tính theo ngũ hành và

(1) Tuế đức: Vị sao tốt của năm ấy gọi là tuế đức.

https://tieulun.hopto.org

âm luật để biện rõ hình sắc. Thân trâu, cao đủ 4 thước để tượng 4 mùa ; cái cốt từ đầu đến đuôi dài 8 thước để tượng trung 8 tiết, đuôi dài 1 thước 2 tấc để tượng trung 12 tháng ; Mang thần thi cao 3 thước 6 tấc 5 phân, để tượng trung 365 ngày ; cái roi bằng cành liễu, dài 2 thước 4 tấc để tượng trung 24 khí.

Thừa-thiên tâu rằng hạt phủ yên ổn. Vua phê bảo : « Thừa-thiên là nơi dứng đầu phong hóa được yên ổn liền năm, có thể làm gương mẫu cho các nơi. Lời chúc khai xuân, còn gì tốt hơn câu nói « yên thịnh » ấy ».

Gọi 4.000 người biền binh ở Bắc-thành, Ninh-bình, Thanh Nghệ về Kinh thao diễn.

Cho con quốc trưởng Vạn-tượng A Nỗ là Chiêu Sơ, Chiêu Thiền trú ngụ ở phủ Trấn-tĩnh. Khi trước A Nỗ bỏ nước chạy, Sơ Thiền và bọn phia tạo quản dân đi theo 60 người. Đến phủ Trấn-tĩnh, A Nỗ để Sơ Thiền ở lại dấy trú ngụ mà tự mình đem quân dân về nước. Phòng ngự sứ Trấn-ninh là Chiêu Nội sai người đón bắt đưa sang nước Xiêm. Sơ Thiền nghe tin xin đời đến ở Nghệ-an. Trấn-thần trình tư lên bộ. Bộ Binh đem việc tâu lên. Vua sai đình thần bàn cách xử trí đều nói : « A Nỗ đã thua, Sơ Thiền không nơi nương tựa, từ chối thì cũng bất nhẫn, song để cho đến trấn thì tiếng lại ầm lên chi bằng cho ở Trấn-tĩnh, sai trấn thần mật sức cho phủ viên, phải kín đáo phòng vệ, có thiếu thì giúp đỡ cho cũng được ». Vua cho là phải.

Triệt bỏ binh trú phòng ở các phủ biên thùy Nghệ-an. Thưởng cho từ suất đội trở lên, kỷ lục đều 1 thứ ; binh đinh thì thưởng cho hơn 700 quan tiền.

Đặt chánh phó quản cơ ở các cơ đồn Uy-viễn, đều 1 người. Lệ định ở các trấn thuộc thành Gia-định, vệ thì đặt 1 vệ úy hoặc phó vệ úy, cơ thì đặt 1 quản cơ hoặc phó quản cơ. Thành thần Gia-định thấy đồn Uy-viễn

https://tieulun.hopto.org

đều là lính ở nơi phiên phụ xa xôi, tình quân có người chưa quen hiểu, xin đặc cách đặt ngoài lệ ». Vua y cho.

Ngày qui dậu, lễ xuân hưởng.

Sai thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường kiêm quản Khâm thiên giám.

Đắp thành phủ Lý-nhân và thành 3 huyện Duy-tiên, Nam-xang, Thanh-liêm thuộc trấn Sơn-nam. (Thành phủ Lý-nhân ở xã Cổ-thọ, huyện Bình-lục là huyện kiêm lỵ, thành huyện Duy-tiên ở xã Ninh-lão, thành huyện Nam-xang ở 2 xã Khê-nga, Nga-thượng, thành huyện Thanh-liêm ở 2 xã Dương-xá, Hương-ngải. Thành phủ dài quanh 266 trượng 2 thước 4 tấc, mé ngoài cao 7 thước 2 tấc, trong cao 4 thước, mặt dày 8 thước, chân thành dày 1 trượng 5 thước; thành huyện Duy-tiên dài quanh 164 trượng, thành 2 huyện Nam-xang, Thanh-liêm đều dài quanh 186 trượng 6 tấc, đều ngoài cao 7 thước 2 tấc, trong cao 3 thước 7 tấc, mặt dày 8 thước 3 tấc, chân dày 1 trượng 5 thước).

Trong thành công đường, nhà kho, kho thuốc súng, nhà binh, nhà ngục, đều đủ cả (ở phủ dựng thêm xưởng voi).

Trước là vua nghĩ phủ huyện nên có thành trì để vững việc phòng thủ nhưng công trình to tát, chưa thể một loạt xây dựng cả được, bàn ở Sơn-nam chọn nơi nào dễ làm thì thử đắp thành 1 phủ và 3 huyện. Bèn sai tả thị lang Công bộ là Lê Vạn Công lấy tư cách là Giám thành đến đấy. Đến nơi, xin thuê dân ở Lý-nhân, Duy-tiên, Nam-xang, Thanh-liêm. Đến khi làm, phạm vào phần mộ của dân hơn 280 ngôi. Vạn Công dâng sớ xin nhận tội. Giáng Hồ Văn Đặc là đội trưởng giám thành làm bách hộ, Vạn Công bị phạt bổng 1 năm.

Vua sai thông dụ cho dân sở tại rằng: « Công việc triều đình đắp thành, nguyên muốn lựa chọn chỗ đường đi trung độ, để tiện cho dân. Nay đắp phạm vào nhiều

https://tieulun.hopto.org

phần mộ là do Giám thành vâng làm không khéo, nhưng đã trót đắp nếu lại đổi chỗ khác thì cũng không khỏi bộc lộ [mồ mả] được cho nên bất đắc dĩ cứ thi hành, không phải là chỉ muốn mau việc đắp thành mà không thương xót đến việc dân phải đem hài cốt di táng. Vậy cấp bội thêm tiền vải để dời mộ ».

Khi thành đắp xong, thành phủ làm bốn dác đài mỗi đài đặt 3 khẩu súng to, thành huyện làm bốn nguyệt đài, mỗi đài đặt 2 khẩu súng to. Lại đặt binh đóng giữ, phủ thì 200 người, huyện 100 người.

Quản cơ cơ Định-man kiêm quản đạo Cam-lộ là Nguyễn Văn Thạch có tội cách chức, lấy cai đội Hữu quân là Nguyễn Văn Vân thay.

Mùa đông năm ngoái, người Xiêm đến cướp châu Tầm-bồn, đòi trả dân man về. Sai Thạch lãnh 200 cơ binh đi trước, đến châu Ba-lan chống cự. Thạch sợ thanh thế nước Xiêm, mưu hoãn binh, viết thư xin nghỉ. Vua cho là rát, cách chức, giao bộ Hình nghị xử. Đến nay án dâng lên, tội đáng sung quân, đặc biệt sai đánh 100 trượng, phát đi Ai-lao, cố gắng chuộc tội.

Vua bảo bộ Công rằng: « Lệ thuế gỗ lim ở Thanh Nghệ, từ trước đến nay đã có lệ sẵn cây nào có tý thì loại ra. Nhưng nghĩ mẩu gỗ đầu tre, còn có thể dùng được, huống chi gỗ lim là thứ nước nhà cần dùng, từng tấc cũng không nên bỏ. Nay dân gian dẫn để nộp rất là khó nhọc, đã không được vào hạng chính cung, lại không dám bán tư, thế chẳng hóa là vật vô dụng à! Nên hạ lệnh cho trấn thần sức bảo các mộc hộ, có ngọn cây, đốt cây và cành đoạn dài 4, 5 thước, ngang 3, 4 tấc trở lên, cùng những cây có tý mà có thể dùng được, muốn đem nộp quan thì châm chước tính giá trả tiền cho ».

Phố Lương-mã ở ngoài thành trấn Cao-bằng, nhà dân bị cháy, cháy lan hơn 100 nhà, đều là người nước Thanh.

https://tieulun.hopto.org

Quan Bắc-thành tâu lên, Vua bảo: « Cũng đều là dân của ta cả, đều xem như một, không phân biệt ». Sai phát tiền gạo chẩn cấp khắp cả (mỗi nhà cấp tiền 2 quan, thóc 1 hộc).

Thượng thư Binh bộ gia hàm hiệp biện đại học sỹ hưu trí là Nguyễn Đăng Hựu đem gia quyến ngụ ở Kinh. Sai bộ Hộ cấp cho nửa lương.

Sai vệ Hữu bảo nhị của kinh binh đi thú Nghệ-an; vệ Hùng cự nhất đi thú Thanh-hoa, 2 vệ Tiền phong tả, Long võ tiền đi thú Bắc-thành.

Lấy thành thủ úy Bắc-thành là Nguyễn Văn Cận làm thự phó vệ úy vệ Nghiêm võ Tả dinh quản thần sách.

Lấy cai đội Hữu quản là Phạm Văn Tường làm thự phó vệ úy Tiền vệ Long võ, quản lãnh vệ binh đi thú, vệ úy Tiền vệ Long võ là Trương Văn Hậu lấy hàm vệ úy Thị nội, vẫn lãnh công việc phó vệ úy vệ Cẩm y, kiêm quản ty trấn phủ.

Lấy quản cơ cơ Hữu dực Thủy quân là Lê Văn Luận làm vệ úy vệ Tiền thủy, quản cơ thí sai cơ Tả dực là Nguyễn Văn Quân làm phó vệ úy, phó quản cơ cơ Hậu dực là Nguyễn Văn Cẩn làm vệ úy vệ Hữu Thủy, quản cơ lãnh quản phủ Binh-giang là Tô Văn Huệ làm phó vệ úy vệ Tráng võ quân Thần sách.

Bắt đầu đặt viện sứ viện Thái y, trật chánh tứ phẩm, bày ban ở dưới hàng thiếu thiêm sự phủ Thiêm sự, lấy ngự y Đoàn Văn Hòa làm viện sứ viện Thái y, phó ngự y Nguyễn Tăng Long làm ngự y.

Định lệ lễ miếu Tiên y (1) (hàng năm, xuân thu 2 kỳ tế, cấp tiền lễ phẩm 80 quan).

Bắt đầu đặt chức giám đốc Mộc thương [kho gỗ] và viên dịch ty Doanh thiện. Bộ Công tâu rằng: « Nhà nước

(1) Miếu Tiên y: Thờ các thánh sư về nghề thuốc.

https://tieulun.hopto.org

dựng xưởng gỗ, gỗ lạt dồn chứa cả ở đấy, sổ sách bề bộn, nếu không đặt người chuyên trách thì khó khỏi sơ hở lầm lẫn. Tra xem Thanh điển thì ty Doanh thiện thuộc về bộ Công, mà nơi xếp gỗ phát gỗ ở Kinh gọi là Mộc thương; có phải riêng một viên quan người Mãn giám-đốc, như thế là trọng của công. Nay Mộc xưởng xin đổi là Mộc thương. [Mộc thương] chọn một người tứ phẩm võ ban sung giám đốc Mộc thương. Lại đặt các chức viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ đều 1 người, bát phẩm thư lại 2 người, cửu phẩm 4 người, vị nhập lưu 20 người, sung vào ty Doanh thiện. Phàm các việc thu vào phát ra ở kho và vẫn giữ sổ sách thì hội đồng với viên giám đốc xét làm ». Vua nghe lời bàn. Lấy cai đội vệ Tiền nhất quân Thị trung là Trương Đình Uẩn làm giám đốc Mộc thương, tham quân thủy sư là Nguyễn Hội làm viên ngoại lang ty Doanh thiện ở kho gỗ.

Vua đi chơi vườn Thiệu-phương, triệu đình thần vào hầu, cho ngồi ở hành lang chữ vạn, thong dong uống nước chè ăn quả rồi về.

Trấn thần Bình-định tâu rằng: « Hai nguồn Trà-vân, Trà-bình (thuộc huyện Bồng-sơn), đất giáp Quảng-ngãi, thường có hoang man quấy phá, gần đây chia đặt 32 đồn luân phiên đóng binh phòng thủ không phải là không nghiêm nhặt, thế mà bọn man còn thường thừa sơ hở lẻn xuống làng giết hại dân hàn. Cái tệ ấy là tự dân buôn cùng với bọn người Lèo núi mua bán thường dọa nạt lừa dối họ nên họ mang oán, bọn hoang man quấy phá là do bọn Lèo núi dẫn về. Xin cho lượng đem rượu, thịt, mắm muối và áo quần đến trường giao dịch, gọi tù trưởng các sách Lèo núi ở các nguồn đến mà thết đãi cấp cho, bảo cho họ biết đức ý của triều đình, cho họ vui lòng, khiến họ không chứa chấp bọn hoang man nữa. Bọn hoang man đã không được

https://tieulun.hopto.org

bọn Lèo núi dung nạp, thì không thể quấy phá dân hán được. Vua cho là phải.

Cho Trần Thế Nho và Vũ Đức Mẫn làm lang trung Hình bộ. Đắp thêm 3 sở đê ở Sơn-nam : (huyện Chương-đức 1 sở, tự Minh-sơn đến Cổ-hào 13 xã, dài hơn 2.300 trượng. Huyện Yên-sơn 1 sở, từ Thạch-nga đến Phương-khê 19 xã, dài hơn 951 trượng, lại 1 sở đến 2 xã Đại-an trường và Chúc-lý huyện Chương-đức, dài 215 trượng). Các đê này đều là đê tư một phía gần sông Hát-giang, một phía gần sông Tích-giang, trước bị nước lụt tràn vỡ, công việc nặng nhọc, sức dân không thể làm được, xin giả làm đê công. Bèn sai thành thần cùng quan Đê chính trù tính thuê đắp.

Đổi thủ Đồng-tranh trấn Phiên-an làm thủ Đồng-ninh.

Hoãn lệ cống năm nay cho đất mới mở và các thuộc quốc. Vua dụ bộ Lễ rằng : « Các phủ huyện phiên phụ Trấn-tĩnh Lạc-biên cùng nước Nam-chưởng và Mục-đa-hán năm nay đều đến kỳ cống. Nhưng nghĩ bọn họ ở xa, đường sá cách trở mà tháng 4 sang năm lại vừa gặp khánh tiết Chính thọ 40 tuổi của trẫm, các man phía ngoài đều đến chúc thọ, thì lệ cống năm nay nên triển hạn đến tuần tháng 3 sang năm, đều cùng đến Kinh trình tiến đúng ngày ấy đến chúc mừng, cho đỡ sự vất vả. Lại lệ cống hằng năm của Chân-lạp cứ tháng 4 đến Gia-định, tháng 6 đến Kinh. Dụ cho kỳ cống sang năm cũng cho tuần tháng 3 đến Kinh để kịp chầu mừng ».

Sáu bộ tâu xin đặt thêm ty viên và thư lại Vua không cho. Dụ rằng : « Đầu đời Minh-mệnh đặt viên dịch, so với đời Gia-long có tăng không giảm. Năm gần đây lại nghĩ hai bộ Hộ Binh nhiều việc, đặt thêm nhân viên so với trước đã gấp rưỡi. Nay nếu cứ theo lời xin thì đến đâu cho cùng? Vả lại các nha môn, người liêm cần giỏi giang tuy không thiếu, mà người lười biếng tầm thường

https://tieulun.hopto.org

cũng không ít, bởi vì lúc đầu cất nhắc có khi lầm ở lời nói coi dáng mạo mà dùng thực cũng không trách làm gì, hoặc giả nể là người làng hay ngấm ngầm đi lại, đến nỗi quan có người không xứng chức, lại có người không được việc, thế là lỗi ở ai? Nếu không xét cùng đến nguồn gốc mà muốn số ngạch ngày tăng lên, rồi cứ bắt chước nhau mà ngồi rồi ăn không, thì dẫu nhiều mà có ích gì! Nay nên một lòng giữ công bằng trung tín, các người thuộc viên quan trên, thường kiểm xét luôn, giỏi thì tiến lên, hèn thì cho về, sao cho quan to thì làm gương mẫu, quan nhỏ thì giữ thanh liêm để đều tròn chức vụ cả, như thế thì chính trị xếp đặt tốt đẹp, sao đến nỗi thiếu người sai khiến mà phải cầu xin thêm. Nếu không nghĩ cách gạn lọc, để kẻ dở lọt vào lạm dự, thì duy dưỡng quan chịu trách nhiệm không được mượn tiếng là sai phái không đủ người.

Ngày bính tuất duyệt binh. Vua ngự ở Nam-đài để xem. Có người ở Nghệ-an là Lê Diễm dón giá vua dâng nói 8 điều: 1) Cấm cùng họ không được lấy nhau; 2) Cấm tả đạo; 3) Lập thi võ; 4) Bàn phép thi văn; 5) Định việc đánh thuế cửa quan và bến; 6) Đổi y phục đó là những việc đã thi hành rồi, góp nhặt để tâu bày. Còn hai điều về phong kiến và tây thủy (1) là việc xin xếp đặt lại càng điên dại. Lại đem việc nước lụt hạn hán cho là vì dụng binh gây nên, lời nói rất càn giỡ. Vua xem, nói rằng: « Từ trước đến nay, mở rộng đường nói, thật muốn biết hết những nỗi khổ ở hương thôn, nếu kẻ dân mọn không danh vị có biết dích thấy rõ việc gì, cho được cứ việc tâu thẳng, gián hoặc nửa trúng nửa sai, cũng không nỡ vội quở trách. Đến như việc lớn của nước,

(1) Tây thủy: Biên giới phía tây.

https://tieulun.hopto.org

không phải là thường dân được dự biết, là sợ làm hỗn hào lẽ phải của nước. Nay Lê Diễm dám đem việc phân phong và quân vụ là việc tối trọng đại mà nói bậy bàn càn, nếu khoan hồng mà tha thì sao cho nghiêm được hình pháp? Vậy giao xuống bộ Hình nghiêm nghị ». Rồi Diễm bị tội trảm giam hậu.

Đổi thự thượng bảo khanh là Phan Đình Sỹ làm thự hiệp trấn Quảng-bình. Sỹ dâng biểu xin từ. Vua bảo bộ Lại: « Sỹ là người thật thà, lại ít học, trẫm muốn cho biết việc trị dân, để cho có thành tích. Nay hắn cố từ, không kham bổ ra ngoài, thì cũng nên cho tòng sự ở bộ, có lẽ nào cứ giữ mãi một chức đến già. Cho bỏ thự hàm, đổi làm lang trung Công bộ ».

Lấy tả tham tri Công bộ là Bùi Đức Minh làm tả tham tri Binh bộ, thự tả tham tri Binh bộ là Lê Văn Đức đổi làm thự hữu tham tri, tả thị lang Lễ bộ là Hồ Hữu Thẩm làm thị lang Vũ khố vẫn kiêm quản Quang-lộc tự, lang trung Công bộ là Nguyễn Danh Giáp làm thự hữu thị lang Hình bộ, thự vệ úy vệ Nghiêm võ là Trần Văn Tiến trước phái đi coi việc biên ở Trấn-ninh, rồi đổi đi thú Bắc-thành, bị bệnh chết. Thành thần tâu lên. Vua thương xót, truy tặng vệ úy quản Thần sách cho thêm 200 quan tiền.

Trao chức hàm thổ tri châu cho Ấp-ma-hạt Khâm-xỉ ở phủ Trấn-tĩnh theo tuyên úy đồng tri là Phọc Khâm làm việc phủ. Phọc Khâm trước làm tù trưởng. Khâm Xỷ làm phó. Phọc Khâm thật thà chậm chạp, các việc từ trát ứng tiếp ở phủ đều giao Khâm Xỷ cả. Đến bấy giờ Phọc Khâm làm quản phủ, cùng với tri huyện huyện thừa 3 huyện Thâm-nguyên, Yên-sơn, Mộng-sơn thuộc phủ ấy, suy cử Khâm Xỷ. Trấn thần Nghệ-an xin hộ nên trao cho chức ấy.

https://tieulun.hopto.org

Định qui thức các thuyền ở Kinh ở ngoài. Bộ Công tâu: « Từ trước đến nay, chế tạo thuyền ghe, đều tùy việc mà hợp thợ để làm qui chế chưa đều. Nay ngạch thuyền trong ngoài đã định, thì dạng thức cũng nên phải thống nhất. Xin châm chước bàn rằng: Như hạng thuyền kim loại, thuyền lớn bọc đồng, và các thuyền hải đạo, sam bản ở Kinh khi có tu tạo thì đều làm thời tâu xin làm cùng thuyền điện hải ở các địa phương, đã có định qui thức gởi đến thì thôi, còn các thuyền khác thì đều định quy thức như sau:

Thuyền hiệu Ba: dài 6 trượng 6 thước 1 tấc, ngang 1 trượng 6 thước, sâu 8 thước 2 tấc; không có mái chèo.

Thuyền hiệu Lãng: dài 5 trượng 8 thước 7 tấc, ngang 1 trượng 5 thước, sâu 8 thước 2 tấc, 44 cái mái chèo.

Thuyền hải đạo: dài 6 trượng 1 thước, ngang 9 thước 8 tấc, sâu 4 thước 1 tấc 3 phân, 46 cái mái chèo.

Thuyền lệ hạng lớn: dài 5 trượng 2 thước 6 tấc, ngang 7 thước 2 tấc, sâu 3 thước 1 tấc, 36 cái mái chèo.

Thuyền ô thuyền son, thuyền sai: đều dài 4 trượng 8 thước, ngang 8 thước 4 tấc, sâu 3 thước 2 tấc, 30 cái mái chèo.

Thuyền sam bản: dài 3 trượng 6 thước 5 tấc, ngang 8 thước 5 tấc, sâu 2 thước 2 tấc 5 phân, 32 cái mái chèo.

Thuyền khoái: dài 3 trượng 3 thước, ngang 3 thước 3 tấc, sâu 1 thước 3 phân, 12 cái mái chèo.

Thuyền sam bản nhỏ, đi theo thuyền điện hải: dài 1 trượng 8 thước, ngang 5 thước 3 tấc, sâu 1 thước 7 tấc, 10 cái mái chèo.

Thuyền sam bản nhỏ, đi theo thuyền hiệu: dài 2 trượng 1 thước 5 tấc, ngang 5 thước, sâu 2 thước, 10 cái mái chèo.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thuyền sai ở các tấn cửa biển : dài 3 trượng 8 thước, ngang 5 thước 5 tấc, sâu 2 thước 3 tấc, 26 cái mái chèo.

Vua theo lời bàn rồi thấy thuyền ở Kinh còn thiếu, sai thống chế thủy quân là Nguyễn Tài Năng đem binh và thợ đóng 5 chiếc thuyền lớn bọc đồng (các hiệu Định-dương, Thanh-hải, Bình-hải đều một cái, hai hiệu Tuần hải nhị và Tuần hải tam), 11 chiếc thuyền hiệu 3 lãng « Định lãng, An ba đều 1 cái ; Thanh-ba, Bình-ba, Định-ba, đều ba » ; một thuyền hải đạo lớn ; bốn thuyền hải đạo, ba thuyền điện hải ; 21 thuyền lê. Còn thiếu 22 chiếc, bộ Công xin lấy hạng thuyền ngoại ngạch mà thức dạng tương tự để điền vào cho đỡ công sức.

Lê thuyền thiếu bốn chiếc điền các thuyền Long tứ, Long ngũ, Long lục, Long lê đều một ; thuyền khoái thiếu ba chiếc điền các thuyền hoa, thuyền tiểu hải, tiểu sam bản mỗi thứ một chiếc, thuyền sam bản thiếu một chiếc, điền thuyền hoành long ; xuồng thiếu 1 chiếc, điền thuyền kim bản, thuyền sử thiếu 1 chiếc, điền thuyền bồng năm trượng. Còn các hạng khác thì đóng dần cho đủ ngạch (tiểu thuyền khoái nhỏ 5 chiếc, thuyền sai 7 chiếc). Vua y cho. Lại thấy bánh lái thuyền điện hải theo thức cũ dùng bánh lái nghiêng, sai đổi làm bánh lái thẳng gởi cho các địa phương làm mẫu.

Bắc cầu Ninh-bình. Trước kia đạo thần tàu rằng phía trước thành, mặt bên hữu có cầu Sơn-thủy, đường cái có cầu Vân-sàng, ván gỗ nát cả mà hai cầu không xa nhau mấy, xin hợp làm một cầu. Vua sai hợp thợ bắc cầu ở chỗ cầu Vân-sàng cũ. Đến bấy giờ cầu xong, cho đặt tên là cầu Ninh-bình.

Gởi thức cờ ngũ hành cho các trấn trong ngoài, sai theo kiểu mà chế, gặp khi có việc binh, quan địa phương

https://tieulun.hopto.org

thân lãnh biền binh đi tuần bắt thì dùng để chỉ huy quân sĩ. Lại cấp nhung phục cho các sắc biền binh, khi có sai phái về việc đóng thú và việc bắt giặc thì cho mang mặc.

Thành thần Gia-định tâu rằng: « Binh khí của các vệ cơ đội thuộc thành đều có sẵm riêng, phần nhiều không đúng thức, xin chi vật hạng để tu bổ cho đủ dùng. Bèn sai phát đồng và kẽm ở kho Kinh (đồng khối đỏ Tụ-long 3.000 cân, kẽm 2.000 cân) chở cấp cho.

Thống chế hữu doanh quân Thần sách là Nguyễn Văn Hạnh chết, cho 500 quan tiền, 3 cây gấm Tống. Sai thự Trung quân là Tống Phước Lương quyền lãnh ấn triện hữu dinh quân thần sách.

Châu Tầm-bôn ở Quảng-trị có dân man Mục-da-hán đến ngụ ở biên giới hơn 1.400 người, quản đạo Cam-lộ là Nguyễn Văn Vân báo, trấn tàu lên. Vua nói: « Người Man ấy vốn không đi lại cống hiến, nay đến ngụ ở biên giới chẳng kẻo như cái bướu, có ích gì cho ta. Huống chi lòng dạ lang sói chợt đi chợt lại, tức như bọn Lèo bị nạn Hàn-ma-lạt năm trước là chứng nghiệm rõ ràng. Đất đai bờ cõi 9 châu rất quan hệ cho việc biên phòng, không thể xem thường. Nên nghiêm sức ngay cho thổ ty đuổi hết đi ». Rồi thì man Ba thắc nước Xiêm đưa thư đến 3 châu Tầm-bôn, Ba-lan, Mường-bổng, xin đuổi dân ấy về đất cũ. Bèn sai Nguyễn Văn Vân viết thư đáp lại đại lược nói rằng: « Phép lệnh triều đình rất nghiêm, các dân man ấy đã đuổi ra khỏi địa phận, không còn sót ai. Vả lại bờ cõi đã ngăn cách hẳn, từ sau không được thư từ đi lại nói càn nữa ».

Chuẩn định từ nay đội các vệ cơ đội đồn bổ lại, các viên thừa ra nên chỉ nửa lương, mà tiền không đủ 1 quan, gạo không đủ 1 phương thì nay cấp cho mỗi tháng, tiền đủ 1 quan, gạo đủ 1 phương, quần áo mùa xuân, thì đình cấp.

https://tieulun.hopto.org

Sai bọn lang trung Hộ bộ là Lê Nguyên Trung viên ngoại lang là Đào Đắc Hiếu và Hà Thúc Giao xem xét việc ở Bắc-thành. Bắc-thành năm ngoái đắp đê công, phần nhiều không đúng qui thức lâu không tâu bảo việc chi tiêu. Đê chính cũ là Ngô Phúc Hội giao cho Đê chính mới là Lê Đại Cương. Cương không chịu nhận. Thành thần tâu lên. Vua bèn sai bọn Trung đi. Liền xét ra. Các hạt Sơn-nam, Sơn-tây, Bắc-ninh, số tiền công đắp đê, phần nhiều tiêu lạm. Bèn du quan Bắc-thành xét rõ chức danh niên phận của các người đốc tu, giám tu, thừa tu (1), theo số lạm chi chia từng thành bắt phải đền bồi, lại chiếu luật tham tang mà xử tội.

Vua thấy nguyên thống chế, quyền chưởng Bắc-thành tổng trấn ấn là Trương Văn Minh và thự Hộ bộ tham tri lãnh Đê chính là Nguyễn Đức Hội, can phạm nhiều án, đã do hữu ty đề nghị xử cách và đồ, đương chờ kết tội nặng, mà vẫn cứ còn giữ nguyên hàm không khác gì người hiện chức, bèn hạ lệnh đều cách chức trước và lưu ở thành đợi án.

Lấy phó vệ úy vệ Tiền nhất quân Thị trung là Nguyễn Văn Khoa sung chức tham biện công việc Đê chính Bắc-thành.

Sai quan biên soạn tôn phả. Lấy thự lang trung Binh bộ là Nguyễn Văn Diễn sung chức tổng toản tu viên ngoại lang Lại bộ là Nguyễn Vĩnh Trinh sung chức toản tu. Gia phả làm xong, sai để bản chính ở điện Trung-hòa, như lệ. Bản chính lần trước đem cất ở Quốc sử quán tự nay theo tôn phả ấy mà làm. Thưởng từ tổng toản tu đến người đẳng lục, bạc và lụa theo thứ bực.

---

(1) Đốc tu : Đốc suất việc đắp đê, như chức đê chính.
Giám tu : Trông coi việc đắp đê, như chức quan trấn.
Thừa tu : Thừa hành việc đắp đê như các phủ huyện và nha lại

https://tieulun.hopto.org

Lại sắc rằng dòng dõi tội nhân tên Hợp biên ở sau phải hiện ăn lương tôn thất thì gia ân vẫn cấp cho như cũ, sau có người nào khai tiếp thời giảm một nửa lương.

Thượng thư bộ Lại là Trần Lợi Trinh bị tội, cách chức. Trinh trước tư tài nhận giữ tài sản của Trần Nhật Vĩnh gởi. Có chỉ bắt tâu trả lời nhưng lời tâu nhiều điều giấu giếm. Vua dụ Văn thư phòng rằng: « Lợi Trinh đã biết Nhật Vĩnh là người có tội, lại không thân thích gì, cớ sao trong khi có bệnh, đã không làm việc bộ, dự bàn công việc mà lại thong dong cùng Nhật Vĩnh đi lại chuyện trò, thậm chí lại nhận gởi vợ, gởi của, rõ thật là đặt mình ngoài vòng, để được theo bên cạnh khuyên nhủ, che chở kẻ phạm. Đến khi án nặng phát giác, lại làm ra bộ trước không dự biết, làm sở tự bày tỏ, dụng tâm như thế, thật là xảo trá, kín đáo. Vả lại Lợi Trinh vốn là một viên quan nhỏ, đầu đời Minh-mệnh điều vào dùng ở Kinh, chưa được vài năm đã nhắc đến đầu ban(1) nhà nước đặc cách dùng người, đối với hắn như thế không phải là không hậu. Thế mà không nghĩ lấy lòng công trung thờ trên, lấy thanh liêm khuyên dưới, lại dám coi thường pháp luật, mưu cầu lợi riêng, dối vua giúp bạn. Nếu theo điển khoan hồng thì không lấy gì mà chỉnh đốn được kỷ luật của triều đình. Vậy giải chức ngay, giao xuống bộ Hình nghiêm nghị ». Lợi Trinh sợ tội, rồi bị bệnh cấp mà chết, vua nghĩ đến việc đánh giặc năm trước, có dự chút công, đặc ân giáng hàm tham tri và chiếu phẩm trật cấp tiền tuất.

Thượng thư bộ Hộ là Lương Tiến Tường cũng vì nhận của gởi của Nhật Vĩnh mà bị phạt.

Lấy vệ úy Hậu vệ dinh Tiền phong là Nguyễn Khoa Bằng làm thự vệ úy vệ Hữu nhị quân thị trung, vệ úy

---

(1) Đầu ban: Chức quan đứng đầu bộ như thượng thư.

https://tieulun.hopto.org

Tả vệ dinh Tiền phong là Vũ Đức Hựu làm vệ úy Hậu vệ, phó vệ úy vệ Cung võ là Nguyễn Tiến Tá làm phó vệ úy Tả vệ, vệ úy Hữu vệ dinh Hổ oai là Trần Văn Trí làm thự vệ úy vệ Hữu nhất quân Thị trung, phó vệ úy Tiền vệ dinh Hổ oai là Nguyễn Văn Mỹ làm phó vệ úy Hữu vệ, phó vệ úy vệ Tráng võ quân thần sách là Trần Tiến Lưu làm thự vệ úy vệ Nghiêm võ, thự phó vệ úy vệ Nghiêm võ là Tống Phước Minh làm thự phó vệ úy vệ Trang võ.

Trấn thủ Thanh-hoa là Lê Văn Hiếu, hiệp trấn là Đoàn Viết Nguyên bị tội miễn chức. Lấy chưởng cơ gia hàm thống chế là Hồ Văn Trương lãnh chức trấn thủ Thanh-hoa. Nguyên trước Thanh-hoa đấu giá về thuế cửa quan và bến đò người lãnh thầu tư túi hối lộ cho người thiếp của Hiếu 20 lạng bạc, và người con của Nguyên 40 lạng bạc. Sau khi xong việc lại có quà tạ, bọn Hiếu đều nhận, chỉ một mình tham hiệp Tôn Thất Lương từ chối, không nhận. Khi việc phát giác, sai lang trung Nguyễn Văn Thắng, thừa chỉ Trương Phúc Cương đi tra xét. Khi án thành, bộ Hình nghĩ xử Hiếu tội cách, Nguyên tội đồ.

Vua đặc ân giáng Hiếu xuống chánh thất phẩm thiên hộ, phát đi hiệu lực ở đài Điện-hải, Nguyên bị cách chức, phát đi hiệu lực ở Nghệ-an. Lương giữ liêm khiết, xuống dụ khen ngợi thưởng cho sa và đoạn đều 3 cuốn nhỏ, lụa mùi 10 tấm, để khuyến khích người làm quan thanh bạch. Hiếu bị giáng, nhưng chỉ cấp bằng ở bộ không có chiếu chỉ. Nhân thế sắc rằng từ nay phàm chức quan văn võ, người nào có tội bị giáng bổ bắt đi gắng sức chuộc tội thì cứ chiếu lệ ấy mà làm.

Tháng 2, vua cùng bọn Lễ bộ Phan Huy Thực bàn về lễ nhạc nói: « Trẫm ngày nọ sai nhạc công Thanh-bình tấu một tiết đăng ca cũng còn nhiều sơ lược, nhân thấy tiếng tơ, tiếng trúc hòa nhau nghe hay. Hỏi ra thời họ

https://tieulun.hopto.org

nói rằng đấy là ở các ngón tay nắn nót mà thôi, đến gốc của nhạc thì lan man không biết gì cả. Trẫm thấy là buổi đầu gây dựng, lễ nhạc còn thiếu, thường muốn sáng chế, mà chưa nắm được cốt yếu. Các khanh có từng nhớ được nhã nhạc của triều Lê không?». Thực đáp: «Nhạc của triều Lê chỉ có đội bả lệnh mà thôi».

Vua nói: «Triều Lê có tiếng là thịnh vượng mà việc lễ nhạc thô bỉ như thế. Nay tuy nhạc xưa đã bỏ mất, mà các đồ bát âm còn có thể khảo được. Nên tìm người hiểu âm nhạc, cùng bọn các ngươi chế tác». Lại nói: «Khổng tử là bậc chí thánh, các đời tôn sùng có đời xưng là Tố vương(1) có đời xưng hô là Văn tuyên vương(2). Tự trẫm xem, đức Khổng là bực thầy, muôn đời tôn trọng, không thể xưng cho cùng được, duy đời Minh xưng là Chí thánh tiên sư, đời Thanh cũng theo, không đổi, thế là phải».

Sai Hữu tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực kiêm quản các ty Lý thiện.

Sai thống chế Nguyễn Văn Trọng kiêm quản thị vệ Thượng trà, Ngân bài, Nha bài, chưởng cơ Nguyễn Tăng Minh kiêm quản 2 đội Ứng sai vệ Dực bảo, cai đội Giáo dưỡng, sung Ngân bài thị vệ là Tôn thất Nghị kiêm quản các đội Phú thuận, phó vệ úy vệ phi kỵ là Vũ Văn Giải kiêm quản thự Hòa-thanh.

Nhà dân ở quanh trấn cũ Hà-tiên, bị thất hỏa, cháy lan hơn 140 hộ. Thành thần Gia-định xin nhân thế dời dân đến trấn lỵ mới ở Giang-thành để cho nhân dân đông đúc. Vua y cho. Sai theo lệ tuất tai mà cấp mỗi hộ 3 quan tiền.

---

(1) Tố vương: Có đạo của vua mà không có vị của vua.

(2) Văn tuyên vương: Năm Khai nguyên nhà Đường truy tôn Khổng tử làm Văn tuyên vương.

https://tieulun.hopto.org

Đốc học Quảng-ngãi là Vũ Xuân Biều tuổi già về hưu trí. Lấy chủ sự Lễ bộ là Nguyễn Chước làm thự đốc học Quảng-ngãi.

Trấn thủ Thuận-thành là Nguyễn Văn Vĩnh chết.

Cháu công thần Phùng Khắc Khoan đời Lê là Phùng Khắc Hanh xin nối chân nhiêu ấm, không cho. Đầu đời Gia-long cho cháu các công thần khai quốc và trung hưng đời Lê làm nhiêu ấm hơn 40 người, tha thuế thân và các việc binh dao giữ việc thờ cúng đời đời, cháu Khắc Khoan cũng dự vào đấy. Đến nay lại xin kế tập.

Bộ Lễ bàn rằng: « Cho là lệ thưởng liên tiếp về đời sau là nhà nước báo đáp người có công đặc biệt. Riêng hạng công thần này ở đời Lê thực là có công, nhưng đối với bản triều thì chưa có tý chút công lao. Từ khi giặc Tây-sơn gây loạn, vua Lê mất ngôi, các nhà thân biền (1) cũ, cũng đều xuống làm dân cả. Buổi đầu Thế tổ Cao hoàng đế mới đại định, nghĩ tới những người có công cũ của triều trước, không nỡ xem họ chìm đắm, mới cho con cháu họ nhiêu ấm để được thừa tự, đấy là đặc ân, chứ không thể vin vào đó làm lệ được. Nay hoàng thượng nối theo mối lớn trau dồi qui mô, châm chước cân nhắc, tất cầu cho đúng lẽ, hợp nghĩa. Tức như công thần của bản triều con cháu được tập ấm đời đời mà còn phải chước lượng để phân biệt, huống chi dòng dõi công thần nhà Lê, đã được đặc ân, thế là may rồi, lại còn đòi thế tập nữa sao! Xin từ nay dòng dõi công thần nhà Lê, đã từng được nhiêu ấm thì vẫn cho miễn thuế dịch về sau không được kế tập ấm. Việc cấp phu mộ cũng đều dinh bãi ». Vua theo lời bàn.

Chuẩn định từ nay thuộc ty các nha đã từng bị xét tâu là nhân dân không phục mà tài năng còn thể sử dụng

(1) Thân biền: Quan văn và quan võ.

https://tieulun.hopto.org

được, thì cho cứ thực tâu lên, sẽ lượng cho bổ dụng. Nhưng không được sung chức phủ huyện.

Sai sứ đưa thư sang nước Xiêm. Lấy lang trung Hộ bộ là Bạch Xuân Nguyên sung chánh sứ, cai đội Tiền vệ dinh Long võ quân thị nội là Trương Văn Phượng và viên ngoại lang Lễ bộ là Nguyễn Hữu Thức sung giáp ất phó sứ. (Thư đại ý nói: «Nước tôi cùng nước Xiêm đời đời kết tình lân nghị, hơn 10 năm vui buồn cùng nhau, hòa hiếu không dứt, không những các nước phụ thuộc vẫn ưa mến hai nước lớn chúng ta, mà trưởng các nước phương xa cũng đều kính trọng. Đến như nước Chân-lạp và Vạn-tượng, lòng thành đối với nước lớn, cống hiến rất cần thận.

Năm Minh-mệnh thứ 8, bồng tiếp Nghệ-an tâu báo rằng quốc trưởng Vạn-tượng là A Nỗ đem gia quyến đến xin ở, nói là bị nước Xiêm đuổi, muốn đến làm dân biên giới. Tôi nhân nghĩ hai nước từ trước đến nay, hễ có việc gì tất báo cáo cho nhau; lần này không từng sai người cho biết thì vị tất đã là sự thật. Nhưng vì Vạn-tượng là nước triều cống, nhân nạn đến nương tựa, lẽ nào lại coi như người ngoài, nên chuẩn cho ở yên tại Nghệ-an. Mùa hạ năm ngoái, A Nỗ xin về sửa sang việc nước; đã nhận lời xin, sai phái quan binh đi hộ tống, và sắc bảo sau khi về nước, nên ủy bề tôi tin cẩn đến tạ nước Xiêm giữ lễ phiên thần mãi mãi. Đã sai sứ thần là bọn Lê Nguyên Hy mang quốc thư sang trước để tỏ tình giao hảo và đem nguyên ủy tỏ bày. Sau tiếp được biên giới báo rằng A Nỗ về đến thành cũ, cùng tướng nước Xiêm tranh chiếm kho tàng gây việc lôi thôi, cũng đã xuống lời nghiêm dụ, bảo A Nỗ thu nhặt những súng ống khí giới của người Xiêm bỏ sót lại và chọn ngay người bồi thần đi tạ lỗi, cho trọn vẹn lễ đối với nước lớn. Lại sắc cho quan bộ Lễ soạn công văn, do thành

https://tieulun.hopto.org

Gia-định phái người mang giao cho Phật Lăng chuyển đạt.

Mùa thu năm ngoái, bỗng thấy Nghệ-an phi báo rằng những người phái đi là cai đội Phan Văn Thống, hiệp thủ Lê Văn Duật cùng thông ngôn, thổ binh man binh 50 người, mang tờ dụ đi Vạn-tượng mới đến đồn Phó-khâm thì bị tướng Xiêm là Thung Ni-sây giả cách ra đón rồi lừa giết. Duy chỉ để lại Lê Đình Duật và 2 người man thuộc, với cái ống rỗng để tờ sắc dụ, nộp cho chủ tướng là Xũ-pha Họa-di đưa sang Xiêm.

Mùa đông năm ngoái, lại tiếp đạo Cam-lộ tâu rằng tỳ tướng nước Xiêm là bọn Vi-xiết sâm Kiêm-lũng Na-la, đem binh chia đóng châu Tầm-bồn thiện tiện bắt trói viên lại mục để đòi của cải, thác cớ đòi hỏi cống thuế của thổ ty chín châu và tìm kiếm dân phiêu lưu. Đã sắc cho quan lại biên cương lấy lẽ bảo cho biết, nhưng không chịu rút lui, đợi quân nước tôi kéo đến rồi mới đi, và nói rằng những trâu ngựa cướp được đợi sau sẽ trả lại. Việc ấy hiện có bộ lạc Lạc-hoàn là Chiêu Bòng-khiêm Mà-lạt và Chiêu Xà-nát báo cáo đủ làm bằng cứ. Làm như thế thật là không giữ điều tin về giao hiếu cho trọn đạo tốt. Vả lại tôi với nước Xiêm vẫn nơi theo lệ cũ, đời đời giữ tình láng giềng. Thuyền bị nạn của Xiêm đậu ở phần biển nước tôi, tôi đều cứu giúp; dân man phiêu giạt của Xiêm đến ở biên giới tôi cũng đều chẩn cấp cả. Diến-điện là nước thù địch với Xiêm, trước thường sai sứ đến giao thiệp để mưu đánh Xiêm tôi cũng cự mà không nhận. Tấm lòng thành thực lấy tin giữ hòa có thể chứng với thần minh, tỏ rõ xa gần vậy. Đến như việc khu xử nước Vạn-tượng, chính vì thương người tai nạn, giúp kẻ chơ vơ đó là việc nghĩa, chứ không phải muốn lợi về đất đai và nhân dân đâu. Thế mà thư từ đi lại, bày tỏ khúc nôi mà Xiêm không từng

https://tieulun.hopto.org

một lần sai sứ nào đến. Và Vạn Tượng làm tôi hai nước lớn, nếu A Nỗ quả thật có tội với Xiêm, thì cũng nên cho tôi biết rõ để lựa chọn người giỏi lập lên, để giữ việc thờ cúng. Nay cứ im lặng, không nói cho biết, mà cứ bắt lấy dân bỏ đất trống là nghĩa gì? Đến như phái người mang thư sang dụ bảo Vạn-tượng tạ lỗi với Xiêm vốn là việc hay mà đến, Thung Vi-sây thù gì mà vội gây mưu ác? Bọn đi sứ tội gì mà bị độc thủ ra tay? Việc ấy lại càng trái lẽ. Huống chi đất đai hai bên giới hạn đã cách hẳn, thổ ty 9 châu nguyên thuộc bản đồ nước tôi đối với Xiêm vốn không quan hệ gì. Năm xưa, nạn dân Hân-ma-lạt đến ở nhờ; tôi thương là cùng khổ mà tạm dùng rồi lại cho đi về, thế mà bọn Vi-xiết, bỗng dưng kiếm cớ lấn bờ cõi, quấy nhiễu dân biên giới nước tôi, sao có nước lễ nghĩa đối với nhau mà lại dung túng biên tường để vượt cõi làm càn như thế. Lẽ phải trái đã rạch ròi không đợi biện bạch mà tự rõ.

Tôi trọng nghĩ tình thân thiện hòa mục, nên sai sứ thần là bọn Bạch Xuân Nguyên mang thư đi, [Nước Xiêm] nên tự xét mà nghĩ cho kỹ. Vạn-tượng nếu nên đặt quân trưởng khác, thì sự thể xử trí thế nào nên sớm trả lời. Lê Đình Duật và đạo sắc thư, thì phải giao trả ngay. Lại giao kèm cả tên thủ ác Thung Vi-sây, để hỏi cái tội thiện tiện giết người đi sứ, Thiên tỳ (1) là bọn Vi-xiết thì tự nên nghiêm trị cho biết lấy làm răn. Như thế thì sau này có thể sửa chữa mà còn có thể không trái với sự giao hiếu. Nếu không thế thì gây mối xích mích là tự Xiêm khởi đầu. Đến lúc ấy, sự cong, ngay phải trái, trên có trời soi, dưới có những lời phê bình của các nước các phiên, chớ có bảo nước tôi không tốt với Xiêm.

---

(1) Thiên tỳ: Tỳ tướng ở địa phương.

https://tieulun.hopto.org

Trước là vua cho rằng việc đi sứ này không vi như việc tầm thường đi lại để giao hiếu khác, sắc cho văn võ thuộc các nha sáu bộ, ai có thể lãnh sứ mạng cho tự tiến lên. Rồi có hơn 10 người dâng biểu xin đi, vua sai đình thần sát hạch, đều cho Nguyễn Hữu Gia, Bạch Xuân Nguyên và Trương Văn Phượng có thể sung tuyển. Vua đặc cách sai Nguyễn Hữu Thức cùng Nguyên và Phượng đi. Nguyên và Thức hiện còn thụ hàm, đều cho thực thụ. Lại thưởng cho Nguyên 200 quan tiền, cho Phượng và Thức đều 100 quan. Đến khi bệ từ, vua vời lên trên điện, đinh ninh dạy bảo. Lại sai bộ Lễ đặt câu vấn đáp không ngờ giao cho.

Sai bọn thự lang trung Lại bộ là Tống Đức Hưng, viên ngoại lang Binh bộ là Dương Văn Phong, viên ngoại lang Hình bộ là Nguyễn Huy Triêm, thự viên ngoại lang Binh bộ là Vũ Đình cùng Văn thư phòng và thị vệ đi ra Bắc-thành thu thuế quan bốn sở: Trình-xá, Định-hương, Bảo-thắng, Quán-tỷ (Trình-xá, Định-hương thuộc Sơn-tây; Bảo-thắng, Quán-tỷ thuộc Hưng-hóa). Mùa đông năm ngoái thành thần đòi họp các người buôn để đấu thầu thuế 4 sở ấy, giá hạ quá, có chỉ phái quan đến thu. Kẻ buôn giảo quyệt là Liêu Ninh Thái nhờ mượn Nguyễn Văn Tước đội mạo tên cùng với Đỗ Huy Tùng đến Kinh kêu xin cho chiếu theo giá đã định mà lãnh thầu. Bộ Hộ tâu dâm, vua y cho, mà bổ chỉ trước. Đến khi gởi ra thành cấp bằng, thì bọn cùng đứng đơn là Long Kỳ Kỷ, Hoàng Đình Quỳnh không chịu lãnh. Thành thần xét ra tình trạng giảo giở giả mạo, cứ thực tâu lên. Vua bảo các quan: « Bọn Ninh Thái là dân hèn mọn, đi buôn lại dám coi thường phép vua, tự ý làm như đùa bỡn, không những làm nhỡ việc thuế quan, mà lại lừa dối triều đình, tội nào lớn hơn nữa! Nếu không chiếu luật nặng mà nghiêm trị thì kẻ khác thấy thế bắt

https://tieulun.hopto.org

chước, tai hại không kể xiết được. Vậy thì kẻ mạo tên đi kêu là Nguyễn Văn Tước phải trảm quyết để bảo kẻ khác. Liêu Ninh Thái và Đỗ Huy Tùng đều trảm giam hậu. Bọn Long Kỳ Kỳ không đến thành lãnh thầu, lại khinh suất sai Huy Tùng vượt đến Kinh kêu nài đến nỗi xảy ra rất nhiều tình tệ, đều phải gông nặng 2 tháng, đủ hạn, trượng 100 rồi tha. Bèn sai bọn Tống Đức Hưng chia nhau đi các nơi ngồi thu thuế. Lại sai thành thần chọn các thư lại thanh liêm thảo vát ở thành và các trấn hơn 10 người, theo đi làm việc. Đồng thời lượng bắt binh thuyền đi tuần để trông coi và hộ vệ.

Dân Ninh-bình có người trước mua nhà làm bằng gỗ lim đã cũ, sợ phạm cấm, đến quan sở tại thú nộp. Vua nghe biết, bảo bộ Hình rằng: « Việc cấm gỗ lim đến nay hơn 20 năm, chưa nghe thấy ai dám làm gian, lệnh cấm ban hành trong ngoài đã rõ. Vả lại gỗ dùng, số năm lâu chóng đã không thể biết, bọn điêu quyệt thường thường nhân thế dọa người lấy của, không được vừa ý, tất đem tố cáo, nếu cứ một mực nghiệm mà thu lấy chẳng kẻo làm hại dân sao. Nên thông dụ nhà dân làm bằng gỗ lim cũ thì miễn nộp quan và không được tố cáo ».

Kinh đô mưa, ruộng nương thấm nhuần, các địa phương gần Kinh cũng báo tin được mưa. Vua rất mừng, đưa cái hoa mẫu đơn trong chậu báo các quan rằng: « Hoa này tinh ưa rét, phương nam không có. Năm ngoái có người từ Việt-đông(1) đi đường biển đến dâng. Xuân năm nay, khi trời lạnh hoa ấy nở được tốt đẹp đáng yêu. Xem một vật ấy, có thể nghiệm năm nay được mùa ». Lại nói: « Rét là gồm lạnh trong chỗ đáng ghét, có chỗ đáng yêu, cái cơ âm dương Tiên trưởng như thế.

---

(1) Việt-đông: Tức là Quảng-đông.

https://tieulun.hopto.org

Ví như việc hành chính của ông vua thưởng một việc tốt cho biết là khuyến khích, phạt một việc xấu, cho biết là trừng trị, dẫu khen thiện, trừ ác, như khí âm sầu thảm, khí dương thư thái, mà cái ý nhân hậu vẫn lưu hành ở trong. Nếu thưởng mà không đúng, phạt mà quá lạm, há chẳng phải như trời đất nóng rét trái thời tiết ư! »

Lại ngảnh bảo Thượng bảo thiếu khanh là Trương Đăng Quế rằng: « Khởi cư chú(1) là việc lớn của nhà nước hàng ngày ghi chép câu nói việc làm hay hay dở của ông vua, cất vào kho sách, đến ngày mở sử quán làm sách, phải lấy đấy làm tin sử có thể không cẩn thận chăng! Còn tài làm sử thì rất khó. Bọn ngươi giữ việc biên chép, nên phải gia tâm ».

Vua mỗi khi ngoài lúc ra chầu nghe việc tất vời hai ba vị đại thần, giảng bàn các lẽ trong kinh truyện và sự tích xưa nay, cho đến phong tục, sự sản của các nước phương xa, mà người ta chưa từng mắt thấy tai nghe, thường tỏ lời lẽ và nét mặt ôn tồn, bảo ban như cha con trong nhà vậy.

Bọn tả tham tri Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân dâng sớ cử thự tri huyện Hà-đông là Hoàng Kim Thẳng làm tư vụ thự chủ sự ở bộ, Thẳng là con thượng thư Hinh bộ Hoàng Kim Xán. Vua cho việc cử này có vẻ riêng tây nên không cho. Dụ rằng: « Từ nay đường quan lục bộ có con hiện đương làm quan, ở trong các bộ không được đề cử lẫn cho nhau ».

Chuẩn định từ nay ở các địa phương những người vô thừa nhận ở sở dưỡng tế bị bệnh chết, thì chiếu theo lệ người dân đi đường bị bệnh chết mà cấp cho tiền vải để chôn.

---

(1) Khởi cư chú: Chức quan đi sát nhà vua hàng ngày, ghi chép lời nói cùng việc làm của vua, để sau chép sử.

https://tieulun.hopto.org

Trấn thần Quảng-yên có hơn 300 thuyền đánh cá của nước Thanh đậu lâu ở phần biển Cát-bà. Quan Bắc-thành sai trấn thủ Nguyễn Văn Đoái đem hơn 20 chiếc binh thuyền thân đến nơi nói bảo họ đi. Lại sai phó thống thập cơ Tiền quân là Lương Văn Liễu đem 15 chiếc thuyền binh tiến theo để làm thanh ứng. Việc tâu lên, vua dụ: « Thuyền Thanh vài trăm chiếc mà thuyền của ta chỉ có hơn 30 chiếc, nếu hắn cự lại thì lấy gì mà địch. Phải thêm binh thuyền và chở nhiều súng đạn quân nhu đi ứng tiếp. Nếu chúng nghe lời thì thôi, bằng không thì góp sức vào cố đánh dẹp ». Khi [thuyền ta] đã đến thì thuyền đánh cá đều kéo buồm chạy về phía đông. Chợt có Trần Quý (Quý là người Thanh làm nghề đánh cá, năm trước bắt tên giặc biển là Lý Công Đồng giải nộp được thưởng) đem 2 thuyền đánh cá đến quan lạy tố rằng ngoài biển Đồ-sơn có giặc biển là bọn Quệ Lục (dư đảng của Công Đồng) họp đảng cướp bóc, xin tự gọi thuyền đánh cá họp nhau lại để dẹp. Thành thần tâu lên. Vua không cho. Dụ rằng: « Dẹp bắt giặc biển đã có quan quân không thể cho bọn ấy mượn tiếng họp đảng mà đóng ở hải phận hoặc sẽ sinh chuyện lôi thôi. Trần Quý nếu có thể ở ngoài biển hoặc ở bờ cõi nước Thanh, gặp giặc bắt sống đem dâng, sẽ được khen thưởng rất hậu thì chẳng hại gì ».

Ngày tân sửu, tế Trời Đất ở đàn Nam-giao. Trước ngày ấy, mưa dầm suốt đêm. Vua ăn chay khấn thầm giờ dần còn mưa đến lúc lên đàn thì trời quang, mưa tạnh, trăm quan và quân dân, đều vui vẻ cả.

Trấn thủ Hà-tiên là Mạc Công Du, vì hèn kém bắt về hưu trí. Vua nghĩ ông cha hắn có công nên đặc ân cho mỗi năm được nửa bổng.

https://tieulun.hopto.org

Lấy trấn thủ Biên-hòa là Nguyễn Hữu Thuyên làm trấn thủ Hà-tiên, vệ úy vệ Trang võ là Trần Văn Hựu làm trấn thủ Biên-hòa.

Sai hữu tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực kiêm quản Quang lộc tự, vì Hồ Hữu Thẩm làm việc ở Vũ khố mỏi mệt không thể kiêm nhiếp được nên sai Thực thay.

Sửa chữa Hưng miếu và Thế miếu (1). Sai thự Trung quân là Tống Phước Lương, thự Tượng quân thống chế là Lê Văn Quý chia nhau đốc thúc việc làm.

Bộ Lại tâu rằng: « Phẩm trật các ty viên ngoài ngạch cùng trong ngạch giống nhau, mà danh sắc hơi khác, người tại chức không khỏi sự phân biệt nọ kia. Xin từ nay thuộc ty sáu bộ nếu có người ngoại ngạch và thặng viên thì đều chiếu chức hàm Hàn lâm viện đối phẩm mà đổi cho vẫn theo bộ làm việc, gặp khuyết thì bổ ». Vua y cho.

Sai thủy quân Thống chế Nguyễn Tài Năng coi chế tạo 11 chiếc thuyền hai hiệu Ba và Lãng. Khởi vét sông Tà-câu ở trấn Phiên-an (thuộc huyện Thuận-an, từ cửa sông Thủ-đoàn đến Gò-dừa thôn Bình-ảnh, dài 1.220 trượng, rộng 9 trượng, sâu 1 trượng). Đường sông ngoằn ngoèo, thuyền bè đi lại khó khăn, chậm trễ. Năm trước thành thần Gia-định xin khơi đào, rồi vì nhiều việc lại thôi. Đến nay nhân việc làm ruộng đã xong, lại xin. Bèn sai dân Phiên-an và Định-tường 16.000 người mỗi người tháng được cấp tiền 3 quan, gạo một phương, đầy tháng đào xong.

---

(1) Hưng miếu: Miếu thờ Hưng tổ Hiếu khang hoàng đế và hoàng hậu.

Thế miếu: Miếu thờ Thế tổ Cao hoàng đế và hoàng hậu.

https://tieulun.hopto.org

Vua thấy đường ở sông đã thông, có lợi rất nhiều, đặt tên là sông Lợi-tế. Thưởng tổng trấn Lê Văn Duyệt và bọn tu thừa biện kỷ lục cùng sa và bạc theo thứ bực.

Lấy tả tham tri Lại bộ là Lê Đăng Doanh làm thự thượng thư Lại bộ, lấy thự hữu tham tri Binh bộ là Đặng Văn Thiêm làm thự tả tham tri Binh bộ, tả thị lang Hình bộ là Trương Minh Giảng làm thự tả tham tri Hình bộ, lang trung Nội vụ phủ là Nguyễn Văn Công làm lang trung Vũ khố.

Cho Lê Văn Đức làm hữu tham tri Binh bộ, Trần Văn Hoằng làm thị lang Nội vụ phủ, Lê Nguyên Trung làm lang trung Hộ bộ, Nguyễn Đình Vũ làm lang trung Lễ bộ, Nguyễn Văn Điển và Vũ Phan làm lang trung Binh bộ, Ngô Bá Tuấn và Hà Duy Phiên làm lang trung Hình bộ, Nguyễn Đỗ làm lang trung Công bộ, Nguyễn Đức Trinh làm lang trung Nội vụ phủ. Lấy tả thị lang Binh bộ là Nguyễn Đức Nhuận làm thự Hữu tham tri Binh bộ, tả thị lang Hình bộ là Nguyễn Hữu Nghi làm hữu tham tri Hình bộ đều vẫn lãnh việc tào Binh tào Hình Bắc-thành. Vời thự hiệp trấn Nam-định là Hoàng Quỳnh về Kinh; lấy tham hiệp Sơn-nam là Nguyễn Nhược Sơn làm thự hiệp trấn Nam-định.

Lấy lang trung Lễ bộ là Nguyễn Hữu Gia làm thự Hữu thị lang Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành, tham hiệp Sơn-tây là Hoàng Sỹ Quang làm thự hiệp trấn Quảng-bình, tham hiệp Ninh-bình là Trần Danh Bưu làm thự hiệp trấn Quảng-ngãi, tham hiệp Hải-dương là Nguyễn Văn Mưu làm thự hiệp trấn Bắc-ninh, lang trung Công bộ là Lê Nguyên Hy làm tham hiệp Bắc-ninh, lang trung Hình bộ là Trần Danh Nho làm tham hiệp Sơn-tây, lang trung Hộ bộ là Nguyễn Văn Thắng làm tham hiệp Ninh-bình, Hàn lâm viện thừa chỉ là Trương Phúc Cương làm

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thự tham hiệp Sơn-nam. Bọn Hữu Gia vào bệ từ. Vua dụ rằng: « Bọn ngươi là thiếu niên tân tiến song đều xuất thân bằng nho học nên đoái đến danh mà nghĩ đến nghĩa, lấy thanh bạch mà tự thủ mình được trong sạch, đừng bàn đến chuyện tham tang hối lộ, hoặc có vì vợ con làm lụy mà không giữ sạch được danh, thì dẫu mặc áo đội mũ cũng là chim muông vậy. Nên cố gắng làm sao để trên không phụ triều đình ủy thác, dưới không bỏ mất danh tiết của mình mới được. Không thế thì xét người không sáng suốt, cố nhiên trẫm không thể chối được trách nhiệm, mà bọn ngươi cũng còn mặt nào sống ở trên đời! ».

Sai phó tổng trấn Bắc-thành là Phan Văn Thúy kén chọn chức suất đội các quân thuộc thành ai có thể làm được chức trách phó quản cơ thì khai tên tâu, đưa đến bộ để dẫn yết kiến.

Sai biền binh các vệ Thị tượng tập bắn súng nhỏ súng lớn. Thưởng các quan hưu trí sống lâu, tuổi 80, bạc và y phục theo thứ bực (Thừa-thiên 4 người, Quảng-bình 3 người, Cao-bằng 1 người).

Nêu thưởng dân thọ 100 tuổi ở các địa phương: Quảng-nam, thọ nam 2 người, thọ phụ 6 người; Quảng-trị, thọ nam 4; Bình-định, Vĩnh-thanh, Hoài-đức đều thọ nam 1, thọ phụ 1; Thừa-thiên thọ phụ 2; Phú-yên, Nghệ-an, Bình-hòa đều thọ nam 1; Quảng-bình, Hải-dương, Sơn-tây, đều thọ phụ 1. Có người huyện Diên-phúc, Quảng-nam là Vũ Viết Cường thọ 110 tuổi, bộ Lễ bàn cho là đời người 100 tuổi là hạn. Sống đến 100 tuổi, đã là điềm tốt về người, huống chi lại thêm một giáp (1), lại càng hiếm, xin ngoại lệ I cấp thêm 10 lạng bạc. Lại có người huyện Thanh-quan, Nam-định,

(1) Một giáp: 10 năm

https://tieulun.hopto.org

là Nhâm Tuyên Trạch thọ 102 tuổi, ngũ đại đồng đường. Xin châm chước lệ cũ ưu cấp bạc 20 lạng, đoạn 1 tấm, lụa mùi 10 tấm, vải 20 tấm, cho biển đề bốn chữ: « Dịch diệp diễn tường » (1), quan làm đình treo biển. Vua đều y cho.

Định lại lệnh cấm đúc tiền trộm. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Nhà nước đúc tiền là để nguồn của dồi dào dân được tiện dụng. Từ trước đến nay số tiền lưu thông ở dân gian, đã thấy đầy đủ. Như nay hai cục Bảo-hóa, Bảo-tuyền (2) ở Kinh và ở ngoài, đã sai thôi đúc, nhưng còn nghĩ bọn hèn mọn hám lợi khỏi sao cái tệ đúc trộm, sẽ đến nỗi tiền mất giá, hàng đắt lên, giá các thứ ngày cao vọt. Nên dụ sai quan Bắc-thành chuyển sức cho phủ huyện các trấn trong hạt nghiêm ngặt dò xét có đồng tiền nào dị dạng mới đúc thì xét cho ra để trừng trị ».

Đổi cấp ấn quan phòng bằng đồng và kiềm bằng ngà cho các cửa quan bến đò ở Bắc-thành (trước cấp ấn đồng có chữ « Sinh tài hữu đạo (3) » cùng dấu triện bằng ngà và kiềm bằng gỗ).

Lấy vệ úy vệ Dương võ là Nguyễn Văn Ân làm trấn thủ Quảng-bình, vệ úy vệ Tuyên phong tả là Nguyễn Quế làm trấn thủ Bình-hòa. Sai vệ úy vệ Tiền thủy quân là Lê Văn Luận quản lãnh binh thuyền vận tải của kho Bắc-thành đến Kinh.

Định lại phép thi hương hội. Trước thi hương thi hội, kỳ tam trường thi thơ phú, quan trường thỉnh thoảng thấy sai vần không hợp mà truất bỏ. Vua dụ bộ Lễ rằng: « Học trò học vần, ghi nhớ rất khó. Có khi tứ thơ khá

---

(1) Dịch diệp diễn tường: Đời đời hưởng phúc mãi.

(2) Bảo-hóa, Bảo-tuyền: Sở đúc tiền ở Kinh và sở đúc tiền ở Bắc-thành.

(3) Sinh tài hữu đạo: Làm ra của có phép tắc.

https://tieulun.hopto.org

mà nhỡ có một vần sai thì đã là không hợp cách, cho nên trong khi đặt câu ghép vận, sợ chữ vần chưa chắc ổn thỏa, nhân thế mà ý nghĩ mơ hồ, vi thử có tứ thơ hay đấy, cũng không phát triển vào đâu được. Thế thì những người học rộng không khỏi câu nệ vào mực thước ấy, thật không đúng với ý triều đình khen thưởng cất nhắc nhân tài. Từ nay thi hội kỳ tam trường, xem vần thơ dùng vần nào thì in số chữ trong vần ấy, chia cấp cho mỗi người một tờ. Đến kỳ thi hương, vì số người nhiều quá, nên sao ra niêm yết ở biển rằng thể phú, phàm âm vận giống nhau, như *chi*, *vi*, *ngữ*, *ngự* đều cho thông dụng. Lại từ nay về sau, kỳ thi hương thi hội, học trò ứng thí, phải ở chỗ đề tên trên mặt quyển khai đủ họ tên lý lịch của ông cha từ ba đời, để rõ gốc tích, lấy khoa thi hội năm nay bắt đầu. Ghi làm lệ ».

Lễ bộ lại bàn tâu về sự nghi thi hội năm nay, xin chiếu theo lệ định năm Minh-mệnh thứ 6 [1825] duy về văn lý thi trước chia làm ưu, bình, thứ, liệt, nay xin đổi làm phân số; văn lý ưu là 10 phân, hoặc 9 phân; ưu thứ là 8 phân, 7 phân; bình là 6 phân, 5 phân; bình thứ là 4 phân, 3 phân; thứ là 2 phân, 1 phân; liệt là không đủ 1 phân.

Các quan ở nội liêm (1) và các quan thí viện đều theo từng kỳ mà ghi rõ, đợi đủ 4 kỳ đóng lại thành tập. Quan thí viện mới hội đồng cân nhắc, lấy phân số nhiều ít, mà định cao thấp, lấy phân số có hay không để định đỗ hay hỏng. Phàm được 40 phân trở xuống, 10 phân trở lên, mà 4 kỳ đều có phân số thì xếp vào hạng trúng cách. Như văn lý 3 kỳ, cộng được 10 phân trở lên, mà có 1 kỳ không đủ 1 phân, cũng là 4 kỳ, cộng không đủ

(1) Nội liêm: Tức nội trường các quan chấm thi sơ khảo, phúc khảo và giám khảo.

https://tieulun.hopto.org

10 phân, mà các thể văn làm dủ, cộng được 4 phân trở lên đến 9 phân thì xếp vào hạng phó bảng, do quan trường làm danh sách tiến trình, để bổ dụng trước, cho được phân biệt với cử nhân, giám sinh không cập cách.

Vua giao đình thần bàn, đều nói rằng: « Cán cân văn chương là đồ công bằng, đã có qui chế sẵn. Song văn chương trường thi, trong khoảng tấc bóng ngoài hiên, mà cầu văn thể hoàn toàn, thì chưa chắc đã được nhiều, tất phải san sẻ chước lường đều lấy các mặt giỏi không nên dẫn do gò bó quá thì người có học được tỏ rõ ra mà nhân tài có thể không sát. Lời bộ bàn tưởng đã rõ ràng, mà đến kỳ thi thì việc cân nhắc lấy đỗ là cốt ở người có trách nhiệm lựa chọn, giữ được công bằng thôi. Còn phó bảng, xin làm riêng một bảng treo ở phía bên hữu trước sân Phu văn lâu ngày hôm sau bỏ đi ». Vua y lời bàn. Lại cho giám sinh hậu bổ ở các trấn về Kinh thi hội, cấp cho cả lương tháng.

Bãi việc đấu giá thuế đầm, chằm, hồ, ao ở các địa phương. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Cửa quan bến đò và đầm, chằm, hồ, ao, lệ có đấu giá là trọng thuế của nhà nước, mà ngụ ý trọng việc nông, hạn chế việc buôn. Song cửa quan bến đò vì đánh thuế người buôn, cho đấu giá là phải, còn như đầm, chằm, hồ, ao là nơi cư dân nhờ để sinh sống, mà cho đấu giá thì chỉ tay buôn giàu chiếm được, rồi đòi giá đắt để thu lời nhiều, mà dân nghèo không được nhờ ở lợi ấy, thật không phải là chia lợi cho dân. Vậy hạ lệnh cho các địa phương, cứ đầm, chằm, hồ, ao trong hạt có quan hệ đến nguồn sống của dân thì tâu lên ». Rồi theo lời đình thần bàn cho dân sở tại lãnh trưng tất cả là 74 sở (Thừa-thiên 9 sở, Quảng-nam 1, Quảng-trị 5, Quảng-ngãi 2, Bình-định 17, Phú-yên 24, Bình-hòa 12, phủ Hoài-đức Bắc-thành 4).

https://tieulun.hopto.org

Cho người nước Thanh bị nạn là bọn Phó Đại ở Sinh-phù 140 lạng bạc. Sai phó vệ úy vệ Tiền phong tiền là Nguyễn Đắc Súy và Hàn lâm viện thừa chỉ Nguyễn Tri Phương ngồi thuyền lớn Bình-dương đưa về Quảng-đông. Đắc Súy đi đường chết, truy tặng vệ úy và cấp cho gia đình 100 lạng bạc.

Dựng công đường Đê chính ở Bắc-thành (ở cửa nam trong thành).

Sai chưởng cơ Lê Thuận Tĩnh và nguyên thự hiệp trấn Nam-định là Hoàng Quỳnh giúp việc Đê chính Bắc-thành.

Vua bảo bộ Công rằng: « Việc sông bận nhiều, một mình Lê Đại Cương khó làm xong được. Trước sai Nguyễn Văn Khoa làm tham biện, lại là tay mới, nên không phải thêm các viên giỏi việc cùng làm thì sợ được việc này hỏng việc kia. Nay mưa xuân bắt đầu việc đê chính là khẩn yếu, dẫu đã có người chuyên trách, nhưng việc nước thì sao ». Bèn sai bọn Thuận Tĩnh đi. Nhân cho Đại Cương 50 lạng bạc, Thuận Tĩnh và Quỳnh, Khoa đều 40 lạng.

Gia-định được mùa, thành thần tâu báo. Vua phê rằng: « Gia-định đồng ruộng rộng rãi, mầu đất béo tốt, nay nhờ ơn trời được mùa lớn, sau khi mà mừng, lòng càng thêm cẩm. Thành thần cùng các tào phải thể tất ý trẫm, trước hết trọng nguồn sống của dân, đặt kế hoạch mà khuyên bảo hướng dẫn nhân dân, chớ thấy số thóc cũ chất nhiều mà dễ sinh lòng chán. Phải sắm nhiều thuyền ghe, vận chuyển đi đến nơi gạo kém trong các trấn, thì nơi này, nơi khác đều được lợi khắp, khỏi đến nỗi thóc rẻ hại nhà nông. Lại nên nghiêm sức thế nào cho không được bán trộm ra nước ngoài một hạt nào. Nếu cái tệ ấy không trừ được thì không những năm được mùa, dân đã không được hưởng phúc, vi thử có việc biên phòng thì hột gạo không thể có ngay, bọn người khó

https://tieulun.hopto.org

tránh được lỗi. Nên cố gắng, nên nghiêm cẩn ». Bèn hạ lệnh chiếu số gạo sưu đồn điền, cứ 1 hộc nộp theo 2 hộc, mỗi hộc trả tiền 1 quan. Lại bá cáo khắp thuyền buôn trong hạt thành, có muốn tải gạo đến Kinh, quan sẽ tăng giá mua cho.

Trấn thần Nghệ-an tâu rằng tự trước đến nay, chức xã trưởng trong trấn hạt, thường tự dân đặt riêng, không cáo cho quan biết. Khi làm việc nhất nhất chỉ là do cường hào sai khiến. Binh lương bỏ thiếu, phong tục không thuần, vị tất không bởi ở đó. Xin hạ lệnh cho dân đều chọn những người trong số mà thanh liêm cần cán làm lý trưởng, từ phủ huyện đến trấn, cấp bằng và triện định 3 năm một khóa. Ai lười biếng thì trị tội, chăm chỉ thi được khen, như thế sẽ không có tệ vỡ đoán.

Vua bảo bộ Lại rằng: « Làng có lý trưởng, lợi hại trong làng quan hệ ở đó, nếu dùng không được người tốt thì sao có thể không tệ. Vả lại điều lệ đặt lý trưởng ở Bắc-thành trước đã có bàn định nên sao lục gởi cho Nghệ-an và Thanh-hoa để nhất luật làm theo ».

Định lệ xử phân lính trốn ở Bắc-thành. Thành thần tâu rằng: « Số ngạch giản binh ở hạt thành hơn 22.900 người ; các lần bỏ trốn đến hơn 9.500 người, xét nguyên do tệ ấy là có xã dân, lấy cớ dân xiêu giạt chưa về hết không chịu điền. Có hương hào lý trưởng mạo tên để sung điền cho tắc trách. Có trấn, phủ, huyện, tổng, sai dời không hết lực, có quản suất thư lại sách nhiễu nhiều cách, có binh lính không quen khó nhọc, điền vào lại trốn ngay. Xin từ nay, binh lính thiếu ở dân thì trách nhiệm các phủ, huyện tổng lý trưởng, trốn ở đội ngũ thì trách nhiệm ở suất đội, suất thập và thư lại, cứ theo số mà định tội, cho biết khuyên răn ».

Vua sai bộ Binh bàn. Xin từ mồng 1 tháng giêng năm nay về sau phàm lính trốn từ trước, thì sở tại tục

https://tieulun.hopto.org

điền, đến cuối năm còn thiếu, thì cứ số thiếu nhiều ít, mà phân biệt xét xử, lấy đấy làm lệ xét thành tích bắt linh. Các trấn, phủ, huyện thì đều lấy 10 phần làm suất, thiếu 3 phần trở lên, thì phạt 40 roi, mỗi 2 phần lại gia 1 bực, tội đến 80 trượng là cùng. chiếu lệ giáng hay phạt. Từ năm nay về sau, như có trốn thiếu thì chiếu lệ ấy mà làm. Ai có thể trong năm bắt sung đủ thì khen thưởng. Các viên quản suất, trong năm binh lính bỏ trốn mỗi thập trốn đến 3 người, thì suất thập bị phạt 30 roi, cứ mỗi 2 người lại gia một bực ; mỗi đội trốn đến 10 người, thì suất đội bị phạt 30 roi, cứ mỗi 2 người lại gia một bực; mỗi cơ trốn đến 80 người, thì chánh phó quản cơ bị phạt 30 roi, cứ mỗi 40 người, lại gia một bậc, đều tội đến 90 trượng là cùng, suất đội trở lên thì chiếu lệ giáng hay phạt, suất thập thì đánh đòn thực. Đến như linh trốn mà có ra thú, cũng linh mới điền vào lại trốn thì cho giảm tội. Nếu có nhiễu tệ thì trị tội nặng. Vua theo lời bàn.

Viên bị cách là Trần Nhật Vĩnh, trước vì dâm ô, tham nhũng bị dân Gia-định tố cáo đến hơn 30 khoản. Giao cho thành thần tra xét rõ ràng để tâu lên. Đến nay án đệ lên bộ Hình bàn lại, xin chém ngay.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Tội Vĩnh nặng quá pháp luật, xử chết cũng chưa đủ tội. Đáng lý giao về thành mà chém để tạ nhân dân. Nhưng vì đường xa cách trở, hoặc xảy ra việc gì, nên chém ngay ở nơi Đông thị (1), rồi đưa đầu đến Gia-định để bêu. Hữu ty tịch biên nhà hắn được hơn 128.000 quan. Trấn thủ Phiên-an là Phạm Văn Châu, nguyên cai bạ là Nguyễn Bá Uông, thiêm sự quyền nhiếp hiệp trấn là Ngô Đức Chính, đều vì liên can bị cách chức.

---

(1) Đông thị : Chợ Đông ở Kinh đô.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Kỷ sửu, năm Minh-mệnh thứ 10 [1829], mùa xuân, tháng 3, ngày bính thân, tiết Thanh minh.

Vua rước từ giá (1) đến lăng Thiên-thụ, làm lễ yết. Chợt biền binh vây được một con hổ đang nuôi con ở phía trước núi, báo lên. Vua đi xem. Hổ thương con, cứ ở trong rừng nhìn dăm dăm, không ai dám đụng đến. Vua dùng súng bắn hổ, bắn một phát, chết ngay. Các hổ con đều bị bắt cả. Bèn sai rước giá về cung. Thưởng cho biền binh 50 lạng bạc, 600 quan tiền.

Thi Hội, sai thượng thư Hình bộ là Hoàng Kim Xán sung chủ khảo, thự thượng thư Lại bộ là Lê Đăng Doanh sung chức phó chủ khảo, tả tham tri Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân, hữu tham tri Binh bộ là Lê Văn Đức sung tri cống cử. Lấy trúng cách 9 người là Trần Huy Phác, Nguyễn Đăng Huân, Phạm Quỹ, Phạm Thế Trung, Trương Quốc Dụng, Ngô Thế Vinh, Nguyễn Trữ, Phạm Thế Hiển, Bùi Ngọc Quỹ, phó bảng 5 người là Phạm Văn Hợp, Dương Đăng Dung, Phan Văn Nhã, Nguyễn Ngọc Thường, Trần Ngọc Giao, thi hội có phó bảng bắt đầu từ đấy. Làm duyệt tuyển ở Thừa-thiên và các trấn Quảng-nam, Quảng-bình, Quảng-trị, Quảng-ngãi,

---

(1) Từ giá: Xe của mẹ vua.

https://tieulun.hopto.org

sai bọn phó thống chế quản Thần sách là Đoàn Văn Trường, tả tham tri Binh bộ là Bùi Đức Minh, trấn thủ Bình-định là Trương Văn Chinh, thự tả tham tri Hình bộ là Trương Minh Giảng, vệ úy là Nguyễn Lương Huy, thự phủ doãn Thừa-thiên là Đặng Đức Thiệm, vệ úy là Tạ Quang Cự, hữu thị lang Công bộ là Hà Quyền, vệ úy là Nguyễn Khả Bằng, thự hiệp trấn Quảng-nam là Phan Huy Chú, chia đi các nơi.

Rồi bọn tuyển quan ở Quảng-bình là bọn Nguyễn Lương Huy, Đặng Đức Thiệm xét tâu rằng: « Những con các viên trước được chỉ sai, chỉ truyền và công đồng sai phó (1) xin đều cho hoàn tráng.

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Con đẻ của các viên ấy, năm trước chuẩn y lời bàn của đình thần và của bộ cho đem vào hạng quan viên tử, là vì lúc mới dựng nước có gia ân điển, nên chưa nỡ giảm bỏ. Nay đã sửa sang qui chế bình thường, xếp đặt quan chế, phàm ai liệt vào hàng quan thì phải có chiếu sắc làm bằng chứng. Những quan bực ấy thì bằng sắc đã thu tiêu rồi, nếu lại vin vào đấy mà gia ân cho tập ấm thì lâu ngày dấu tích đã mất, chẳng khỏi cái tệ giả mạo. Vậy định lại rằng phàm là con công thần Vọng-các, và hiện có danh sách từ năm Minh-mệnh thứ 9 [1828] trở về trước thì vẫn cho vào hạng quan viên tử; còn các chức quan khác mà không có sắc chiếu, thì con đều không được dự, như thế để thận trọng danh vị và ngăn chặn sự cầu cạnh và dối trá ».

Đến khi tổng danh sách dâng lên, thì đinh số Quảng-nam hơn lên 12 phần, Quảng-ngãi hơn lên 8 phần, tuyển quan và trấn quan đều được nghị thưởng.

---

(1) Chỉ sai : Có chỉ của vua sai.
Chỉ truyền : Có chỉ của vua truyền khẩn.
Công đồng sai phó : Các đình thần công đồng sai phái.

https://tieulun.hopto.org

Cho Phạm Hữu Tâm làm phó quản cơ thự phó vệ úy vệ Lạc dũng.

Tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt tâu rằng sáu phòng thành tào, và trấn Hà-tiên, nha lại ít mà việc thì nhiều, xin trích lính ở các cơ An-huận, Hồi-lương ai biết viết biết tính thì sung bổ vào chức vị nhập lưu thư lại, xóa tên trong sổ lính. Vua nói: « Bọn ấy nguyên là người can phạm không tốt, nếu lại sai họ làm việc đao bút (1) thì chẳng hóa ra dạy vượn trèo cây à! » Không cho.

Thự thượng thư Binh bộ là Nguyễn Khoa Hào chết. Truy tặng thượng thư Binh bộ cho 400 quan tiền 3 cây gấm Tống. Hữu thị lang Binh bộ biện lý Binh tào thành Gia-định là Nguyễn Công Tiệp chết. Tặng tham tri Binh bộ.

Bồi đắp bờ sông ở cửa Văn miếu. Phía trước cửa miếu, gần sát sông, thường bị nước xói lở. Sai thự thống chế Lê Văn Quý và Nguyễn Văn Quế đốc thúc biền binh 4.000 người đổ đất đắp lấp cho theo hình bán nguyệt, xây đá làm bực để ngăn giữ. Lại dựng dải võ ở Văn miếu và nhà Di luân, nhà giảng đường, cùng học xá tả hữu ở Quốc tử giám.

Đổi đúc đĩnh bạc 1 lạng ban đưa cho các địa phương. Vua bảo bộ Hộ: « Đời Gia-long cùng năm đầu Minh-mệnh, đúc bạc công mỗi đĩnh 1 lạng, lần lượt ban hành. Nhưng thể chất hơi dầy, bọn gian xảo thường hay theo đó mà giả mạo. Nay đổi đúc theo thức mới, phân tấc bề dài bề ngang, cho vừa vặn, có thể thông hành lâu dài. Phát cấp cho Gia-định, Bắc-thành mỗi thành 30 đĩnh, Thừa-thiên và các trấn đạo khác

---

(1) Đao bút: Người làm lại đời xưa, có việc gì thì chép vào quyển sách bằng trúc, nếu lầm, lấy dao cắt đi, nên gọi đao bút.

https://tieulun.hopto.org

đều 10 đĩnh, để làm mẫu mà so nghiệm. Còn thức cũ thì thôi không đúc nữa ».

Triệu hữu thị lang Hình bộ, biện lý Hình tào Bắc-thành là Ngô Bá Nhân về Kinh.

Bắt đầu đặt chức tri châu, châu Hướng-hóa đạo Cam-lộ. Lấy tri bạ Quảng-trị lãnh hiệp thủ Cam-lộ là Lê Đăng Khiêm làm chức ấy. Trước châu Hướng-hóa mới đặt, vua muốn đặt tri châu, sai trấn thần chọn người hợp với nơi ấy. Trấn thần cho Đăng Khiêm là người phường Quất-xá đạo Cam-lộ hiểu tình hình người Man, tâu xin điều bổ. Vua y cho. Sai chế cấp cho ấn đồ ký bằng đồng và kiềm bằng gỗ.

Bắt đầu định lễ nhạc nghi thức tế Giao. Lễ bộ bàn tâu cho rằng: « Việc tế tự Giao đàn là việc rất lớn, cho nên các vua đời xưa, nhân trời cao thì thờ trời, nhân đất thấp, thờ đất, ở nơi thấp, sự tôn trọng báo đáp rất mực kinh thành, không cần văn vẻ. Từ Tam đại về sau, tuy tế riêng, tế chung, các đời khác nhau, nhưng cốt yếu là nghiêm túc, đem lòng thành kính đối với thần minh; mà vẫn không ngoài ý nghĩa báo đáp từ gốc, nhớ lại từ đầu. Nước Việt ta đời Trần Lê về trước, ý nghĩa việc tế Giao còn sơ lược nhiều. Kính nghĩ Thế tổ Cao hoàng đế (1) vũ công đã định, pháp chế mở mang, dựng lên đàn Giao để hợp tế Trời Đất, rước đấng Thái tổ (2) phối tự, nghi điển đời thái bình, rực rỡ trên sử sách. Nay hoàng thượng ta rạng thêm mưu mô đời trước, tỏ rõ lòng hiếu của thánh nhân, năm Minh-mệnh thứ 3, rước đấng thế tổ thăng phối, nghi thức thờ tự, nhất thiết theo như phối vị của Thái tổ, cho thỏa sự báo đáp, tỏ lòng tinh thành,

---

(1) Thế tổ Cao hoàng đế : Gia-long.

(2) Thái tổ : Thái tổ Gia dụ hoàng đế, tức Nguyễn Hoàng.

https://tieulun.hopto.org

thật là mối ý đời Thành Chu phối tự Hậu Tắc và Văn vương. Duy từ trước đến nay, các đồ tế tự và điển tế tự, vẫn chưa chép thành sách vở. Đến như các thức ngọc, lụa, các đồ bằng sành bằng bầu, cùng là chuông khánh và hàng múa phải nên bày đủ, khúc nhạc và nghi thức phải nên soạn định, tất phải một phen tham khảo bắt chước đời xưa mà làm, để cho giữ được đại ý của lễ nhạc ».

Lời bàn dâng lên, vua sai đình thần xét lại tâu lên, chuẩn định thi hành.

A. Đồ thờ:

1. Bích ngọc: Chọn lấy trong kho ngọc xanh và ngọc vàng, đều một cục do sở Nội tạo theo thức mài giũa thành khí, cất ở Nội vụ (Theo Chu quan thì ngọc bích sắc xanh để lễ trời, ngọc tông sắc vàng để lễ đất. bích hình tròn, tượng trời, tông hình vuông, tượng đất), hàng năm làm lễ thi bày ra, lễ xong lại cất đi.

2. Nậm chén rượu [tôn tước] từ trước, ở đàn tròn: đài chén vàng 12 cái, nậm vàng 4 cái. Ở đàn vuông, đài chén bạc 24 cái, nậm bạc 8 cái; 12 đài chén vàng đổi dùng quả bầu (theo *Lễ kỵ*, đồ dùng bằng chất sành và quả bầu, là để tượng tính chất của Trời Đất), chén có hai cái trụ chỗ rót và chân đều theo thức cũ làm bằng vàng và vẫn đặt lên bộ đài vàng. 24 chén bạc, thì đổi dùng đồ sứ pháp lam, đều theo thức cũ lót bạc bên trong, và đặt lên đài bạc. 12 chiếc nậm vàng bạc thì cũng y theo thức cũ mà đổi dùng đồ sứ, duy cái đầu mũi của tôn thì làm hình đầu thú, bốn cái nậm ở Viên đàn thì bịt vàng, 8 cái ở Phương đàn thì bịt bạc. Lại các chén và nậm bằng sứ ở vị thờ Trời thì dùng sắc xanh, ở vị thờ Đất thì dùng sắc vàng, ở phối vị tả hữu và các vị

https://tieulun.hopto.org

tòng tự tả nhất, hữu nhất, tả nhị, tả tam, tả tứ, tất cả 5 án đều sắc xanh ; hữu nhị, hữu tam, hữu tứ tất cả 3 án đều sắc vàng. Các đồ thờ chế trước như thìa bằng vàng bạc, bát nước bằng sứ thì cứ bày đặt như cũ. Lại chế thêm đồ sứ ở Viên đàn nậm to bằng sứ, (theo Chu quan thì thái tôn là nậm đời thái cổ bằng sành), thứ xanh 3 chiếc, thứ vàng 1 chiếc, đựng nước lã, bày mà không rót.

3. Đăng (1) và hình (2) mỗi thứ 12 cái đều bằng sứ. Ở Viên đàn 4 cái đăng, xanh 3, vàng 1, ở Phương đàn 8 cái đăng, xanh 5, vàng 3, 12 cái hình, xanh vàng đều 6 cái.

4. Quĩ và phủ (3) mỗi thứ 12 cái bằng sứ, phủ hình vuông, quĩ hình tròn.

5. Biên (4) và đậu (5), chính vị phối vị 4 án mỗi án đều 12 cái; vị tòng tự tả nhất, hữu nhất 2 án, mỗi án đều 10 cái; tả nhị, tả tam, tả tứ, hữu nhị, hữu tam hữu tứ 6 án mỗi án đều 8 cái. Đều là biên thì dùng tre, đậu thì dùng đồ sứ, biên thì đựng bánh trái.

6. Đẳng, bàn, đậu thì đựng dưa muối, y theo lệ trước mà bày, duy các án thì ngoài cái bàn thứ ba, lại đặt cái bàn thứ 4 để bày các thứ đăng, hình, phủ, quĩ và mâm xôi.

Lại trước cái đẳng chấp sự ở hai bên tả hữu chính vị, làm thêm 2 cái đẳng gỗ để đỏ bày lụa. Phối vị tả hữu trước dùng tán tròn sắc vàng, quần bàn sắc đỏ, nay đều theo sắc trời đổi dùng mầu xanh. Bàn âm phước, cùng hương án trong ngoài và cái đẳng chấp sự tán tròn và

---

(1) Đăng : đồ thờ bằng sành để đựng thức ăn, có nắp và chân cao.

(2) Hình : Đồ thờ, tức thố đựng rau đựng canh.

(3) Quĩ và phủ : Đồ thờ, dùng để đựng ngũ cốc, có nắp.

(4) Biên : Đồ thờ, như mâm bồng đựng quả phẩm đan bằng tre.

(5) Đậu : Đồ thờ để đựng thịt, có nắp.

https://tieulun.hopto.org

quần bàn trước dùng các màu vàng, đỏ cũng đổi dùng màu xanh. Các án tòng vị, và dẫng chấp sự, tán tròn và quần bàn trước dùng sắc đỏ, chiếu đàn tế Trời thì dùng sắc xanh, đàn tế Đất thì dùng sắc vàng.

B. Lễ phẩm:

1. Lụa thờ, chia làm ba hạng, hạng nhất dài 9 thước; hạng nhì 7 thước; hạng ba 5 thước.

Vị thờ Trời, dùng lụa màu xanh. 12 mảnh, vị thờ Đất dùng lụa màu vàng một mảnh, các phối vị tả hữu, lụa màu trắng đều 1 mảnh, đều dùng lụa hạng nhất, các vị tòng tự: vị Đại minh, lụa màu đỏ 1 mảnh, vị Dạ minh, lụa màu trắng 1 mảnh đều dùng lụa hạng nhì, vị Chu thiên tinh tú, lụa 11 mảnh màu xanh, đỏ, vàng, đen đều 1 mảnh và màu trắng 7 mảnh, vị Vân Vũ Phong Lôi, lụa 4 mảnh màu xanh, trắng, đen, vàng đều 1 mảnh; vị Thái tuế Nguyệt tướng: lụa màu trắng 13 mảnh, vị Sơn, Hải, Giang, Trạch, lụa màu trắng 4 mảnh, lại vị Sơn thần ở các núi Triệu-tường, Khải-vận, Hưng-nghiệp, Thiên-thụ, đều lụa màu trắng một mảnh, vị thần Khâu, Lăng, Phần, Diễn, lụa màu trắng 4 mảnh, vị Thiên hạ thần kỳ, lụa màu trắng một mảnh đều dùng lụa hạng ba. Đựng vào hộp đan, mỗi án 1 hộp.

Ở chính vị thì gọi là « Giao tự chế bạch », ở phối vị gọi là « Phụng tiên chế bạch », ở tòng vị gọi là « Trị thần chế bạch » đều viết bằng mực ở đầu tấm lụa.

2. Tam sinh, theo lệ cũ chăn nuôi 3 tháng, cấp thêm 18 cái lọng đỏ, thừng gai đỏ 18 sợi, bắt dân phu Thừa-thiên thường ngày đem trâu, dê ra tắm rửa. Trước một ngày sai hoàng tử tước công mặc triều phục đốc đồng quan Lễ bộ và quan phủ Thừa-thiên đến sở Thần trù xem xét, đến lúc làm thịt lấy nước luộc lòng trâu làm thái canh đựng vào cái đăng; dùng lòng và thịt dê, lợn mỗi thứ 6 miếng làm hòa canh, đựng vào cái hình.

https://tieulun.hopto.org

3. Xôi. Ở trên đàn 4 án, 20 mâm xôi, gạo nếp 60 thưng. phủ 12 cái, gạo nếp 6 thưng, quĩ 12 cái, gạo tẻ 4 thưng đều dùng gạo tịch điền. Ở Phương đàn 8 án, 40 mâm xôi, gạo nếp 120 thưng, dùng gạo Bắc-thành.

4. Quả phẩm. Do ty Lý thiện chọn mua, thứ tươi tốt dựng vào biên và đậu.

5. Đèn đuốc. Theo y lệ cũ.

C. Âm nhạc :

1. Bài nhạc. Từ khi đốt củi, đến lúc đốt văn tế, tất cả 9 lần tấu nhạc: đốt củi thì tấu bài « Hiển thành », đốt hương thì tấu bài « Cảnh thành », nghinh thần thì tấu bài «An thành », dâng ngọc lụa thì tấu bài « Gia thành », tuần rượu đầu thì tấu bài « Mỹ thành », tuần thứ nhì thì tấu bài « Thuỵ thành », tuần sau cùng thì tấu bài « Vĩnh-thành », tiễn thần thì tấu bài « Tuỵ thành », đốt văn tế thì tấu bài « Hựu thành ». Vua về cung thì tấu « Khánh thành ».

2. Đồ nhạc. Chuông lớn khánh lớn đều một cái; chuông nhỏ khánh nhỏ đều 12 cái, chuông dùng đồng, khánh dùng đá ; chuông lớn, khánh lớn mỗi án treo một giá, chuông nhỏ cùng treo một giá, khánh nhỏ cùng treo một giá. Chuông lớn khánh lớn bày dưới hàng chuông trống lớn ; chuông nhỏ khánh nhỏ bày hàng dưới nữa, rồi đến trống kèn đại nhạc. Sáu người thự Hòa-thanh mặc dù áo mũ sung giữ việc đánh chuông, đánh khánh. Làm lễ thì theo nghi chú cũ, khởi chuông trống là một tiết riêng. Rồi đến khi tấu nhạc, mỗi bản nhạc, thì bắt đầu đánh ba tiếng chuông lớn, cử nhạc rồi, thì lấy chuông nhỏ khánh nhỏ hòa với đàn sáo, cuối cùng đánh 3 tiếng lớn. Các tiết dẫn lên, dẫn xuống, vẫn dùng đại nhạc.

3. Múa nhạc. Thự Thanh bình sung làm vũ sư : văn võ đều 2 người, vũ sinh văn võ 64 người, văn múa thì vũ

https://tieulun.hopto.org

sư 2 người cầm cờ tiết, vũ sinh 64 người, bên tả cầm ống sáo, bên hữu cầm cờ vũ; võ múa thi vũ sư 2 người cầm cờ tinh, vũ sinh 64 người, bên tả cầm mộc bên hữu cầm búa; đều áo mũ sẵn sàng chia đứng về phía nam cấp thứ ba, đông tây cùng hướng lại nhau. Tuần rượu lễ đầu, người giữ chuông đánh 3 tiếng chuông lớn, âm nhạc cử lên; vũ sư ở đông tây, đều dơ cờ tinh lên dẫn vũ sinh tới trên thềm, chia ra tả hữu đứng sau hàng ca công, đều ngảnh mặt về phía bắc, dàn làm 8 hàng, đều theo hàng múa mộc và búa. Ca công tấu bản nhạc xong thì người giữ khánh đánh 3 tiếng khánh lớn, vũ sư dẫn vũ sinh lui về chỗ cũ. Tuần rượu lễ thứ nhì, vũ sư ở đông tây đều dơ cờ tiết lên dẫn vũ sinh tới hàng, múa ống sáo và cờ vũ, tiết thứ cũng như tuần rượu đầu. Tuần rượu sau cùng, cũng múa như tuần thứ nhì, rồi đều lui đứng chỗ cũ.

TVSACH.COM.VN

D. Nghi chú :

Hàng năm mồng 9 tháng giêng, Khâm thiên giám dự chọn 3 ngày tốt vào trung tuần tháng 2 dâng trình ngày được khuyên đỏ là quẻ thứ nhất; chấm đỏ là quẻ thứ nhì, không được khuyên chấm là quẻ thứ ba. Ngày 11 quan khấm mạng bói ngày tế Giao, bắt đầu gieo keo quẻ thứ nhất, nếu chưa được tốt thì gieo lại quẻ thứ hai, nếu lại chưa được tốt thì mới gieo đến quẻ thứ ba. Nếu 3 quẻ đều không tốt thì dùng ngày quẻ thứ nhất.

Đến ngày hành lễ, nhạc tấu 9 bài. Khi ngự giá về cung thì phái thêm đội Thanh-bình thự 8 người ca công, cùng 8 người nhạc công thự Thanh-bình, chia làm hai ban đông tây dẫn đi trước, ca, nhạc đều tấu. Còn các tiết khác thì cũng như nghi thức cũ).

Đắp đê vệ nông ở hai xã Vĩnh-xương và Thủ-lễ hạt Thừa-thiên (2 xã Vĩnh-xương thuộc huyện Hương-trà,

https://tieulun.hopto.org

Thủ-lễ thuộc huyện Quảng-điền), tha dao dịch cho binh dân sở tại để cố gắng mà làm.

Quan Bắc-thành tâu rằng: «Các viên dịch thuộc thành có chức Văn hàn ở Tiền quân và người làm sổ sách ở thương khố danh sắc phức tạp, xin bãi cả cho về dân». Vua nghe theo.

Thự vệ úy vệ Hữu nhất quân Vũ-lâm là Trần Văn Tứ, tuổi ngoài 70, xin về hưu. Vua cho là sức còn khỏe, không cho về.

Bắt đầu đặt thủ Binh-xuyên ở Hà-tiên. Lấy ân kỵ úy là Nguyễn Văn Hội làm thủ ngự. Nguyên trước quản thủ Long-xuyên là Lê Văn Hợp bị ốm, thành thần xin cho Hội thay.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Từ trước đặt chức quản thủ là do việc tòng quyền, so với quan chế mới định thì không có chức hàm ấy. Huống chi Long-xuyên đã có tri huyện và huyện thừa, chính sự, cái gì cũng thuộc vào cả, còn phải có đặt quan thủ làm gì. Nên hạ lệnh cho thành thần trù nghĩ mà tâu lên ». Thành thần tâu rằng: « Long-xuyên cách xa Hà-tiên có kho thóc công chứa chất ở đấy, đất ấy thực là quan trọng, xin đặt thêm thủ sở, định lại quan danh cho có thể chuyên trách việc tuần phòng». Bèn có mệnh lệnh ấy. Lại sai đổi chức án thủ 2 tấn Lũng-điền và Ngàn-phố ở Nghệ-an, làm chức thủ ngự, đổi chức quản thủ ấm tuần ở Quảng-bình làm chức thủ ngự tấn Quảng-tuần cho hợp với quan chế.

Cấp lương tháng cho thư lại 6 cơ Tĩnh-man ở Quảng-ngãi, 6 cơ có 1 cháuh cửu phẩm thư lại, 36 đội, mỗi đội có một tùng cửu phẩm thư lại, hàng tháng, mỗi người tiền 1 quan, gạo một phương.

Hai châu Vân-đồn và Vạn-ninh thuộc Quảng-yên gạo kém, dân có sắc đói. Vua du cho đem bán thóc ở kho 3.000 hộc, giảm giá thóc định mỗi hộc 4 đồng cân bạc.

https://tieulun.hopto.org

Quan Bắc-thành cho là 2 châu ấy không có bạc trung bình, tư về bộ tâu lên. Vua nói: « Muốn cứu nguy cho dân mà lại đòi lấy cái dân không có, có phải là ý thương xót của trẫm đâu! » Sai lấy bạc địa phương định giá mà bán thóc cho dân. Hơn tháng, sắc hỏi tình trạng gần đây của dân. Thành thần tâu: « Sáu châu huyện ở Quảng-yên phần nhiều là rừng biển, ruộng lúa không có mấy, nhân dân chỉ nhờ buôn bán để sống, mà Vân-đồn, Vạn-ninh thì bốn bề đều là biển, lại không như các châu huyện khác gần với đường bộ, nếu việc buôn bán hơi bị ngăn trở một chút thì dẫu được mùa cũng không khỏi gieo neo. Gần đấy vì thuyền đánh cá người Thanh làm trở ngại, giá gạo vọt cao. Từ khi nhờ ơn phát bán số thóc kho, dân đã đều được khởi sắc. Song nghĩ ơn trời không dám xin luôn, chỉ sợ lương thực của dân khó tiếp tế được ». Sớ vào, vua phê bảo: « Vùng biển yên lặng, ai cấm buôn bán mà lại nói như thế, có ngụ ý gì chăng ».

Lấy quản cơ cơ Hậu Kiên tả quân là Nguyễn Văn Tạo làm phó thống Thập cơ Kiên Nhuệ thuộc tả quân.

Khởi phục Hoàng Kim Hoán làm hiệp thủ đạo Cam-lộ.

Nước Thủy-xá, sai sứ đến thông khoản. Trước là năm Minh-mệnh thứ 2, quốc trưởng Ma Ất sai sứ tới thành Phước-sơn trấn Phú-yên, xin cống. Ma Ất chết, việc không thành. Năm thứ 4 em là Ma Mỗ lên thay, lại sai sứ xin cống. Rồi Ma Mỗ chết, việc lại không thành. Em Ma Mỗ là Ma Lam nối, từng muốn cầu thông hiếu, mà không có người sai đi sứ được. Đến bấy giờ, vua thấy nước ấy đã lâu không đến cống, sai trấn thần ủy người dò thăm tình trạng, và ghi rõ bờ cõi, núi sông chính sự, phong tục để dâng lên. Rồi phái bọn đội trưởng thuộc trấn là Nguyễn Văn Quyền đi tự Phước-sơn, qua 6 ngày đến nước ấy.

https://tieulun.hopto.org

Ma Lam thấy Quyền đến rất mừng, và trình bày tình trạng, bèn sai thuộc hạ là bọn Ma Diên, Ma Xuân đem sản vật địa phương (1 cái ngà voi), theo Quyền đến xin thông chức cống. Trấn thần tâu lên. Vua sai thưởng cấp bạc lụa và quần áo (thưởng cho quốc trưởng nhiều màu hồng màu lam đều 1 tấm, sa Nam 20 tấm, cho Ma Diên, Ma Xuân khăn nhiều màu bảo lam, áo sa, quần triều đều 1, bạc đều 10 lạng). Ban yến để úy lạo rồi cho về.

Lại sai hỏi sứ giả rằng: « Thủy-xá, Hỏa-xá vốn là một nước hay hai nước »? Sứ giả đáp rằng nước mình là Hỏa-xá, quốc trưởng xưng là Hỏa-vương, không từng nghe có Thủy-xá, tên Thủy-xá là tự sứ trước phiên dịch lầm. Từ đấy nước ấy đến cống, xưng là Hỏa-xá.

(Giới hạn Hỏa-xá: đông giáp thuộc man Phú-yên, tây giáp nước Lèo, nam giáp thuộc man Bình-hòa, bắc giáp thuộc man Bình-định; nước ấy không biết văn tự, có truyền báo chỉ lấy móc câu bằng thau chuyền đệ làm tin. Thuế lệ thì hoặc nộp vải hoặc nộp dao, không có định ngạch. Chỗ ở không có thành quách, voi ngựa cũng ít. Ở giữa có một cái nhà sàn, quốc trưởng ngồi giường bằng tre, mặc áo màu vàng thêu dầy hoa, đội khăn nhiều màu xanh, mặc quần vải trắng; bên tả hai cái nhà sàn, chứa thóc, gạo, bông, sợi, bên hữu một cái nhà sàn thờ cúng thần kỳ. Khi quốc trưởng ở thường, sai khiến làm việc, chỉ dùng người thân, không có binh giáp; khi nước có việc thì họp dân làm binh, mang dao, vác nỏ, không việc thì giải tán về ruộng làng. Trị nước không có pháp luật hình phạt. Phàm thuộc man trái lệnh thì quốc trưởng trù ếm cho dịch lệ và hỏa tai rất ứng nghiệm, cho nên dân man sợ như thần, dân có thịt rượu dâng quốc trưởng thì đánh chiêng đánh trống, tay múa, chân nhảy làm lễ thờ vua. Phong tục tin ma quỷ, có đau ốm thì chỉ biết cầu đảo mà thôi. Tính quen nắng,

https://tieulun.hopto.org

giới bần nỏ, dân cư nhiều mà gạo thì ít, khai khẩn núi rừng, chỉ trồng khoai ngô, bông sợi, dưa bí để đổi chác cho người buôn).

Trấn thần Thanh-hoa tâu rằng: «Nguyên miếu và Hành cung ở trấn, hàng năm các tiết Chính đán, Đoan dương mồng một, ngày rằm và các lễ tiết khác, thì binh đội Uy chấn thuộc trấn đeo gươm đứng hầu ở hai ban tả hữu, quân dung cần phải chỉnh đốn, xin chi tiền kho để sắm sửa mũ chiến màu đen 20 cái, áo bằng vũ đoạn (nỉ) màu quan lục 20 cái, giáp quần 20 cái, và hia, tất, từ sau khi gặp các lễ tiết ấy thì giao đội binh ấy mang mặc.

Vua theo lời xin lại cấp tiền lương tháng cho binh 4 đội Uy chấn (Lệ trước mỗi tháng chỉ cấp gạo 1 phương, nay cấp thêm 1 quan tiền).

Xiêm-la sai sứ là Sá-a-nô Lạc-phu-thôn đến tạ việc giao hiếu. Khi sứ đến Gia-định, thành thần đem bản thảo quốc thư phi đệ tâu trước. Vua bảo bầy tôi rằng: «Khi trước triều đình sai sứ sang Xiêm, chính vì việc khu xử nước Vạn-tượng và việc hỏi rõ chuyện dung túng tướng biên vượt địa giới làm càn. Nay sứ đến trong thư trình bày đều che lỗi, chỉ dùng lời nhún lẽ khuất để vui lòng ta thôi, nhưng họ đã dựa đó để thông hiếu, nếu ta nghiêm cự thời là đối với người không được rộng rãi». Bèn dụ thành thần phái người đưa sứ giả đến Kinh. Khi sứ đến, sai Lễ bộ đem việc trước hỏi vặn; sứ giả chỉ dùng lời nhún để đáp. Đến lúc về, vua cho yết kiến và yên ủi, phủ dụ, nhân yêu cầu ba việc là: «A Nỗ nay đã bị bắt, chính nên chọn người giỏi để giữ nước, tuy là nước nhỏ, cũng có đất đai nhân dân, há có thể bỏ không đặt quân trưởng. Nên kịp tính liệu đi. Ấy là một việc. Chung-vi-sây Xú-pha Họa-di trước đã thiện tiện giết người hành nhân ở Nghệ-an, việc làm bội nghịch. Nên hỏi rõ nguyên

https://tieulun.hopto.org

ủy, sai người giải giao để nước ta trị tội, khiến cho quan dân hai nước đều biết rằng gây bậy chuyện ở biên giới là không thể tha thứ, như thế thì sau này mới biết răn mà giữ vô sự. Ấy là hai việc. Mùa đông năm ngoái, thiên tướng nước Xiêm là Sũng-sam-giả thiện tiện đến quấy nhiễu thổ ty Cam-lộ, tội tuy nhỏ, cũng phải trừng trị, để dứt mối thù hằn, ấy là ba việc. Ngươi về nói với phật vương, như muốn tình nghĩa láng giềng được lâu dài thì ba việc ấy nên kíp liệu làm sớm đi. Ta sở dĩ sai sứ thần bày tỏ cặn kẽ là vì nghĩ đến giao tình bạn đã ba bốn đời, và mong cho vua nước ngươi tỉnh ngộ thôi. Nếu cứ hồi hộ như thế thì sợ khó giữ trọn hòa hiếu. Đến lúc ấy chớ có bảo là ta đối với nước láng giềng không tử tế ».

Lại nói : « Trẫm xem thế nước Xiêm chưa được bền vững mười phần, nên vẫn lo hộ. Vậy gởi lời nhắn bảo phật vương nên phòng bị thật buộc (1) trước khi mưa để cho phúc nước được lâu dài. Ấy là lời nói ân cần của trẫm, chớ bỏ qua ». Sứ giả lạy tạ.

Xây các lầu cửa Chính-nam, Đông-nam, Chính-tây, Tây-nam, Quảng-đức, Thể-nguyên ở Kinh thành, đổi cửa Thể môn gọi là cửa Thể nhân.

Cho Nguyễn Kim Bảng làm thượng thư Công bộ. Sai thự trung quân Tống Phước Lương kiêm quản Tào chính, phó tướng Nguyễn Văn Xuân kiêm quản Thương bạc. Xuân dâng biểu xin từ. Vua dụ rằng : « Ngươi liền năm coi việc biên giới, nhiều công khó nhọc, nên sai kiêm quản nha ấy, đó là triều đình thù lao, thưởng công để khuyến khích tôi con. Vả lại việc Thương bạc có đủ nhân viên làm việc, ngươi tuy tuổi già, vẫn nên trong

(1) Thật buộc trước khi mưa : *Kinh Thi* có câu : « Đãi thiên chi vị âm vũ, trù mâu hộ dũ », nghĩa là : « Trước khi trời mưa, ợp nhà, sửa cửa ».

https://tieulun.hopto.org

sạch công bằng mà chủ trương khiến chúng không được sinh tệ là được rồi. Nếu có lỗi nhỏ, trẫm cũng không trách, chớ từ ».

Đặt Ấn phòng ở Gia-định thành và Bắc-thành, Lại bộ tâu bàn rằng: « Ấn triện ở Gia-định, Bắc-thành, trước do tổng trấn chuyên giữ. Vả lại chương sớ sổ sách hai thành, công việc bề bộn, tới kỳ mới sai người đem dùng thì sợ quan tổng trấn trông coi không xiết, khỏi tệ sao được. Phải nên định lập chương trình, cho có chuyên trách. Xin đặt ấn phòng hai thành, dùng lang trung hoặc viên ngoại lang, chủ sự 1, 2 người sung bổ. Phàm có sớ sách từ trát ở thành, thì phải nhân xem bản thảo có tự tích của đại viên thành tào (tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt có tật ở cánh tay, cho khắc chữ ký mà đóng) mà đóng ấn triện, hàng tháng, lập sổ đăng ký để tra cứu. Nếu không phải là việc công mà quan trên tư túi cho chữ ký ép sai đóng ấn triện, thì cho làm tờ tâu bày. Bảng vì tình riêng mà ẩn giấu và thiện tiện dùng trộm thì có tội. Lại xin hạ lệnh cho Gia-định chọn lấy ở lại phòng hoặc các tào một viên bát phẩm thư lại, 1 viên cửu phẩm thư lại, 5 viên vị nhập lưu, Bắc-thành chọn lấy ở Thừa-biện ty 1 viên bát phẩm thư lại, 4 viên vị nhập lưu, lấy ở lại phòng 1 viên cửu phẩm thư lại, 6 viên vị nhập lưu, phái theo viên Ấn phòng làm việc ».

Vua nghe theo. Lấy viên ngoại lang Lễ bộ là Đặng Văn Thống sung Ấn phòng Bắc-thành, tư vụ Lại bộ là Bùi Tăng Huy làm chủ sự thự viên ngoại lang, sung Ấn phòng thành Gia-định.

Đắp thành Vĩnh-ninh đạo Cam-lộ trấn Quảng-trị. (Thành ở 2 phường Yên-mỹ, Tân-yên xã Cam-lộ, bốn mặt thành dài suốt 138 trượng 4 thước, cao 6 thước 5 tấc).

https://tieulun.hopto.org

Vua thấy binh ở trấn đạo ít, phái thêm binh ở Kinh 500 người, sai thống chế Phạm Văn Điển đi coi công việc. Trên thành đắp 4 đài, chở súng gang và súng đồng quả sơn ở kho Kinh mỗi thứ 8 cỗ, đặt ở đó, trong thành thì xây kỳ đài, dựng kho thuốc súng và các nhà trại của quan và quân. Vài tháng công việc xong, thưởng sa, đoạn và tiền cho từ đồng lý trở xuống, theo thứ bực.

Hưng-miếu và Thế-miếu sửa chữa xong chọn ngày tốt, làm lễ an thánh vị. Khâm thiên giám chọn ngày sai, vua xuống dụ nghiêm trách, xử tội giáng phạt. Rồi giáng Lê Tiến Tường không được kiêm quản, cho Lê Đăng Doanh thay.

Thanh-hoa có giặc biển. Kinh phái vệ úy Trung thủy là Trần Văn Lễ, vệ úy Hậu thủy là Trương Văn Tin, đem binh thuyền đi tìm bắt. Vừa đến núi Song ngư ở Nghệ-an thì gặp 2 thuyền giặc, một cái chạy về phía đông, một cái thì chống cự. Bọn Lễ đốc binh xông đánh, bắt sống được 3 tên, chém được 6 đầu, còn thì nhảy xuống biển chết. Bắt được thuyền và khí giới. Việc tâu lên. Vua khen. Thưởng bọn Lễ quân công và kỷ lục đều 1 thứ, cho biền binh 300 quan tiền. Giết kẻ phạm bị bắt là Lưu Á-bát, Dư Quốc-nhất, Lý Á-tam, đem bêu đầu trong 3 ngày ở các tấn sở từ Nghệ-an trở ra Bắc đến Quảng-yên.

Đắp 2 pháo đài ở Biện-sơn thuộc trấn Thanh-hoa, đài to gọi là pháo đài Biện-sơn (ở phường Tứ-chính), đài nhỏ gọi là pháo đài Tĩnh-hải (ở núi Lộc-dữ), đều dựng cột cờ và làm nhà quân. Ở pháo đài lớn, dựng thêm kho thuốc súng. Sai chở ở Kinh ra 4 cỗ đại bác, 8 cỗ đồng bác quả sơn (mỗi cỗ 200 viên đạn) chia để ở đấy. Lấy quản cơ Đặng Văn Thành lãnh chức thành thủ úy pháo đài Biện-sơn, kiêm quản pháo đài Tĩnh-hải và kiêm chức tấn thủ Biện-sơn.

https://tieulun.hopto.org

Vận tải vào Kinh thứ tiền mới đúc ở Bắc-thành, tiền đồng lớn 1 đồng cân là 46.500 quan, tiền kẽm 6 phân là 55.000 quan.

Chín châu dạo Cam-lộ vào cống và dâng phương vật tạ ơn (9 thớt voi đực). Thổ tri châu 9 châu năm ngoái được ban sắc mệnh, cho nên nhân kỳ cống đến tạ. Sai trước thưởng cho 3 người thổ tri châu Mường-vang, Ba-lan, Làng-thin, hiện đi đó mũ áo thường triều từng thất phẩm. Đến khi triều kiến, nghi tiết lúc tiến lúc đứng như đã tập quen. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Chín châu thần thuộc triều đình đã lâu. Năm ngoái biên cảnh có việc, mới nghe hịch triệu thì hưởng ứng ngay. Trẫm thấy lòng thành cảm kích nên chuẩn cho kỳ cống năm nay tới Kinh để thưởng cho. Vả lại họ ở nơi xa lánh, tự trước đến nay, chưa từng tập quen lễ độ, nay mới mặc phẩm phục mà có thể đến lạy ở điện đình không sai nghi thức, thực là do lòng thành khẩn hướng theo phong hóa, trẫm rất khen. Nên cho thêm 3 người thổ tri châu, 6 người đại hành, 17 người thổ lại mục, áo sa đều 1 cặp, 10 người đầu mục, áo sa đều 1 cái, để cho đều biết quen mặc áo mũ mà dần tiến đến thanh giáo mãi mãi.

Lại cho họ các thổ tri châu:

(Thổ tri châu Mường-vang là Kiềm cho họ Lâm, thổ tri châu Na-bon là Xiết cho họ Thạch, thổ tri châu Thượng-kế là Phủ cho họ Khâu, thổ tri châu Tá-bang là Chiêu cho họ Lĩnh, thổ tri châu Xương-thịnh là Khả cho họ Sơn, thổ tri châu Tầm-bồn là Nội cho họ Hướng, thổ tri châu Ba-lan là Ngân cho họ Đồng, thổ tri châu Mường-bổng là Huân cho họ Cốc, thổ tri châu Làng-thin là Đôn cho họ Thiết).

Vua dụ rằng: « Chín châu nguyên thuộc bản đồ nước ta, đời đời tiến cống. Năm trước cấp cho sắc mệnh, đó là những châu đã được thấm nhuần thanh giáo rồi. Từ trước đến nay, tục man nối theo nhau chỉ kể thế thứ,

https://tieulun.hopto.org

chẳng biết họ tự đâu ra. Phàm giáo hóa của vương giả không phân biệt loài nào, nếu để có tên mà không họ thì có phải là ý xem dân như một của trăm đâu! Vậy đều cho họ, viết lại sắc mệnh cấp cho, để đời đời noi theo cho được họ hàng thân nhau, luân thường gin giữ mà đều theo đạo lớn ».

Quan Bắc-thành là Phan Văn Thúy theo dụ sát hạch viên dịch các tào, chia hạng, làm danh sách tâu lên. Cho là bọn ấy từ trước không khỏi cái tinh tệ bè đảng, tham tang. Nhưng gần nay ngày thường ủy phái việc công, liêm hay tham, chưa thể khám phá được. Xin hãy cứ theo lý lịch sự trạng, và gọi đến công đường để sát hạch về thư toán, luật lệ, từ trát, xem trong ấy người nào làm việc xuất sắc là hạng ưu, hơi chăm chỉ là hạng bình, giả yếu, mà làm việc tầm thường là hạng thứ, chữ viết không ngay, phép tính không hiểu, từ trát, luật văn nhiều chỗ không thông hoạt cũng là đã bị xử tội trượng hay bị khiển trách, mà lại nhác nhơn thì vào hạng liệt.

Vua bảo Lại bộ rằng: « Thúy ở thành chưa lâu ngày, không thể khám phá được tệ trước, cũng có thể nói được; song xét người mà chỉ cứ thư toán, từ trát, thì sao đủ làm cân nhắc được. Huống chi xếp làm hạng ưu mà không có thực trạng, nếu viện lệ thăng bổ thì sẽ quá lạm, mà so với hạng bình thì lại không lấy gì để khuyến khích lòng người. Vậy hạng ưu thì giao bộ bàn xét, hạng bình thì cứ cung chức như cũ, hạng thứ, có cấp thì giáng một cấp, vị nhập lưu thì đình lương 1 năm, đều vẫn lưu làm việc, hạng liệt thì bãi ».

Thúy lại tâu rằng: « Bè đảng tất trước thì cha con, anh em, rồi sau đến người khác. Nay xét thư lại ở thành, một tỳ phòng mà có cha con, có anh em ruột, có anh em họ, tuy tình trạng chưa rõ rệt, nhưng người này người kia hùa nhau, thế tất cũng có. Xin hễ ai hèn

https://tieulun.hopto.org

kém thì bãi đi, ai nhanh nhẹn làm việc được thì đổi lẫn cho nhau, như thế thì nếu có vết xấu, tất có thể phát giác như thế thì việc lại trị, có thể mong được nghiêm chỉnh trong sạch ». Vua cho là phải.

Chuẩn định chức quyền sai đội trưởng ở Thừa-thiên và từ Quang-bình trở vào Nam (Lệ trước chức đội trưởng phủ binh và trấn binh đều do quản hạt quyền sai) bắt đầu từ năm nay, hễ thập binh không khuyết thì do quan phủ, quan trấn tâu cử lên để cấp bằng thi sai, 3 năm không có lỗi thì tâu xin thực thụ. Ghi làm lệ.

Bắt đầu đặt huyện Kim-sơn, lệ vào phủ Yên-khánh Ninh-bình. Lãnh binh điền sứ là Nguyễn Công Trứ, ở phía ngoài đê Hồng-lĩnh đo được số ruộng hoang là 14.620 mẫu, chia cấp cho dân nghèo hơn 1.260 người. Lập thành 3 tổng, 22 ấp, 24 trại và 4 giáp chia làm 5 tổng, tâu xin đặt riêng một huyện gọi là Kim-sơn, chọn người hợp với địa phương làm tri huyện để phủ dụ khuyên bảo. Nhà ở, lương tháng, trâu cày và điền khí của dân thì do quan cấp cũng như lệ huyện Tiền-hải. Ruộng thực canh và ruộng khẩn thành điền thì bắt đầu từ năm nay đánh thuế ; ruộng lưu hoang thì năm Minh-mệnh thứ 13, bắt đầu thu thuế.

Vua cho là được. Bèn sai chọn đặt tri huyện, chế ấn triện cấp cho, dựng huyện lỵ ở làng Quy-hậu, mộ lập lại và lệ đủ số (Để lại 2 người, thông lại 8, thuộc lệ 50), hàng năm cấp tiền công nhu 50 quan.

Công Trứ lại dâng sớ nói : «Những làng ấp mới lập của các huyện Tiền-hải Kim-sơn đều là nhóm họp dân phiêu lưu chưa có liên hệ với nhau. Xin định quy ước khiến họ biết sự kiềm thúc, lâu sẽ thành quen :

1. Đặt trường học.

Mỗi ấp, mỗi làng đều dựng nhà học, đón một thầy học, làng thì lấy ruộng 10 mẫu, ấp thì 8 mẫu làm học điền, miễn đánh thuế. Ruộng học điền ấy, phải góp sức

https://tieulun.hopto.org

cùng làm, đầy năm thu hoạch, lưu làm học bổng. Người đến 8 tuổi thì cho vào trường học, dạy cho các việc quét rửa, ứng đối, tới lui, các phép hiếu, trung, tín, kính, nhường, rồi sau mới dạy văn hữu. Đến khi 16 tuổi đã hơi thành tựu thì theo thứ tự mà cho lên trường huyện, phủ, trấn. Nếu học không được thì cho đổi nghề khác. Đến như trại giáp thì một trại lấy 5 mẫu, giáp lấy 3 mẫu mà phụ vào ấp hay làng.

2. *Đặt xã thương* : Ấp và làng đều đặt xã thương (1) chọn người tin cẩn để giữ, phàm ruộng khai khẩn thành điền, 3 năm về trước còn được miễn thuế, thì mỗi mẫu lấy 30 uyển thóc, đến sau đã thu thuế thì mỗi mẫu lấy 20 uyển ; nộp vào kho. Khi thóc kém thì bán ra, khi hơn thì đong vào. Gặp thủy hạn bất thường thì chiếu khẩu phần mà cấp cho ; năm được mùa thì lại thu chứa y số.

3. *Siêng dụy bảo* : Ấp làng đều có ấp trưởng, lý trưởng. Lại lấy 25 nhà làm một tư có tư trưởng, làng đặt thêm 2 tư trưởng, ấp đặt thêm 1 tư trưởng, do quan địa phương cấp bằng, theo các ấp trưởng lý trưởng mà trông nom dân. Trong hạt mình cai quản, như có kẻ bất hiếu, bất đễ, bất thuận, bất kính cùng là du thủ du thực, giao kết với côn đồ thì phải nghiêm ngặt răn cấm ; vi còn quen giữ nết xấu, thì phải trình với hữu ty xét xử. Nếu dụng tình giấu giếm thì ấp trưởng lý trưởng và tư trưởng cũng phải tội.

4. *Cẩn phòng thư* : Phàm trong tổng có giặc cướp, phát ở chỗ nào, ở lý thì lý trưởng cùng tư trưởng, đem dân phu 30 người, ở ấp thì ấp trưởng đem dân phu 20 người, theo tổng trưởng, đến cứu gấp. Nếu thế lực không địch nổi, thì phải lẻn theo phía sau, cho kỳ cùng đò xem giặc ẩn nấp ở đâu thì phải phi báo quan sở tại cùng các

(1) Xã thương : Kho thóc ở xã.

https://tieulun.hopto.org

nơi lân tiếp cùng đến vây bắt cho được, để xử án. Nếu theo bắt bất lực, để bọn giặc chạy xa thì chiếu số của cải sự chủ mất thi bắt các ấp lý trong tổng bồi thường. Cai tổng lý trưởng, ấp trưởng, tư trưởng, đều theo luật trị tội.

5. *Chăm khuyên răn*: Dân thường ở ấp lý, có kẻ không theo phép thường, không chịu làm ăn, đã chuẩn cho ấp lý trưởng được sát hạch, quan địa phương thì phải thời thường đi tuần xem xét, vào nơi nào, thấy phong tục thuần hậu, ruộng đồng mở mang, nhà không có người ăn chơi, đất không có nơi bỏ hoang, trong 3 năm, người cai quản không can án, thì cứ thực để đạt, mà chớ nên thưởng. Nếu nhân dân lười biếng, đồng ruộng bỏ rậm, tập tục gian dâm, cùng nhau kiện tụng, thì ấp trưởng lý trưởng đều bị chiếu luật trừng trị, chọn người cần tín nhanh giỏi làm thay).

Vua giao xuống đình thần bàn. Cho rằng: « Việc dạy dân hóa tục, cố nhiên quan hệ ở khi đầu, mà thi hành phép trị phải có thứ tự, cùng nên cân nhắc việc hoãn, việc gấp. Trong lời xin của Công Trứ việc mở trường học vốn là một việc trong vương chính, nhưng làm ở khi dân đã đông lại giàu thì tốt; nếu làm ở khi dân lưu tán mới nhóm thì chưa phải là việc cần kíp. Việc đặt xã thương, cũng là một mối chính trị hay. Song làm xã thương trước hết phải có của công, rồi sau tùy năm thu vào hoặc tán ra. Như hai huyện mới khai khẩn, số thu vào một năm chỉ đủ chi một năm, mà hạn mỗi mẫu lấy 30 uyển nộp kho, thì bữa ăn hàng ngày ở trước mắt cũng không đủ, còn dâu mà để dành phòng cứu đói khi khác, chẳng cũng là việc hoãn làm trước mà việc gấp làm sau đấy ư! Điều này đợi sau sẽ thi hành, ngày nay chưa thể làm vội. Việc đặt tư trưởng để chăm dạy bảo, thì làng đã có lý trưởng chịu trách nhiệm hết việc trong

https://tieulun.hopto.org

làng; huống chi làng to đinh từ 50 người đến 150 người, thì có lệ đặt 1 phó lý trưởng, từ 150 người trở lên thì đặt thêm 2 phó lý trưởng, sao đến nỗi làm việc không khắp mà phải đặt tư trưởng thêm nhiều danh sắc như thế. Đến việc cần phòng thư và chăm khuyên răn thì đại ước việc đuổi bắt trộm cướp là trách ở tổng lý trưởng. Vả-lại năm ngoái bàn định điều lệ đặt lý trưởng và chương trình bầu cai tổng, trong đó đã trách việc xét bắt kẻ oa trữ và giặc cướp, khuyên răn kẻ gian điêu, mong cho lầm lỗi thì răn bảo nhau, xóm diềng giữ nhau, ai làm xứng chức thì có thưởng, không xứng chức thì có phạt, các qui điều thiết lập rành rành có thể căn cứ, xin do trấn thần Nam-định, đạo thần Ninh-bình sao lục nghị định trước mà gởi khắp cho bọn tổng lý vâng theo, là được rồi ». Vua cho là phải.

Quan Bắc-thành tâu rằng : « Lệ trước ở thành đặt tả hữu thông phán đều 1 người, tả hữu kinh lịch đều 2 người để coi 6 phòng của Tả hữu thừa ty. Nay 3 phòng Hộ, Binh, Hình đã có đại viên lãnh mỗi tào, lại có tá lãnh theo tào làm việc, còn phòng Lại thì lệ theo tào Hình, phòng Lễ thì lệ theo tào Binh, phòng Công thì lệ theo tào Hộ, công việc đều do ba tào kiêm làm ; thông phán, kinh lịch không dự chuyên trách, xin đổi bổ chủ sự và tư vụ theo thành để quản suất 3 phòng Lại, Lễ, Công ».

Vua y cho. Sai chọn người kham việc tạm bổ chức hàm chủ sự, tư vụ Hộ ty, Binh ty, Hình ty, đều 1 người theo thành tào để chuyên giữ công việc 3 phòng Lại, Lễ, Công. Lại nghĩ 2 phòng Hộ, Hình, nhiều việc, sai đặt thêm bát cửu phẩm thư lại đều 1 người (trước bát phẩm đều 3, cửu phẩm đều 5). Phòng Công bớt 1 cửu phẩm, mà thêm 1 bát phẩm (trước bát phẩm 1, cửu phẩm 6). Các thư lại đặt thêm theo lệ là thì sai, không được viện theo thư lại ở lục bộ tại Kinh mà xin thực thụ ngay.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Kỷ sửu, năm Minh-mệnh thứ 10 [1829], mùa hạ, tháng 4, ngày mồng 1, lễ hạ hưởng.

Sửa chữa Triệu miếu, Thái miếu (1). Sai thự Trung quân là Tống Phước Lương trông coi công việc.

Đổi định khóa lệ duyệt tuyển ở Thanh Nghệ và Ninh-bình. Lệ trước, khóa tuyển dùng năm giáp năm kỷ, năm Minh-mệnh thứ 5 giáp thân, nhân mất mùa, hoãn đến năm ất dậu. Đến nay là kỳ khóa, Hộ bộ tâu lên. Vua nói: « Phép tuyển 5 năm một khóa. Nay nếu cử hành thì niên hạn chưa đủ, vậy đổi định năm ất, năm canh làm khóa, bắt đầu từ sang năm, canh dần ».

Cấp y phục mùa xuân cho ty Hộ vệ vệ Loan giá, ty Cảnh tất hộ vệ, đội Kim sang và vệ Hổ oai tiền. Sau có [đơn vị nào] tục bỏ thành ngạch, thì chiếu lệ ấy mà làm.

Triệu hữu tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào thành Gia-định là Nguyễn Khoa Minh về Kinh. Lấy hữu thị lang

---

(1) Triệu miếu: Miếu thờ Triệu tổ Tĩnh hoàng đế, tức Nguyễn Kim.

Thái miếu: Miếu thờ Thái tổ Gia dụ hoàng đế, tức Nguyễn Hoàng.

https://tieulun.hopto.org

Hình bộ là Ngô Bá Nhân cho thự hữu tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào Gia-định kiêm quản Công tào sự, lại kiêm việc tử chương ở thành.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Kho thóc ở Nam-định rất rộng, công việc vận tải, đong lường cũng nhiều, mà linh kho lệ chỉ có 100 người, xin thêm 50 người sung việc coi giữ ». Vua y cho.

Đội Tiền sai có Phan Ngọc Lý trước vì tội trá mạo bị phát vãng Ai-lao làm binh, trốn đi Hải-dương, đổi tên là Hồ Đăng Trị giả dối xưng là được sai đi xét hỏi, sách nhiễu người ta. Thị vệ là Lê Kim Trợ bắt được đem nộp Bắc-thành xử chém. Thưởng cho Trợ 30 lạng bạc.

Vua bảo bộ Hình rằng: « Bọn trá mạo, bày đặt sinh sự, tất có kẻ lại bắt chước làm như Phan Ngọc Lý. Nên dụ cho thành thần thông sức quan lại địa phương trong hạt phải đó xét mà bắt trị tội ».

Đốc học Nghệ-an là Trần Trọng Huyến và đốc học Bắc-ninh là Nguyễn Huy Tá đều vì ốm nghỉ việc. Lấy đốc học Quảng-nam là Đặng Huy Dư làm đốc học Nghệ-an, tri phủ Quảng-bình là Lâm Văn Bình làm đốc học Bắc-ninh, hàn lâm viện tu soạn là Trần Lê Hiệu làm thự đốc học Quảng-nam. Bớt chức đốc học Bình-hòa. Vua nói: « Số học trò ở Bình-hòa còn ít, một chức giáo thụ đủ rồi, hà tất đặt nhiều, nên bớt đi ».

Vua đến nhà lương tạ (nghỉ mát). Thưởng cho biền binh dựng nhà ấy 100 quan tiền.

Truy bổ giám sinh Nguyễn Danh Thái làm Hàn lâm viện điển bạ. Thái sau khi thi hội bị bệnh chết.

Vua nghe biết, dụ bảo: « Thái dự hàng sinh viên, từng được ơn nhà nước giáo dục, đọc sách chăm học đã trải 3 năm, ứng cử thi hội chưa trả được nợ bút

https://tieulun.hopto.org

nghiên. Lại chưa kịp đến kỳ kén bổ mà vội đã mang chi lia trần, tình cảnh khổ sở như thế rất là đáng thương. Bèn truy thụ chức ấy ».

Sửa chữa điện Trung-hòa, điện Cao-minh trung chính, nhà Trinh-minh, viện Thuận-huy, sai tả thống chế Nguyễn Văn Trọng, hữu thống chế Trần Văn Cường, trông coi 2.000 binh thị trung thị nội làm việc ấy. Thượng thư Công bộ là Nguyễn Kim Bảng hội làm. Đầy tháng làm xong.

Vua ngự ở điện Cần-chánh, ban yến cho văn võ từ tam phẩm trở lên ở tả vu hữu vu, cho tiền vàng, hà bao gấm và bạc lạng theo thứ bực.

Lấy trấn thủ Hà-tiên là Nguyễn Hữu Thuyên làm trấn thủ Phiên-an, vệ úy vệ Hùng cự nhị là Lê Văn Huyên làm trấn thủ Hà-tiên. Bọn vệ úy vệ Phấn võ quân Thần sách là Nguyễn Duy Tân, vệ úy vệ Định võ là Nguyễn Văn Đường, vệ úy vệ Tráng võ là Nguyễn Văn Cận, vệ úy vệ Quảng võ là Võ Văn Tín đều được gọi về Kinh, do bộ dẫn yết kiến.

Vua xuống chỉ đều cho dùng vào chức trấn thủ, đợi khuyết sẽ bổ.

Trong kinh kỳ mưa mãi. Vua lo việc đê phòng ở Bắc-thành, sắc cho quan Đê chính đem tình trạng đê điều và nước mưa tâu lên.

Bọn Lê Đại Cương tâu rằng: « Việc đê phòng, công trình lớn có 18 sở, trong tháng có thể xong, sở công trình nhỏ thì hiện dương thực đắp. Vả tự cuối xuân đến nay, mưa không liên miên, xem xét thủy chí (1), cũng chưa tràn quá bờ sông. Vừa mới vài ngày thì nước sông lên hơn 10 thước, thành thần Phan Văn Thúy đem việc phi báo. Vua xem tờ tâu bảo bộ Công rằng:

(1) Thủy chí: Cái mấp đo nước sông.

https://tieulun.hopto.org

« Mới qua tiết tiểu mãn (1) chưa đến kỳ nước lớn tam phục (2) mà nước sông đã lên mau như thế, lòng ta rất lấy làm lo. Phải phi dụ ngay cho bọn Lê Đại Cương xem việc đê có chỗ nào quan yếu chưa đắp xong, thì báo gấp cho Phan Văn Thúy lập tức phải biền binh ngày đêm sửa đắp, để khỏi chậm trễ không kịp việc ».

Có khúc đê mới ở Kim-quan đầu đuôi và đoạn giữa, tất cả hơn 140 trượng, thường thường sụt lún, Phan Văn Thúy nghe báo, lập tức phái ủy chánh phó thống quản Thập cơ là bọn Nguyễn Xuân, Nguyễn Văn Tạo. Vũ Văn Thân đem 1.000 binh kịp đi cứu hộ, lại thân hành đốc làm. Mấy lần cứ đắp lên lại sụt xuống, bèn làm sớ tâu lên. Vua dụ rằng: « Chỗ đê ấy rất là nguy hiểm xung yếu, tình hình khó khăn khẩn cấp ta đã biết rồi. Nay đã thi công, phải nên hết sức trù tính để được tốt về sau, há lại cứ đổ là khó mà nhất vị ngòi trông, để đến nỗi vì thiếu một sọt đất mà không xong ư! Ngươi là chức đại viên thống hạt, phàm việc phải cầu cho làm được, cầu cho xong xuôi, không nên cho là việc đã có nha chuyên trách mà còn có ý kiến đun đẩy. Lúc này phải thêm biền binh và thân hành đi đôn đốc cũng đã khiến người ta vững lòng. Nên gắng lên, tưởng sự thế còn có thể làm được. Nay nên hội đồng với bọn Đề chính, đốc suất binh linh, gắng sức bồi đắp, lượng đóng cọc và ném đá kè ở chân đê, cốt giữ cho vụ nước thu này không lo. Đợi đến mùa đông sẽ lại trù làm. Thế nước ở thành lên xuống thế nào, cứ 10 ngày một lần tâu.

---

(1) Tiểu mãn: Khí tiết, cứ 21, 22 tháng 5 dương lịch là tiểu mãn.

(2) Tam phục: Sau tiết hạ chí, ngày canh thứ ba là sơ phục, ngày canh thứ tư là trung phục, ngày canh sau lập thu là mạt phục.

https://tieulun.hopto.org

Nếu có sự tình hoãn cấp thì cho tâu ngay ». Lại nói : « Trẫm xem đồ bản dâng lên, chỗ đuôi đê mới giáp với đê cũ hình vuông thước thợ nếu là đầu nước chảy vào thì tất phải dồn chứa mà xung phá, khó giữ khỏi lo bất ngờ. Nên ở chỗ đê cũ với đuôi đê mới, cách nhau 15 trượng hoặc 20 trượng, mà không có đinh chùa, dân cư, thì đào ra một cửa ước độ 10 trượng, sâu đến chân đê, để cho thế nước thông suốt mà thuận dòng. Đó là sửa trị chỗ hiểm, phải nên mưu đồ cho hay ».

Lại dụ sai quan Đê chính là Hoàng Quỳnh và Nguyễn Văn Khoa chia đi các sở xét xem. Lê Đại Cương và Lê Thuận Tĩnh thì chuyên đóng công trường Kim-quan.

Vua bảo bầy tôi rằng : « Nước sông lên xuống chậm hay chóng là tự nơi hạ lưu thông hay tắc. Dòng sông ở Bắc-thành hạ lưu đổ về các cửa biển Nam-định ; ở đấy hoặc có chỗ quanh co bồi cát đến nỗi ứ tắc. Vậy hạ lệnh cho trấn thần cứ thực tâu lên ».

Trấn thần tâu rằng : « Hạ lưu của sông chảy về cửa biển trong hạt có 7 nơi : (Từ địa đầu của sông, 2 ngả, một ngả từ xã Cổ-viễn huyện Thượng-nguyên là hạ lưu của sông Cái chia ra chảy về các cửa biển Liêu Lác, Ba-lạt, Trà-lý, một chi bên tả cửa Ba-lạt chảy ngang về cửa Lân-hải, một chi bên hữu chảy ngang về cửa Lạn-hải, một chi từ Hà-lão huyện Hưng-nhân chia làm hai dòng là sông vừa, một dòng xế về phía hữu chảy đến ngã ba phường Kim-uyên, lại hợp với sông Cái, chia chảy ra các cửa biển của ngả trước, một dòng xế về phía tả, qua ngã ba xã Canh-nông, chia chảy ra hai cửa biển Diêm-hộ và Trà-lý). Hai cửa Diêm-hộ và Trà-lý, dòng sông quanh co, thế nước chậm và yếu ; hai cửa Lân, Lạn, thì lại gần đến biển sông mới bắt đầu chia nhánh, dòng sông đến đấy cũng chảy chậm và xa ; dòng sông Cái chảy mau ra biển thì chỉ có các cửa biển Ba-lạt, Liêu Lác mà thôi.

https://tieulun.hopto.org

trong ấy cửa Ba-lạt và cửa Liêu đường nước quanh co, không bằng cửa Lác thẳng hơn. Lại cứ xuân năm nay. nước thường lên xuống, đo mức nước sâu các cửa biển, không chênh nhau mấy, mà cửa biển nhiều nơi có cồn cát, ngoài lạch lại có cát ngầm liền nhau, là vì hạ lưu của sông đều chảy về đấy, cho nên hàng năm đất cát bồi thêm là lẽ tất nhiên. Nhưng xét các cửa Liêu Lác, Ba-lạt, Lân, Lạn, đến ngã ba xã Thượng-hộ, các cửa Trà-lý Diêm-hộ đến ngã ba xã Canh-nông, đều dài hơn 1 vạn vài nghìn trượng, nguyên không có đê điều giữ lụt mà hàng năm nước lụt không tràn ngập mấy, là vì có nhiều chi phái chảy san làm yếu thế nước. Từ Thượng-hộ và Canh-nông ngược lên việc đắp đê phòng thật là kiên cố, thế mà thường cứ bị nước lụt tràn phá, ý là ở thượng lưu, và trung lưu, nhánh sông chia ra đã ít, mà đường nước nhiều nơi bị lấp cạn đến nỗi nước ứ tiêu chậm mà tràn ngập địa hạt này là vì thế ».

Vua phê bảo rằng: « Trẫm nghe các cửa biển hạt ngươi nguyên là sâu, gần nay ngày thấy nông cạn, cho nên nước không chảy thông thoát lắm. Nếu đổ lỗi cho thượng lưu, thì thử nghĩ các đường sông ở thượng lưu xưa nay chỉ có thế thôi, sao thế nước gần đây so với ngày trước lại tăng nhiều thế ».

Lấy vệ úy vệ Túc võ quân Thần sách là Lê Văn Thường làm trấn thủ Bắc-ninh.

Sai lang trung gia hiệp trấn hàm bang biện biền vụ là Trần Chấn kiêm làm việc lương tiền đồn Châu-đốc. Lương tiền Châu-đốc trước dùng 1 người, viên ngoại lang Hộ bộ trông coi, đến nay bãi.

Vua nghe nước Đại-man (tức Diến-điện) ở đầu đời Nguỵ Tây, sai sứ thông hiếu do đường Hưng-hóa đến, sắc cho Bắc-thành hỏi khắp các cố gia để ghi chép sự tích. Lại hạ lệnh cho Hưng-hóa phái người đi họa đồ

https://tieulun.hopto.org

về đường sá nước ấy xa gần thế nào để dâng xem. Vừa xảy nước Đại-man cùng nước Nam-chưởng đánh nhau, mới đi qua núi Cửu-hạn (thuộc tỉnh Hưng-hóa) đến đất Bản-khẩu (tên đất, ở đầu địa giới, Đại-man), có binh man ngăn đường, không đến được, phải trở về (Từ trấn thành Hưng-hóa đến núi Cửu-hạn, đi mất 1 tháng linh 8 ngày; từ núi Cửu-hạn đến Bản-khẩu, 3 ngày nữa. Người phải hỏi người lính ngăn đường nói từ đấy đến thành nước Đại-man, ước 1 tháng nữa).

Đội trưởng Tiền quân Bắc-thành là Bùi Hoặc những lạm tiền của lính, thành thần nghị tội trượng lưu. Án tâu lên. Vua dụ rằng: « Binh để giúp nước và bảo vệ dân, nhà nước vỗ nuôi không cách gì là không chu đáo. Từ trước đến nay quản quân và đầu mục thấy họ béo hay gầy không hề quan tâm, lại lấy họ làm lợi cho mình, binh đinh thình thoảng chán ghét vì bị sách nhiễu, đến nỗi trốn tránh nhiều, mà dân cũng khổ về việc bắt điền. Sai bảo không được việc, vị tất đã không phải là vì cớ ấy. Nhiều lần dinh ninh răn bảo, mà Bùi Hoặc còn dám lờn pháp như thế. Nếu chỉ theo luật xử tội lưu thì lấy gì răn kẻ khác ». Bèn xử Hoặc tội trảm giam hậu, quản quan đều bị giáng. Sai thành thần sao chép dụ ấy truyền khắp các quân.

Người Thu-châu Tuyên-quang là Nghi Thị Nghị tuổi mới 16 có tên trai hung bạo trong làng thích sắc đẹp, muốn hiếp dâm, người con gái tự thề chết chứ không chịu nên bị đánh chết. Quan Bắc-thành tâu lên. Vua sai Lễ bộ bàn cấp biển ngạch khắc bốn chữ « Nghi Thị trinh nữ » (1) làm nhà nhỏ ở cổng làng để treo mà nêu khen.

Lấy tham hiệp Thanh-hoa là Tôn thất Lương làm thự hiệp trấn Thanh-hoa.

---

(1) Nghi Thị trinh nữ: Người gái trinh họ Nghi.

https://tieulun.hopto.org

Làm hiên Hàm-thanh và đình Thất-doanh.

Trước tiết Vạn-thọ 1 ngày có đội trưởng Nguyễn Văn Hóa ở phường Vĩnh-trinh trong kinh thành, nhân đào đất được một quả ấn ngọc thủy tinh ở dưới gốc cây chuối, đem dâng.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Trẫm xét rõ ấn này trên khắc núm hình thú, văn khắc chữ «Ký thọ vĩnh xương» (1) dùng lối chữ long chương phượng triện (2) giả giặn và chất phác, tuy không khắc ghi năm tháng, nên khó tra xét trong sử sách, duy nghiệm sắc ngọc và phép viết, thật là một vật nghìn trăm năm trở lên, chắc không phải là đời gần đâu. Nhân nhớ đến năm ngoái được ngọc tỷ « Vạn thọ vô cương » (3), mọi người đều cho là điềm hay, nhưng trẫm chưa lấy làm phải, đã ban dụ chỉ cho rõ ý trẫm, ngày nay, phỏng ngọc tỷ đời Tần mà lại thấy nữa thì cũng còn cho là ở đức chứ không phải ở tỷ, huống chi quả ấn này lại kèm xa. Song ấn này cũng không vì như đồ chơi thường được. Chôn vùi dưới đất hơn mấy trăm năm, nay lại sung làm đồ dùng của vua, cũng không phải là không có nguyên nhân. Gọi là triệu tốt thì được, chứ gọi là điềm qui thì chưa được ». Bèn thưởng cho Nguyễn Văn Hóa chức chánh đội trưởng và 20 lạng bạc.

Vua nhân khánh tiết ban ân, dụ thưởng các nha môn Lục bộ Văn thư phòng, Thái thường, Quang-lộc, Nội vụ, Vũ khố 5.000 quan tiền, võ ban, từ thự phó vệ úy trở lên và suất đội Cẩm y Loan giá, Thị trung, Thị nội đều được tiền bổng 1 tháng. Văn võ ở Kinh và ở ngoài bị

---

(1) Ký thọ vĩnh xương: Đã sống lâu lại thịnh mãi.

(2) Long chương phượng triện: Lối chữ như rồng bay phượng múa.

(3) Vạn thọ vô cương: Sống muôn năm không cùng.

https://tieulun.hopto.org

giáng phạt từ năm Minh-mệnh thứ 9 trở về trước cùng những người bị tội công hay tư đã thành án từ ngày 23 tháng 4 năm nay về trước, thì đều do hai bộ Lại Binh khai danh sách, đề lượng cho khai phục và khoan giảm Suất đội các sở công tác ở Kinh, thì đều thưởng tiền bổng 1 tháng; binh và thợ đều một quan tiền; binh ở ngoại lệ không có lương tiền thì đều thưởng tiền 1 quan.

Các trấn Bắc-thành thóc thuế tích khiếm từ năm Minh-mệnh thứ 7 [1826] trở về trước, đều cho dân giảm giá mà nộp bằng tiền.

Bắc-thành bắt được giặc trốn là Hoàng Kỳ Trung, đem giết. Trung trước theo nghịch phạm Nguyễn Đình Khuyến mưu đồ làm giặc nguỵ xưng là Bạch-xỉ công. Khuyến đã bị bắt, Trung lẩn trốn ở Sơn-tây và Hưng-hóa. Dân ngu nhiều người bị hắn lừa dối. Đến bấy giờ thống quản thập cơ Uy thắng thuộc Hậu quân là Phan Bá Hùng sai cho thuộc hạ là Nguyễn Đặng Đồng nhập lõa dụ đến Bằng-dã (tên đất, thuộc huyện Hạ-hoa, Sơn-tây) đem binh úp bắt. Bắt được hết văn tử và ấn tín nguỵ. Thành thần đem trạng tâu lên. Vua phê bảo rằng: « Tên yếu phạm ấy trốn tội giết đã lâu, nay cũng khó tránh lưới trời. Xem tờ tâu vui mừng lắm ». Thưởng cho Bá Hùng gia 1 cấp, kỷ lục 2 thứ, Đặng Đồng được chức cai đội; biền binh được thưởng 60 lạng bạc, 200 quan tiền.

Lấy hiệu úy Nguyễn Tiến Lâm cho thăng thự phó vệ úy, vẫn quản 3 đội Ngân sang, kiêm quản đội Tài hoa, sung hành tẩu ở xứ Thị vệ Ngân bài.

Quảng-uy công là Quân chết. Công bị đậu, sinh chứng hiểm. Vua sai ngự y ngày đêm điều trị, không khỏi mà chết. Vì thế nghỉ triều 3 ngày, cho thụy là Cung-trực. Sai hoàng trưởng tử thân đến phủ đệ, cho lễ điện tửu.

https://tieulun.hopto.org

Phát của kho và 3.000 quan tiền, ủy cho Tôn thất Bằng trông coi việc tang. Ngày chôn cất, cho tế một đàn.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Thuộc binh Nghệ-an theo thành sai phái 98 người, và thuộc binh ở thành 35 người, đều là người phạm tội, dồn bổ làm binh, chưa thành đội ngũ, xin dồn làm các đội Tùng thiện tam tứ ngũ thuộc thành ». Vua y cho.

Quan trấn Bình-định tâu rằng: « Nguồn Phương-kiện đặt ở một ấp An-sơn. Năm trước trích phái 5 đội trấn binh theo viên thủ nguyên để phòng ngự người Man Lèo và trông giữ bọn tù bị đày. Nơi ấy rất độc, lính bị ốm nhiều. Nay chọn được 2 ấp Đồng Đăng (thuộc tả chi) là đất lành, xin dời đồn đến đấy. Lại 5 đội trấn binh đóng giữ đã lâu, xin cứ cơ Bình-định thuộc trấn từ đội 1 đến đội 10, và trấn binh từ đội 1 đến đội 4, tất cả 14 đội, lượng phái 1 cai đội và 50 biền binh đi đóng thú; mỗi tháng một lần thay, mà triệt binh 5 đội về ». Vua nghe lời tâu.

Sai thượng thư Hình bộ là Hoàng Kim Xán kiêm lãnh việc bộ Lễ.

Thự hiệp trấn Quảng-nam là Phan Huy Chú lạm đặt danh sắc coi đầm, bị tội vi chế, phải bãi. Lấy thự hiệp trấn Bình-thuận là Phạm Quang Nguyên làm hiệp trấn Quảng-nam.

Cho phó vệ úy vệ Tuyền phong hậu là Nguyễn Văn Huy làm thự vệ úy vệ Cung võ, phó vệ úy vệ Ban trực hậu là Nguyễn Đăng Thuật làm thự vệ úy vệ Túc võ, phó vệ úy vệ Tuyền phong hữu là Đinh Mậu Phong làm thự vệ úy vệ Tráng võ, phó vệ úy vệ Tuyền phong tả là Vũ Văn Thuyên làm thự vệ úy vệ Tuyền phong tả, phó vệ úy vệ Tuyền phong tiền là Trần Văn Quân làm thự vệ úy vệ Dương-võ, phó vệ úy vệ Hậu bảo nhất là Nguyễn Văn Trung làm phó vệ úy vệ Long võ tả, cai đội vệ

https://tieulun.hopto.org

Cẩm y là Phạm Văn Lưu làm phó vệ úy vệ Tuyền phong hậu, thủ ngự Kim-bồng là Nguyễn Văn Vy làm phó vệ úy vệ Hùng cự nhị, cai đội Cẩm y là Hoàng Văn Tâm làm phó vệ úy vệ Trung bảo nhất, cai đội Tiền quân là Lê Văn Xích làm phó vệ úy vệ Hậu bảo nhất.

Vệ úy vệ Chấn uy là Hoàng Phúc Tài đau yếu xin lui nghỉ. Vua phê chuẩn. Lấy phó vệ úy Trung bảo là Trần Văn Quý bổ thụ. Hai bộ Lại Binh đều nhận làm bổ thụ vệ úy, không tâu lên mà làm bằng sắc cấp cho. Một hôm vua mở xem quan tịch, thấy chép « vệ úy Trần Văn Quý », sai hỏi, thì quan hai bộ dâng biểu xin chịu lỗi.

Vua dụ rằng: « Tờ chỉ bổ thụ Trần Văn Quý là trẫm thân soạn thảo cho. Nhân dưới chữ bổ thụ không có ghi chữ « y vệ phó vệ úy » nên bọn ngươi lầm thì cũng có cớ. Song Quý là chánh tứ phẩm phó vệ úy mà vội cho chức Thị nội vệ úy chánh tam phẩm há không phải là vượt mức ư! Sao không vạch ra mà tâu lại. Vả bọn ngươi giữ chức trọng yếu, được dự việc can ngăn, như trẫm có chỗ không phải cũng nên đánh bạo ra sức can ngăn, mới hết trách nhiệm kẻ thần tử. Nay việc nhỏ tầm thường còn không lưu tâm, thì công việc quan trọng sẽ là thế nào? Há chẳng phụ cái ý đặt quan chia chức và cái ý sẵn lòng nghe lời can của trẫm ư! Nay cũng không cần trách lắm, chỉ nên đem dụ chỉ này, sao cấp cho các bộ viện, cho biết văn tự của trẫm có nơi chưa rõ ràng, mà không ai đem việc ấy tâu bày ». Trần Văn Quý thì đổi bổ cho phó vệ úy vệ Chấn uy.

Quan trấn Nghệ-an tâu rằng: « Ba huyện Cam-cát, Cam-môn, Cam-linh thuộc phủ Trấn-định, bốn huyện Xa-hồ, Man-soạn, Mường-lan, Sầm-tộ thuộc phủ Trấn-biên ở dọc biên giới, trước theo tục Man, huyện hạt hoặc cứ tên bản tên mường tùy theo nơi ở mà gọi là

https://tieulun.hopto.org

trưởng (như loại trưởng động, trưởng mường). Nay bọn thổ tri huyện và huyện thừa đều muốn theo lệ các huyện trong trấn mà chia đặt 5 huyện Cam-cát, Cam-môn, Cam-linh, Xa-hồ, Man-soạn. Mỗi huyện đều 4 tổng và huyện Mường-lan 2 tổng, huyện Sầm-tộ 5 tổng, tổng đặt 1 cai tổng, cấp cho mộc triện để thừa hành việc công ». Vua y cho.

Lãnh doanh điền sứ Nguyễn Công Trứ dâng sớ rằng : « Trước ở Nam-định lượng đo số ruộng bỏ không ở các xã huyện Giao-thủy mà chia lập làng ấp. Có dân xã Liêu-đông là Phạm Nguyên Trung, đem 70 lạng bạc nhờ người theo hầu là Lê Đình Thọ kêu xin, lại có dân xã An-đạo là Ngô Huy Phác đem 90 lạng bạc đến nơi ngụ sở kêu xin, đã đem người và tang đến Nam-định giam giữ để đợi án ».

Sở giao xuống quan Bắc-thành tra bàn, cho rằng Công Trứ vâng mệnh đi dinh điền, có trách nhiệm vỗ về khuyên bảo. Nếu biết tự mình trong sạch mà giữ công bằng lấy tin dạy người thì ai còn dám tư túi. Bọn Phạm Nguyên Trung kia đem của đi van, ấy là dân hèn dùng kế trốn tránh ; Lê Đình Thọ, nhận lời người nhờ cậy chẳng qua là một người thuộc tổng, sao nên quá trách. Về phần Công Trứ thì nên tự xét và bảo cự tuyệt đi mà răn là phải. Nay lại bắt số bạc tang mà bày tỏ ở chương sở, làm rác tai vua, thế là tự trị không nghiêm mà lại khép người vào pháp luật, để cầu mua tiếng ngay thẳng cho mình đều là không phải việc nên làm của người quân tử. Xin giáng 3 cấp đổi nơi khác. Còn bọn Phạm Nguyên Trung thì phạt xuy trượng rồi tha.

Vua bảo bầy tôi rằng : « Xét án thì phải tình lý thích đáng mới có thể phục được người. Nguyễn Công Trứ trù biện việc dinh điền, quả thật giữ được trong sạch công bằng thì cũng chỉ ở chỗ hết lòng mình thôi. Còn

https://tieulun.hopto.org

như Phạm Nguyên Trung và Lê Đình Thọ manh tâm trong tối, cầu cạnh, xin xỏ, thì làm sao biết trước được mà ngăn ngừa bọn Nguyên Trung là đáng tội mà lại bảo không nên quá trách, sao thấy lý mờ tối thế? Vả trong án xét không có sự trạng rõ ràng sách nhiễu lấy tiền, thế là Công Trứ tự trị không phải không nghiêm. Duy nhận hối lộ có bạc tang ở đó mà người nhận, chúc thác lại là người nhà, nếu chỉ cự tuyệt và răn, như lời thành thần nói, thì người nhà sách nhiễu mà bản quan tự tha, như thế có được không? Công Trứ không dám ẩn giấu, rõ ràng tâu lên, mà lại cho là làm nhàm tai là thế nào? Huống chi bọn Nguyên Trung tự phạm pháp luật chứ ai đặt vào? Công Trứ đi theo đường thẳng, tại sao lại cho là mua tiếng ngay thẳng. Đó chẳng qua là ý kiến sai lầm cho nên bất giác đã bàn quá đáng. Vậy truyền chỉ nghiêm trách thành thần mà Công Trứ thì miễn nghị ».

Tháng 5, mé ngoài biển đảo Đại-chiêm thuộc Quảng-nam có giặc biển cướp thuyền buôn, trấn thần phi tấu. Vua dụ bộ Binh rằng: « Ngày nọ, Thanh-hoa, Nam-định có 2, 3 thuyền giặc đi lại đón cướp thuyền buôn rồi bị quan binh bắt được, địa phương được yên. Nay Quảng-nam bỗng có tin ấy, chỉ là lũ chuột vắt vưởng ở đáy nồi, rồi cũng khó tránh được lưới trời. Duy cõi biển xa rộng, lũ ấy sớm thì đông tối thì tây, nhân thế mà thừa cơ lén nổi. Bọn giặc lớn ấy, không thể để chậm mà không giết, vì sợ lửa đom đóm sẽ bùng lên ». Tức sai bọn vệ úy vệ Thành-võ là Nguyễn Đức Trường quản lãnh binh thuyền ra biển dò bắt. Lại hạ lệnh từ Quảng-trị trở ra Bắc, từ Quảng-nam trở vào Nam, đều theo địa phận phái binh đi tuần bắt. Nếu gặp thuyền người Thanh dị dạng, trong thuyền có súng ống binh khí, cùng là hóa vật của nước Nam cướp được, và tình hình đáng ngờ thì bắt để

https://tieulun.hopto.org

trị. Rồi thấy thuyền giặc đã đi xa, mà mùa gió gần vãn, hạ lệnh cho triệt về.

Diễn trận voi ở phía trước Kinh thành. Vua ra sông Hương để xem. Thị lang Vũ khố là Hồ Hữu Thẩm sai tượng dịch (1) buộc cọp để thử voi, buộc lông, hổ sổng ra, chạy gần đến thuyền vua. Quân ở thuyền đón đánh chết ngay. Vua nói: « Chính là câu: Đề hổ hủy sổng cũi là lỗi ai ? » Xuống dụ nghiêm trách Thẩm phải tội cách lưu.

Dựng lỵ sở phủ Tương-dương và ba huyện Vĩnh-hòa, Hội-nguyên, Kỳ-sơn ở Nghệ-an (Phủ lỵ Tương-dương ở Trầm-hương, huyện lỵ Vĩnh-hòa ở Xuy-vàng, huyện lỵ Hội-nguyên ở Khê-môn, huyện lỵ Kỳ-sơn ở Chấp-mộ. Trầm-hương, Xuy-vàng, Khê-môn, Chấp-mộ đều là tên đất).

Dời các đồn dọc biên giới ra phía Tây phủ lỵ (trước đặt ở xã Thanh-nhuế huyện Vĩnh-hòa) để làm nơi đày tù phạm quân lưu. Phái 1 cai đội và 30 lính quân thần sách thuộc trấn theo phủ viên đóng giữ và quản thúc. Lại ở đồn Lãng-điền lập kho tạm để thu thóc thuế 6 tổng giáp giới các huyện Nam-đường, Thanh-chương mà chứa. Phàm lương tháng của biền binh ở đồn tấn, lại dịch ở phủ huyện, và những tù phạm bị phát vãng làm binh, đều lấy ở đấy mà chi cấp.

Hình bộ tâu rằng: « Trước kia nhân viên bị lỗi phát vãng đi làm lính ở đất mới Trấn-ninh, đã được theo lời đình nghị rút về phủ Tương-dương, do quan phủ quản thúc. Xin từ sau, các án xử phát vãng làm lính ở Trấn-ninh thì đổi đi phát vãng làm lính ở Tương-dương ».

Vua không y, sắc rằng phàm phát vãng làm lính phải theo tội tình nặng nhẹ, nên phát đi Trấn-ninh thì

(1) Tượng dịch : Thợ đi phục dịch.

https://tieulun.hopto.org

đi Trấn-ninh, nên phát đi Tương-dương thì đi Tương-dương, không được cứ vin làm lệ.

Ngày nhâm dần, vua thân hành cày tịch điền. Trước thì sai hữu ty chế đồ lễ bộ, tuyển binh kỵ mã diễn tập. (Tán cán cong cửu long hạng nhỏ 1 cái, tán tròn sắc vàng 4 cái, cờ vàng 2 cái, phan dạ lông 2 cái, phan đuôi báo 2 cái, cờ rồng 2 cái, cờ phượng 2 cái, phan hành chính 2 cái, phan thi huệ 2 cái, phan phu văn 1 cái, phan trấn võ 1 cái, phan ngũ sắc 10 cái, cờ cảnh 1 cái, cờ tất 1 cái, cờ tả đạo 1 cái, gậy kim ngô 10 cái, cờ ngũ sắc 10 cái, cung tên 8 cái, tiêu thương 8 cái, súng tay 40 cái, nghi đao 20 cái, súng thần cơ 20 cái, tất cả 148 cái. Kỵ sỹ mang tán, các loại cờ (huy) phan, chàng, kỳ, xí. gậy kim ngô thì đội mũ tròn và mặc áo mở bụng bằng in hoa mang cung tên, Tiêu thương súng, súng tay, nghi đao, súng thần cơ thì mặc áo giáp đội mũ da. Lại lấy thêm đồ lễ bộ đại giá và thường triều quạt xả 4 cái, đinh ba nấm 10 cái, đinh ba đứng 10 cái, gậy dài 10 cái, búa vàng 10 cái, thương đuôi báo 4 cái, tất cả 48 cái).

Ngày hôm ấy, vua lên ngựa, linh kỵ mã đều thứ tự cưỡi ngựa theo hầu, tinh kỳ sáng rực, lộng lẫy người xem đều khen là nghi vệ thái bình.

Buổi chiều, xa giá đến nhà mát. Thưởng cho biền binh theo hầu, hơn 1.000 quan tiền.

Lấy phó quản cơ An thuận là Thái Công Triều làm thự vệ úy vệ tả bảo nhị, theo lời xin của tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt.

Quan thành Gia-định tâu rằng: « Biền binh vệ Bảo thành, Gia võ thuộc thành trốn nhiều, không thành đội ngũ. Xin cứ số binh hiện tại dồn bổ làm 6 đội của vệ Bảo thành ». Vua y cho.

Đổi bổ phó vệ úy vệ Gia võ là Đoàn Cảnh Thạc làm phó vệ úy vệ Bảo thành, vệ úy Vũ Văn Chinh lãnh chức

https://tieulun.hopto.org

quản đạo đạo Quang-hóa, kiêm quản 2 dồn Thuận-thành, và Quang-phong.

Nước Chân-lạp sai sứ đến chầu. Sứ đến Gia-định sắc cho không phải đến Kinh. Cho phiên vương sắc thư và lụa màu, cùng thưởng bạc lạng cho sứ bộ rồi bảo về.

Trấn thần Nghệ-an tâu rằng: « Hai vụ thuế hạ đông trong trấn từ trước đến nay lệ nộp thóc thuế cứ mỗi 75 thăng thì phải phụ ngoài 2 thăng, gọi là thóc dâng ngoài, đó là phi lệ, xin bỏ ».

Vua nói: « Lệ trước Quảng-bình trở về Nam, thuế đinh không có gạo cước mà thuế ruộng thì có ngoại phụ; Thanh-hoa trở ra Bắc thì thuế ruộng không có ngoại phụ, mà thuế đinh thì có gạo cước, duy Nghệ-an có cả hai thứ. Nay trong nước thống nhất, nên đặt phép thường để cho đều nhau ».

Vua sai đình thần bàn cho ổn thỏa, cho rằng: « Năm đầu Gia-long, trong từ kinh sư tam phụ (1) ngoài đến các thành, trấn đạo, ruộng thì có bực, đinh thì có hạng mà thu thuế đều theo cái mức trung chính. Duy Quảng-bình trở vào Nam, Thanh-hoa trở ra Bắc, địa lợi có chỗ rất tốt chỗ xấu, số đinh có chỗ nhiều ít, khó đều nhau nhất luật. Ruộng thì có ngoại phụ là để bù số thóc hao vi để lâu, đinh thì có gạo cước là để phụ vào phí tổn chuyển vận. Từ trước đến giờ các hạt yên theo phép định, vui lòng nộp thuế, không có phân biệt trong ngoài kia khác. Lệ ấy xin chớ đổi. Duy còn tiếng gọi ngoại thưởng, ngoại phụ, thì nên đổi làm thóc nộp bù, cung nộp như cũ. Đến như hạt Nghệ-an kiêm có 2 thứ, so với các hạt là nặng, xin miễn cho thóc phụ mà gạo cước thì theo như Thanh-hoa trở ra Bắc mà thu, bắt đầu từ vụ hạ này ».

---

(1) Tam phụ: Tức là tam trực: Quảng-bình, Quảng-trị và Quảng-nam.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghe lời bàn.

Đê mới ở làng Đa-hòa thuộc huyện Đông-an (1) Sơn-nam Bắc-thành sửa đắp chưa xong, người đắp thuê phần nhiều lười bỏ. Đê chính là bọn Lê Đại Cương báo thành trù làm. Thành thần phái ngay phó thống Thập cơ là Phạm Đình Bảo đem biền binh 1.400 người đến đắp hộ, và đem việc tâu lên. Vua bảo bộ Công rằng: « Việc đắp đê, lợi hại rất quan trọng. Trẫm trông về miền Bắc, lòng bối rối không khuây giờ phút nào. Thế mà bọn Đại Cương, mình có trọng trách lại làm việc không chu đáo, tức như việc đê nguy hiểm ở Kim-quan, đã không biết trù liệu trước, nay đê này lại sửa đắp không đúng thức đê thiếu đến 5, 6, 7 thước, coi thường nhỡ việc như thế há lại theo phép khoan hồng được sao? Đại Cương trước hết giáng 3 cấp, Nguyễn Văn Khoa, Lê Thuận Tĩnh, Hoàng Quỳnh đều giáng 2 cấp, trấn, phủ, huyện sở tại cũng đều giáng 1 cấp.

Rồi sắc cho thành thần là Phan Văn Thúy, đốc thúc binh dân ngày đêm bồi đắp. Thưởng cho quan binh lương tiền 1 tháng. Thúy thấy việc đê Đa-hòa hơi thư, lượng lưu lại 400 biền binh ở đấy để giữ. Còn bao nhiêu họp cả ở đê Kim-quan góp sức bồi đắp.

Vua nghĩ sức binh khó nhọc nhiều, hạ lệnh những cọc kè cần dùng đều do quan chiếu giá trả tiền.

Cấm quan lại thiện tiện bán lương quân lính. Trước kia biền binh Bắc-thành đến kinh thao diễn, đi đường có người đem bán khẩu lương. Đến nay việc phát ra, quản quan phải giáng cấp, thuộc lại phải cách dịch.

Vua nhân dụ bộ Binh rằng: « Trẫm nghe ở Kinh và ở ngoài có nhiều tệ ấy, thậm chí quan lại tham lam nhờ

(1) Huyện Đông-an : Nay là huyện Khoái-châu Hưng-yên.

https://tieulun.hopto.org

thế chia lợi, đến nỗi binh lính vì thế mà đói thiếu, bỏ trốn. Nên thông sức cho các quản lãnh nghiêm cấm ».

Chuẩn định từ nay những mộ binh các vệ đội đã có khóa lệ chính ngạch mà bỏ trốn thì tước ngạch ngay. Ngày bắt được chiếu lệ như giản binh mà xử tội (sơ phạm trượng 90, tái phạm gông 2 tháng, dữ hạn, trượng 100 rồi tống về hàng ngũ, phạm lần thứ ba thì tội giảo giam hậu). Nếu trong 100 ngày ra thú thì được miễn, 200 ngày thì giảm 2 bậc, không thú thì người cùng đội hoặc khác đội đều được bắt giải. Trốn về xã mình hoặc xã khác, cho dân sở tại tra bắt. Người nào ẩn giấu thì cùng tội với kẻ phạm đến tử hình thì giảm 1 bực. Người quản quan không kiểm thúc thì chiếu lệ giản binh của quân Thị nội mà lượng giảm xử tội. (Trong một năm mỗi thập trốn 4 người thì suất thập bị 30 roi, cứ mỗi 2 người, gia 1 bậc, tội đến trượng 70 là thôi. Một đội, trốn 12 người thì suất đội bị 30 roi cứ mỗi 6 người gia 1 bực, tội đến 90 trượng thôi; một vệ mà trốn 100 người, thì quản vệ bị 30 roi cứ mỗi 50 người gia 1 bực, tội đến trượng 100 thôi. Suất đội trở lên thì chiếu theo lệ tội công mà giáng phạt, suất thập thì bị quyết hình).

Như lính trốn quay về thú, hoặc quản quan tự bắt được, hoặc mộ người khác sung vào thì được giảm tội. Nếu hà khắc sách nhiễu đến nỗi binh lính bỏ trốn hoặc sau khi lính trốn không báo, cùng là mượn người mạo tên thay vào để mưu giảm tội, việc phát ra thì đều tùy nhẹ nặng mà xử trị.

Lấy tham hiệp Quảng-trị là Đoàn Khiêm Quang làm tham hiệp Thanh-hoa, lang trung Hình bộ là Hà Duy Phiên làm tham hiệp Quảng-trị.

Lấy Hữu tham tri Hộ bộ là Nguyễn Khoa Minh làm thượng thư Lễ bộ.

https://tieulun.hopto.org

Thanh-hoa được mùa to; Quảng-trị, Phú-yên, Bình-hòa, Ninh-bình và các trấn Bắc-thành cũng báo tin được mùa. Vua mừng lắm.

Thự hữu tham tri lãnh doanh điền sứ là Nguyễn Công Trứ về Kinh phục mệnh, nhân tâu rằng: « Khi trước đo đạc số hoang ở Ninh-bình, có khu ruộng, đất hoang ở xã Bồng-hải, khi bắt đầu phải đạc thì trội ra hơn 720 mẫu, dân không chịu ký nhận. Lại phải đạc lại chỉ trội lên có hơn 300 mẫu, ấy đều là do tệ lại dịch hào cường thông đồng giấu bớt. Muốn cứu xét lại thì địa thế xứ ấy là rộng, không phải 1, 2 tháng mà làm xong được nên không dám lưu lại để làm. Nay xin sắc cho đạo thần đạc lại, lấy số ruộng trội chia lập làng ấp, để gây nghiệp cho dân nghèo, mà trị tội kẻ gian giấu ».

Sở giao xuống đình thần duyệt bàn. Cho là: « Ruộng đất rộng hẹp, nhất định không di dịch, sao lại có lý mới đạc thì trội nhiều, mà đạc lại lại ít đi. Nay nếu cứ địa giới Bồng-hải mà đạc hết cả, đem số ruộng hiện tại trừ vào ngạch hiện treo, thì đất chia rõ như bàn tay. Kẻ điêu xảo không thò ngón được, mà ruộng lậu có thể trích phát được. Duy nghĩ rằng, chính sách của vương giả, trước là dạy bảo, sau là hình phạt, mà người nhân đức đối với dân nên tỏ lượng rộng rãi dung thứ. Vậy việc khám đạc xin tạm đình hoãn. Nhưng dụ sai đạo thần, đòi họp bọn hào trưởng của dân đến tại công đường mà dẫn bảo khiến tự biết sợ hãi, hối cải. Xứ nào ẩn lậu bây thú cho hết, thì tội đáng bị cùng lệ thuế đáng thoái thu đều được khoan miễn. Nếu cứ một mực mờ ám ngoan ngạnh, cố ý gian lậu, đến khi phái viên khám đạc xét ra thì ẩn lậu tự 1 mẫu trở lên sẽ gia bậc trừng trị. Như thế thì kẻ ngu bướng được có đường đổi mới, mà ruộng hoang lậu không phải phiền về đo đạc nữa, mà dân mọn đều được hưởng lợi ».

TIMSACHIVN

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là phải. Rồi sau dân ấy thú nhận ruộng lậu hơn 630 mẫu, và số ruộng hoang đã khai khẩn mà lậu thuế hơn 400 mẫu. Đạo thần tâu lên. Vua đặc ân sai làm sổ đánh thuế mà tha tội.

Bộ Hộ tâu dâng sổ tổng kê về hộ khẩu cả nước, tất cả là 719.510 người. (Thừa-thiên 37.083 người; Quảng-nam 44.587; Quảng-bình 14.534; Quảng-trị 19.189; Gia-định 5 trấn 118.790; Bắc-thành 11 trấn 248.302; Thanh-hoa 44.882; Bình-định 36.965; Quảng-ngãi 18.828; Nghệ-an 80.287; Phú-yên 5.693; Bình-hòa 5.525; Bình-thuận 9.592; Ninh-bình 12.788; Tân-cương 22.475.

Vua mở xem, thân làm bài kỷ sự hộ khẩu để ghi, đại ý nói: «Năm Minh-mệnh thứ 1, bộ Hộ tâu dâng sổ binh dân hộ khẩu năm Gia-long thứ 18, tất cả 613.912 người. Không ngờ, mùa thu bệnh ôn dịch phát lớn, khởi đầu từ các nước ở Tiểu-tây-dương (1) qua các phụ đều ở Hạ-châu (2), trải đến Xiêm-la, Chân-lạp, rồi đến nước ta. Lại nhiễm đến nước Đại-thanh và các nước miền đông-bắc cũng đều mắc tai nạn ấy. Tuy nước ta bị tai nạn không quá lắm như các nước, song khí độc làm hại khắp thành thị hương thôn, nửa đêm bàng hoàng, thật là đau thương. Vả lại thiên tai lưu hành khắp cả bốn biển, già trẻ đều biết, mà mình ở đầu muôn dân, không thể thi hành nhân chính cho khắp để cầu phúc trời thì tránh sao được lỗi? Ta dẫu chưa dám mong sánh với bực hiền triết đời xưa, một lời cảm động, đổi tai làm lành, nhưng muốn mở rộng lòng thương xót để gấp cứu tai thương. Rồi giáng chỉ mở rộng kho tàng, chẩn cấp cho người chết dịch, không cứ đàn ông đàn bà, già hay trẻ, số tiền không ngờ tốn đến hơn 73 vạn quan. Lại sai

---

(1) Tiểu-tây-dương: Nam-dương quần đảo.
(2) Hạ-châu: Mã-lai.

https://tieulun.hopto.org

thành. trấn đều sắm thuốc men chữa trị, sống thoát khỏi rất nhiều, rồi yên lành ngay. Sau sức Hộ bộ tư hỏi số tử vong trong số hộ khẩu ở sổ thống kê là 26.835 người, và số nhân dân phụ nữ không có trong sổ cũng mất ngang thế. Ta xem lời tâu, rỏ nước mắt đau lòng không xiết. Kể ra một tấc đất, một người dân, đều là Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế để lại khi mới nối ngôi. Ta bờ cõi không mở rộng được, hộ khẩu không tăng gia được, mà lại bị như thế, há không đỏmặt, toát mồ hôi được sao? Nay may trời đất giúp đỡ tôn xã để phúc từ khi lên ngôi tới nay 10 năm rồi nhà nước an nhàn, biên giới không lo, hộ khẩu ngày thêm, đất đai ngày rộng. Năm trước Trấn-ninh dem đất qui phụ, Nam-chưởng sai sứ dâng vật báu; phia tây-nam mở đất tới nghìn dặm, đã đặt 6 phủ đất mới Trấn-ninh, Trấn-tĩnh, Trấn-định, Trấn-biên, Trấn-man, Lạc-biên gồm 20 huyện, lại đổi các man Cam-lộ làm 9 châu, rồi sai Hộ bộ làm danh sách liệt kê số hộ từ tháng 5 năm nay về trước, để trình xem. So với năm Gia-long thứ 18, thực tăng được 106.598 người, cũng có thể cởi được cái thẹn ngày trước. Xét nguyên do điều ấy, đều là nhờ trời và tổ tông cho, ở ta có công gì đâu!»

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Kỷ sửu, năm Minh-mệnh thứ 10 [1829], mùa hạ, tháng 6.

Chuẩn định phàm các hạng biền binh ở Kinh trước đã được bọn bổ sung các hiệu đại thuyền, nếu được thăng thụ mà số lương theo phẩm so với lương cũ ít hơn, thì cho theo lương cũ mà cấp, nếu cao hơn thì theo phẩm mà chi lương. Ghi làm lệnh.

Các trấn Tuyên-quang, Lạng-sơn, Quảng-yên, gạo kém. Cho thóc gạo thuế vụ hạ, dân được bớt giá mà nộp thay bằng tiền.

Giáng thự tham tri Binh bộ lãnh Binh tào Bắc-thành là Nguyễn Đức Nhuận làm tư vụ theo thành sai phái để gắng sức, hiệp tổng trấn Bắc-thành là Nguyễn Hữu Thận làm chức hàm tham tri vẫn hưu trí như trước. Trước kia việc bắt giặc ở Bắc-thành đã giãn, kẻ phạm ra thú nhiều, đã sai đình thần bàn, phân biệt nên cho thú và không nên cho, gởi cho [thành] làm. Đức Nhuận là tham tán, nhận kẻ phạm ra thú hơn 120 người; quan võ bắt giặc ở các trấn nhận thú đưa đến thành, cũng hơn 100 người, phần nhiều thuộc hạng không nên cho thú. Đức Nhuận cùng Hữu Thận không trình lên

https://tieulun.hopto.org

xin định đoạt, hoặc thiện tiện cho làm lính, hoặc nhẹ dạ cho bảo lãnh. Đến khi có lệnh bắt làm danh sách tâu lên, nhân đó nhiều kẻ bỏ trốn giao xuống bộ Hình bàn, đều bị giáng.

Đặt cơ Tuần-thành Gia-định, Gia-định trước có 3 đội Tuần-thành, thành thần sai người sở thuộc mộ sung 10 đội, xin gọi là cơ. Vua y cho.

Thành thần Gia-định tâu rằng: « Thuế yến sào ở đảo Côn-lôn trấn Phiên-an và đảo Phú-quốc trấn Hà-tiên thuộc hạt thành thường thường thiếu ngạch. Xin từ nay hàng năm đầu mùa xuân, chim yến làm tổ, phái viên của thành hội đồng với quản thủ sở tại, đến nơi khám điểm đăng ký rõ ràng, đến kỳ thì linh các đội Tân tiệp, Thanh châu, đi nhặt lấy như số, cân lường đem nộp. Đợi 3 năm, thống kê số yến thu được, lấy số trung bình làm định ngạch. Phái viên và viên binh coi giữ dám thông đồng giấu bớt từ 1 tổ trở lên đều chiếu tang, xử nặng vào luật « uổng pháp ».

Vua nói: « Hàng năm phái khám và sai lấy nộp thì được. Duy ngạch thuế lấy số trung bình 3 năm làm chuẩn thì chưa ổn, đợi sau lại giáng chỉ sẽ làm.

Lấy quản cơ, cơ Hữu hùng tượng ở Tượng quân là Nguyễn Văn Tạo làm phó vệ úy vệ Thị tượng nhị quân thị nội, đổi bổ vệ úy vệ Thị tượng nhị là Nguyễn Văn Thị làm vệ úy Thị nội, chuyên quản các tượng cơ Dũng thịnh và Tiền hùng Tả hùng, Hữu hùng, đổi bổ phó vệ úy vệ Ban trực trung quân Thần sách là Trần Văn Hùng làm phó vệ úy vệ Tuyển phong tiền, quản cơ cơ Hữu hùng Hữu quản là Lê Văn Tường làm phó vệ úy vệ Ban trực trung, phó vệ úy vệ Hữu bảo nhất là Giả Tiến Chiêm làm phó vệ úy vệ Ban trực hậu.

Giáng phó vệ úy vệ Khinh kỵ lãnh viện sử viện Thượng tứ là Nguyễn Trọng Tinh làm phó vệ úy vệ Tiền bảo nhị.

https://tieulun.hopto.org

Tính trước đi Hạ-châu làm việc nhiều điều không tốt, và thăm dò nước Xiêm-la cũng không có thực trạng nên giáng chức ấy và đuổi ra khỏi xứ thị vệ ngân bài. Sai phó vệ úy vệ Phi kỵ là Vũ Văn Giải kiêm quản thị vệ ngân bài nha bài và viện thượng trà, chế đồ kỷ thị vệ bằng ngà cấp cho.

Thành thần Gia-định tâu rằng: « Tại thành hàng năm chi tiền hơn 288.000 quan, mà ở kho chỉ còn có hơn 379.000 quan, xin chở thêm đến cho đủ dùng ». Bèn sai chở 150.000 quan tiền ở kho Kinh đem chứa ở Gia-định.

Hai bộ Lại Binh làm danh sách dâng lên về việc xử phân giáng phạt các quan viên văn võ ở Kinh và ở ngoài từ năm Minh-mệnh thứ 9 trở về trước.

Vua đặc cách cho khai phục, khoan miễn khác nhau. Nhân sắc rằng từ nay quan văn võ dưới tên có ghi bị giáng mà gặp ân chuẩn khai phục, viên nào đã từng hưu trí hoặc đã chết, mà đáng được cấp trả lại mà chiếu văn nếu trót đã tiêu đi thì đều được cấp cho bằng của đình thần. Lệ tập ấm thì chiếu theo phẩm hàm khai phục mà làm. Viên nào can án chưa xong, hoặc bị giải chức đợi xét, thì trước cấp cho bằng của đình thần để giữ làm tin, chiếu văn khai phục phẩm hàm thì đợi khi án xong sẽ làm. Ghi làm lệ.

Vua ra Lương tạ. Thêm 3 chiếc thuyền hiệu Lãng cho ngạch thuyền Gia-định.

Thả cho biền binh ở Bắc-thành và Thanh Nghệ, Ninh-bình, về hàng ngũ.

Chuẩn định từ nay những linh thủy quân đình Thần cơ ở Kinh đi thú Bắc-thành và đồn thủy Nam-định, đều thưởng cho tiền lương 1 tháng; suất đội thì thưởng áo quần 1 bộ, suất thập đến binh lính thì ngày đến thú thì thành chiếu cấp áo quần 1 bộ.

https://tieulun.hopto.org

Ở Quảng-nam, lúa vụ hạ đang làm đòng, gặp gió bấc hại nhiều. Trấn thần đem án khám dâng lên. Sai bộ Hộ bàn giảm thuế cho.

Bãi lệ thổ ty thế tập ở các trấn Bắc-thành. Thành thần tâu rằng: « Lai-châu và châu Đà-bắc ở Hưng-hóa, châu Phổ-yên ở Thái-nguyên, châu Hàm-yên ở Tuyên-quang, các thổ tri châu, tri huyện, huyện thừa, lại mục hãy còn khuyết xin cho bổ thí sai. Thổ ty ở các châu Lục-yên, Thu-châu, Đại-man, Vị-xuyên, Bảo-lạc thuộc Tuyên-quang đều già yếu; xin cho người thế tập cai quản.

Vua dụ rằng: « Đặt quan phân chức, nên có chương trình nhất định mà coi dân như một mới tỏ được ý nghĩa vương giả không để ai ra ngoài. Các trấn Tuyên Hưng ở hạt thành, nên đặt thổ tri châu tri huyện không những ở bốn châu ấy mà thôi, sao lại chỉ xin cho bốn châu ấy mà nơi khác không nói đến? Và những nơi ấy có thổ tri châu tri huyện, lại mục là tạm thời cải bổ, chưa từng ấn định cho hạt ấy bao nhiêu chức quan, sao lại cho là thiếu được? Đến như việc xin cho tập quản thì lại hóa ra tạm bợ quá. Vì bọn ấy tuy là dân biên thùy, nhưng cũng đều là con của triều đình, há lại cứ nói theo thói tệ, không bàn đến kẻ hay người dở, cứ cho nhận làm của riêng anh em, con cháu thiện tiện nối nhau, lỡ có người không tốt, được thể làm càn thì có thêm luy cho dân ta không? Thậm chí Nông Văn Vân ở Bảo-lạc đã cho làm thí sai thổ tri châu, có chức hàm rồi, mà lại xin thế tập, chả hóa ra phức tạp quá dư! Nay cứ các châu huyện thuộc các trấn Tuyên-quang, Thái-nguyên, Quảng-yên, Cao-bằng, Lạng-sơn, Hưng-hóa trong thành hạt, theo công việc nhiều ít, dân số đông thưa, nên đặt thổ tri châu, tri huyện, huyện thừa, lại mục thì nghĩ định rõ ràng; không cứ thổ ty, hào mục, cứ trong hạt ai là thanh liêm, tài năng cần cán vốn được dân tin phục

https://tieulun.hopto.org

thi chọn cử tâu lên không được theo trước xưng là tập quản ».

Thành thần bàn xin: đinh từ 5.000 người, ruộng tự 500 mẫu trở lên, thì châu đặt 1 thổ tri châu, huyện đặt 1 thổ tri huyện cùng thổ lại mục đều 1 người; đinh từ 100 người, ruộng tự 100 mẫu trở lên, thì châu đặt 1 thổ tri châu, huyện đặt 1 thổ huyện thừa; đinh điền không đủ 100, thì chỉ đặt 1 thổ lại mục. Vua y theo.

Bổ Tôn thất Ngạn làm phó vệ úy vệ Trung võ quân Thần sách.

Bộ Hình dâng án vỡ đê ở Bắc-thành về mùa thu năm ngoái xin nghĩ xử: quyền chưởng tổng trấn ấn là Trương Văn Minh, Đê chính là Nguyễn Đức Hội, Nguyễn Văn Nghị, trấn thủ Bắc-ninh là Nguyễn Cửu Lợi, hiệp trấn Hoàng Văn Tú, tham hiệp Nguyễn Mẫn đều tội lưu; nguyên Đê chính là Ngô Phúc Hợi, hiện trấn thủ Sơn-nam là Nguyễn Đăng Khánh, hiệp trấn là Trần Thiên Tải, đều tội đồ; nguyên tham hiệp Sơn-nam là Phan Thế Chấn năm làm việc ở đấy chưa rõ, sẽ tra xét riêng và nghị sau; hiện thự trấn thủ Nam-định là Hồ Văn Vân, nguyên thự hiệp trấn là Hoàng Quỳnh, tham hiệp là Nguyễn Nhược Sơn, hiện trấn thủ Sơn-tây là Lê Phúc Bảo, nguyên hiệp trấn là Ngô Bá Nhân, tham hiệp là Nguyễn Trọng Vũ, đều tội giáng.

Vua dụ rằng: « Việc đề phòng trẫm thấu đêm lo nghĩ bời bời 2, 3 lần dụ bảo phải dự phòng trước, chớ để lo cho nhân dân. Thế mà bọn Trương Văn Minh không biết hết lòng trù biện lại dám tâu trả lời rằng: giữ được không lo. Thế rồi đê vỡ ngay, cái tội đối trá, nói sao xiết được, vốn nên y lời bàn mà trừng trị nặng. Nhưng nghĩ Văn Minh trước trấn Nghệ-an, bắt giặc có công, còn thể lượng giảm. Vậy gia ân cách xuống làm lính về Kinh để sai phái. Nguyễn Đức Hội hèn kém bất tài, đến nỗi

https://tieulun.hopto.org

mắc tội lệ ấy, cũng có thể tha, đổi phát làm lính hiệu lực ở Nghệ-an; Nguyễn Văn Nghị ngu tối không biết, không đáng trách lắm, đổi giáng làm đội trưởng theo thành sai phái; Ngô Phúc Hội coi việc chưa mấy, xấu tốt theo người, đổi làm cách lưu; Nguyễn Cửu Lợi, Hoàng Văn Tú, Nguyễn Mẫn, còn can án khác, đều cách chức, giao xét; Nguyễn Đăng Khánh, Hồ Văn Vân, Lê Phúc Bảo, Trần Thiên Tải, Ngô Bá Nhân, Hoàng Quỳnh, Nguyễn Nhược Sơn, Nguyễn Trọng Vũ, đợi án sau sẽ kết, còn việc Phan Thế Chấn, thì điều tra mau tâu lên».

Thành thần Gia-định tâu rằng: «Hai trấn Phiên-an và Vĩnh-thanh trong hạt thành, dân xiêu tán nên lính thiếu bắt mãi không được, xin xem các xã thôn trong hạt, năm trước số đinh chưa đủ mà nay đã đủ thì y lệ kén lính cho đủ ngạch binh». Vua y cho.

Định lại phép thi điện, bộ Lễ tâu rằng: «Khoa trước duyệt quyển, chia làm ưu, bình, thứ, xin theo như phép thi hội mới định, đổi làm phân số, duy văn đình đối sự lý quan trọng hơn, nên cho phân số nghiệt hơn một bực (như văn lý thi hội được 2 phân, thì thi điện chỉ cho 1 phân). Phàm văn lý được 10 phân thì xin cho đỗ đệ nhất giáp tiến sĩ cập đệ đệ nhất danh (Trạng nguyên); 9 phân thì đệ nhất giáp tiến sĩ cập đệ đệ nhị danh (Bảng nhỡn); 8 phân thì đệ nhất giáp tiến sĩ cập đệ tam danh (Thám hoa); 7 phân, 6 phân thì đệ nhị giáp tiến sĩ xuất thân (Hoàng giáp); 5 phân trở xuống thì đệ tam giáp đồng tiến sĩ xuất thân (Tiến sĩ). Lâm thời vua đặc cách cho đỗ thì không kể lệ ấy. Lại khoa trước bảng vàng đóng ấn «Hoàng đế chi bảo» xin đổi đóng ấn «Khâm văn chi tỷ». Lúc trước các quan sung việc trường thi từ trước là do bộ Lại sao chép lời chỉ, nay xin cấp chiếu văn». Vua y lời tâu.

Thi điện, sai tả thống chế quản Thị trung là Nguyễn Văn Trọng sung chức giám thí đại thần, thự thượng thư

https://tieulun.hopto.org

Lại bộ là Lê Đăng Doanh, hữu tham tri Lễ bộ là Phạm Huy Thực, hữu tham tri Binh bộ là Lê Văn Đức, hữu thị lang Công bộ là Hà Quyền, sung đọc quyển, lang trung bộ Hộ là Nguy Khắc Tuần, lang trung Binh bộ là Vũ Phan, sung chức nhận quyển và duyệt quyển.

Cho đỗ Nguyễn Đăng Huân đệ nhị giáp tiến sĩ xuất thân. Bùi Ngọc Quĩ, (sau đổi Quĩ), Phạm Thế Hiển, Nguyễn Trữ. Trương Quốc Dụng, Phạm Thế Lịch (sau đổi Thế Trung), Ngô Thế Vinh, Phạm Quỹ, Trần Huy Phác đệ tam giáp đồng tiến sĩ xuất thân.

Vua ra chầu, bảo Phan Huy Thực rằng: « Nước nhà mới trung hưng, đặt trường học, trọng đạo nho, mở khoa thi, tuyển học trò. Trẫm theo chỉ của tiên đế, lấy việc cầu nhân tài làm gấp ngoài việc khoá mục lại có cử tri. Tại sao gần đây người học sâu rộng, im lặng không nghe thấy ai? Có phải là ở dưới hang núi người hiền đi không trở lại, hay là nhân tài kém sụt đi mà thế chăng? Không phải trẫm dám nói vu dâu ».

Người Nghệ-an có Trần Văn Vũ ngụ cư ở Bắc-thành, nghe dân phao đồn có lệnh bắt con gái chở đi, mới đi Nam-định giả xưng là mật sai, bắt con gái dân, sách nhiễu tiền của, bị người bắt nộp. Vua sai chém. Các địa phương Nghệ-an, Thanh-hoa, Ninh-bình cũng phong văn tin phao đồn ấy. Bộ Hình tâu lên. Vua nói: « Lời phao đồn ấy từ đâu đến? Chỉ là bọn bậy bạ nói phao để lừa người, mà đứa côn đồ vô lại Trần Văn Vũ lợi dụng để đòi tiền của nên mới vỡ chuyện. Vậy hạ lệnh cho Nam-định đem đầu tên Vũ truyền đi các trấn đạo, đều treo lên cái sào cao mà bêu ở chợ 3 ngày, để cho kẻ phao đồn trông thấy mà sợ, mà dân ngu không biết cũng bỏ được mê hoặc ».

Quan Đê chính là bọn Lê Đại Cương tâu: « Đê Kim-quan từ đầu mùa hạ trở đi trải 4, 5 lần ngập lụt, tuy

https://tieulun.hopto.org

nhiều chỗ sụt lở, nhưng suốt đê không có thấm lâu, vì thử đến kỳ nước mùa thu có binh dân hết sức sang hộ thì có thể giữ được không lo ». Vua phê bảo : « Không nên vội nói là không lo. Duy còn mong nhờ thần giúp để trẫm cùng bọn ngươi được ngủ yên thì may ».

Thành thần Phan Văn Thúy lại tâu : « Tháng này nước sông lên đến hơn 13 thước, rồi lại giảm xuống, hơn lúc thường chỉ trên 9 thước ». Vua lại phê bảo : « Xem lời tâu, hơi đỡ được lo phiền. Nhưng sợ mưa ít, hoặc đến vụ thu có hại chăng ».

Truy tặng cai đội Phan Văn Thống làm quản cơ, hiệp thủ Lê Đình Duật làm chủ sự, thông ngôn Trần Hữu Huyền làm tư vụ. Mùa thu năm ngoái bọn Thống đem trấn binh và man binh ở Nghệ-an hơn 40 người, mang sắc dụ đi nước Vạn-tượng, đến đồn Phô-khâm, bị tướng nước Xiêm giết, chỉ còn 7 người lính man. Trước đã dụ thưởng cho Thống và Duật 2 người đều 30 lạng bạc. Đến nay vua nghĩ bọn Thống chết vì việc nước, lại truy tặng. Thống Duật được cấp tiền tuất gấp đôi ; Huyền thì thưởng thêm 10 lạng bạc, binh lính bị chết, mỗi người đều 10 lạng. Lại sai trấn thần cho tế một đàn.

Lấy phó vệ úy vệ Hùng cự nhất là Phạm Văn Sỹ làm vệ úy.

Bãi lễ tiến dâng cho trong và ngoài. Vua dụ bộ Lễ rằng : « Trước ba tiết lớn Vạn-thọ, Nguyên đán, Đoan-dương, ở Kinh và ở ngoài đều có lễ cung tiến bạc. Năm Minh-mệnh thứ 3, đổi định lệ ở Kinh chia thứ bực ; ở ngoài thì cho châm chước theo sản vật địa phương, làm biểu và ủy người đệ tiến, mà miễn lễ bạc. Nay trẫm nghĩ ở Kinh, đã có cho bạc tiền tiêu việc công phí không tốn mấy may. Đến như các thành và trấn lớn, việc quan nhiều, lộc hậu, số bổng góp đều chi phân ly thôi. Duy có trấn nhỏ, việc quan ít, lộc ít tuy lễ dâng không mấy,

https://tieulun.hopto.org

nhưng chẳng khỏi thu góp hằng năm. Lại có quan lại không tốt, nhân đó mà dùng thủ đoạn, nâng cao giá trị, thác công mưu tư, thật có trái với sơ ý cải định. Từ nay ba tiết ấy lễ cống hiến trong ngoài đều bãi, chỉ chiếu lệ trước dâng biểu chúc mừng. Như gặp nhà nước có tiết đại khánh mà thành tâm sắm lễ vật dâng lên cũng không hề gì. Lại bãi lễ dâng thuế thương bạc, tiền lệ lễ gồm vào ngạch thuế ».

Vua lại vâng chỉ của Từ cung rằng, bắt đầu từ năm nay ba tiết Thánh thọ, Nguyên đán, Đoan dương lệ tiến bạc lạng ở Kinh và lễ hàng năm dâng thuế Thương bạc bãi cả, lại dụ cho Lễ bộ tuân hành.

Định chương trình học cho tôn sinh. Bộ Lễ thấy các tôn sinh tọa giám nhiều người tạ sự cáo nghỉ, nhân thế lười biếng bàn tâu rằng: « Học trò tôn học đều là dòng dõi nhà vua, nhờ hoàng thượng, nghĩ tình họ hàng, để ý gây dựng, mong cho lớn nhỏ đều thành tài, làm người hữu dụng cho nước. Nhưng từ trước đến nay, phép dạy chưa có chuẩn tắc, phải nên định rõ qui thức, để cho người dạy có chỗ noi theo, mà học trò nhờ được tiến ích. 1) Xét thực người chăm hay lười để khuyên răn: học sinh tôn học, trong mỗi qui, xét số ngày ngồi học nhiều hay ít, cũng nghĩa lý học được thuộc hay không thuộc, văn nghệ tập tành thông hay không thông, chia làm ưu, bình thứ, liệt, do quan học chính làm sách tâu lên. Hạng ưu thì tăng một nửa nguyên bổng; hạng bình như thường; hạng thứ, giảm 1 phần 3; hạng liệt, giảm nửa — 2) Định lại lệ xin nghỉ để phòng lười biếng, phàm gặp ngày húy cha mẹ, cho nghỉ 5 ngày; cha còn hoặc mẹ còn, thì 3 ngày; gặp ngày húy ông bà, hay cụ, kỵ, mà cha mẹ mình đều mất rồi, cho nghỉ 3 ngày; cha còn hoặc mẹ còn thì 2 ngày, như bị đau ốm nhẹ thì điều dưỡng ở trong phòng, nặng thì nghỉ 10 ngày, chưa

https://tieulun.hopto.org

khỏi lại gia một hạn. Nếu vô cớ thác bệnh, không ở tại phòng thì bị đánh roi ». Vua cho lời tâu là phải.

Dựng chùa Linh-hựu (ở phía bắc sông Ngự-hà), đặt ty Đạo-lục để giữ.

Sai Nội vụ góp nhặt những miếng vóc đoạn vụn vặt cạp chiếu đem dâng. Vua nhân vịnh thơ để ghi việc, có câu: « Coi được đấy! Vóc vụn viền chiếu, còn hơn là lấy bao thư làm màn(1) »

Đô thống chế Tả dinh quân Thần sách lãnh trấn thủ Nghệ-an là Nguyễn Văn Hiếu vì ốm miễn chức. Hiếu tự năm ngoái điều vận binh lương về việc biên giới, nhân lam chướng bị bệnh, lâu không khỏi, dâng sớ xin giải chức. Vua y cho, và cho chi toàn bổng. Lấy thống chế hậu dinh quân Thần sách là Nguyễn Văn Quế lãnh trấn thủ Nghệ-an.

Hai huyện Tuân-nghĩa, Trà-vinh, phủ Lạc-hóa thành Gia-định, dân phiên chuyên nghề làm ruộng, ruộng chỉ nhờ nước triều mà tưới. Từ khi có thuế thủy lợi, người lãnh trưng đắp bờ ngăn để đánh cá, đường nước chảy vì thế không thông, dân sở tại mất nghề sinh lý đem tình trạng khổ ấy kêu lên thành. Thành thần sai khám tâu xin dinh thu thuế ấy, tất cả 21 sở (tiền thuế hơn 3.060 quan) cho tiện nghề nông. Vua nói: « Dân ấy đều là con của ta, thiệt người trên mà lợi người dưới thì tiếc gì ». Sai miễn trưng.

Thống chế lãnh ấn bảo hộ nước Chân-lạp, án thủ thành Châu-đốc kiêm lãnh biên vụ Hà-tiên là Nguyễn Văn Thuỵ chết. Tặng chức Đô thống, gia thưởng 1.000 quan tiền, 5 cây gấm Tống, 10 tấm lụa, 30 tấm vải.

---

(1) *Hán thư, Đông phương Sóc truyện*: Hiếu-văn hoàng đế đời Hán góp nhặt các bao thư để chế làm màn.

https://tieulun.hopto.org

Đặt quan bảo hộ Chân-lạp văn võ đều 1 người. Lấy thống chế Nguyễn Văn Tuyên lãnh ấn bảo hộ nước Chân-lạp, án thủ thành Châu-đốc, kiêm lãnh biên vụ Hà-tiên, tả tham tri Binh bộ là Bùi Đức Minh hiệp đồng bảo hộ. Chế lại ấn « Bảo hộ Chân lạp quốc » cấp cho (trước cấp « Bảo hộ đồng chương »).

Khi Nguyễn Văn Thụy chết, triều đình bàn đặt quan bảo hộ, chưa tìm được người, vừa gặp tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt sai quyền lang trung là Nguyễn Đăng Giải vào chầu tâu việc, và nói phó tướng Hữu quân Nguyễn Văn Xuân có thể sai được. Vua gọi Xuân hỏi. Xuân nói: « Chỉ biết vâng mệnh ». Vua nói: « Năm ngoái việc biên giới Nghệ-an, khanh đã đi xa xông pha lam chướng, già còn gắng sức, ta thường nghĩ đến không quên, khanh có thể sai đi được, ta đã xét biết. Nhưng khanh đã mấy lần xin nghỉ, trẫm nghĩ những tướng cũ lão thành, ngày càng rơi rụng nên cố lưu lại để dạy bảo bọn hậu tiến, nay há lại còn phiền khanh về việc biên giới xa xôi ư! ». Bấy giờ mới sai Tuyên và cho Đức Minh giúp việc.

Dụ Lê Văn Duyệt rằng: « Tuyên chức bảo hộ, Xuân thật làm được, song tuổi ngoại 70, mới được sai kiêm lãnh Thương bạc, nếu lại sai đi xa ra biên cương thì không phải là an dưỡng vị lão thần. Tuyên còn tuổi trẻ, sức khỏe cũng quen việc ngoài biên, lại có khanh ở gần, tùy việc bảo ban sửa chữa, thế cũng làm được trẫm đã sai rồi đấy. Nay các viên văn võ làm việc, như nguyên phái bang biện Tống Văn Uyển và Trần Chấn, khanh nên xét xem tâm thuật đáng lưu hay đáng triệt, cứ thực tâu lên ».

Duyệt tâu: « Châu-đốc là nơi địa đầu biên viễn; mà Chân-lạp lại là nước phiên phụ, dùng người hay hay dở có quan hệ cho việc biên giới. Hai người ấy từ khi phái

https://tieulun.hopto.org

đi đến nay, mới có ít ngày, cũng không có lầm lỗi gì đáng vạch. Duy thần nghe Uyển khi mới đến đã đòi lấy dầu mỡ, gỗ lạt của người Lạp để đóng thuyền buôn, lại xin lưu lại các sở thuế thủy lợi để mưu cầu lợi đánh cá. Chấn ở Lạc-hóa thì bày mưu cho dân phiên kiện cáo điền thổ gây mối tranh đành, đến khi đi Châu-đốc, thì chở nhiều thóc của nhà đi Chân-lạp để buôn bán tranh lợi. Việc làm như thế, hiếu sự và mưu lợi, đã hơi lộ ra tâm thuật không tốt rồi, nếu để lâu, không thể khỏi động đến người ngoài bàn tán ». Tờ tâu đến, vua triệt ngay bọn Uyển về Kinh đợi chỉ. Lương tiền ở thành Châu-đốc, giao cho bảo hộ mới làm kiêm. Rồi đặt ty Bảo hộ thuộc lại, bát cửu phẩm thư lại đều 1 người và vị nhập lưu thư lại 10 người.

Trong Kinh kỳ ít mưa ; quan phủ Thừa-thiên cầu đảo ở miếu Hội-đồng, được mưa to.

Lục dũng bọn bầy tôi cũ ở tiềm để là bọn Nguyễn Xuân Gián 13 người. Bọn Xuân Gián trước bổ đội trưởng các đội Dực võ. Quản quan là vệ úy Hồ Văn Khuê tâu xin lục dũng. Vua nói : « Xuân Gián tuổi trẻ thờ trẫm, so với người khác lại tốt, vậy trao ngay cho chức hiệu úy Cẩm-y, thưởng bạc 20 lạng, còn những người kia thì cho chức cai đội và chánh đội trưởng ngạch ngoại và thưởng bạc lạng theo thứ bực ».

Phủ Trấn-ninh trấn Nghệ-an gạo kém (gạo 1 phương giá tiền 4 quan), nhân dân thiếu ăn. Phòng ngự sứ là Chiêu Nội báo lên trấn. Trấn thần thấy số thóc công hiện trữ ở phủ 3.000 hộc, tâu xin tạm chi 1.500 hộc mà chia cấp cho dân, đến khi thu hoạch sẽ nộp điền đủ số. Vua y cho.

Đặt quản đồn ở ba đồn Gia-dũng, Gia-uy, Gia-nghị thành Gia-định. Thành thần tâu rằng: « Các trại quân

https://tieulun.hopto.org

đồn điền thuộc thành đã dồn làm 3 đồn, số binh đến 8,9 nghìn người, chánh phó trưởng chi, trưởng hiệu, đội trưởng, suất đội, hơn 200 người, đều là đặt tạm ; binh lính chưa quen hàng ngũ, mà giao cho người quản lãnh vô bằng, sợ khi tới kỳ điều khiển, chưa dễ sai khiến nhanh chóng được. Nay xin đồn thi đặt 1 quản đồn để trông coi tất cả ; từ trưởng chi đến suất đội thi đều cấp bằng thi sai theo như lệ cơ Vũ cự đồn Uy viễn. Hàng năm đến kỳ thuế thi về dân thôi đốc ; việc xong lại theo thành sai phái. Từ suất thập đến binh lính thì khi xong việc cày cấy đến thành thao diễn 2 tháng, rồi cho về chịu thuế như cũ. Như thế thì quan có chính danh, quân có tướng hiệu, ở dân đã không lo thiệt hại nghề nông? ở binh lại không lo không được dạy bảo. Khi có việc đòi ra, có thể bảo đảm không lỡ việc được ».

Vua sai bộ Binh bàn tâu : « Cho là việc có quan hệ đến binh chính dẫu không thể để quyền nghi mãi, mà tước mệnh triều đình quan hệ đến việc khuyên thưởng. Vả lại ba đồn ấy, danh thi có chia ra làm chi làm hiệu, mà thực thi là dân đóng thuế, trong một năm, ngày tập luyện thi ít, ngày cấy gặt thi nhiều không phải vi như quân tòng ngũ dài hạn được. Các đầu mục tuy do thành quyền đặt, nhưng việc đã từng tâu lên và được phép không thể bảo là vô bằng được. Tức đến khi có việc sai ra trận mạc thì tự có phép quân ở đấy, há lại để cho họ trông ngóng mà không thể sai khiến theo mệnh lệnh được ư! Nay lấy số nhiều đến hơn 200 người, mà nhất khái cho thi sai cả thi sợ không phải là trọng danh khi. Xin sai thành thần chọn ra quản vệ hoặc quan cơ ai làm được việc, ghi tên tâu xin cho lấy bản chức mà kiêm lãnh công việc quản đồn, để cho có thống thuộc. Từ trưởng chi trở xuống, thi cứ quyền sai như cũ, đợi có ai ra sức cố gắng mà sai phái được việc thi cho thành

https://tieulun.hopto.org

bảo cử, sẽ lượng cho lục dụng. Như thế mới ngăn cấm được sự quá lạm mà tỏ sự khuyến khích. Vua cho là phải.

Thành thần Gia-định tâu rằng: « Hai huyện Tuân-nghĩa và Trà-vinh thuộc phủ Lạc-hóa đều là dân Man Lão, mới theo phong hóa người kinh, cần phải có người dạy bảo, cho họ tập quen. Nay huyện Tuân-nghĩa đã có huấn đạo, thì Trà-vinh cũng nên đặt huấn đạo. Vua y cho.

Đất ruộng các xã thôn ven núi của huyện Yên-mô thuộc Ninh-bình thấp trũng, lúa vụ hạ cấy muộn tháng năm lại bị gió và nắng làm hại, đạo thần đem tai nạn tâu lên. Vua sai bộ Hộ bàn tâu. Cho là: « Ruộng đất tùy nơi, có nơi khô ráo, nơi ẩm thấp khác nhau. Nhà nông cày cấy cũng phải biết thời sớm muộn. Nếu không thuận theo thời vụ mà cưỡng làm, thì lúa tất không tốt được không thể đổ tội cho mùa. Vả lại ruộng chiêm ở Yên-mô, cứ tháng 9 gieo mạ, tháng 10 cấy, tháng 5 gặt. Nay dân đó không chăm đồng ruộng, nên tháng 5 lúa mới đâm bông, là bởi cày cấy muộn quá, thật lỗi tự mình làm. Còn gió nam và nắng nực là đúng với tiết hậu tháng 5, cho là thiên tai, thì có phải không? Đạo thần khám báo sơ suất xin xử phạt. Đồng ruộng tổn hại không ở lệ giảm thuế ».

Vua nói: « Lời bàn của bộ phải đấy; nhưng nghĩ năm nay lúa vụ hạ các hạt đều được mùa, độc có dân ấy vì cày cấy hơi muộn đến nỗi tổn hại. Cả dân được mùa không khỏi có kẻ đứng xó mà khóc. Có thể cứ án khám mà chiếu lệ bàn giảm thuế cho. Đến như địa phương khám báo là muốn để bề trên biết ẩn tình của dân, cũng miễn tội cho. Từ sau các hạt như có tình hình mất mùa thì nên khám thực tâu lên. Chớ được vin lấy

https://tieulun.hopto.org

lần này làm việc sai lầm, bộ nghị xử mà ngại và im lặng không dám báo ».

Lấy viên ngoại lang Công bộ là Đoàn Văn Phú làm lang trung Công bộ, Nguyễn Công Tú làm lang trung Binh bộ theo Binh tào thành Gia-định làm việc.

Vua xem bản đồ toàn hạt Bắc-thành do binh mã phó sứ Đỗ Phúc Thịnh dâng lên, bảo bầy tôi rằng: « Ta từng xem bản đồ cả nước không nơi nào hơn Phú-xuân. Nhân nhớ đến khi trước các thánh mở mang, kiến thức cao xa, không phải đời sau sánh kịp ».

Chuẩn định cho hai ty Tả Hữu từ tế, mỗi ty đặt từ tế phó sứ 1 người, miếu lang, miếu thừa, chánh bát cửu phẩm thư lại đều 2 người (Năm trước đặt từ tế đại sứ, để quản lý hai ty Tả hữu từ tế về sau lại đặt mỗi ty phó sứ 1 người ; còn chức miếu lang, miếu thừa và thư lại thì chưa có định ngạch ; đến nay mới ghi làm lệ).

Lấy tham hiệp Định-tường là Lê Hữu Đức làm thự hiệp trấn Binh-thuận.

Chuẩn định các hạng biền binh ở Kinh, hàng năm cứ mồng 1 tháng 7 thì chia ban. Mỗi lần đến kỳ thì Binh bộ đều theo lệ nên chia làm 2 ban hay 3 ban chước lượng làm sách tâu lên, ghi làm lệnh mãi mãi. Binh bộ tâu xin quê ở gần như Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, thì chia 2 hay 3 ban cũng đều mỗi tháng một lần đổi ; quê ở xa như Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Thanh-hoa, thì 2 ban 3 tháng một lần đổi, 3 ban 2 tháng một lần đổi.

Vua nghe theo. Duy có vệ Hổ uy trung cho về quê nghỉ ngơi thì không ở lệ chia ban.

Các trấn, phủ, huyện thuộc Bắc-thành, các bản án để chồng chất nhiều, thành thần làm tập tham tâu lên. Vua dụ sai nghiêm sức, hạn trước ngày đông chí phải kết xong đệ lên, làm trái sẽ giao nghị xử.

https://tieulun.hopto.org

Định qui thức giấy và trục cáo sắc. Trước kia Lại bộ bàn định việc cấp cáo sắc cho chức quan. Vua sai bàn lại, viết cáo sắc nên dùng giấy và trục hạng nào. Đến bấy giờ bàn định dâng lên, cho là cứ tra trong Thanh điển lệ chức tạo của ty Đô thủy thuộc Công bộ nói rằng: « Cáo mệnh từ tứ phẩm trở lên, dùng tơ gai năm sắc; ngũ phẩm trở xuống thì ba sắc. Sắc lệnh thì dùng lĩnh trắng; nhất phẩm thì trục bằng ngọc, mặt sắc bằng gấm thêu hạc; nhị phẩm, trục bằng sừng tê, mặt bằng gấm thêu ly; tam tứ phẩm thì trục bọc vàng, ngũ phẩm trục bằng sừng, mặt đều bằng gấm hoa; lục phẩm trở xuống, trục cũng như ngũ phẩm, mặt gấm hoa chùm nhỏ».

Lại lệ kho chế tạo nói rằng: « Từ Trấn quốc công trở xuống, Phụng ân tướng quân trở lên, cấp cáo, giấy rộng 1 thước, dài 1 trượng 6 thước vẽ rồng vàng, trục bằng ngọc, tiêm bằng ngà. Lại nói quan văn võ có công phong tước, cấp sắc dài 1 trượng bằng giấy vàng, chung quanh vẽ rồng. Như thế là người Thanh đối với quan chức từ cửu phẩm trở lên, cáo sắc dùng gấm vóc; quốc công trở xuống cùng quan văn võ phong tước thì cáo sắc dùng giấy. Trong đó dùng lụa hay giấy không giống nhau, nhưng đều là sự vẻ vang được vua ban cho. Thiết nghĩ nước ta không có phường dệt gấm, nếu cứ dùng tơ lụa mà giao cho thợ thêu thêu vào thì nhân công tốn quá, vả lại từ trước đến nay, cáo sắc truy tặng đã dùng gấm vóc, nếu cáo sắc thăng thụ thực thụ, cũng lại dùng thế, thì hình như không phân biệt. Nay xin chiếu theo lệ cáo sắc bằng giấy của người Thanh mà chước định các thức giấy ban cho các quan. Chất giấy cần được mềm, dai, bóng láng, sắc dùng mầu vàng tươi, vẽ dùng vàng bạc, để phân biệt trang sức; dùng long (rồng năm móng), giao (rồng bốn móng) và các thức hoa để phân

https://tieulun.hopto.org

biệt hoa văn; toàn thân tờ giấy thước tấc dài ngắn cho khác nhau, đầu trục dùng đồi mồi, ngà, sừng, để làm thứ bực. Như thế thì các quan chức được cáo sắc đều biết cái vẻ vang làm quan nổi tiếng, mà tờ giấy bền tốt, cũng có thể giữ làm vật báu lâu dài ».

Vua y lời bàn (nhất phẩm, dùng giấy rắc vàng hạng nhất cao 1 thước 4 tấc, dài 4 thước 5 tấc mặt giấy vẽ rồng lớn mây dầy quanh bốn bên vẽ văn rồng, sau lưng vẽ tử linh; nhị tam phẩm dùng giấy hạng nhì rắc bạc mạ vàng cao 1 thước 3 tấc, dài 4 thước, mặt giấy vẽ rồng lớn mây dày; bốn bên vẽ mây liên tiếp; sau lưng vẽ lân và phượng; tứ ngũ phẩm, dùng giấy hạng ba rắc bạc mạ vàng cao 1 thước 2 tấc, dài 3 thước 5 tấc, mặt giấy vẽ rồng lớn mây thưa, bốn bên vẽ văn liên đẳng, dây sau lưng vẽ cỏ đồ; lục thất phẩm dùng giấy hạng tư rắc bạc, cao 1 thước 2 tấc, dài 3 thước 2 tấc, mặt giấy vẽ rồng mây, bốn bên vẽ văn liên đẳng; bát cửu phẩm dùng giấy hạng năm rắc bạc cao 1 thước 2 tấc, dài 3 thước 1 tấc, mặt giấy vẽ giao long và mây, bốn bên vẽ văn liên đẳng. Nhất nhị tam phẩm thì đầu trục dùng đồi mồi; tứ, ngũ, lục, thất phẩm, đầu trục dùng ngà voi; bát, cửu phẩm đầu trục dùng sừng trâu trắng, thân trục bằng gỗ; đầu trục đều dài 5 phân).

Mùa thu tháng 7 mồng 1 lễ Thu hưởng.

Gọi thự hữu tham tri Binh bộ lãnh Binh tào thành Gia-định là Hoàng Văn Diễn về Kinh. Lấy tham hiệp Quảng-ngãi là Trần Đăng Nghi làm lang trung Binh bộ, thự hữu thị lang, biện lý Binh tào thành Gia-định.

Thị lang Nội vụ phủ là Trần Văn Hoằng có tội bị cách chức. Trước kia phái viên mua gương sáng của nước Phú-lãng-sa (1), Nội vụ để không đúng phép, đến

(1) Phú-lãng-sa: Nước Pháp.

https://tieulun.hopto.org

nỗi bị nhiều vết mờ. Hoằng mưu đồ che giấu, thiện tiện ở đơn hàng, chỗ không ghi có vết, chưa làm có vết. Lại làm sổ giữ mập mờ tâu được chuẩn y. Đến bấy giờ việc phát ra, Hình bộ nghĩ xử tội đồ.

Vua gia ân, đổi làm cách chức, phát vãng làm binh ở cơ Định-man đạo Cam-lộ. Người đồng sự là lang trung Nguyễn Đức Trinh, Nguyễn Văn Công đều bị giáng làm tư vụ; nguyên phái viên là chưởng cơ Lê Thuận Tĩnh vì đồng tình thuận theo, giáng làm vệ úy Thị nội.

Sai thự tả tham tri Hình bộ là Trương Minh Giảng quyền lãnh Nội vụ phủ. Gặp Giảng bị bệnh, lại sai tả thị lang Công bộ là Lê Vạn Công giúp việc. Sắc rằng phàm Nội vụ chế tạo đồ vật, thì hội đồng Văn thư phòng và thị vệ xem nghiệm rồi để vào sổ chi tiêu.

Chức bảo mục đồn Phong-thu châu Chiêu-tấn, trấn Hưng-hóa là Điêu Quốc Lân bị người Thanh vượt qua bờ cõi bắt đi. Thành thần tâu lên. Vua dụ rằng: «Bờ cõi Nam Bắc đã rạch ròi, há được như thế ư. Đấy là tại trấn thần phòng giữ không nghiêm nên chúng được đi lại tự do. Lập tức phái người quyền giữ bảo sở». Trấn thần bị giáng chức.

Đốc học Vĩnh-thanh là Lê Đình Tá ốm. Lấy đồng tri phủ phủ Đức-thọ là Nguyễn Văn Thanh thay.

Lấy vệ úy vệ Tuyển phong tiền là Trần Văn Lộc làm thống quản thập cơ Kiên nhuệ thuộc Tả quân.

Lang trung Hộ bộ là Bạch Xuân Nguyên từ nước Xiêm về. Sai đi Quảng-trị hội đồng với tham hiệp Hà Duy Phiên làm việc tỉnh.

Giặc biển ở Quảng-yên là bọn Quệ Lục, họp hơn 10 chiếc thuyền vây thuyền buôn đậu ở vụng Vạn-thổ. Vừa tham hiệp Phan Thế Chấn ở châu Tiên-yên nghe báo đến cứu. Bọn giặc rút đi. Thành thần đem việc tâu lên. Vua nói: «Miền biển thuộc hạt thành, trước thuyền

https://tieulun.hopto.org

giặc vẫn thường ra vào, đã từng sức cho thành trấn tra bắt, đến nay lại còn có bọn giặc sinh sự như thế, thì gần nay, làm được việc gì? Chẳng qua vâng mệnh cho qua chuyện thôi. Bèn phạt bổng các quan thành và trấn, sai phái thêm binh thuyền đi lùng bắt.

Được vài ngày, giặc lại đến cướp thuyền buôn ở cửa Đầm-hà. Trấn thần sai cai đội Hữu quân là Nguyễn Văn Đức đem binh ứng tiếp. Đức mới gặp giặc, thì bỏ thuyền chạy. Bọn giặc bèn vào sổ thuế quan cửa rừng Cẩm-phả, cướp hết tiền thuế, binh khí, sổ sách rồi đi.

Vua cho Thế Chấn là ra trận không biết điều độ, cách lưu trấn thủ Nguyễn Văn Đoái giáng 4 cấp, thự hiệp trấn Lê Đạo Quảng giáng 3 cấp; Nguyễn Văn Đức vì rụt sợ lui, xử trảm giam hậu. Bấy giờ Đoái thân hành đốc suất quan binh thành trấn đuổi đánh đến cửa Mô-hải, cướp được 3 chiếc thuyền, chém được hơn 10 đầu giặc, bắt sống hơn 10 tên, thu được khí giới rất nhiều. Giặc chạy trốn xa. Được tin thắng trận vua dụ thưởng trả lại cho Nguyễn Văn Đoái 3 cấp, các quan binh ra trận đều được gia thưởng phẩm cấp, kỷ lục tiền bạc theo thứ bực. Người đánh giặc mà chết hay bị thương thì cấp tuất hậu. Tướng giặc là Lục Quệ sau bị Trần Quý bắt được, giải sang nước Thanh.

Định lại ngạch thuyền cho Nghệ-an, Bắc-thành và các trấn trong thành hạt. *Nghệ-an*, trước có 5 thuyền hiệu Lãng, nay đổi làm 10 chiếc. *Bắc-thành*, trước có 5 thuyền hải đạo, nay đổi làm 6 chiếc; trước thuyền ô, thuyền lê đều 5 chiếc, nay đổi làm mỗi thứ 8 chiếc. *Nam-định*, trước 5 thuyền hải đạo nay đổi làm 6 chiếc, trước 10 thuyền điện hải nay đổi làm thuyền ô 3 chiếc thuyền lê 2 chiếc. *Hải-dương*, trước 10 thuyền điện hải nay đổi làm thuyền điện hải, thuyền ô thuyền sam

https://tieulun.hopto.org

bản đều 5 chiếc. *Quảng-yên*, trước 10 thuyền điện hải, nay đổi làm thuyền điện hải, thuyền ô đều 5 chiếc.

Sai Quảng-nam chiếu thu số đường cát, đặt tiền công mua 150.000 cân. Lại mua thêm 268.000 cân, làm kho chứa ở Đà-nẵng.

Từ tế sứ ty Từ tế gia hàm thị lang là Tôn thất Điêu, dâng sớ cử Tôn thất Trung, Tôn thất Thận sung bổ bát phẩm thư lại ở ty Tả từ tế. Bọn Trung trước có lỗi bị cách, mà không nói rõ, sau việc phát giác sợ hãi xin nhận tội. Việc giao xuống bộ Hình bàn. Điêu vì cử dùng quan lại có lỗi bị cách chức.

Thả cho biền binh 6 đội Thường trực và 2 đội Ngân sang nhất nhị vệ Cẩm y về Gia-định thăm nhà, đến kỳ vận tải sang năm, đều trở lại hàng ngũ ở Kinh.

Đổi ty Chiêm-hậu của Khâm thiên giám làm ty Kinh cẩn (sau đổi chữ kinh 敬 làm chữ khác 恪).

Khai mỏ vàng ở Cao-bằng Lạng-sơn và mỏ đồng ở Thanh-hoa (mỏ vàng Vĩnh-giang ở Cao-bằng, mỏ vàng Hữu-lân ở Lạng-sơn, mỗi năm thu thuế vàng đều 3 lạng; mỏ đồng ở núi Biều-mỗ, Thanh-hoa, mỗi năm thu thuế đồng 400 cân).

Tham hiệp Quảng-yên là Phan Thế Chấn bị cách. Chấn khi trước làm tham hiệp Sơn-nam, can án vỡ đê, đáng bị tội đồ, nhưng vì phần năm làm việc chưa rõ, có chỉ giao cho bộ Hình tra xét. Đến bấy giờ tâu lên, xin y án nghị. Vua gia ân đổi làm cách chức phát làm binh hiệu lực ở Bắc-thành.

Chuẩn định việc thu thuế gỗ lim hàng năm ở Nghệ-an. Định cứ nửa năm phải báo Bộ, không được để quá cuối tháng 7; đầy năm làm sách tâu, cứ trung tuần tháng giêng sang năm dệ đến. Ghi làm lệ.

https://tieulun.hopto.org

Lấy chưởng cơ gia thống chế hàm là Hồ Văn Trương cho thự thống chế quản Thần sách Hữu dinh vẫn lãnh trấn thủ Thanh-hoa.

Lấy phó thống Trung đồn Hậu quản là Nguyễn Văn Tam làm vệ úy hậu bảo nhị, quản cơ Đỗ Công Nghi làm phó vệ úy tiền vệ Thần cơ tiền.

Tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt ốm. Vua nghe từng sai thị vệ đem cho nhục quế, lại phái thái y đến điều trị.

Định lệ thuế ở các phủ huyện đất mới thuộc Thanh Nghệ. Lễ bộ tâu rằng : « Phủ Trấn-man ở Thanh-hoa và 3 phủ Trấn-ninh, Trấn-định, Trấn-biên ở Nghệ-an lần lượt qui phụ, kỳ cống đều được hoãn. Vả lại họ đã lệ thuộc vào bản đồ nước ta, làm dân biên giới nước ta đã đặt quan lại để cai trị, xin nên bãi lệ cống mà đánh thuế như ngạch thuế chính cung ở ngoài sau trấn Bắc-thành ». Đinh thần bàn cho là phép thuế vốn nên lấy đinh điền làm chính, duy việc cai trị trong ngoài kỹ lược không giống nhau, chỉ nên tùy tiện mà lượng định, để cho dân biên giới biết nghĩa người dưới phụng người trên. Tức như thuế đinh dân thổ ở sáu ngoại trấn Bắc-thành (mỗi đinh tiền thuế thân 5 tiền, 30 đồng, tiền đầu lạt 1 tiền, tiền điệu 3 tiền, gạo cước 1 bát) chỉ bằng nửa thuế dân kinh ở năm nội trấn (1) đều là tùy thời mà đặt thuế, để cho nặng nhẹ khác nhau. Nay bốn phủ (2) đều mới qui phụ, không như dân biên Bắc-thành, thấm nhuần giáo hóa đã lâu. Nếu đánh thuế theo ngạch thuế sáu trấn, thì việc mới đặt mà danh hiệu lại phức tạp,

---

(1) 5 nội trấn : Sơn-nam thượng, Sơn-nam hạ, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh.

(2) 4 phủ đất mới : Phủ Trấn-man ở Thanh-hoa, phủ Trấn-ninh, Trấn-định, Trấn-biên ở Nghệ-an.

https://tieulun.hopto.org

sợ không thể thỏa được hy vọng của người xa. Xin định làm thuế đinh khẩu, không kể phia tạo (1) tráng đinh lão ấu, mỗi đinh hàng năm nộp 2 đồng bạc cân. Phòng ngự sứ và thổ tri huyện, huyện thừa chiếu ngạch mà trưng thu, đều nộp cho sở tại, lấy sang năm bắt đầu. Còn phủ Trấn-man thì trước phải cung các thứ bạc tốt, gấm vóc, sáp ong, thì đều bãi.

Đến như số ruộng nương của các phủ mỗi năm đổi chỗ không giống ruộng ở trung châu có định sở, cho nên thuế ruộng thật là khó định. Thảng hoặc có việc điều độ bất kỳ thì tùy nơi mà lượng thu thóc gạo cũng đủ cho việc nhu dụng biên phòng. Vậy bất tất phải ghi thuế chính cung hàng năm làm ngạch nhất định. Như gặp lễ mừng thì cho đều sắm sản vật địa phương về Kinh chúc mừng để tỏ lòng vui. Nhà vua y lời bàn.

Châu Ninh-biên trấn Hưng-hóa có động Mường tôn, năm Minh-mệnh thứ 8, tự đặt tên là Man-soạn cùng các huyện Xa-hổ, khẩn cầu qui phụ, đã cho quan chức lệ vào phủ Trấn-biên thuộc Nghệ-an, nhưng châu Ninh-biên hàng năm vẫn cứ thu thuế. Đến nay lệ thuế các phủ huyện đất mới đã định thổ tri huyện là bọn Tạo Công, Nho Tha lo phải chịu thuế nặng, đem tình trạng kêu lên, trấn thần Nghệ-an vì họ tâu lên. Vua bèn sai bỏ sổ cũ vẫn lệ vào phủ Trấn-biên.

Sai sáu bộ chọn cử nhân các khoa và thuộc viên từ Quảng-bình vào Nam, ai là văn học giỏi giang hạnh kiểm khá khen và chữ viết ngay thẳng, tính toán tinh thông thì tâu lên. Các bộ thần chọn được bọn cử nhân Nguyễn Song Thanh, thư lại Hoàng Văn Sủy 7 người. Đều cho sung bộ hành tẩu Văn thư phòng.

---

(1) Phia tạo: Tù trưởng thổ mục ở miền núi.

https://tieulun.hopto.org

Bổ Vũ Xuân Cẩn làm hữu thị lang Hình bộ vẫn biện lý Hình tào thành Gia-định.

Bộ Lại tâu rằng: « Phủ Đức-thọ Nghệ-an, nguyên 6 huyện từ nay lấy các huyện Thanh-chương và Châu-lộc lệ vào phủ Anh-sơn, chỉ còn 4 huyện đã là nơi giản khuyết (1) thì chức phủ đồng tri đặt trước nghĩ nên bớt đi ». Vua cho là phải.

Vua dụ hai bộ Hộ Binh rằng: « Miền đất duyên hải Hải-dương và Quảng-yên thuộc hạt Bắc-thành, phần nhiều là nơi đầm vực để cho giặc biển ẩn nấp, mà trong đó thì Đồ-sơn ở Hải-dương lại càng xung yếu, trẫm từng hạ lệnh cho thành thần chọn đất đặt đồn, đó là muốn trừ tuyệt giặc giã để dân ở yên. Rồi vì việc bắt giặc hơi thư nên lại đình chỉ, nay hai trấn ấy tăng thêm ngạch thuyền, đủ để tuần phòng, nên dụ sai thành thần phái người đi xem trên giải Đồ-sơn, chỗ nào nên đặt pháo đài thì đem binh đến đóng giữ để trấn áp bờ bể, đất Quảng-yên chỗ nào nên đặt đồn tấn giữ thì bàn tâu một thể. Lại Quảng-yên là nơi bờ bể hẻo lánh, ruộng đất ít ỏi, cho nên gạo ăn dân đều nhờ ở Hải-dương, Nam-định. Trước nghe nói nhiều người mượn cớ đong gạo ăn mà đem bán trộm cho thuyền giặc, mối tệ như thế không thể không trừ. Nay các châu Vạn-ninh, Vân-đồn tình nguyện mua gạo để ăn có nên hay không tính theo nhân khẩu mà định số gạo, để chờ kho Hải-dương chiếu giá bán ra. Khiến dân không đến nỗi thiếu ăn, cũng không được vì tham lợi mà xoay thành giúp lương cho giặc, nên làm thế nào cho mười phần ổn thỏa làm được mà không có tệ, thì bàn mà tâu lên ».

Thành thần hội đồng với các tào thần bàn tâu, cho là: « Đặt pháo đài thì phải có thuyền bè mới có thể phòng

---

(1) Giản khuyết: Phủ huyện ít việc.

https://tieulun.hopto.org

vệ nghiêm được. Một giải Đồ-sơn, đều không có chỗ nào có thể đậu được thuyền, thì pháo đài nghĩ nên đặt đúng nơi ấy trong sông ngoài biển, bốn phương năm ngả đều thông, không thể không phòng bị được. Gần đấy, có 2 xã Minh-liễn, Thù-du, đất giáp ngã ba sông, phía đông có các trấn Dâm-hải, Khôi-hải và Nam-triệu, phía tây có sông Hương-la, phía Nam có đò Giai, đò Hồng, phía bắc có các sông Đạt-cung, Đạt-cấm đều chảy về đấy, nhánh sông nhiều ngả, bọn gian thường ẩn nấp ở đấy thật là xung yếu, mà ở đấy có thể đề thuyền. Xin đặt một đồn lớn phái một viên quản cơ ở thành lãnh 50 linh miền Nam 100 linh miền Bắc và 4 chiếc thuyền đến đấy đóng giữ, lúc vô sự thì theo hạt mà đi tuần xét, hữu sự thì ra sức đánh bắt. Như thế mới có thể trấn áp được miền ven biển.

«Lại như đồn Yên-khoái cũ ở Quảng-yên, hơi gần cửa biển Hoa-phong, trong có sông lớn, ngoài có biển lớn, cũng là chỗ xung yếu ở ven biển. Song nơi đồn cũ địa thế chật hẹp, xin mở rộng thêm đắp lũy đất, làm nhà trại, phái quan binh ở thành 100 người và thuyền 2 chiếc để đóng giữ ở đấy.

«Lại đất xã Minh-châu ở Vân-đồn, ở ven biển, phàm thuyền người Thanh lên đến đậu ở bãi Giáp ra vào hai cửa biển, và đi qua phần biển Hòa-phong ở đấy mà trông thì chỗ nào cũng thấy cả. Xin đặt một đồn nhỏ, bắt một người thổ hào sở tại cùng 30 người thủ hạ đóng giữ đấy.

«Đến như các đồn Cẩm-phả, Đồng-tôn, Tri-xuyên, Vị-lại, Bắc-nham, Định-lập ở châu Vạn-ninh, đều là đất xung yếu lợi hại cả, trước đã có đặt đồn, phái thêm số ngạch binh lính và thủ hạ: Vạn-ninh thì trấn binh và thủ hạ đều 50 người; ở Cẩm-phả thì trấn binh 50 người, ở Bắc-nham, Đồng-tôn, Tri-xuyên, Vị-lại thì thủ hạ đều

https://tieulun.hopto.org

30; ở Định-lập thủ hạ 20 người, đều cử đồn đóng giữ y như đồn lớn. Như thế thì ngăn giữ cũng nghiêm hơn mà yên được miền biển.

« Đến như các châu Vạn-ninh, Vân-đồn ở Quảng-yên, ruộng đất ít, dân chỉ chuyên nghề đánh cá, hoặc đem cá muối chuyển bán ở Hải-dương, Nam-định mà mua thóc, hoặc dân Hải-dương, Nam-định chở thóc gạo đến đổi, đem chỗ có đến chỗ không thật là mối lợi vô cùng.

« Nhưng bọn buôn gian lặt vặt, vẫn thường bán trộm ở ngoài biển để cầu chút lợi nhỏ nhen. Hiện đã có điều cấm, nhưng sự gian ở ngoài pháp luật chưa thể trừ hết được. Nay định lệnh tinh nhân khẩu mà đong gạo, là muốn không cần cấm mà mối tệ tự bỏ, để trở lại tốt cả. Lại chiếu nhân số trong sổ ở hai châu cùng số dân ngụ cư không có trong sổ ước chừng hơn 3.000 người, mỗi tháng chỉ dùng số thóc hơn 3.000 hộc, xin hạ lệnh cho trấn thần cứ lý dịch sở tại cam kết cấp bằng cho đến kho Hải-dương nộp tiền lãnh thóc, lấy cứ 3 tháng làm một lần. Song hãy thử làm 2, 3 năm, nếu mười phần ổn thỏa thì sẽ thi hành mãi mãi. Nhưng cũng chưa dám chắc. Vì xứ ấy ở hẻo lánh nơi hải đảo, đường bộ không thông, mà từ đấy đến Hải-dương, đi về đường thủy không dưới 9, 10 ngày, người nghèo kiếm được 2, 3 quan tiền chắc cũng đã khó, lại vượt đi đường thủy xa xôi hàng tuần mới đong được 1, 2 hộc thóc, phí tất gấp bội, thế không khỏi bị bọn hào phú bao mua cả để kiếm lợi, mà dân nghèo cuối cùng chẳng được nhờ cậy gì. Kể ra địa giới Quảng-yên, tiếp giáp nước Thanh phía bắc liền với Lạng-sơn, Cao-bằng, phía nam ra biển lớn, cũng là một trấn mạnh ở nơi biên thùy thế mà thóc gạo có ít, tuy có hai huyện An-dương, Thủy-đường nộp thuế về đấy số thu vào một năm bất quá chỉ hơn 12.000 hộc. Nếu có việc cần kíp thì lấy gì để chi. Vả lại

https://tieulun.hopto.org

7 huyện thuộc phủ Kinh-môn trấn Hải-dương tiếp giáp với Quảng-yên đường thủy lưu thông, xin cho nộp thuế về Quảng-yên. Trong 3 năm kho thóc hơi thừa thãi thì theo lời bàn trước của trấn thần, xét số người số gạo, mà bán ra thì không những kho thóc của trấn chứa mỗi năm tăng lên, mà dân đi lãnh mua được cũng gần tiện ».

Sai đình thần bàn tâu. Cho là việc đặt đồn bảo, lời bàn của thành thần là đúng. Duy có việc « Quảng-yên đong gạo » vì nhiều dân kiếm ăn buổi sớm buổi tối mà đi lại phí tổn thì không khỏi ngặt nghèo thì cách ấy không thể thi hành lâu được. Đến như điều xin 5 huyện phủ Kinh-môn nộp thuế thóc về Quảng-yên, thì đường sông quanh co, sự chuyên chở đã là không tiện, mà thóc nộp ở Quảng-yên, tiền nộp ở Hải-dương, thuế của một dân mà chia nộp ở hai nơi, cũng không phải là phép hay để thi hành lâu mãi. Vả lại 3 châu của Quảng-yên, từ trước đến nay, vẫn đem cá muối của xứ mình sản xuất đổi lấy thóc gạo xứ khác, cái sinh sống là ở đấy. Nay lo kẻ gian, mà cấm sự đi lại buôn bán thì nhân dân nơi bãi biển, lấy gì mà sống được. Huống chi việc bán trộm thóc gạo đã có điều cấm, địa phương biết nghiêm ngặt kiểm sát, kẻ phạm tội thì trị tội, thì con buôn gian giảo biết sợ, mà mối tệ có thể trừ được. Vậy dân Quảng-yên xin cho cứ mua bán như trước, tự đong gạo mà ăn là tiện ».

Vua cho là phải. Sắc cho thành thần hàng năm phải người vận tải thóc kho Hải-dương đến Quảng-yên cho đủ trên dưới 30.000 hộc.

Vua dụ bộ Hình rằng: « Từ trước đến nay văn án các địa phương, cứ theo thứ tự mà xử đoán. Như huyện nha có bị dân kiện lại, bắt đầu ở phủ, sau đến trấn, có khi trấn lại giao về phủ. Kể ra phủ và huyện, trách nhiệm chuyên một nhà cũng như nhau, không như trấn

https://tieulun.hopto.org

có quyền thống nhiếp nay cho phủ xét huyện thi có được không? Vậy cho từ nay nếu huyện bị dân kiện thi do trấn tra xét, phủ nha không được nhận đơn ».

Chia phát cử nhân, giám sinh đi hậu bổ ở các địa phương vi Gia-định và Bắc-thành đường xa, cho được nhân việc công mà đi trạm đến.

Sai thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Khoa Minh kiêm lãnh tự Thái thường.

Sửa sang lăng tẩm Thụy thánh (1)

Hạt phủ Thừa-thiên có thuyền buôn chở thuê cho người Thanh đi đong gạo. Việc phát, phủ thần khinh suất nghị xử người mua trộm cùng người chở gian đều tội trượng, người biết chuyện (mà không tố cáo) tội xuy. Hình bộ duyệt lại, không trích ra việc ấy. Lang trung Vũ Đức Mẫn dâng bài lục đầu (2) lại không dâng bản án; chỉ đem phiếu nghị án tiến trình thôi. Vua chiếu nghị phê điểm. Sau lần nhớ ra, sai tìm bản án, thấy án ấy nghị xử có nhiều chỗ buông nhẹ, giao xuống bộ Lại bàn. Bộ xin xử tội quan đường bộ Hình giáng 2 cấp và đổi đi, Vũ Đức Mẫn cùng phủ thần Thừa-thiên giáng 3 cấp đổi đi.

Vua gia ân cho bộ thần Hoàng Kim Xán, Nguyễn Công Trứ và Nguyễn Danh Giáp, đổi giáng 1 cấp lưu; phủ thần thi Nguyễn Văn Phượng cách mất hàm thự thống chế, Đặng Đức Thiệm và Thang Huy Thận thì đổi làm giáng 2 cấp lưu; Vũ Đức Mẫn thi y lời nghị giáng Hàn lâm viện thị giảng. Phạm nhân là người mua trộm và người chở gian, thì phát đi làm lính ở cơ Định-man đạo Cam-lộ; người tri tình thì bị tội mãn trượng (3). Thống

---

(1) Lăng tẩm Thụy thánh: 4 lăng Hiếu khang hoàng hậu, mẹ sinh ra Nguyễn Ánh.

(2) Bài lục đầu: Cái thẻ bài ghi chép đầu mục các án.

(3) Mãn trượng: 100 trượng.

https://tieulun.hopto.org

chế Phạm Văn Điển khinh suất cấp cho giấy đi đường thì phạt bổng 6 tháng.

Vua thấy thói tệ của quan lại địa phương phần nhiều chưa trừ được, dụ bộ Lại rằng: « Điều cốt yếu trong việc trị nước, trừ tệ là đầu. Tất phải thưởng có lời cảnh cáo, khiến biết lấy làm răn đe thì việc trị nước mới tốt được. Vả lại sắc mệnh triều đình là để khen thưởng, khuyến khích người khó nhọc và tài năng. Năm trước, các nhân viên đáng được cáo sắc, thì khoản tiền đóng ấn và viết sắc hiện đã đình chỉ rồi. Gần đây các địa phương khi có chiếu sắc lịch mới và cấp giấy thông hành, thường thường cũng có giữ lại để vòi tiền; đến như các sở cửa quan, bến đò cũng nhiều khi thác sự để trở ngại, mối tệ rất nhiều Nếu không nghiêm sức răn cấm thì làm sao trừ tuyệt được. Lại như các nha môn xử án phải theo thứ tự mà kết xử đệ trình, đó là muốn hai ba lần xét rõ, cho được thực tình và đều giữ ý kiến của mình để xem việc phân tích ngục án thế nào. Nhưng từ trước đến nay, gặp có việc án, chỉ làm bản ước lược đóng dấu vào giấy không, mà phái đệ lên, không bàn gì đến tình lý có đáng hay không, để cho lại điển thượng ty muốn làm thế nào thì làm, nghị xử các án đều do một tay họ cả, đến nỗi người giảo quyệt được tự ý làm nặng nhẹ, rồi theo đấy mà sách nhiễu Lại như viên phủ huyện muốn nịnh quan trên, mượn cớ đệ án lên trấn ở lỵ hàng tuần hàng tháng, khiến việc quan ở nha, đều để đọng lại, đến lúc kết nghĩ, chẳng qua do người xếp đặt. Như thế thì trách nhiệm chuyên nha ở đâu? Nếu không khuyên bảo lại thì lại đến cứ theo thói cũ thôi. Từ nay, các nha môn trong ngoài, như các viên văn võ được chiếu văn và lịch mới ban hành, hễ tiếp nhận thì phải cấp ngay cho người ta. Người xin giấy thông hành, nên cấp thì cấp

https://tieulun.hopto.org

cho. Sở cửa quan bến đò nào không thu thuế thì y lệ xét hỏi kẻ gian. Nếu khách buôn đi lại xem đích có thông hành thì cho đi ngay, không được đòi hỏi ngoài lệ. Lại việc án, chiếu hạn kết nghĩ xong thì cho ủy giao lại mục lãnh đệ lên, viên phủ huyện không được thiện tiện dời bỏ chức vụ. Vì thử thẩm đoán chưa đúng, thì thượng ty xử phân lại một thể. Nếu có án tra xét chưa rõ khó kết xong thì phải bày rõ duyên do, chưa rõ ngày tháng mà giao về nghĩ xử lại không được lơ là theo thói cũ, cứ chấp mê mà cố ý làm sai.

Cấp ruộng tự điền cho chưởng Tượng quân quận công Nguyễn Đức Xuyên. Vua du bộ Lễ rằng: « Nguyễn Đức Xuyên buổi đầu đương lúc mây sấm gian truân, theo đòi bên ngựa nơi hiểm, nơi bằng cũng thế, cho nên giúp thành nghiệp lớn, sánh hàng với các bực công đầu. Sau khi chết đã từng truy tặng vẻ vang, lại chuẩn cho tông tự ở miếu đình, ơn của nhà nước báo đền thật là ưu hậu. Nay nên cấp thêm tự điền 100 mẫu, để con cháu nối đời truyền giữ, thu tô và dùng vào việc thờ.

Sai phó vệ úy vệ Tiền bảo nhất là Đặng Phúc Cần lãnh chức quản thủ ba thủ Tân-châu, Chiến-sai, và Hùng-ngự.

Bộ Lễ tâu rằng: « Sang năm kinh gặp đại khánh chính thọ tứ tuần của Hoàng thượng ta, thật là tiệc thọ ức muôn năm điển lệ rất là long trọng. Xin chước định sự nghi, theo từng khoản kê bày, đợi được sắc giao xuống thi vâng theo thứ tự mà làm. Từ nay về sau, kể tiết mừng, điều khoản nghi chương sau này cứ 10 năm lại xin chước nghĩ thêm, cho được hoàn bị điển lễ đời thái bình:

1) Tuần tháng 8 năm nay, viện Hàn lâm dự soạn các bản ân chiếu xuân thủ sang năm, bản ân chiếu ngày đại

https://tieulun.hopto.org

khánh, cùng là văn thức biểu mừng và nhạc chương, do viên chưởng lãnh trình dâng.

2) Tuần tháng ấy, các trấn Quảng-trị, Thanh Nghệ, đều chuyển sức cho thổ ty đạo Cam-lộ cùng các phủ Trấn-ninh, Trấn-định, Trấn-biên, Trấn-man, thuộc các hạt ấy, dự bị phẩm vật hành nghi để trung tuần tháng 3 sang năm về Kinh, kịp ngày chúc mừng. Còn nước Nam-chưởng, nước Chân-lạp, man Mục-da-hán và 2 phủ Trấn-tĩnh, Trấn-biên thì vì ngày tháng giêng đã tuân dụ tư rồi thì thôi. Lại Gia-định, Quảng-trị, Thanh Nghệ phải tư sức cho Nam-chưởng, Chân-lạp và các phủ đất mới đều kén chọn con hát đem theo nhạc khí, đi theo sứ bộ và đầu mục đến Kinh, cho đủ âm nhạc bốn phương.

3) Tuần tháng 10, hai bộ Lại Binh kê khai danh sách các quan văn võ tại chức, từ tam phẩm trở lên ở Gia-định, Bắc-thành, và thượng ty các trấn đạo đợi vâng châu điểm chấm tên, mỗi hạt một viên; lại xin chỉ tuyên triệu thổ ty các hạt Bắc-thành, Thanh-hoa, Ninh-bình, cùng các quan văn võ từ tùng ngũ phẩm trở lên, hưu trí hay xin nghỉ về quê, có ai tình nguyện về Kinh chúc mừng thì cho, do quan sở tại cấp giấy đi, đều là thượng tuần tháng 3 sang năm tới cả.

4) Tuần tháng ấy, Bắc-thành, Thanh Nghệ tuyển con hát cùng các nghề vặt trong hạt như leo dây, trèo thang, và múa rối trên cạn dưới nước, thượng tuần tháng 2 sang năm đến Kinh diễn tập.

5) Thượng tuần tháng 3 sang năm, hữu ty dựng một điện hoa ở trước điện Thái-hòa, một lầu hoa ở phía dưới cửa điện Kiền-nguyên, ở ngoài cửa Túc-môn tả hữu đều dựng một cái nghi môn; ở phía trước sân lầu Phú-văn thì dựng một nhà yến.

https://tieulun.hopto.org

6) Trung tuần tháng 4 sang năm, các hoàng tử tước công, các quan văn võ cùng sứ bộ đầu mục các nước phiên thuộc, làm riêng danh sách dự yến, đợi vua định những phẩm vật thưởng cho.

Vua y lời tâu.

Thành thần Gia-định dâng sớ tâu rằng: « Con cháu công thần Vọng-các, khẩn xin cấp mộ phu, mộ cho 40 người. Lễ bộ bàn, cho là: « Ân điển nhà nước đền công ban thực nên long trọng, mà triều đình xử sự thì số dân lại càng quan trọng khi trước Thế tổ Cao hoàng đế ta khai sáng đã truy nhớ công lao của người đi hầu bên ngựa, chước định lệ mộ phu nên đặc cách thi hành long trọng để tỏ lòng hậu đãi. Nay hoàng thượng nối giữ nghiệp lớn sửa sang mọi việc, châm chước thêm bớt cầu cho thỏa đáng, mới có thể lấy làm điển thường. Vả lại trong tập tâu thì vệ úy Hoằng Phúc Khương, đánh giặc, chết tại trận, liệt vào công thần bực năm lệ được 10 người mộ phu, nhưng con hiện được tập ấm là ân kỵ úy về sau đời đời theo nối, ơn nước đã ưu hậu lắm, xin cấp cho 2 người mộ phu để khuyến khích những người tử tiết ở chiến trường. Còn như chánh tuần hải đô doanh Hoàng Trung Đồng theo tướng quân họ Hà sang Vọng-các, không ví như người đi theo bên ngựa được. Cùng bọn khâm sai cai cơ Nguyễn Đức Lân 34 người, đều là quan nhỏ, sau khi mất, con cháu đã được ơn tập ấm rồi, sao lại còn xin ân điển nữa! Xin đừng cấp. Duy có khâm sai cai cơ Phan Văn Hóa, cai đội Nguyễn Văn Thông, đội trưởng Lê Văn Phượng, không có người tập ấm, xin lượng cho bạc tiền giao dân sở tại thờ cúng. Như thế thì nghĩa thù lao khuyến khích của nhà nước được rõ lắm ». Vua cho là phải, sai cấp cho bọn Phan Văn Hóa đều 200 quan tiền.

https://tieulun.hopto.org

Sai các nha lục bộ đem những thể lệ chương tấu soạn thành tập. Vua dụ rằng: « Từ trước đến nay, chính sự lớn nhỏ trong ngoài đều do sáu bộ coi giữ. Đến như các tự, Nội vụ, Vũ khố, Thương bạc, Tào chính, Khâm thiên giám, Quốc tử giám, Hàn lâm viện, đều có trách nhiệm riêng của mỗi nha. Trong đó công việc rất nhiều, sổ sách ngày càng bề bộn, năm tháng trôi đi hoặc có cái tán lạc mất. Nếu không một phen soạn thành tập, thì lấy gì để làm điển lệ để chỉ bảo việc thường. Phàm đế vương đời xưa mỗi đời nối lên là có chế tác riêng của đời ấy, trong ấy, chính hay phép tốt, tất biên chép thành sách, mới có thể để lại lâu dài được. Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta ngự trị 18 năm, chính trị mở rộng, rành rành xét thấy. Kịp đến khi ta nối ngôi tới nay, xa thì kê phép tắc đời xưa gần thì xem hiến chương đã định xây dựng xếp đặt tùy theo từng thời. Vậy sai Tôn nhân phủ và các nha Lục bộ kiểm soạn từ năm Gia-long thứ 1, đến năm Minh-mệnh thứ 10, tất cả dụ chỉ đã ban, thể lệ đã định, cùng những bản tấu chuẩn của lục bộ cùng chương tấu của trong ngoài, nhất thiết những văn thư án tập, có quan hệ đến chính sự, chia môn định loại, và theo năm tháng trước sau mà biên thành tập, làm sao cho cương mục rõ ràng, các điều rành mạch, để sẵn mà tra xét và lưu định thức ».

Trấn thủ Sơn-tây là Lê Phúc Bảo, vì năm ngoái quan Đê chính cũ trích riêng một đoạn đê mới ở Yên-sơn, giao sai thuê người đắp chỉ lạm tiền hơn 1.600 quan, bị quan Đê chính mới hạch tâu. Đến nay bộ Hình nghị xin bắt tội đồ. Vua đặc ơn đổi làm cách lưu, cùng bọn Đê chính cũ là Nguyễn Đức Hội, Nguyễn Văn Nghị phải bồi thường, đợi xem có đền xong hay không, sẽ lại xuống chỉ thi hành.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Kỷ sửu, năm Minh-mệnh thứ 10 [1829], mùa thu tháng 8, trấn thần Quảng-nam tâu rằng: « 5 huyện ở hạt trấn có 45 tổng, lệ mỗi tổng đặt một cai tổng, nếu gặp có công việc quan trọng khẩn cấp, sợ một mình khó làm nổi, xin cứ số đinh tự 500 người, số điền tự 1.000 mẫu trở lên thì đặt thêm một phó tổng ngoại ủy để cùng với cai tổng làm việc ». Vua y cho.

Thổ phỉ Tuyên-quang là Ma Đình Thiệu tự xưng là điều bát hợp Đẳng vài nghìn người, đến uy hiếp trấn thành. Trấn thần đóng cửa tự thủ. Giặc đốt cướp các nhà dân ngoài thành gần hết, Quân Bắc-thành nghe báo, liền phái chưởng cơ Hậu quân thống quản thập cơ Uy thắng là Phan Bá Hùng đem binh tượng đến cứu, và đem việc chạy tâu lên.

Vua dụ rằng: « Ngày gần đây, hạt thành hơi yên, nay chợt có chuyện gấp ấy, tuy trấn thần hốt hoảng báo, nhưng chắc rằng đảng ấy không đến nhiều như thế đâu, song chúng đã kết thành bọn lớn, tất không phải là một buổi mà làm nên, thế mà mù tịt chẳng nghe thấy gì, bọn chức sự như thế thì chẳng cần hỏi nữa. Vậy phải hỏi rõ ngay nguyên ủy mà nghiêm xét để trừng trị ».

https://tieulun.hopto.org

Giặc lại đánh phá đồn Tu-long. Thành thần phái thêm thự phó vệ úy vệ Lạc dũng là Phạm Hữu Tâm đem quân tiến đánh, và phi sức cho trấn thủ Trần Ngọc Trung cùng họp. Trung dùng dằng không đi. Thành thần hặc. Vua sai bắt trói giải về thành tra xét. Hiệp trấn Nguyễn Đăng Sỹ, tham hiệp Phạm Ngọc Oánh đều phải giải chức đợi xét.

Lấy vệ úy vệ Quảng võ là Vũ Văn Tin làm trấn thủ Tuyên-quang, tham hiệp Cao-bằng là Nguyễn Khắc Biểu làm thự hiệp trấn, lang trung Binh bộ là Vũ Phan làm tham hiệp. Tin chưa đến, thành thần ủy trước trấn thủ Hưng-hóa là Phan Bá Phụng quyền nhiếp trấn thủ Tuyên-quang. Phụng liền cùng với quan binh do thành phái chia đường tiến đánh bắt được Ma Đình Thiệu và bọn đầu mục và đồ đảng của giặc rất nhiều. Thổ phỉ dẹp hết. Tin thắng trận tâu lên, vua sai đều rút quân về. Chiếu theo công trạng mà khen thưởng. Trung vì nhút nhát bị phát vãng làm binh ở nơi đất mới Chan-độc. Sỹ và Oánh đều cách chức.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « ở thành và ở các trấn bảo trong hạt thành, súng ống và thuốc đạn có rất nhiều, mà coi giữ chỉ có 6 đội Uy chấn. Theo lệ lại cấp cho Nam-định và Hải-dương đều 1 đội, chỉ còn 4 đội, thì 1 đội là giản binh, 3 đội là mộ binh, lính có hơn 150 người cùng với lính Trung vệ dinh Thần cơ ở Kinh phái ra 20 người mà thôi, chia phái thực không đủ được, xin phái thêm một suất đội Thần cơ và 30 người biền binh cho đủ số 1 đội, để chuyên giữ súng ống ở thành mỗi năm đổi 1 lần, các đội Uy chấn thì một đội giản binh để ở thành làm việc thu chi thuốc đạn, coi giữ sổ sách về súng ống. Ngoài ra 3 đội mộ binh thì chiếu theo các đồn lớn nhỏ ở các trấn chia lệ vào nhiều ít khác nhau ». Vua y lời xin.

https://tieulun.hopto.org

Thuyền của bọn A Sinh là người nước Chà-và đậu ở đảo Côn-lôn trấn Phiên-an, lính giữ đảo bắt đưa đến thành Gia-định. Bọn Sinh nói là: « ở Ba-la-sa (tên đất của nước Chà-và) được quốc trưởng phái đến đảo Câu-mạch để nhặt lấy sào yến bị bão trôi giạt ». Thành thần tâu lên. Vua sai cấp gạo rồi cho về.

Đốc học Thanh-hoa là Phạm Đình Trọng dung túng người nhà sách nhiễu, bị cách chức. Lấy tri huyện Nga-sơn là Đoàn Bá Trinh làm thự đốc học Thanh-hoa.

Thự đốc học Biên-hòa là Thiều Nguyên Diệu ốm. Lấy giáo thụ Ứng-hòa là Bùi Danh Ký làm thự đốc học Biên-hòa.

Định rõ lệnh đúc trộm tiền. Vua nghe tin dân gian đúc trộm tiền nhiều để tiêu lẫn với tiền nhà nước, dụ bầy tôi rằng: « Điều cấm đúc trộm tiền, phép nước rất nghiêm. Thế mà bọn không tốt coi thường hiến chương, vẫn có kẻ khinh suất xúc phạm như vụ án tiền dị dạng ở Lạng-sơn năm trước đã đủ thấy được. Hiện nay của trọng tiền khinh, vật giá đắt lên, thì cái tệ tiêu tiền lẫn lộn không những chỉ ở các hạt Bắc-thành mà thôi. Nếu không chỉnh đốn nghiêm ngặt thì sợ bọn tiểu dân không biết phạm pháp càng nhiều thì không phải là người nhân đức dụng tâm như thế. Vậy hạ lệnh cho Thừa-thiên cùng các thành trấn đạo nghiêm sức cho phủ huyện trong hạt, gia tâm dò xét, có kẻ nào phạm tội đúc tiền trộm ấy thì chém đầu để răn bảo dân chúng. Lại thông sức cho dân gian, ai trót đã trữ lầm tiền lại đúc trộm thì hẹn cho trước cuối năm nay phải đem nộp hết ở quan để tiêu hủy và cấp trả cho số tiền nhà nước (mỗi 2 đồng, cấp cho 1 đồng tiền nhà nước). Ai dám dùng tiền ấy mua bán với nhau thì phạt 50 roi và thu tiền ấy vào quan. Lại chiếu số tang, chiết lấy một nửa số tiền nhà nước để thưởng cho người bắt được. Ngoài hạn ấy, mà

https://tieulun.hopto.org

còn dám trữ dấu và đem tiêu lẫn lộn thì theo điều luật đúc trộm tiền mà xử tội. Người bắt được thưởng như lệ. Lại đúc trộm tiền tất phải dùng bằng thứ kẽm, mà Tuyên-quang và Thái-nguyên là những nơi sản xuất ra kẽm, phải hạ lệnh cho quan Bắc-thành nghiêm sức cho các cửa quan, bến đò, phàm các đường tất phải đi qua, ở hai hạt ấy ngày đêm phải khám xét, có người mang lén kẽm đi qua thì bắt trị tội, nếu thiên tư dung túng thì có tội ».

Cấm đóng thuyền kiểu lạ. Vua dụ bộ Hộ rằng: « Từ trước thuyền công tư vượt biển chiều ngang 7 thước trở lên thì cho làm các hạng tào thuyền, ứng ban, đại dịch, miễn dịch (1), lệ tải và lệ thuế đã có quy định sẵn, duy từ 6 thước 9 tấc trở xuống thì cứ theo số thước tấc nhiều ít mà định thứ bậc ngạch thuế; không đủ 5 thước thì được tha thuế, như thế là muốn thuế má và sai dịch công bằng, để báo cho dân biết quy thức thông thường. Gần đây bọn gian trá hay đóng thuyền kiểu khác, trên thì hẹp, dưới thì rộng, phía trước nhỏ, phía sau lớn, rút ngắn thước tấc bề ngang ở giữa để mong được giảm thuế và miễn dịch. Như thế là trái bỏ phép thường, mưu cầu trốn tránh. Nay tài lực của nhà nước cố nhiên không so tính làm gì, nhưng nghĩ đặt phép ngăn việc lệnh cấm chỉ, mà còn có bọn dân gian xảo như thế thì không thể để lớn lên được. Vả từ trước đến nay, tào thuyền và thuyền ứng ban, lệ vận tải định làm 10 phần, tào thuyền thì 10 phần giảm 1, chở lương công 9 phần, thuyền ứng ban, 10 phần giảm 3, chở lương công 7 phần,

---

(1) Tào thuyền: Thuyền vận tải. Ứng ban: Thuyền phải theo ban mà vận tải cho nhà nước. Đại dịch: Thuyền thay sai dịch. Miễn dịch: Thuyền được miễn không phải sai dịch.

https://tieulun.hopto.org

Nay thuyền vận tải ở phía nam y lệ tải đúng mà thuyền còn nổi, hoặc giả khi trước khám đo không đúng, hay là chủ thuyền thầm vụng thay đổi đi thì chưa biết được. Phải nên một phen chỉnh đốn, để trừ thói tệ đã lâu. Vậy hạ lệnh cho Thừa-thiên và các thành trấn đạo bắt đầu từ ngày tờ dụ này đến, phàm trong hạt có đóng thuyền ghe thì phải theo kiểu thường, không được làm theo kiểu lạ. Làm trái thì xử tội 100 trượng, đóng gông 1 tháng. Trót đã đóng rồi thì chữa lại, lấy cuối năm làm hạn, việc còn dám để dùng thì trị tội nặng không tha. Lại thuyền vận tải phía nam và thuyền ứng ban thì nên khám lại thước tấc các bề dài, ngang, sâu rộng rồi lường tính số thóc gạo vừa phải có thể chở vượt biển, thì đăng ký rõ ràng, đến tuần tháng 10 đều làm sớ sách tâu lên định lệ thi hành ».

Thành thần Gia-định tâu rằng trong hạt thành ruộng đất mầu mỡ, sinh lý dễ dàng, lại thêm sông hồ thông suốt bốn phương, đi đâu cũng tiện, cho nên dân an nhàn mà sinh lười biếng. Một khi động đến việc binh đao thì mưu đồ trốn tránh. Hiện nay dân có kẻ trải ba bốn đời ở đấy vì sợ phải đi lính mà bỏ ngay về quê quán đến thôn không đủ số hạn. Có một nhà cha, con, ông cháu chia ra mà đi trú ngụ, không vào sổ nhất định. Thậm chí, trong một năm, mà một người đi ở đến ba bốn thôn. Lính hay thiếu ngạch là tự lý do ấy. Xin từ nay phàm dân trong các hạt, cho phải theo quê quán ông cha mà vào sổ, không được đi nơi khác. Nếu đã trót ở chia ra, cũng cho bắt về, có ông, thì theo quán của ông, không có ông, thì theo quán của cha. Sổ hộ có nhất định, thì số binh mới có thể thường đủ ».

Lại nói: « Kỳ trước giá gạo rất rẻ, 1 phương gạo bất quá 5,6 tiền. Gần đây, tuy năm được mùa mà giá gạo

https://tieulun.hopto.org

cũng không dưới 1 quan, đó là bởi bọn buôn gian giảo đong trộm nhiều, và thuyền người Thanh chở khách đến họp ăn rất nhiều, cho nên như thế.

Xin lập thêm điều cấm : « phàm thuyền thay đại dịch và thuyền đánh thuế, hàng năm cứ tháng 2 lãnh đơn đi, đến khi trở về thi nộp lại, trong 1 năm hoặc có đi buôn nhiều lần, cũng chiếu từng thứ lãnh đơn nộp đơn để làm bằng. Những thuyền đi buôn thi số gạo chở phải biên rõ trong đơn, do sở tại phê cho, đến địa phương nào, thì người coi đồn cửa biển khám qua, nếu đúng số thi cho bán, không đúng số thì báo quan xét trị. Đến khi trở về lại lấy chữ biên của người coi đồn xử ấy làm bằng để về nộp sở tại. Làm trái thì có tội. Người coi đồn mà cố ý dung túng thì bị xử theo tội uổng pháp.

Lại từ trước đến nay, thuyền người Thanh chở khách đến mỗi năm hàng vài nghìn, nay ở xen trong hạt thành đến 3, 4 phần 10, gian hoặc lừa dỗ dân ta hút vụng thuốc phiện hoặc sinh điều hung tợn ăn trộm ăn cướp, có án luôn luôn, tệ ấy cũng không thể để lớn lên được. Xin từ nay có khách đến buôn thì người tay lái và thủy thủ đều phải đăng hết vào sổ điểm mục. Đến khi trở về thì viên tấn thủ chiếu sổ điểm lại rồi cho đi, chớ để sót lậu một người nào ».

Vua sai đình thần bàn cho ổn. Cho là Hộ tịch của dân, phải theo quê quán ông cha ; lời ấy thật có thể làm được. Duy điều cấm về việc buôn gạo, chỉ vì phòng mua trộm gạo mà đặt, mà đơn bằng trình nộp, tiết mục phiền phức, sợ lại khó khăn cho nhà buôn. Vả lại cấm bán trộm gạo, triều đình đã sẵn có điều cấm nghiêm ngặt, song năm tháng trôi qua, lòng người dễ biến, người thừa hành hoặc có chểnh mảng, mà người buôn có thể làm gian được, xin phàm thuyền buôn các hạt nhất thiết theo như lệ trước, cho được đi lại mua bán để

https://tieulun.hopto.org

tiện việc buôn. Còn các hải phận, cũng là hòn đảo, đầm sâu, bọn buôn gian thường nhờ đấy đậu giấu để mua bán gạo tư túi. Nên theo đúng điều cấm đã định trước, răn sức hạ lệnh cho các địa phương đều phải bắt biển binh cùng tấn thủ gia tâm tuần xét. Như bắt được kẻ buôn gian thì y lệ tịch thu cả thuyền và hàng hóa để sung thưởng; lại tịch thu hết gia sản của kẻ phạm để thưởng. Kẻ gian buôn bán, thì đều bị xử nặng, bực nặng hơn là trượng 100, lưu 3.000 dặm. Đến như người Thanh thấy nước ta đất tốt, đều muốn làm dân thì sao lại một mực cấm chỉ. Xin từ nay phàm thuyền người Thanh mới đến, thì sở tại chiếu sổ điểm mục đòi hỏi, người nào muốn ở lại thì phải có Minh-hương và bang trưởng bảo kết vào sổ chịu sai dịch để cho có chỗ cai quản. Còn người khác thì thả về nước hết. Thế thì số người ở lại có hạn, đã bớt được khoản phí hợp ăn của họ, mà cái thói bướng nhờn cũng có thể trừ được. Vua theo lời bàn.

Định lệ thuế vỏ quế ở Thanh Nghệ. Lệ trước, người chủ quế hộ bóc vỏ quế chia làm ba hạng thượng trung hạ, một nửa nộp nhà nước, một nửa trả công cho người bóc. Lại trích lấy 2 phần 10 ở người bóc quế làm lễ thượng tiến, hoặc chỉ có hai hạng trung và thứ thì cũng chia đôi mà lấy hạng trung làm quế thượng tiến. Đến nay Hộ bộ tâu rằng: « Quế là vật xuất ở Thọ-xuân, Thanh-hoa là hạng tốt, ở Quỳ-châu, Nghệ-an là hạng thứ hai. Trước gọi là quế cống, quế thượng tiến, cũng là ngụ ý tôn vua và thân người trên, lúc bắt đầu gây dựng thì làm thế, nhưng nghĩ nhà nước có cả đất đai, ở đâu cũng là bề tôi, thì sản vật ở đấy sinh ra đều là của nhà nước, huống chi vỏ quế là vật báu trong núi, không phải là tư hữu của dân mọn. Nếu xét công khó nhọc thì chước lượng cho là phải. Nay lấy vật không

https://tieulun.hopto.org

phải của dân kia mà gọi là thượng tiến để dâng cung người trên mà gọi là thuế công thì có phải không? Xin từ nay phàm quế ở hai trấn ấy hạng thượng phải nộp nhà nước hết; còn thì chia mỗi bên một nửa. Nếu chỉ có hai hạng trung và thứ, thì hạng trung nộp nhà nước, hạng thứ chia đôi, để chỉnh danh ngạch ». Vua cho là phải.

Định lệ lương cho tạp sắc và lính thợ ở Kinh. Hộ bộ tâu rằng: « Từ trước đến nay ty thuộc Tượng ty Chiêm-hậu, lại ty lễ sinh hiệu, lệ dịch ba huyện Thừa-thiên, dân phu canh giữ ngói gạch linh trạm ở trạm Kinh; Pháp lục ty; các cục tượng Nội vụ, Thái y viện và ngoại khoa, ngư hộ, Thanh binh thự, dân tám xã trực lệ, dân phu kho Thường binh. Có người tháng cấp tiền 1 quan, gạo 1 phương, có người tháng cấp tiền 5 tiền, gạo 1 phương cũng có người tháng cấp gạo 1 phương, và có người tháng cấp gạo lệ, hoặc là tới kỳ tâu chuẩn cho, hoặc gia ơn ngoài thể cách, nhưng trong đó có khó nhọc, thong thả khác nhau phải nên châm chước cân nhắc cho được ổn đáng. Vả xét ngư hộ chuyên giữ nghề đánh cá, Thanh binh thự chuyên giữ nghề hát xướng, đều là danh sắc tạp nhạp mà lệ lương cũng như binh lính thì tựa hồ không có phân biệt, duy chỉ đem hai loại ấy mà cân nhắc khinh trọng thì Thanh binh thự có quan hệ đến lễ nhạc thì nên hậu cấp. Đến như tám xã trực lệ mấy lâu kiến thiết hơi nhiều, cho nên cho theo giảm thành mà cấp lương cho. Nay công việc hơi rỗi thì hà tất lại phiền sức dân mà hư phí lương của nhà nước. Kho Thường binh đặt ra là để phòng khi bất kỳ bán ra đong vào, dân phu chỉ có giữ đấy mà thôi, không phải như lính coi kho còn bận về việc thu phát, cũng không nên lấy thế mà đòi lệ lương. Xin từ nay ngư hộ và Thanh binh thự chỉ cấp gạo tháng mà bớt số tiền.

https://tieulun.hopto.org

Duy Thanh binh thự đến kỳ các quân hội họp cấp riêng cho mỗi tháng 5 tiền, dân tám xã trực lệ và dân phu kho Thuởng binh thi đều nên thôi cấp. Còn các ngạch khác như: thuộc nhân Tượng y ty cho đến Thái y viện, ngoại khoa hoặc lệ theo quân đội, hoặc sung việc đê trạm, có kẻ làm việc ở nơi quan phủ có kẻ cung dịch ở chốn ty nha, thì vẫn chiếu lệ thường mà chi cấp. Xin ghi làm lệ nhất định để tuân hành mãi mãi, mà bãi lệ hàng năm liệt kê thành đơn ».

Vua y lời bàn. Rồi thấy tám xã trực lệ không có việc gì, sai phủ thần ở Thừa-thiên xét sổ định trích 30 người bổ thuộc lệ Quốc tử giám, miễn trừ thuế thân 30 người, làm phu chùa Linh-hựu 30 người coi giữ sáu sở cầu cống, 20 người canh giữ hai sở công quán, thuế thân coi như hạng biệt tinh còn dư thì cùng chịu binh dao thuế với dân trong huyện.

Lấy phó vệ úy vệ Ban trực tả là Đoàn Văn Cải thăng làm thự vệ vệ úy Tuyển phong tiền, quản phủ Anh-sơn là Trần Hữu Thăng làm phó vệ úy vệ ban trực tả, cai đội Toàn võ là Nguyễn Văn Sử làm phó vệ úy vệ Hữu bảo nhất, thự phó vệ úy Trung vệ dinh Thần cơ là Tôn thất Thiện đổi đi làm thự phó vệ úy vệ Loan giá kiêm quản hai kho súng ống và thuốc đạn, thống chế dinh Thần cơ là Trương Công Tuyên già yếu, làm việc kém cỏi, đặc giáng làm chưởng cơ quản Trung vệ dinh Thần cơ.

Trấn thành Quảng-nam tâu rằng: « Đồn thủy của trấn đặt ở bờ sông xã An-hòa huyện Diên-phúc, sông bị cát bồi cạn, xin dời đến bờ sông hai xã Hoa-phố và Thanh-châu (Hoa-phố thuộc huyện Diên-phúc, Thanh-châu thuộc huyện Hòa-vang ở phía đông trấn thành ». Vua y cho.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thợ các cục ở Bắc-thành và Nghệ-an, năm trước có lệnh đòi công tác, không kể số người nhiều ít, đều được miễn thuế. Đến bây giờ chuẩn lời bàn của Hộ bộ rằng: Từ nay, phàm hàng năm có người tới Kinh và tới trấn ứng dịch, thì chiếu số đinh thực thu của dân sở tại, chia làm 10 phần, ứng dịch từ 6 phần trở lên thì các thuế của dân ấy, thuế dung, thuế điệu, tiền đầu lạt, tiền cước, tiền cửa đình đều được giảm hết cả; ứng dịch là 5 phần thì giảm thuế 9 phần 10, 4 phần thì giảm 8 phần, 3 phần thì giảm 7, 2 phần thì giảm 6, 1 phần thì giảm 5, không đủ 1 phần thì giảm 4.

Ngày bính tuất, hoàng tôn (tức Đức Kim thượng) (1) sinh do nguyên phi của hoàng trưởng tử là Phạm Thị Sinh (tức hoàng thái hậu ngày nay) (Phạm thị là con gái thượng thư Lễ bộ Phạm Đăng Hưng, năm 14 tuổi, tiến vào hầu ở tiềm để). Trước đó phi đêm mộng thấy một vị thần áo đại xứng xỉnh, mi tóc bạc phơ, mang một bức giấy vàng chữ đỏ có đóng ấn và một chuỗi hạt châu trao cho bảo rằng: « Xem đó sẽ thấy nghiệm về sau ». Phi tin lời, rồi sinh ra mình thánh điềm tốt ứng hợp không phải là ngẫu nhiên.

Bắc-thành tâu báo việc yên sóng. Sớ nói: « Việc đắp đê năm nay công trình lớn 18 sở, công trình nhỏ hơn 1.000 sở, tuy chín lần nước lên to, mà đều giữ vững, không có hạn tràn ngập. Nay kỳ trước mùa thu đã qua, nước lụt sắp hết, nước sông hơi trong, thật là nhờ hoàng thượng chăm lo nghĩ cho dân, trù tính chu đáo. Cho nên lòng trời thuận giúp, sông ngòi linh thiêng mà có sự mừng nước yên lặng này ».

Vua phê bảo: « Mở xem sớ chưa hết, mà vui vẻ xiết bao, sâu cảm ơn trời, lại nhờ phúc của thần kỳ giúp đỡ, nên nước lụt vụ hạ lên vọt khác thường mà giữ được

(1) Kim thượng: Vua hiện đại.

https://tieulun.hopto.org

dòng sông thuận nẻo, việc giữ đê nguy hiểm ở Kim-quan thường xảy ra và cuối cùng đã giữ được vững chắc không lo. Việc yên sông này công lao các khanh cũng đáng thương đó ».

Khi đầu, sớ tâu của thành chưa đến, vua bảo bộ Lễ rằng: « Một việc đê điều, ta ngày đêm nóng ruột, bọn khanh đã biết đó. Nay đã đến kỳ yên sóng, tin mừng sắp tới, chính là việc mừng vui của triều đình đấy. Vả trẫm làm vua, mong cho việc nước trị, dẫu chẳng hay ứng được điềm tốt như đời thịnh trị đời xưa, thì cũng mong được trừ tai tiêu được biến, để yên lợi cho dân ta, thế mà năm trước thường có nạn vỡ đê, thì sau này người viết sử cầm bút chép thẳng, sao tránh khỏi được điều nghị luận của người đời sau ».

Đến khi được báo, vua rất mừng cho bầy tôi xem tuồng ở nhà Duyệt thị, phát hương lụa ở kho nội gởi ra Bắc-thành, sai sắm lễ vật đến miếu hà thần, và đến nơi công trường Kim-quan mà đặt đàn lễ tạ.

Dụ thưởng cho thành thần Phan Văn Thúy và các thống quản quản cơ, coi việc giữ đắp đê, phẩm cấp và kỷ lục theo thứ bực, suất đội đến binh dinh thì đều được 1 tháng bổng; Đê chính thần Nguyễn Văn Khoa thì thưởng gia 1 cấp; Lê Đại Cương, Lê Thuận Tĩnh và Hoàng Quỳnh trước bị giáng cấp đều cho khai phục; Trương Văn Minh trước can án đê bị cách xuống làm binh thì cho khởi phục chức hàm quản cơ; Phan Thế Chấn trước bị cách chức làm binh thì được cho về Kinh yết kiến; Ngô Phúc Hội, Nguyễn Đăng Khánh, Trần Thiên Tải bị cách lưu thì đổi làm giáng 3 cấp lưu; Hồ Văn Vân, Nguyễn Trọng Vũ, Ngô Bá Nhân, Nguyễn Nhược Sơn, Nguyễn Cửu Lợi, Hoàng Văn Tú, Nguyễn Mẫn bị xử giáng, xử lưu thì đều được tha. Duy Nguyễn Đức Hội, Nguyễn Văn Nghị và Lê Phúc Bảo còn can vụ

https://tieulun.hopto.org

án chi lạm tiền đắp đê Yên-sơn thì đợi bồi xong sẽ cho Đức Hội và Văn Nghị được đưa về bộ dẫn vào yết kiến, Phúc Bảo thì do thành đệ tâu để đợi giáng ơn. Rồi sau thành thần tâu rằng: « Các quan trấn, phủ, huyện ở các trấn Sơn-nam, Nam-định, Sơn-tây, Bắc-ninh cùng cai tổng, lý dịch, dự vào việc đê, tự năm trước hưng công đến năm nay nước yên, ngày đêm làm việc công, không dám lười bỏ, xin lượng gia ân thưởng ».

Vua dụ rằng: « Hôm nọ ta tiếp được tin báo nước sông đã yên, nghĩ lại đến việc vỡ đê năm trước, các viên làm việc phần nhiều mắc tội, mới giáng ân dụ khai phục đó là đặc cách vậy. Sao được thấy thế mà nhất khải xin ơn cho nhân viên các sở, cho đến lý dịch ty tiện. Kể ra xét công về việc đê tự có định lệ. Nay chưa qua hạn bảo thì sao đã nên vội làm quá mức. Duy sở Kim-quan tình hình gian hiểm gấp mấy chỗ thường, mà ngày đêm sang hộ, nguy mà lại yên thì cũng nên nghĩ đến. Nay nên xét rõ tự trấn, phủ, huyện đến cai tổng, từ trước đến nay làm việc đê, như người nào đắc lực nhất thì khai danh sách tâu lên đợi chỉ, chớ được giả mạo quá lạm chút nào ».

Gọi bang biện Đê chính là Lê Thuận Tĩnh và Hoàng Quỳnh về Kinh trình bày phục mệnh. Vua hỏi về việc đắp đê khó dễ và nước lên xuống so với năm trước thế nào? Đáp rằng: « Các sở đắp đê, duy sở Kim-quan là nguy hơn cả, nhờ lòng chí thành của hoàng thượng cảm được trời đất, cho nên nước sông lên mau rồi tiêu ngay, mới được thấy điều mừng nước yên Vì thử thế nước như năm thứ 9 thì đê ấy sợ vị tất giữ được ».

Vua nói: « Trước mùa thu, mưa lụt việc đê chính lúc nguy cấp thì Lê Đại Cương trù tính thế nào? ». Đáp rằng: « Cũng chỉ ngày đêm đôn đốc mà thôi ».

https://tieulun.hopto.org

Vua nói: « Ta cũng biết là không thể làm thế nào được » bèn sai Lê Thuận Tĩnh kiêm quản vệ Dực bảo và các đội ty Hùng sai, Ứng sai, Phú thuận, Lý thiện và Hoàng Quỳnh quyền thự hữu thị lang Hộ bộ.

Cho con Chưởng Tiền quân tặng thái phó Nguyễn Hoàng Đức là Nguyễn Hoàng Thành lấy trưởng công chúa Ngọc-cơ, con Khâm sai thuộc nội chưởng cơ tặng thống chế Hồ Văn Bôi là Hồ Văn Thập lấy trưởng công chúa Ngọc-thành, đều bổ thụ chức hàm vệ úy tam phẩm, thưởng cấp mũ áo đại triều. Trưởng công chúa Ngọc-thành chưa kịp làm lễ cưới thì mất.

Gọi thống chế thống quản biền binh thành Gia-định là Đỗ Quý, chưởng cơ thự thống chế Nguyễn Văn Quyền và thự vệ úy Đoàn Dũ về Kinh.

Vua thấy công việc biên giới ở Gia-định hơi rỗi, cho nên gọi bọn Quý về. Nhân sắc cho biền binh năm cơ tòng thành và các đội đã có đầu mục, cai quản, nếu gặp việc sai phái, thì nên chọn người giỏi cho quyền việc cai quản, còn chức thống quản thì không phải ngạch nhất định, đình đặt.

Sai hữu thị lang Lễ bộ là Hà Quyền kiêm quản Hàn lâm viện.

Dời đặt đồn Liêu Lạc ở Nam-định. Trước kia lãnh đinh điền sứ Nguyễn Công Trứ tâu rằng: « Cửa biển Liêu Lạc ở Nam-định, thuyền bè công tư từ Gia-định ra Bắc đều do đường ấy mà đến Bắc-thành, giặc biển tất cũng rình chờ ở đó, thật là quan yếu. Từ trước đến nay, thủ sở đặt ở xã Quần-liêu, cách biển đã xa, binh giữ lại ít. Nếu thấy giặc biển, tất phải phi báo, đợi được thủy binh thành trấn tới nơi thì bọn giặc đã lẳng đi về đông rồi. Thế là nơi quan yếu chỉ là đặt không, giặc biển không yên được là vì đó. Thần từng đi

https://tieulun.hopto.org

qua nơi ấy, từ đồn Liêu Lạc trở xuống ước hai dặm, có một dãi phù sa gọi là Đột châu có thể đóng đồn được. Từ đấy đến biển chỉ chốc lát. Ở chòi canh trông bốn bề xa đến đâu cũng thấy. Xin dời đồn Liêu Lạc đến đặt ở đấy. Lại phái quản vệ 2 người, quản cơ 1 người, chiến thuyền 10 chiếc, đóng giữ đồn sở. Như thấy thuyền giặc qua lại trên biển, đem binh thuyền đóng thú đuổi bắt ngay, thì việc binh không đến nỗi chậm trễ nhỡ việc. Không những trừ tuyệt được bọn giặc biển nhỏ mọn ấy, mà bọn người Thanh vô lại cũng không dám dòm ngó hải phận ta nữa. Lại từ Nam ra Bắc, đường bộ do núi Tam-điệp, đã có đồn Bỉm-sơn (thuộc Thanh-hoa) lại có đồn Lý-nhân (thuộc Ninh-bình), đủ để hỏi xét, còn đồn Bồng-hải ở đối ngạn với đồn Liêu Lạc không phải đường chính thì nên bỏ đi ».

Vua sai quan Bắc-thành họp bàn với quan các tào để tâu. Đến nay lời bàn tâu lên, cho là chỗ mà Công Trứ xin dời đặt đồn Liêu Lạc, ba mặt đông tây bắc đều là sông lớn, phía nam giáp biển lớn, không phải là nơi dụng võ. Từ đấy qua sông Lạch-ngang, có một bãi cát, địa thế cao ráo, phía đông tây nam có sông lớn quanh, bắc giáp đồng ruộng, cách cửa Liêu hơn 1.800 trượng, cửa Lạc hơn 1.600 trượng, mà đến biển cũng hơi gần, phàm thuyền ghe ra vào hai cửa biển ấy tất qua đấy. Nay xin bỏ hai đồn Liêu Lạc, hợp làm một đồn ở đấy, phái quản cơ các quân một người lấy bản chức mà lãnh chức án bảo kiêm việc thủ ngự, giản binh 1 cai đội 50 binh, mộ binh 1 suất đội 50 binh, thủy quân 1 đội trưởng 20 binh, cùng 4 chiếc ô thuyền cho lệ theo để đóng giữ. Phàm thuyền buôn đi lại thì xét hỏi, thuyền công ra vào thì hướng dẫn hộ vệ, khi vô sự thì theo hạt của mình mà tuần xét, hữu sự thì tùy cơ đuổi bắt. Như thế mới nghiêm

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

được việc phòng bị mà cương giới mặt biển mới yên ổn. Đến như đồn Bồng-hải thì thuộc riêng hạt Ninh-bình, từ Thanh-hoa ra Bắc, do đường quan lộ thì có đồn Bỉm-sơn, đồn Lý-nhân, theo dọc biển thì có đồn Chính-đại, đồn Cán và đồn Bồng-hải, cùng làm môi và răng giữ gìn nhau. Nay đồn Liêu Lạc đã dời xuống hạ lưu, mà đồn ấy lại bỏ thì ở nơi hai trấn giáp nhau, vi thử có kẻ gian tà thông đồng đi lại, hội họp với nhau, thì ai hỏi xét. Vậy đồn Bồng-hải xin chớ bỏ. Vua theo lời bàn. Khi đồn làm xong, đặt tên là đồn Bình-hải.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Bốn sở thành phủ huyện thuộc Sơn-nam, công việc đã hoàn thành, chiếu theo qui thức nhà cửa phủ huyện do Bộ gởi cho năm trước. Còn thì sảnh đường của quản phủ, cùng nhà kho, trại lính, khám đường, ngục thất chưa từng bàn đến. Vua sai bộ Công châm chước bàn bạc rồi gửi qui thức cho khởi công. Tự nay về sau có sửa đắp thành phủ huyện thì do đấy mà làm. (Sảnh đường cửa quản phủ thì coi như tri phủ; kho phủ một tòa 7 gian, kho huyện một tòa 5 gian; kho thuốc dạn ở phủ huyện đều một gian lợp ngói, trại lính ở phủ hai tòa đều 5 gian 2 chái; trại lính ở huyện hai tòa đều 3 gian; ngục thất ở phủ huyện đều 3 gian; xưởng voi ở phủ 3 gian lợp tranh. Phủ huyện đã có mặt trước sảnh đường làm chỗ làm việc, nên thôi khám đường).

Thanh-hoa, Ninh-bình và năm nội trấn Bắc-thành, gió bão và mưa nhiều, thuyền đắm, nhà đổ, dân chết đuối nhiều, Nam-định hại hơn cả (nhà dân đổ nát hơn 44.000 nóc, thuyền buôn đắm hơn 170 chiếc; dân chết đuối hơn 530 người).

Vua nghe tin báo, rất thương. Du sai sở tại đều chiếu số người chết cấp mỗi người 3 quan tiền, nhà cửa bị

https://tieulun.hopto.org

tai nặng cấp mỗi hộ 1 quan tiền, 1 phương gạo, tai nhẹ thì 1 phương gạo, thuyền ghe lớn thì cấp 1 quan tiền 1 phương gạo, nhỏ thì 1 phương gạo. Ruộng lúa tổn thương thì đợi án khám tâu lên sẽ lượng giảm thuế. Thanh-hoa, tai nạn hơi nhẹ, nhà dân đổ nát thì mỗi hộ cấp 1 quan tiền. Có xã Hội-triều, một nhà dân chết trôi 4 người, trấn thần cấp trước tiền vải, lại sai cấp thêm 10 lạng bạc.

Hưng-hóa cũng có nạn bão, hơn tháng mới tâu vào. Vua quở rằng: « Dân nơi biên giới cũng là con đỏ của triều đình, chợt bị tai thương, lòng trông ngóng cơm cháo há chẳng thảm thiết chăng? Sao lại báo chậm thế? ». Lập tức sai chẩn cấp mà phạt bổng trấn thần.

Vua lại thấy bão lụt khác thường mà đê mới chỗ nào cũng vỡ, phát hương lụa ở kho nội sai thành thần sắm lễ tạ miếu Hà thần.

Bộ Hình dâng sách thu thẩm. Vua nhân bảo rằng: « Pháp luật là chung cho thiên hạ, hễ buông lỏng một việc thì dân mọn nhân đó mà khinh nhờn, pháp luật thật không thể làm sai được. Nhưng trẫm nghĩ năm trước có người thay cha chịu tội, và có người tội trạng hơi nhẹ, tình cũng khá thương. Nay nên theo từng việc liệt kê mà dâng xem, sẽ lượng cho khoan giảm ». Trong ấy có Nguỵ Đại Tô trước vì tội xông vào nghi trượng, bị cha tố cáo phải phát đi Trấn-ninh sung quân, đến nay được tha.

Lấy viên ngoại lang Nội vụ phủ là Nguyễn Văn Biểu làm lang trung Nội vụ phủ.

Thự tế tửu Quốc tử giám là Phạm Đình Hổ tới Kinh. Hổ trước vì ốm cáo về, lâu không đến. Vua từng bảo Lễ bộ rằng: « Trẫm ưu đãi Đình Hổ không phải là không hậu, thế mà mới đến nhận chức thì tiếp vì ốm mà về. Há là vì tuổi già yếu mà nguội lạnh với công danh,

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

không có ý làm quan mà thế chăng? » Sai tư hỏi. Hồ nghe có mệnh cố gượng lên đường. Khi đến, vua gọi vào yết kiến, yên ủi, hỏi han, cho 100 quan tiền và cho ở Kinh điều dưỡng hàng tuần rồi mới cung chức.

Đặt thêm thủy trạm ở Vĩnh-lộc và Vĩnh-hòa thuộc trấn Vĩnh-thanh.

Định lại điều cấm về việc giả mạo đệ trạm.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Đặt trạm là để truyền đệ việc công. Từ trước đến nay, nhân viên chạy trạm, ở Kinh khi có trát của bộ Binh và việc gì quan hệ khẩn yếu thì phát đi ngay, bộ Binh phát cho trạm cái bài ngà, phía sau có chữ phi tốc, hỏa tốc; ở ngoài thì phải có bằng của quan địa phương mới được chuyển trạm. Gần nay các trạm hễ thấy có bài ngà thì cho là người trạm giao cho nhau mà truyền đệ, không hỏi thực hư. Nếu không cấm rõ thì bọn làm bậy mượn cớ giả thác, há chẳng sinh bậy sao? Vậy truyền chỉ cho các trấn khiến nghiêm sức các trạm trong hạt, từ nay nhân viên chạy trạm đến thì phải nghiệm xem nếu có bài trạm cùng ấn tin bằng trát của bộ Binh hoặc quan địa phương thì theo lệ mà chuyển trạm. Nếu không thì bất câu thị vệ ngân bài, nha bài, đều bắt giải quan để tra xét. Bằng cứ sơ lược như thế để đến nỗi kẻ giả mạo được do trạm mà đi thì đầu mục và binh lính nhà trạm bị trị tội nặng, địa phương thất sát cũng đều bị giao nghị xử ».

Trấn thủ Sơn-nam là Nguyễn Đăng Khánh, hiệp trấn là Trần Thiên Tải, trước can án việc đê, Hình bộ nghĩ xử đồ, vì còn can vụ án giấu việc cướp ở Nam-xang, có chỉ đợi sau sẽ kết. Đến nay án thành, đáng giáng chức đổi đi nơi khác, bộ Lại xin theo tội nặng, chiếu các án đê mà làm tội. Vua gia ân đổi làm cách lưu.

Tháng 9, bộ Công kê tâu các phái viên ở Kinh và ngoài đã nhiều lần trông nom vận tải của công đều

https://tieulun.hopto.org

được trọn vẹn. Vua khen, thưởng cho kỷ lục và bạc lạng theo thứ bực.

Đổi định lệ Bắc-thành nộp gạo nếp hàng năm (Lệ trước hàng năm mua 1.000 hộc gạo nếp để cung việc cúng tế, nay đã có thóc nếp thơm ở ruộng tịch điền, bèn bớt xuống làm 200 hộc).

Bộ Hộ tâu rằng: « Sang năm phải chở gạo lương ở Bắc-thành là 450.000 phương, chuyển vận làm hai lần. Vả lại gần nay thuyền vận tải ở Bắc lãnh tải, có khi đời bến từ tháng 3, 4 đến tháng 5, 6 mới trở về. Nếu mỗi năm chở một lần thì cố nhiên không ngại. Nếu hai lần thì đường biển chậm trễ, mùa gió đã muộn có thể không có điều lo hay sao? Xin từ nay đến kỳ tải ở Kinh thì phái quản vệ Thủy binh 1 người ngồi 1, 2 chiếc thuyền ô lê mà quản lãnh thuyền chở đi cho nhanh và đốc sai nhân chuyên chở cho kịp mùa gió. Ngày trở về thì ở thành lại phái một người quản cơ đi hộ tống ». Vua y lời tâu.

Miễn cho Thủy quân thống chế là Nguyễn Tài Năng không dự dình nghị (Năng không biết chữ).

Ấm thụ cho Võ Mỹ làm kiêu kỵ đô úy, coi giữ việc thờ cúng quốc công Võ Tánh.

Vua dụ bộ Lễ: « Võ Tánh khi đầu Trung hưng hết trung giữ tiết, có công lao lớn; con là Võ Khánh đã từng đội ơn tập ấm, sau vì ngu tối mắc lỗi, không kham được việc thừa tự. Nhớ người huân cựu thật lấy làm thương. Nay con Khánh là Mỹ tuổi đã trưởng thành, há nên cứ đình ân điển mãi ư! Nên trao cho Mỹ hàm tùng tam phẩm. Chiếu phẩm chi lương ». Lại cho mũ áo đại triều. Mỹ vào bái yết. Vua dụ trước mặt rằng: « Tổ ngươi đối với nhà nước thật có công to, cha ngươi không biết nối được nghiệp trước. Nay ngươi nên cố gắng làm cho

https://tieulun.hopto.org

tiếng tăm của ông ngươi được rạng rỡ ở đời, thì có thể không phụ ân điển của trẫm đối với công thần ».

Lấy đất công của hai xã Yên-ninh và Nguyệt-biều ở Thừa-thiên (23 mẫu 6 sào) chia cấp cho 3 ấp ở Phú-xuân, Nội-sủng, Kiên-trung, Yên-tân để ở, làm sổ sách riêng. Ba ấp ấy, ở đầu đời Gia-long sửa đắp Kinh thành, lấy hết cả đất, dân ngày càng điêu tàn. Đến nay có trạng kêu lên, sai phủ thần lựa đất cho ở.

Đê chính thần Bắc-thành là bọn Lê Đại Cương, Hoàng Quỳnh dâng sớ nói : « Việc đắp đê do lai xa lắm. Vài năm gần đây, nước sông làm hại, hoàng thượng đã nhiều lần sắc bảo kinh dinh công việc đê phòng, không điều gì là không rõ ràng đầy đủ. Bọn thần trước đi hội làm, thường hỏi thăm kỹ mục các địa phương về chỗ hưng lợi trừ hại, thì đều nói rằng ngoài việc đê phòng không còn cách khác. Thứ nữa thì đến bỏ đê và khai đào dòng sông mà thôi. Thiết nghĩ từ đời Đinh Lý về trước, chưa có đê phòng, dân địa phương đào giếng cày ruộng, có hại về nước lụt hay không thì chưa được rõ. Từ đầu đời Trần sai các lộ đắp đê để chống lụt, dân gian từ đấy đến những nơi thấp trũng mà nhóm ở làm ăn, cho nên các đời theo đó mà sửa đắp, xem là điều cốt yếu trong việc giữ dân và vệ nông, người ta mới nói rằng sau khi đã có đê không thể bỏ đê được nữa. Cho nên lời bàn bỏ đê, bọn thần chưa dám chắc là định luận. Duy việc đào sông thì từ xưa đã có. Nay xem đầu nguồn của các đường sông ở Bắc-thành, ở Hưng-hóa thì có sông Thao, sông Đà, ở Tuyên-quang thì có sông Lô, sông Đáy, đến hai huyện Tiên-phong, Bạch-hạc thuộc Sơn-tây thì bốn sông hợp lưu vào sông Nhị, rồi sau chia chảy ra biển. Khoảng đó, dòng sông quanh co khúc khuỷu, đến lúc thình lình mưa lụt, thế nước chảy mạnh, qua gò tràn đống rất mau, không thể ngăn được. Đê giữ hai bên bờ,

https://tieulun.hopto.org

khúc nọ ôm khúc kia, thế nước ngoằn ngoèo như chứa trong ống vậy. Nếu đê không giữ nổi thì tràn vỡ ngay, vì cớ nước chảy không thông vậy. Vả lại sông Nhị là sông xung yếu của Bắc-thành: bên hữu có sông Hát ở huyện Phúc-thọ, chảy xuống Sơn-nam, rồi chia nhánh đổ về hai sông Châu-cầu và Thanh-quyết; bên tả có sông Nguyệt-đức ở huyện Yên-lạc, sông Thiên-đức ở huyện Đông-ngàn, đều chảy xuống Bắc-ninh, Hải-dương, rót vào sông Lục-đầu, không sông nào là không chia thế nước của sông Nhị mà chảy ra biển. Nay hai sông Hát-môn và Nguyệt-đức có nhiều cát bồi, sông Thiên-đức lại cong queo, nông hẹp, tắc mà không thông, mỗi lần nước lụt chảy mạnh thì các sông Lô, Thao, Đà, Đáy đổ thẳng sông Nhị, hai sông Hát-môn, Nguyệt-đức đến kỳ nước lụt còn có thể đầy tràn mà chảy được duy sông Thiên-đức gần thượng lưu của bờ phía bắc của thành, cửa sông từng đã cạn lấp, lại thêm bờ phía nam còn cát nhỏ ra, thế nước chảy mạnh xói vào phía Bắc-thành, làm cho bờ sông sụt lở. Nơi ấy trước có kè đá, đến nay hầu đã lở mất rồi. Thế mà sông Thiên-đức thông hay tắc, hình như có quan hệ đến thế nước có xói vào phía Bắc-thành hay không. Năm trước thấy có xin vét sông ấy, bọn thần còn chưa rõ ra sao. Đến nay thân hành đến nơi mà xét rõ mới biết lời nói của người ta không phải là không có sở kiến. Nhân nghĩ một đoạn cửa sông ấy lại dâm ngang ra, thế nước không thuận nên bồi lấp đã lâu, mà lòng sông ở hạ lưu thì hãy còn. Như muốn vét đào thì nên dời cửa sông lên trên để hút nước sông, mé dưới thì tùy thế mở rộng ra, chỗ quanh co thì nắn cho thẳng lại. Ấy là kiến thức hẹp hòi của bọn thần, như có dùng được xin sắc xuống cho đo đạc để trù tính mà làm ».

https://tieulun.hopto.org

Vua phê bảo: « Trẫm cũng có ý ấy, nhưng chưa dám cho là phải, nay ý kiến bọn ngươi cũng như thế. Nhưng công trình không phải là nhỏ, nên phải được tri mọi người như một, mới mong được thật tốt ». Bèn giao xuống đình thần bàn lại, cho là: «Tính nước vẫn chảy chỗ thấp, lấp lại thì có thể tràn qua núi, buông thả thì chảy ra biển. Cho nên người xưa trị thủy tất theo thế nước mà vẫn cho thuận dòng. Nước sông ở thượng du Bắc-thành, các sông Thao, Đà, Lô. Đáy hợp rót vào sông Nhị, mà chi to nhánh lớn phân ra ít lắm. Chợt có nước lũ quá mức thường thì xói xiết chảy mạnh, thế nước không thể ngăn được. Nay đã có đê điều để ngăn giữ nước sông, lại theo thế mà khơi đào để chia dòng nước, thì không những nước lũ ở sông không chảy ngang nữa, mà bờ sông ở hướng Bắc-thành cũng không sụt lở được, việc đề phòng có thể mong được vững bền. Lời nghị xin của viên Đê chính tựa hồ có thể làm được. Xin sắc cho thành thần cùng Đê chính thân đến nơi xem xét đo đạc. Lại phái viên giám thành ra đi theo làm việc. Trong đó cửa sông khai ở nơi nào, chỗ nhỏ thì mở rộng, chỗ lấp cạn thì đào sâu, chỗ quanh co thì nắn thẳng, hai bên bờ sông nên đắp đê ngăn giữ thế nào, phàm nhất thiết công việc cùng làm với nhau thế nào thì tính kỹ tâu lên ».

Vua cho là phải. Bèn sai hộ thành binh mã phó sứ là Đỗ Phúc Thịnh ra Bắc-thành theo cùng đo đạc.

Thành thần và Đê chính thần vẽ đồ bản dâng lên và nói: « Cửa sông ấy trước ở Xuân-canh, nên dời đến bờ sông Chiêm-trạch (hai xã Xuân-canh Chiêm-trạch đều thuộc huyện Đông-ngàn). Đường sông thì có chỗ nên đổi đào chỗ khác, có chỗ nên nhân cũ mà mở rộng. Đê điều thì có chỗ nên đắp mới, có chỗ nên nhân cũ bồi thêm.

https://tieulun.hopto.org

« Đổi khai một đoạn cửa sông từ xã Chiêm-trạch đến xã Du-lâm dài linh 1.622 trượng; đổi đào một đoạn lòng sông, từ xã Phù-ninh đến xã Thịnh-lân, dài linh 1.525 trượng, hai bên đều nên đắp đê để giữ nước, công đắp rất khó; một đoạn từ Du-lâm đến Phù-ninh 1.080 trượng đã thành nông hẹp, hai bên đê cũ chỉ nên đắp thêm đúng thức, đắp hơi khó; một đoạn từ Thịnh-lâm đến Chi-nê rộng hẹp không đều thì tùy đoạn mà mở rộng, đê cũ cũng tùy thế mà đắp thêm, công đắp hơi dễ; một đoạn từ Ngô-xá đến Tri-nhị, thế sông quanh co, nên nắn cho thẳng, dài 545 trượng, những nơi này không có đê, nên đào đường lạch rộng 6 trượng, khiến sau này nước lũ chảy mạnh xói lở rộng ra không tốn sức nhiều. Du-lâm, Phù-ninh đều là xã thuộc huyện Đông-ngàn, Thịnh-lân, Chi-nê đều là xã thuộc huyện Tiên-du, Ngô-xá, Tri-nhị đều là xã thuộc huyện Quế-dương. Công trình lớn nặng, hạt Bắc-ninh không thể làm một mình được phải nên bắt sang dân phu hạt khác mới có thể xong việc.

«Nay ở Sơn-tây, Sơn-nam, Nam-định, Bắc-ninh, đê điều cũ mới sửa đắp nên còn chưa hoàn toàn kiên cố, mà chỗ kè đá ở Hoài-đức sụt lở đã lâu, thế khó làm sớm được. Nếu vội làm thì không những tốn nhiều của kho, mà dân công cũng có ngăn trở. Huống chi sông Nhị bồi lở biến đổi không thường. Nay khai sông này cũng chưa dám chắc sau vài mươi năm có thể giữ khỏi bồi lấp. Hải-dương từ trước đến nay không đê, cũng chưa dám chắc là không quan ngại. Theo sự thế mà nói thì nên đợi sau khi công việc của dân hơi rỗi, đòi bắt dân Nam-định, Hải-dương ở miền hạ lưu cùng với dân Bắc-ninh thi công đào thử. Nếu sông ấy quả thật tiêu hút được nước sông, đê đập các trấn được bình ổn cả, địa đầu Hải-dương cũng không ngập hại, thì sông Hát-môn ở Sơn-tây, sông Nguyệt-đức ở Bắc-ninh, cũng sẽ theo thứ

https://tieulun.hopto.org

tự mà làm. Sẽ thấy nước sông Nhị chia được nhiều nhánh chảy thông, dẫu không sửa đắp đê phòng mà cũng có thể giữ dân, lợi nông, làm lợi ích vô cùng hàng nghìn muôn năm vậy ».

Tờ tâu dâng lên. Vua sai đình thần bàn lại. Đều nói: « Khơi vét dòng sông, cố nhiên là việc cốt yếu để giữ dân, mà thận trọng sức dân càng là điều quan hệ đến căn bản của nước. Cho nên việc dẫu làm được mà làm thì phải trông vào sức dân mới tốt được. Nay vét sông ấy vốn là vì dân, nếu làm được thì tiền của nhà nước có thiếu gì đâu, há lại ngại tốn. Đến như sông Nhị bồi lở không thường, đó cũng là lẽ thường biến đổi. Hải-dương xưa nay không có đê, cũng là do địa thế miền ấy như thế thôi, không nên vin cớ ấy mà thôi việc. Duy nói rằng do việc đê điều các hạt và việc kè đá Hoài-đức, dân địa phương chưa được thư sức, lại thêm ngày nay sau khi bão lụt việc sinh sống chưa được dồi dào, vậy thì việc vét sông hãy đình là phải ». Vua y lời bàn.

Gọi thự hiệp trấn Bắc-ninh là Nguyễn Văn Mưu, hiệp trấn Phiên-an là Nguyễn Tú về Kinh. Lấy tham hiệp Thái-nguyên là Lê Xuân Như làm thự hiệp trấn Bắc-ninh, tham hiệp Biên-hòa là Phạm Vũ Phác làm hiệp trấn Phiên-an, tham hiệp Tuyên-quang là Vũ Phan làm tham hiệp Thái-nguyên, lang trung Hình bộ là Ngô Bá Tuấn làm tham hiệp Biên-hòa, tư vụ hiệu lực ở Bắc-thành là Nguyễn Đức Nhuận làm viên ngoại lang Binh bộ, thự tham hiệp Tuyên-quang.

Lấy lang trung Lại bộ là Tô Trân làm tham hiệp Định-tường, viên ngoại lang Hộ bộ theo làm việc ở Hộ tào Bắc-thành là Hoàng Quốc Điều làm tham hiệp Cao-bằng, thự lang trung Hình bộ theo làm việc ở Hình tào Bắc-thành là Trương Hảo Hợp làm tham hiệp Quảng-yên.

https://tieulun.hopto.org

Sai phó vệ úy vệ Hậu nhị Hữu dực quân Thị trung là Bùi Công Huyên kiêm quản đội Kim-sang, thự phó vệ úy Nguyễn Tiến Lân kiêm quản đội Tân sài, cai đội giáo dưỡng là Tôn thất Nghị kiêm quản ngư hộ.

Định lại lệ nêu rõ học quan tốt xấu. Năm trước thi hương xong, Lễ bộ đem số sĩ nhân thi đậu nhiều ít của các hạt làm danh sách tâu lên, vua sai Lại bộ lượng bàn thưởng phạt. Đến bây giờ lời bàn tâu lên, cho là: « Sĩ tử thành đạt nhiều hay ít là tự học quan giảng học chăm hay lười, phải nên định thưởng phạt để nêu rõ ra cho biết răn khuyên. Vả năm Minh-mệnh thứ 6 đã có điều lệ. Nhưng thi Hương 3 năm một khoa, mà học quan trong 3 năm thì có người trước sau giữ chức, có người thăng bổ đi nơi khác, lâu chóng không giống nhau, mà số sĩ nhân đậu hay không thì thưởng phạt thế nào, trong lệ đều không nói rõ. Xin phàm học quan tại chức 3 năm, đến kỳ thi hương, sĩ tử của mình trúng 1 người cử nhân, thì huấn đạo được thưởng kỷ lục 1 thứ, trúng 4 người thì gia 1 cấp; trúng 2 người thì giáo thụ được thưởng kỷ lục 1 thứ, trúng 8 người thì gia 1 cấp; trúng 4 người thì tế tửu, tư nghiệp, đốc học, được thưởng kỷ lục 1 thứ, 16 người thì gia 1 cấp. Mới trúng tú tài 5 người, thì huấn đạo được thưởng kỷ lục 1 thứ, 20 người thì gia 1 cấp; trúng 10 người thì giáo thụ được thưởng kỷ lục 1 thứ, 40 người thì gia 1 cấp; trúng 20 người thì tế tửu, tư nghiệp, đốc học được kỷ lục 1 thứ, 80 người thì gia 1 cấp. Trong 3 năm học quan tiếp thay 3 viên, mà số sĩ tử trúng đáng được gia 1 cấp, thì tra năm tháng lâu chóng mà định tại chức một năm thì lấy một cấp ấy tính chiết làm 4 thứ kỷ lục, lại chiết 1 thứ làm bổng 6 tháng, mỗi viên được thưởng kỷ lục 1 thứ và bổng 2 tháng. Tại chức hai năm thì thưởng kỷ lục 2 thứ và bổng 4 tháng. Ngoài ra cứ thế mà suy. Nếu không được một năm thì

https://tieulun.hopto.org

không thưởng phạt. Nếu sĩ nhân không trúng một người nào, mà học quan tại chức 1 năm, thì phạt bổng 6 tháng; tại chức 1 năm rưỡi phạt bổng 9 tháng; tại chức 2 năm, phạt bổng 1 năm; tại chức 3 năm thì giáng 1 cấp. Sĩ nhân làm bài không thành văn lý, hay bỏ trắng không đủ bài, 1 người thì giáo thụ bị phạt bổng 6 tháng, 3 người thì gia một bực; tội chỉ đến giáng 3 cấp lưu là thôi; huấn đạo thì được giảm 1 bực, tội chỉ đến giáng hai cấp lưu; tế tửu, tư nghiệp, đốc học thì xử nặng hơn 1 bực, tội chỉ đến giáng 4 cấp đổi đi. Lấy công và lỗi so với nhau chiếu lệ chiết trừ; công hơn, hoặc lỗi hơn thì lấy số hơn mà định thưởng phạt. Đến như vì học quan khuyết tới kỳ các quan trấn phủ huyện khảo thay mà có những tệ ấy thì giảm 1 bực mà xử đoán ». Vua cho theo lời bàn mà làm.

Phạm trốn ở Thanh-hoa là Đặng Duy Linh ẩn nấp ở nhà dân huyện Hoằng-hóa. Viên đồng tri phủ Hà-trung là Nguyễn Thế Đạo thân đem thuộc lệ và dân phu vây bắt. Linh tinh không thể thoát được, tự đâm cổ chết. Việc đến vua biết, thưởng cho Thế Đạo kỷ lục 1 thứ, sai Lại bộ ghi tên để bổ dụng tri phủ.

Binh bộ tâu rằng: « Kỳ đài của thành trấn đạo, ngày sóc vọng và ngày thường treo cờ vải vàng, trong một năm thải ra nhiều, chỉ để vô dụng trong kho. Xin hạ lệnh cho quan địa phương trích ra những cái cờ có thể dùng được, chế làm thứ áo mở bụng (ngoài đen trong vàng) để cấp cho tù phạm dồn bổ làm binh ở trong hạt, mỗi năm một lần. Trong đó, số binh số vải nhiều ít không đều thì tùy nơi gần tiện chở sang cấp cho đủ. Từ sau chiếu lệ ấy mà làm ».

Vua y lời tâu. Lại thấy theo lệ trước kỳ hạn đổi các hạng cờ mau quá, sai bộ Công bàn định lại. (Lệ trước,

https://tieulun.hopto.org

hạng cờ nhỏ bằng vải vàng treo ngày sóc vọng, 1 năm một lần thay, nay đổi làm 1 năm linh 6 tháng, hạng cờ nhỏ bằng vải vàng treo ngày thường, trước 1 tháng một lần thay, nay đổi làm 3 tháng, hạng cờ lớn bằng trừu nam, treo vào bốn tiết lớn (1) và ngày đại giá tuần hạnh (2) trước 3 năm một lần thay, nay đổi làm 5 năm).

Đốc học Hải-dương là Lê Sĩ Thường ốm, lấy giáo thụ phủ Quốc-oai là Ngô Du làm thự đốc học Hải-dương.

Sai lấy số thuế thuyền buôn hai năm Minh-mệnh thứ 8, thứ 9, bạc hơn 1.370 lạng, tiền hơn 9.850 quan, thưởng cho các tước công, trưởng công chúa, các công tử công nữ và Tôn nhân phủ cùng các quan văn võ ở Kinh theo thứ bực.

Trấn Quảng-trị dựng kho thóc ở thành Vĩnh-ninh.

Vua thấy qui thức chật hẹp, sai làm lại, dụ rằng: « Khoảng mùa hạ, trẫm phái Nguyễn Kim Bảng hợp cùng Nguyễn Văn Cường, Nguyễn Văn Trọng coi việc xây dựng các điện trong đại nội. Thế mà nóc điện Trung-hòa, ván sàn điện Cao-minh-trung-chính và cửa sổ pha lê ở đông hiên đều làm cẩu thả. Lại kiểu thuyền điện hải cửa trấn thành, những thuyền làm cũ và thuyền đương làm, bọn nhân viên bộ Công nghe được thợ vụng chỉ bảo là tư gửi đi để làm theo, đến khi đóng xong, thì khoang thuyền rất hẹp, mà thân thuyền rất dài, đến nỗi ra biển bẻ lái không tiện. Nay xây dựng kho thành Vĩnh-ninh cũng chẳng gia tâm xem xét, chỉ theo sự trù tính của trấn thần. Trẫm hỏi thăm thì kho ấy lòng rường chỉ có 4 thước thì sau này chứa cất được

---

(1) Bốn tiết lớn : tiết Từ thọ, tiết Sinh nhật, tiết Nguyên đán, tiết Đoan dương.

(2) Đại giá tuần hạnh : Ngự giá đi ra các nơi.

https://tieulun.hopto.org

bao nhiêu. Thử nghĩ từ trước đến nay có kho vựa nào chật hẹp như thế không? Đều là hàm hồ cả, làm xấu hay tốt mặc ý mọi người. Xem ra các việc đều không để tâm đến, thật là phụ cái ý đặt quan chia việc của trẫm ». Bèn sai chiếu lệ nhà kho các phủ thành lòng rường là 6 thước 3 tấc mà gởi cho để làm. Công bộ và trấn thần bị tội giáng phạt.

Dựng lại học đường phủ Hoài-đức thuộc Bắc-thành.

Vua cùng bầy tôi bàn chính sự, bảo bọn Binh bộ Lê Văn Đức rằng : « Nay binh ở Kinh còn nhiều người già yếu, phải nên một phen kén lựa. Phàm binh qui ở tinh, không qui ở nhiều, xưa nói như thế. Nước ta chỉ được 100.000 binh tinh nhuệ cũng đủ làm nên việc đối với thiên hạ. Buổi đầu xây dựng, kho tàng chưa đủ, khí dụng chưa sắc, nhưng mấy năm nay trẫm đã trù bị. Nay Vũ khố trữ súng tay, không dưới 30.000 khẩu, số thuốc đạn thì gấp bội ; cho đến các thứ tre đặc, cán giáo, cái gì cũng đủ. Vì nước ta dùng binh, giáo và súng xen nhau, hai thứ ấy không thể ít được ».

Đức tâu : « Binh miền Nam lưu thú ở các trấn Bắc-thành thưa ít, nếu gặp có việc thì sợ chưa đủ để đàn áp địa phương ». Vua nói : « Trẫm nghĩ đến đã lâu Sau này nên định phép thay đổi thú binh. Hàng năm lấy binh ở Kinh đi thú, tất phải lấy binh ở ngoài như số ấy đến Kinh, khiến cho binh này binh kia, khó nhọc nhàn rỗi đều nhau, thì mới thi hành được lâu dài. Nếu chỉ chuyên dùng binh Nam thì sợ chưa phải là tốt hẳn. Và nay cả nước một nhà, ai chả là thần thiếp. Gần đây có binh từ Thanh Nghệ ra Bắc đến Kinh diễn tập, đến lúc chia phái làm công việc, xét họ đều vui lòng và chăm chỉ phục dịch, cùng với binh ở Kinh không khác gì. Đủ biết bọn ấy có thể dùng được. Nhưng nghe nói một phen lên Kinh thì dân sở tại tiễn đưa mỗi người đến mấy

https://tieulun.hopto.org

chục quan tiền, mà triều đình thưởng cấp không đủ đền bù, cho nên trẫm chưa nỡ thi hành vội ».

Đức lại tâu : « Ngày gần đây triều đình trừng trị việc những tệ ở Bảo tuyền cục Bắc-thành là nghĩ muốn sửa đổi mối tệ, cho nên bàn đem việc đúc tiền về kinh sư. Thần ngu muội cho rằng địa phương Bắc-thành rộng rãi, chi phí rất nhiều, lại có việc đê chính, hàng năm tiêu đến hàng vạn, nay bỏ cục ấy sợ không đủ dùng chăng ».

Vua nói : « Đặt cục ấy ở Bắc-thành, từ trước đến nay đúc tiền trộm nhiều lắm. Nay trong nước kẻ gian đúc tiền trộm chỉ Bắc-thành là tệ hơn cả, là vì hạt thành là nơi sản xuất kẽm, lại có cục ấy để làm sào huyệt, cho nên tiền đúc trộm cùng với tiền nhà nước lẫn lộn, ngày càng xấu mỏng, của thì trọng, tiền thì khinh, mà sự chi dùng của dân do đó thêm quẫn bách. Huống chi trẫm nghe bọn đúc trộm tiền đều là nương tựa ở núi rừng hẻo lánh, nhử mồi dụ bọn dân nghèo, đảng lõa có khi nhiều tới vài trăm người, đến khi việc phát thấy lùng bắt thì họp nhau ẩn nấp, mong sống qua ngày, giặc cướp sinh ra phần nhiều là do ở đấy. Thế thì cục đúc tiền đem về Kinh, không những trừ được nguồn tệ đúc tiền trộm, mà cũng có thể dẹp được bọn giặc cướp chưa hiện hình. Nếu ở thành chi dùng không đủ, chẳng thà hàng năm chở tiền ở Kinh cấp cho, chứ cục ấy nhất định không thể đặt ở ngoài được ».

Vua bảo bộ Binh rằng : « Địa hạt các trấn Sơn-nam, Nam-định, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương, đều xung yếu và nhiều việc, mà binh ở trấn không có mấy, gặp có việc sai phái thì ngồi đợi binh ở thành, sợ hoặc chậm không kịp việc. Vậy dụ sai thành thần lấy linh cơ của ngũ quân, theo hạt nào nhiều việc thì phái 2 cơ, ít việc thì phái 1 cơ 5 đội, hoặc 1 cơ đến đóng giữ, chia kỳ

https://tieulun.hopto.org

mà thay đổi. Phái đi thì phải cả cơ cả đội để sai khiến cho tiện ».

Thành thần tâu : « Địa thế các trấn xung yếu đại lược như nhau. Các đồn phủ sở thuộc dã do thành phân phái lính giản nhiều đến hơn 5.000 người, thì ở trấn nên đều phái số một cơ để phòng vệ. Từ nay lấy 6 tháng một lần thay đổi để chia đều khó nhọc và nhàn rỗi ». Vua nghe theo.

Lấy viên ngoại lang Lại bộ là Nguyễn Đăng Ngạn làm lang trung Lại bộ.

Năm cơ Bắc thuận và các cơ Hiệu trung. Hiệu nghĩa ở Bắc-thành đi thú từ Gia-định trở về, chỉ còn hơn 1.500 người.

Thành thần tâu rằng : « Từ trước đến nay, cơ binh mỗi cơ đều 10 đội, mỗi đội 50 người, đã thành định lệ. Nay số binh các cơ đội, nhiều thì bất quá hai ba mươi người, ít thì chừng hơn 10 người, chỉ là nếu con số trống. Vậy các cơ Bắc thuận, Hiệu trung hiện có binh 1.287 người, đều quê quán ở hạt thành, xin dồn làm 2 cơ Bắc thuận đệ nhất, đệ nhị, còn thừa thì đặt làm 4 đội nhất, nhị, tam, tứ của cơ đệ tam, đợi khuyết thì bổ điền. Lại số binh ở cơ Hiệu thuận thuộc thành quê quán ở Thanh Nghệ, chỉ có 7 đội, thì cơ Hiệu nghĩa quán Nghệ-an hiện có 145 người, xin dồn làm 3 đội, bổ vào các đội đệ bát, đệ cửu, đệ thập của cơ Hiệu thuận, cho đủ 10 đội. Đều chiếu cấp lương tháng và phân lệ vào các trấn để sai phái đi bắt giặc ».

Vua y cho. Sai chế áo quần cấp cho một lần.

Đê chính thần Lê Đại Cương dâng sách tổng kê các đê công tư ở Bắc-thành : Đê điều các trấn Sơn-tây, Sơn-nam, Nam-định, Bắc-ninh, Hải-dương và phủ Hoài-đức thuộc hạt thành, đoạn nào đắp tự năm nào, dời nào, đoạn nào ở địa phận xã thôn nào, cùng dạng thức cao

https://tieulun.hopto.org

rộng bao nhiêu, sổ sách không rõ, từ trước đến nay người lãnh chức đê chính, phàm có sửa đắp, chỉ cứ theo sở tại khai báo mà giao làm, đến khi làm xong, cũng chỉ tới chỗ đê mới mà khám biện thôi. Từ khi Lê Đại Cương chuyên coi việc đê mới đi khắp xem xét. Những chỗ đê gần sát bờ sông, thân đê sụt nứt, chiếu lệ đại công trình mà đắp đê mới, tất cả 18 sở, ngoài ra các đê mới cũ đắp từ đời trước và từ năm Gia-long thứ 2 trở lại, nhiều lần sửa đắp, phàm chỗ thế nước chảy xói nên qui làm đê công, thì theo lệ tiểu công trình mà sửa đắp, chỗ nào thế nước tầm thường nên làm đê tư thì cho dân coi giữ, chỗ nào nên bỏ thì san đi. Đến bấy giờ cứ các đê điều cho đến cống nước ở đê, họp làm sách tổng kê để phòng xem đến. (*Trấn Sơn-tây*: 8 huyện Tiên-phong, Phúc-lộc, Đan-phượng, Yên-sơn, Từ-liêm, Bạch-hạc, Yên-lạc, Yên-lãng, 212 xã thôn trang trại, đê công cũ mới ở các sông lớn, sông vừa, sông nhỏ cộng 248 đoạn, dài suốt 59.093 trượng linh, đời trước đắp 45.136 trượng linh, năm Gia-long thứ 2 đến nay đắp 13.957 trượng linh, và cống công 16 cửa. Đệ tư sông nhỏ ở đầu nguồn và dòng khe, dài suốt 10.393 trượng linh và cống tư 16 cửa. Hai huyện Vĩnh-thuận, Thọ-xương phủ Hoài-đức, 8 phường thôn, 2 con đê công cũ ở sông lớn, dài suốt 1.272 trượng, đắp từ đời trước, lại 1 con đê bồ, dài 102 trượng. *Trấn Sơn-nam*: 16 huyện Thanh-trì, Thượng-phúc, Phú-xuyên, Đông-an, Kim-động, Nam-xang, Tiên-lữ, Phù-dung, Thanh-oai, Chương-đức, Sơn-minh, Hoài-an, Kim-bảng, Duy-tiên, Bình-lục, Thanh-liêm, 287 xã thôn trang, đê công cũ mới ở sông lớn, sông vừa 368 đoạn, dài suốt 88.363 trượng linh, đời trước đắp 73.683 trượng linh, năm Gia-long thứ 2 đến nay đắp 14.679 trượng linh, và cống công 3 cửa. *Trấn Bắc-ninh*: 11 huyện Đông-ngàn, Gia-lâm, Văn-giang

https://tieulun.hopto.org

Tiên-du, Yên-phong, Thiên-phúc, Việt-yên, Bảo-lộc, Phượng-nhỡn, Yên-thế, Yên-dũng, 154 xã, đê công cũ mới ở các sông lớn, vừa, nhỏ 164 đoạn, dài suốt 65.318 trượng linh, đời trước đắp 63.358 trượng linh, năm Gia-long thứ 2 đến nay đắp 1.959 trượng linh, và cống công 31 cửa. Đê tư sông nhỏ ở đầu nguồn và dòng khe, dài suốt 45 705 trượng linh. *Trấn Nam-định*: 12 huyện Thượng-nguyên, Mỹ-lộc, Thiên-bản, Hưng-nhân, Duyên-hà, Thư-trì, Ý-yên, Vũ-tiên, Chân-định, Thanh-quan, Đông-quan, Thụy-anh. 78 xã thôn trang trại, đê công cũ mới ở sông lớn, sông vừa, dài suốt 24.665 trượng linh, trong số ấy đê chống lụt 14.861 trượng linh, đê ngăn nước mặn 9.804 trượng linh, đời trước đắp 19.132 trượng linh, năm Gia-long thứ 2 đến nay đắp 5.532 trượng linh. Đê tư sông nhỏ và dòng khe cùng là đê ngăn nước mặn, dài suốt 42.971 trượng linh. *Trấn Hải-dương*: huyện Vĩnh-lại(1), 3 xã, đê công cũ ở sông vừa ngăn nước mặn dài suốt 1.221 trượng linh đời trước đắp. Đê tư ngăn nước mặn dài suốt 75.432 trượng linh).

(1) Vĩnh-lại : Nay là Vĩnh-bảo.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Kỷ sửu, năm Minh-mệnh thứ 10 [1829], mùa đông, tháng 10, mồng 1, lễ Đông hưởng. Gặp trời mưa, người bồi tế, người chấp sự, cho đến người theo hầu, áo đều ướt cả. Đến khi vua về cung, thưởng các hoàng tử trước công trở xuống áo hoa và bạc lạng theo thứ bực.

Sai vệ úy các quản cho đến suất đội và [các viên tử] sách Hoa danh diễn bắn súng tay, cấp cho thuốc súng và đạn chì.

Đình thần tâu rằng: « Từ trước đến nay, việc kiện cáo của quân dân, quan trên như có xử sai thì cho được đến Kinh kêu bảy, là muốn để nhà vua biết đến tình u ẩn, mà người oan uổng bất bình được thân oan. Thế mà có người ngu dốt mượn người viết thay đơn từ, nên bọn điêu toa và thầy kiện thường thường mượn cớ việc làng mà đồ mưu, thêu dệt, mong được đắt lời, mà cuối đơn không ghi họ tên. May được việc thì một mình thu lợi, hỏng việc thì tội về người kiện, cho nên kẻ ngu dốt chịu tội oan, mà kẻ bị vu cũng không khỏi đà luỵ vô cùng. Bọn thần từng nghĩ kỹ và xét nghiệm thấy gần nay đơn kiện tới Kinh, lời đơn nào quê mùa

https://tieulun.hopto.org

thì phần nhiều là chân thực mà lời văn khôn khéo thì thường là bịa đặt, phải nên nghiêm xét để cấm chỉ kẻ điêu ngoa. Xin từ nay, phàm tờ trạng kêu ở Kinh thì người nguyên cáo tự viết lấy, nếu không biết viết mà nhờ người viết hộ thì ở các huyện quanh Kinh kỳ phải đòi đến để xét hỏi, ở thành trấn đạo thì cho ghi họ tên quán chỉ người làm đơn hộ ở cuối đơn. Nếu xét trong đơn xếp đặt mà không có thực trạng thì giao cho địa phương bắt trị. Nếu người làm đơn không biết ở đâu thì chỉ hỏi tội người kiện ».

Vua y lời tâu, hạ lệnh cho bộ Hình tư khắp cho các nha môn xử kiện, phải chiếu lệ ấy mà làm.

Trấn Quảng-bình bão lụt lớn, nhà dân đổ nát hơn 500 hộ, chết đuối hơn 20 người. Trấn thần hơn tuần mới báo tai. Vua dụ sai phát ngay tiền kho để chẩn tuất, mà phạt bổng trấn thần.

Vua nhân hỏi Hộ bộ Lương Tiến Tường và Văn thư phòng Hoàng Quỳnh rằng: « Quảng-bình đã báo tin vụ mùa chưa ?». Đều tâu là chưa. Khi lui về tra xem thì đã báo rồi. Hai người sợ hãi, dâng biểu xin tội. Vua phê bảo: « Người xưa nói: kiến thức một người có hạn, nhưng Bộ người và Văn thư phòng nhiều người như thế mà đều quên cả, lại trách gì một mình ai ! Huống chi việc sau này còn có thể sửa. Nhưng nếu mọi việc cứ mờ tối như trước rồi sau xin lỗi thì câu nói « Làm vua khó, làm tôi không dễ » chỉ qui cả cho vua, há có phải là ý người xưa trịnh trọng lập ngôn đâu ».

Đình thần tâu rằng: « Kỳ thu thẩm năm nay, sách hoãn quyết của bộ Hình trình bày có cái án bắt được kẻ phạm mà tình tội chưa định, còn gia hạn để bắt kẻ phạm trốn, đối chất, có cái án tư bác lời tra kết của thành trấn, có cái án do vua giao tra xét chưa xong, đó đều là những án chưa kết, theo lệ trước mà dâng cả

https://tieulun.hopto.org

vào sách thẩm thi rất là bề bộn. Xin từ nay, đến kỳ thẩm án thi phàm người phạm tội mà tội danh đã định, các án còn lưu giam, còn lưu đợi xét, còn lưu đợi phát, cùng án đã kết đệ tâu và được chuẩn, thì theo lệ mà kê vào sách thẩm, còn sách khác thì do bộ bày rõ để xin chỉ ». Vua theo y cho.

Gia hàm thượng thư cho tả tham tri Binh bộ là Bùi Đức Minh, vẫn hiệp đồng bảo hộ quốc ấn Chân-lạp, án thủ đồn Châu-đốc, kiêm lãnh biên vụ Hà-tiên.

Vua thấy đồn thủy ở Nam-định cùng với trấn không quan thiệp nhau, sợ tới khi có việc, hoặc đến chậm trễ lỡ việc, sai hai bộ Binh Công hội bàn. Cho là địa phương Nam-định, so với các trấn Bắc-thành, là nơi trấn lớn, địa thế giáp biển, đường thủy tất qua đấy, giới phận gần miền Đông Nam, giặc cướp thường hay ẩn hiện, việc dùng thủy quân càng là khẩn yếu. Triều đình kinh lý biên phòng, ở phía nam trấn thành đặt một đồn thủy lớn, đã phái cơ Tứ dực để giúp sức. Lại cấp đủ thuyền ghe định ngạch, thực là dự phòng trước khi có việc. Thế mà từ trước đến nay viên quan lớn thống quản đồn ấy hễ có việc đều nhất thiết do thành điều độ, đối với trấn coi như không liên quan gì. Thói quen nọi theo mãi, mà trấn chỉ biết có trấn, đồn chỉ biết có đồn, hình thế vì đó mà thành cách trở. Vả lại đồn thủy thuộc địa hạt trấn, nay có việc sai trái, tất báo ở thành, đi lại chần chờ, há không chậm trễ lỡ việc ư! Xin từ nay, phàm gặp việc binh thì trấn thần một mặt báo thành, một mặt tư cho thủy binh sách ứng. Quản đồn nghe báo thì phải thân hành đem binh thuyền đi hội chiến. Nếu trông ngóng chần chờ để đến lỡ việc quân thì xử tội nặng. Như thế thì trấn cùng với đồn liên thuộc với nhau, mà việc không rắc rối trở ngại. Vua y lời bàn.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định từ nay, phàm Nội vụ phủ may chế các thứ, không cứ gấm đoạn vải lụa, thì Văn thư phòng và thị vệ đều 1 người, hội cùng chức giám lâm xem xét, để vào sổ tiêu. Nếu có làm bậy thì lập tức xét nêu ra, đem kẻ phạm trị tội nặng, nếu dung túng thiên vị hoặc chia tay tang vật, việc phát ra thì cùng bị xử tội với kẻ phạm. Nếu không thông mưu mà thất giác thì cũng nghị xử nghiêm ngặt. Ghi làm lệ mãi mãi.

Thành ở phía trước mặt Bắc-thành bị sụt. Thành thần Phan Văn Thúy cho là chất đất nơi ấy không chắc, trước đã dùng nhiều gỗ đá mà lấp, thành mới được vững. Từ khi Trương Văn Minh đào hào ở ngoài thành, nhân thế cứ đắp lên lại sụt theo. Xin lại theo cũ, lấp hào ấy đi.

Vua dụ rằng: «Thành mà có hào là để giữ gìn cho chắc. Thành sụt là bởi đắp không chắc, có phải là lỗi tự hào đâu. Nay hào đã đào mà lại lấp, chẳng những phí cả công trước mà ba mặt thành có hào, một mặt thiếu thì cũng không phải là nghiêm việc phòng vệ. Vậy ngươi phải nghĩ cách mà xây đắp khiến cho thân thành và bờ hào đều hoàn toàn kiên cố. Việc lấp hào thì không được».

Thự tả tham tri Hộ bộ là Lý Văn Phức có tội, bị bỏ ngục. Trước là bọn nhà buôn giảo quyệt là Liêu Ninh-thái và Đỗ Huy Tùng mưu lãnh trưng thuế cửa quan của Bắc-thành, Phức nhận hối lộ hơn 100 lạng bạc và để thỉnh hộ. Việc phát giác, giao xuống bộ Hình tra xét. Đến bây giờ án thành. Vua nói: «Phức nhờ ơn nước, chức vị đến tham tri. Sao không nghĩ giữ mình trong sạch, lại uổng pháp mà nhận hối lộ, làm việc mờ ám, mất lương tâm, tội là tự mình làm nên, bắt tội giảo

https://tieulun.hopto.org

giam hậu. Người dồng sự là thự hữu tham tri Thân Văn Quyền nhận của sau việc thi giáng làm Hàn lâm viện thị độc. Thượng thư Lương Tiến Tường, tuy không dự biết, cũng nhận đồ biếu thì giáng 2 cấp lưu ». Phức sau được phái đi hiệu lực ở đường biển.

Trấn Thanh-hoa, cuối thu, các phủ huyện thuộc hạt đều được yên ổn, trấn thần tư danh sách chung lên bộ Hình để bàn thưởng. Bộ thần tâu lên. Vua dụ: « Khi trước từ Nghệ-an ra Bắc, chợt gặp mất mùa đói kém mà quan lại sở tại vỗ trị sai trái, đến nỗi dân nghèo họp làm trộm cướp. Trẫm ngày đêm lo nghĩ quanh quẩn, dụ sai cứ cuối thu thì bàn thưởng để khiến phấn khích, đó là tùy việc mà quyền nghi. Đến như khảo công xét việc thì triều đình đã có điển lệ. Quảng-bình trở vào Nam vẫn chưa từng có lệ thưởng ấy. Gần đây, Thanh Nghệ và Ninh-bình, cùng với Quảng-bình trở vào Nam đều được yên ổn cả, thì điển lệ xét công phải nên thi hành nhất thể, sao lại phân biệt. Vậy cái việc nghị thưởng cuối thu nên bãi đi ».

Định lương bổng và qui trình giảng tập cho học sinh Quốc tử giám.

Vua dụ bộ Lễ rằng: « Đạo trị nước tất phải lấy việc gây dựng nhân tài làm trước, mà phương pháp gây dựng thì trước hết là phải nuôi sẵn. Đời xưa, con trưởng của các công khanh đại phu và những người tuấn tú con nhà dân, đều đến 15 tuổi thì vào đại học, phép giáo dục đầy đủ rõ ràng. Trẫm từ khi lâm chính đến nay, thường lấy việc dựng việc học chứa nhân tài làm việc cần kíp. Năm trước từng cho quan văn võ tam phẩm trở lên thì một con được vào trường giám, cùng với giám sinh học tập, thật là ý muốn nuôi nấng sẵn sàng cho mọi người đều có thành tựu để cho nhà nước

https://tieulun.hopto.org

dùng. Lại nghĩ quan ở Kinh từ ngũ phẩm bổng lộc hơi kém, phí tổn đèn sách của con mình có khi không đủ, thì việc học không khỏi gián đoạn, làm sao mà chăm chỉ kịp kỳ để tiến bộ mau chóng được? Nay chuẩn định: Phàm quan kinh, quan văn từ phẩm trở lên thì các con, ngũ phẩm thì 1 người con trưởng, 15 tuổi trở lên, nếu tình nguyện vào giám học tập thì bổ làm học sinh Quốc tử giám, đợi khi học thành tài sẽ tùy tài bổ dùng. Lương bổng chi cấp và qui trình học tập thi nên bàn rõ tâu lên ».

Bộ thần bàn, cho là: « Học sinh tuổi tác có cao thấp, sức học có nông sâu, lương bổng và sự học tập tất phải định có thứ bực. Xin phàm người nào được ơn bổ làm học sinh thì do giám thần xét thật, ai kiêm thông văn thể từ trường hoặc lam trường là bực nhất, nhị trường hoặc nhất trường là bực nhì, chưa thông văn thể là bực ba. Bực nhất được cấp mỗi tháng tiền 2 quan, gạo 2 phương, dầu 3 cân; bực nhì tiền gạo giảm 1 phần; bực ba giảm nửa; dầu thì giảm dần nửa cân. Tháng nhuận cũng cấp. Cách giảng dạy ở học đường thì giám thần bắt đầu giảng kinh truyện, thứ giảng các sách chính sử và tính lý. Học sinh nghe giảng thì ngồi ở dưới giám sinh. Việc tập bài thi tháng chia làm bốn kỳ (mồng 3, mồng 9, 17 và 25). Chiếu theo đề mục bốn trường, bực nhất thì theo đầu đề mà tập; bực nhì, bực ba, kỳ đệ nhất thì chế nghĩa, trong 5 đề kinh nghĩa 1 đề truyện nghĩa cho tập 1 đề kinh nghĩa 1 đề truyện nghĩa; kỳ đệ nhị, trong 3 đề chiếu, chế, biểu, cho tập 2 đề; kỳ đệ tam, thơ 1 bài, phú 8 vần, cho tập thơ 1 bài, phú 2,3 vần; kỳ đệ tứ, vấn sách 1 đề, cho tập 1,2 đoạn văn sử. Nếu học lười nết xấu và thiện tiện dời bỏ nhà trường thì bị đánh đòn, nếu bừa bãi phóng đãng có

https://tieulun.hopto.org

những nết xấu như rượu, chè, trai gái cờ bạc thì bị cách đuổi. Học sinh bực nhất, hạn học 2 năm, bực nhì 3 năm, bực ba 4 năm, đều phải đủ văn thể bốn trường, cùng học với giám sinh, lương bổng thưởng phạt như nhau. Lại cấp mũ áo thanh khâm (1). Gặp ba kỳ tết lớn thì cùng giám sinh vào lạy vua. Như có thi hương thì người nào đã đủ văn thể bốn trường mà kỳ khảo tháng trọng được dự trúng cách, thì được miễn hạch. Vào thi trúng cử nhân thì đợi thi hội. Người trúng tú tài, cùng người thi trượt vẫn được ở lại giám. Nếu đã mãn hạn 2, 3, 4 năm mà học tập chưa đủ văn thể bốn trường cùng là chưa thi chưa trúng, mà kỳ khảo trong 3 năm sau hạn đều không được một ưu, một bình, thì đều cách cho ra?»

Vua theo lời bàn. Lại sắc rằng quan từ phẩm trở lên hưu trí hay đã chết đều cho 1 người con làm học sinh.

Sai Trung vệ đinh Long võ là Tạ Quang Cự quyền lãnh ấn vụ phòng ngự sứ Trấn-ninh. Trước kia quốc trưởng Vạn-tượng là A Nỗ đã về nước, với người Xiêm đánh nhau bị thua, lại chạy. Phòng ngự Trấn-ninh là Chiêu Nội sai người dón bắt dâng cho nước Xiêm mà lấy hết của báu. Trấn thần dò được tình trạng đem tâu. Vua còn bao dung. Đến bấy giờ tới kỳ tuế cống, lâu không thấy tăm hơi, trấn thành xin phái binh đến đóng phòng ngự, mà đòi Chiêu Nội về trấn.

Vua mật dụ rằng: « Chiêu Nội làm điều gian giảo, bụng tự hoài nghi, cho nên chần chờ như thế. Vậy cách xử trí càng nên cẩn thận chu đáo, không nên làm ồn ào chút nào mà đến lỡ việc. Nay nên chọn phái quản vệ Thần sách 2 người, suất đội 10 người, biền binh 300 người, chỉnh bị binh khí đi đánh nơi ấy. Phàm các quân

(1) Thanh khâm: Kiểu áo xanh của học sinh.

https://tieulun.hopto.org

lưu tù phạm ở sở phát phối đều tha hết cho quản thúc để sai phái. Lại trách Chiêu Nội là trái hạn, thúc giục đến ngay để xem ý ra sao ».

Rồi Chiêu Nội thác bệnh không đi, sai con là Chiêu Phọc đi thay. Việc tâu lên, sai Tạ Quang Cự đem theo 2 quản vệ, 6 suất đội và 300 biền binh ở Nghệ-an đi thu ấn phòng ngự để xét, và dụ rằng : Ngày đến phủ thì tuyên dịch tờ dụ chỉ, Chiêu Nội nếu tuân lệnh lên đường đi ngay thì phải binh hộ tống, nếu thác cớ chần chờ thì bắt xích lại, giải trấn. Nếu dám không phục mà mưu đồ đem quân kháng cự thì sẽ chém ngay trước quân để bảo cho mọi người. Rồi gia cho Quang Cự hàm vệ úy quân Thị trung, thự vệ úy Tống Văn Uyển thì đổi trao cho hàm phó vệ úy quân Thần sách, cai đội Cao Khả Tuyên thì gia hàm quản cơ, đều lệ theo Quang Cự làm việc quân.

Lại sai trấn thần Nghệ-an ở các đồn Mường-then, Lam-mãn lượng bắt thổ dân sở tại hoặc miễn tiếp cận chia đóng các ven đường, có người sai phái đi về thì hộ tống.

Lấy thự vệ úy Đoàn Dũ làm vệ úy Trung vệ đinh Long võ.

Tha cho quan võ phạm tội là Ngô Văn Vĩnh, phát vãng làm binh cơ Định man (Vĩnh trước làm trấn thủ Thanh-hoa, vì đi tuần biển hỏng việc, bị xử trảm giam hậu).

Đặt thêm chức hiệp thủ ba tấn Cù-huân, Cam-linh, Vân-phong thuộc trấn Bình-hòa.

Lại cho Cáp Văn Mao ấm thụ chức án kỳ úy. Mao là con trưởng công thần Vọng-các chưởng cơ Cáp Văn Hiếu, trước vì đến kỳ duyệt không trình bằng sắc, chiếu lệ trở về hạng tráng, đến bây giờ đem đủ lý do bày xin. Sai trả lại nguyên hàm, hết đời thì thôi.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Cập Văn Hiếu dự hàng công thần mà không được dời hưởng ơn nước, tình cũng khá thương. Sau khi Mao chết, nên cho con người em của hắn được tập phong, đời đời mang ơn, để tỏ sự hậu đãi ».

Đổi định ngạch thuyền ô và thuyền sai ở Kinh (ngạch cũ, thuyền sai 10 chiếc, thuyền ô 5 chiếc, nay đổi làm thuyền ô 15 chiếc).

Thừa-thiên, Bình-định, Bình-hòa cùng các trấn ở Bắc-thành, vụ mùa này được mùa lớn.

Chế cấp triện gỗ cho kho tàng các địa phương (đều chiếu hiệu kho mà khắc triện).

Bộ Lễ nhân tâu rằng: « Tổng trưởng, lý trưởng ở Gia-định và Bắc-thành lệ có cấp triện gỗ, mà từ Bình-thuận trở ra Bắc đến Ninh-bình chưa từng ban đến ». Vua bèn hạ lệnh cho quan địa phương sở tại theo thức mà chế cấp cho.

Sai các quan Kinh và ở ngoài trấn cử chức giáo quan.

Dụ rằng: « Triều đình dùng người không phải lấy một cách làm hạn. Từ trước đến nay có thi hương thi hội, có lệ phủ huyện cử người, đường lối cầu hiền cũng đã rộng lắm. Ngày nọ, đặt chức giáo thụ, huấn đạo, viên số rất nhiều, đã từng sai quan liêu để cử những người mình biết, thế mà gần đây không cử được bao nhiêu. Nếu không tìm kiếm rộng thêm thì làm sao không có nhân tài bỏ sót? Nay hạ lệnh, ở Kinh thì tứ phẩm trở lên, ở ngoài thì các quan địa phương, như có ai học rộng, hiểu thông, tuổi 40 trở lên, có thể làm được giáo chức thì cho được chỉ tên bảo cử. Ấy là điển lệ tốt về chọn cử nhân tài, không nên xem là hư văn mà lâu không để cử được ai. Cũng không nên chút giữ lòng tư

https://tieulun.hopto.org

vị mà lạm cử người bậy. Phải được người thực tài để dùng ».

Lấy cai đội Tượng quân là Nguyễn Hữu Kim là phó vệ úy vệ Tiền bảo nhất.

Đổi bổ trấn thủ Hưng-hóa là Phan Bá Phụng làm trấn thủ Tuyên-quang, trấn thủ Tuyên-quang là Vũ Văn Tín làm trấn thủ Hưng-hóa.

Cấm người buôn nước Thanh chở trộm phụ nữ.

Trước kia người Thanh là Đặng Phúc-hưng buôn ở Quảng-nam, lấy người con gái ở phố Hội-an làm vợ, ngày về chở trộm người vợ về nước. Việc phát giác, giao xuống bộ Hình bàn, xin chiếu lệ đem người và quân khí ra ngoài địa giới và ra biển, giảm một bực mà xử tội. Phúc-hưng thì phát đi sung quân ở nơi biên viễn, người vợ thì phát làm nô ở chỗ nhất định, nhân xin lập rõ điều cấm: Phàm người Thanh đến ngụ ở nước ta, ở phố làm dân, đã đăng vào sổ hàng bang, thì mới được cùng dân lấy vợ lấy chồng, bất kỳ đến buôn bán thì đều cấm không cho như thế. Làm trái thì đàn ông đàn bà đều tội mãn trượng và phải ly dị; người chủ hôn đồng tội, người môi lái, người bang trưởng và người láng giềng đều tội giảm một bực. Quan địa phương biết mà cố ý dung túng thì giáng 1 cấp, đổi nơi khác. Nếu nhân thế mà chở đem về nước Thanh thì người đàn ông phát sung quân nơi biên viễn, người đàn bà phát làm nô ở chỗ nhất định, chủ hôn tội giảm một bực, người môi, bang trưởng, láng giềng đều tội mãn trượng. Quan địa phương cố ý dung túng, tấn thủ không xét hỏi ra thì quan giáng 4 cấp đổi đi, lính trượng 90, có hối lộ mà dung túng thì kể tang mà trị theo luật nặng.

Đình thần bàn lại, cho là: Bộ Hình bàn định lệ ấy, là muốn cho ngu dân biết mà răn sợ, và người xét hạch

https://tieulun.hopto.org

có chỗ cầm giữ. Lời bàn ấy là phải. Đến như người Thanh lấy người nước ta có sinh con cái mà chở trộm về nước Thanh thì xin cũng nghiêm cấm. Nếu phạm cấm thì người đàn ông, người đàn bà, bang trưởng, và người láng giềng tư tình đều tội 100 trượng; địa phương cố ý dung túng, và tấn thủ không xét được thì chiếu lời nghị trước mà xử tội. Lại con sinh ra cấm không được bện tóc làm đuôi sam, làm trái thì người đàn ông người đàn bà đều tội 100 trượng; bang trưởng và láng giềng thì giảm 2 bực. Vua đều theo cả.

Phát thóc công làm vốn cho đường hộ ở Quảng-nam, Quảng-ngãi. Định lấy Quảng-nam 200.000 cân, Quảng-ngãi 400.000 cân, hạn tháng 4 tháng 5 sang năm thì nộp trừ đủ số thóc. Quảng-nam mỗi 100 cân đường hạng nhì phát thóc 7 hộc; hạng ba 6 hộc. Quảng-ngãi mỗi 100 cân đường hạng nhất phát thóc 6 hộc rưỡi; hạng nhì 6 hộc, hạng ba 5 hộc rưỡi.

Lấy phó vệ úy Hữu vệ dinh Hồ oai là Nguyễn Văn Mỹ làm phó vệ úy vệ Trung nhất quân Thị trung, phó vệ úy Tả vệ dinh Long võ là Nguyễn Văn Trung làm thự phó vệ úy vệ Hữu nhị quân Thị trung.

Vua xem sách thống kê cả năm về năm ngoái, bảo Hộ bộ Lương Tiến Tường rằng: « Trẫm xem định ngạch tiền bạc thuế khóa một năm, so với số bổng các quan lớn nhỏ trong ngoài và số thường chi, còn thiếu không kém 50 vạn. Duy số thóc thuế chính cung còn thừa chừng 2 vạn hộc thì lấy 1 vạn để cấp thêm, còn trữ 1 vạn cũng chả đáng lo, nhưng số tiền thu vào không bù số chi ra thì rất đáng lo đấy. Thuế thì có định ngạch không thể thêm lên được, trừ một việc đúc tiền thì lấy gì mà cấp. Nay nhà nước đang thịnh mà của dùng còn

https://tieulun.hopto.org

thiếu như thế, nếu đời vua sau này không biết đạo dè dặt yêu dân nuôi dân mà cứ hoang phí không chừng, thuế má không mức, thì mối lo nói sao xiết được ! Tài chính là việc lớn của nước, nên trù liệu sớm đi ».

Định lại danh hiệu và số ngạch tượng binh ở trong và ngoài. Bộ Binh bàn cho rằng: « Nhà nước có tượng binh dùng về việc quân, thật là đắc lực, mà từ trước đến nay ở Kinh và các thành trấn đạo, có nơi số binh nhiều, số voi ít, có nơi số binh ít, số voi nhiều ; lại có nơi binh và voi đều chưa từng có. Nếu không tùy nghi định lại, cứ nhân tuần như thế, thì sự chăn nuôi ngày thường đã lo khó đủ, mà khi có việc sai khiến lại sợ có chỗ làm không nổi. Xin lượng theo địa phương lớn nhỏ và công việc nhiều ít để định số binh số tượng khác nhau cho có định ngạch. Ở Kinh có 3 vệ, mỗi vệ 10 đội, biền binh 1.500 người, voi 150 thớt. Bắc-thành 3 cơ, mỗi cơ 5 đội, biền binh 750 người, voi 110 thớt. Thành Gia-định 10 đội, biền binh 500 người, voi 75 thớt. Quảng-nam 5 đội, biền binh 250 người, voi 35 thớt. Bình-định 4 đội, biền binh 200 người, voi 30 thớt. Nghệ-an 3 đội, biền binh 150 người, voi 21 thớt. Quảng-bình, Quảng-ngãi, Thanh-hoa đều 2 đội, biền binh đều 100 người, voi đều 15 thớt. Quảng-trị, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Ninh-bình đều 1 đội, biền binh đều 50 người, voi đều 7 thớt. Lại cứ hiện số thừa thiếu mà bớt hay thêm. Nếu chưa đủ số, binh thì mộ sung vào, voi thì bổ tiếp. Đến như danh hiệu vệ, cơ, xin dùng một chữ tên Kinh, thành, trấn, đạo mà gọi. Ở Kinh thì gọi là ba vệ Kinh tượng nhất, nhị, tam ; Quảng-trị thì gọi cơ Trị tượng ; Quảng-bình gọi cơ Quảng tượng ; Quảng-nam gọi cơ Nam tượng ; Quảng-ngãi gọi cơ Ngãi tượng ; Bình-định

https://tieulun.hopto.org

gọi cơ Bình tượng; Phú-yên gọi cơ Phú tượng; Bình-hòa gọi cơ Hòa tượng; Bình-thuận gọi cơ Thuận tượng; Nghệ-an gọi cơ An tượng; Thanh-hoa gọi cơ Hoa tượng; Ninh-bình gọi cơ Ninh tượng; Gia-định gọi cơ Định tượng; Bắc-thành gọi 3 tượng cơ Bắc tiền, Bắc tả và Bắc hữu ».

Vua y theo lời bàn. Đổi bổ Phạm Văn Điển làm thống chế Kinh tượng. Lê Phục Tấn làm phó vệ úy vệ Kinh tượng nhất, vẫn chuyên quản các tượng cơ ở Quảng-trị, Quảng-nam và Quảng-bình, Hồ Văn Đa làm vệ úy vệ Kinh tượng nhị, vẫn chuyên quản các tượng cơ Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận và Gia-định, Nguyễn Văn Thị làm vệ úy vệ Kinh tượng tam, vẫn chuyên quản các tượng cơ ở Nghệ-an, Thanh-hoa, Ninh-bình và Bắc-thành.

Sai hữu ty chế ấn quan phòng Kinh tượng thống chế bằng ngà và ấn đồ ký ba vệ Kinh tượng bằng đồng, mỗi vệ một cái, ấn đồ ký bằng đồng và kiếm bằng gỗ cho 15 tượng cơ, mỗi cơ đều một cái. Lại chế ấn quan phòng Kinh tượng bằng đồng một cái và kiếm bằng ngà một cái, 1 ấn đồ ký đồng và 1 kiếm gỗ cho các tượng cơ Trị, Nam, Quảng, 1 ấn đồ ký đồng và 1 kiếm gỗ cho các tượng cơ Nghĩa, Bình, Phú, Hòa, Thuận, Định, 1 ấn đồ ký đồng và 1 kiếm gỗ cho các tượng cơ An, Hoa, Ninh, Bắc.

Chuẩn định từ nay, phàm các công trình xây dựng tu bổ ở Kinh, khi việc làm xong, Công bộ và Hộ thành binh mã sử theo lệ ủy giao nhân viên đến khám nghiệm, lấy đủ tờ cam kết của viên giám tu, lưu giữ ở bộ, để phòng ngày sau tra xem niên hạn bảo cố, không phải làm tờ tâu như trước nữa. Ghi làm lệ.

https://tieulun.hopto.org

Định lệ khóa thanh tra kho thuốc đạn. Kho thuốc đạn, từ năm Gia-long trở lại, số trữ cũ và thu mới chồng chất nhiều năm, chưa từng tra xét. Đến nay mới sai lang trung Công bộ là Phan Đình Sỹ sung chức đồng lý đem 4 người bát cửu phẩm và thư lại vị nhập lưu (1) theo làm việc. Chế cấp ấn quan phòng và kiểm ngà « Thanh tra hỏa dược khố ». Thưởng cho đồng lý và các thư lại tiền gạo lương 2 tháng, cho biền binh phòng hộ tiền lương nửa tháng. Lại chuẩn định trình hạn thanh tra, lấy năm Minh-mệnh thứ 11 bắt đầu, mỗi vòng 12 năm làm một khóa.

Hiệp trấn Vĩnh-thanh là Nguyễn Duy Cần vì sai riêng binh lính sửa đóng thuyền ghe bị cách chức. Lấy hữu thị lang Hộ bộ biện lý Hộ tào thành Gia-định là Vũ Giu lãnh coi việc trấn Vĩnh-thanh.

Triệu thự hiệp trấn Biên-hòa là Đặng Chương và tham hiệp Nghệ-an là Nguyễn Ngọc Trác về Kinh.

Bọn nguyên trấn thủ Bắc-ninh là Nguyễn Cửu Lợi, hiệp trấn là Hoàng Văn Tú, tham hiệp là Nguyễn Mẫn nhiều lần can nghị tội. Đầu là bộ Hình dâng án xin xử tội lưu; vì còn can án khác, có chỉ cách chức giao tra xét. Sau nhân Bắc-thành tâu báo việc sông nước đã yên nên lại có chỉ tha cho tội lưu, nhưng vẫn theo án khác nghị tội. Đến nay bộ Hình lấy hai án là việc để thóc kho men mục và việc xử án mạng trái phép, tâu lên một việc đáng giáng đổi nơi khác, một việc đáng cách chức, xin theo việc nặng đều xử cách chức.

Vua thấy trong án Nguyễn Mẫn có khoản riêng là thiện tiện rời bỏ chức thủ, tình tội nặng hơn, đặc biệt hạ lệnh đánh 100 trượng và cách chức, bắt về dân chịu

(1) Thư lại vị nhập lưu : Thư lại chưa được vào ngạch.

https://tieulun.hopto.org

sai dịch; Nguyễn Cửu Lợi và Hoàng Văn Tú đều cách chức, vẫn cho về Kinh hiệu lực ở bộ.

Triệu tham hiệp Quảng-nam là Lê Công Tường về Kinh. Lấy thự tham hiệp Bình-định là Lê Bá Tú làm thự tham hiệp Quảng-nam.

Cho cháu thúc bá của chiêu thảo sứ Đinh Đạt Biểu là Đinh Đạt Huấn được đời đời giữ tự điền quan cấp. Biểu là người huyện Nga-sơn, buổi đầu trung hưng ứng nghĩa, chết trận không con. Năm Gia-long thứ 1 cấp tự điền 20 mẫu và cho em là Đinh Đạt Lượng được tập ấm làm nhiêu ấm để chủ việc thờ cúng. Đến đây Lượng chết, trấn thần xin cho con là Huấn phụng việc thừa tự. Vua y cho.

TIMSACH.COM.VN

Đổi lại danh hiệu và số ngạch các đinh vệ cơ đội các quân ở Kinh và ở ngoài.

Bộ Binh tâu: «Triều đình đặt binh, ngoài ngạch túc vệ có năm quân (1), lại có Thủy quân, Tượng quân là bảy quân. Vả nước ta địa thế rộng đến tận biển Nam, thủy quân rất là sở trường, cho nên đặt Thủy quân cùng năm quân là sáu quân, thật là hợp với chế độ thiên tử lục quân (2) đời xưa. Còn như Tượng quân, nay đã chia lệ vào các hạt thì nên bớt danh hiệu quân ấy đi, các vệ cơ còn thừa thì lượng bổ vào các quân khác, cũng là một cách châm chước thêm bớt vậy.

«Lại chiếu số mộ binh ở các đinh vệ quân Thị nội, có đội 30, 40 người, có đội 10, 20 người, có danh hiệu vệ

---

(1) Năm quân: Tiền quân, Hậu quân, Tả quân, Hữu quân, Trung quân.

(2) Thiên tử lục quân: Thiên tử có sáu quân, mỗi quân 10.000 người.

https://tieulun.hopto.org

đội, mà không có thực số vệ đội. Lại như dinh Thần cơ có riêng các vệ Thần uy, Chấn uy, mà hai vệ tả hữu còn trống không. Lại có vệ Thành võ từ trước đến nay chưa thuộc dinh nào, cùng các đội sai, các đội Dực bảo, Phú thuận, số quân linh tinh, nên dồn bổ để sung vào số quân thiếu của các dinh vệ.

« Nay xin lấy 10 đội của Tiền vệ dinh Thần cơ và 2 đội của vệ Thần uy đóng giữ ở Bình-định, 4 đội đóng giữ ở Quảng-nam, số binh hơn 500 người, dồn làm Tiền vệ dinh Thần cơ; lấy 10 đội của Hậu vệ và 4 đội của vệ Chấn uy ở Kinh, 3 đội đóng giữ ở Quảng-bình, số binh hơn 500 người, dồn làm Tả vệ dinh Thần cơ; lấy cả vệ Hùng cự nhất đổi bổ làm Hữu vệ dinh Thần cơ; lấy 2 đội Tiền sai, 5 đội Hữu sai, 2 đội Tả sai, 3 đội Hùng sai, 2 đội Ứng sai, 2 đội của vệ Dực bảo, và 3 đội Phú thuận, số binh hơn 490 người, dồn làm Hậu vệ dinh Thần cơ; lấy 10 đội Tiền vệ, cùng 9 đội Tả vệ dinh Long võ, số binh hơn 500 người, dồn làm Tiền vệ dinh Long võ; lấy 1 đội Tả vệ dinh Long võ và 3 đội Hữu vệ dinh Hổ oai, cùng vệ Thành võ, số binh hơn 480 người, dồn làm Tả vệ dinh Long võ; lấy 10 đội Tả vệ dinh Hổ oai cùng 7 đội Hữu vệ, số binh hơn 500 người, dồn làm Tả vệ dinh Hổ oai, lấy cả vệ Hùng cự nhị đổi bổ làm Hữu vệ dinh Hổ oai. San bổ như thế thì 4 dinh quân Thị nội, mỗi dinh đều được 3 vệ linh giản, 2 vệ linh mộ

« Lại linh vệ Chấn uy, 1 đội đóng giữ ở Quảng-trị, 2 đội đóng giữ ở Quảng-bình và linh vệ Thần uy, 2 đội đóng giữ ở Quảng-nam, 2 đội đóng giữ ở Bình-định và Quảng-ngãi, xin đổi lệ vào các trấn như các đội Uy chấn ở Thanh Nghệ và Bắc-thành. Binh Chấn uy lệ vào Quảng-trị thì làm đội Chấn uy nhất, lệ vào Quảng-bình thì làm 2 đội Chấn uy nhị và Chấn uy tam. Binh Thần uy lệ vào Quảng-nam thì làm 2 đội Thần uy nhất, Thần uy nhị,

https://tieulun.hopto.org

lệ vào Bình-định thì làm đội Thần uy tam, lệ vào Quảng-bình thì làm đội Thần uy tứ; không được để lên đầu là Thị nội Thần cơ dinh, để cho có phân biệt.

« Đến như cơ Ngũ kích của Tượng quân thì 2 cơ Hữu và Hậu, quê thuộc Ninh-bình, xin đổi cơ Hữu kích làm Ninh-bình Tiền cơ, Hậu kích làm Ninh-bình Hữu cơ, cơ Ninh-bình đổi làm Ninh-bình Tả cơ, cơ Ninh dũng đổi làm Ninh-bình Hậu cơ, đều lệ vào đạo Ninh-bình để sai phái. Còn ba cơ Trung, Tiền, Tả, quê thuộc Bắc-thành, thì xin do thành thần tán bổ vào số giản binh thiếu ở năm quân ».

Vua y theo lời bàn. Quan Bắc-thành lại tâu: « Số binh ở cơ Tam kích, hàng ngũ đã thành, bỏ trốn cũng ít, người quản suất vốn cùng luyện tập, nếu theo quê quán mà chia bổ tan ra thì chẳng khỏi sợ hãi. Xin chiếu số thiếu ở cơ đội các quân, cho cả số 1, 2 đội, hoặc 5, 6 đội sung vào, khiến cho đội ngũ liền nhau, có thể mong sai khiến được việc ». Lại nói : « Giản binh của năm quân, từ trước mỗi cơ chia làm 3 hiệu, Trung hiệu 4 đội, Tiền Hậu hiệu đều 3 đội ; xin đổi 4 đội Trung hiệu làm 4 đội nhất, nhị, tam, tứ, Tiền hiệu làm 3 đội, ngũ, lục, thất, Hậu hiệu làm 3 đội bát, cửu, thập, mà tước bỏ danh ngạch ba hiệu đi».

Vua đều y theo. Hạ lệnh chế cấp cho 2 vệ Tả Hữu dinh Thần cơ ấn đồ ký bằng đồng và kiềm bằng gỗ mỗi vệ mỗi thứ 1 cái, và cho 4 cơ Tiền, Tả, Hữu, Hậu ở Ninh-bình mỗi cơ 1 ấn đồ ký bằng đồng.

Lấy phó vệ úy Hậu vệ dinh Thần cơ là Nguyễn Văn Niên làm phó vệ úy Tả vệ dinh Thần cơ, vệ úy vệ Hùng cự nhất là Phạm Văn Sỹ làm vệ úy Hữu vệ dinh Thần cơ, vệ phó vệ úy Thần uy dinh Thần cơ là Trần Công Điều làm phó vệ úy Hậu vệ dinh Thần cơ, phó vệ úy vệ Chấn uy dinh Thần cơ là Trần Văn Quý làm phó vệ úy Tiền vệ

https://tieulun.hopto.org

dinh Tiền phong, phó vệ úy vệ Thành võ là Nguyễn Đức Trường làm phó vệ úy Tả vệ dinh Long võ, phó vệ úy vệ Hùng cự nhị là Nguyễn Văn Vỵ làm thự phó vệ úy Hữu vệ dinh Hổ oai.

Lấy phó vệ úy vệ Nghĩa võ quân Thần sách là Đào Văn Nghị làm thự vệ úy vệ Quảng võ, thự phó vệ úy vệ Trung võ là Tống Phước Minh làm thự phó vệ úy vệ Nghĩa võ, phó vệ úy quân Thần sách là Tống Văn Uyển làm phó vệ úy vệ Tráng võ.

Triệu chưởng cơ thống quản thập cơ Chấn Định của Trung quân là Nguyễn Xuân, thống quản thập cơ Hùng Dũng của Hữu quân là Hồ Bôi về Kinh. Lấy thự thống chế Lê Văn Quý lãnh Trung quân, thống quản thập cơ Chấn Định thự thống chế Nguyễn Văn Quyền lãnh Tả quân thống quản thập cơ Kiên nhuệ, của Tả quân là Trần Văn Lộc đổi bổ làm thống quản thập cơ Hùng Dũng của Hữu quân.

Đổi bổ thống chế quản biền binh Gia-định là Đỗ Quý làm thống chế Tả dinh quân Thần sách.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Từ trước đến nay, việc làm xưởng đề thuyền, những vật liệu đều do biền binh tự biện. Xin các xưởng thuyền ở Bắc-thành và ở đồn thủy Nam-định đều chiếu theo lệ ở Kinh, chia hạng mà cấp tiền ».

Sai bộ Công bàn tâu, cho rằng: Thủy sư là việc lớn của nhà nước, Bắc-thành là nơi quan trọng, ngạch thuyền so với các nơi nhiều hơn, nếu bắt ở sức binh linh thì sợ khó biện nổi. Duy binh ở ngoài cùng binh ở Kinh, việc công nhiều ít có khác nhau, tưởng nên xem lệ ở Kinh lượng giảm mà cấp. Nay xin cứ số thuyền ghe trong ngạch, định làm bốn hạng: hạng nhất là các thuyền hiệu Ba Lãng, hạng nhì là thuyền hải đạo, hạng ba là thuyền ô thuyền lẻ, hạng tư là thuyền sam bản. Hạng nhất hạng

https://tieulun.hopto.org

nhì thì chia đặt mỗi xưởng 1 thuyền, hạng ba hạng tư hợp lại, mỗi xưởng 2 thuyền. Xưởng hạng nhất cấp tiền 350 quan, hạng nhì và ba đều 200 quan, hạng tư 120 quan. Đặt quy chế cao rộng bao nhiêu trượng thước. Lại lấy năm dựng xưởng bắt đầu, 3 năm một lần tiểu tu, 6 năm một lần đại tu, sau đại tu đến tiểu tu, sau tiểu tu đến đại tu, hết lượt lại bắt đầu. Chi phí việc tiểu tu thì kém số tiền mới làm là 8 phần 10, đại tu thì kém 6 phần 10. Duy có thuyền hiệu Ba Lãng có sai việc công, đến khi về lại làm xưởng, thì theo số tiền làm xưởng lúc đầu cấp cho 1 phần 10, nếu gặp năm đại tu tiểu tu thì không phải cấp lần nữa. Còn các thuyền khác hàng năm thường sai phái thì không ở lệ ấy ». Vua theo lời.

Triệu đốc học trấn Định-tường là Nguyễn Huy Hựu về Kinh để bổ dùng, lấy hàn lâm thị giảng là Vũ Đức Mẫn làm đốc học Định-tường.

Bổ Nguyễn Ái làm đốc học Quảng-bình.

Thự phủ doãn Thừa-thiên là Đặng Đức Thiệm và phủ thừa là Thang Huy Thận bị tội cách chức. Bọn Thiệm vì thuộc viên ở phủ gá bạc mưu lợi mà lại thiên vị che chở đến nỗi kẻ thua bạc bị giam cùng bức mà tự tử. Bộ Hình nghị xử cách chức và truy bắt tiền mai táng 10 lạng bạc để cấp cho người chết.

Án tâu lên. Vua gia ơn đổi làm giáng 4 cấp đổi nơi khác. Thiệm giáng làm chủ sự, tả bổ hàm Hàn lâm tu soạn, theo làm việc ở bộ Lễ ; Thận giáng làm tư vụ, tả bổ hàm Hàn lâm biên tu, theo làm việc ở bộ Lại.

Lấy tham hiệp Quảng-bình là Phan Thanh Giản làm thự phủ doãn Thừa-thiên, lang trung Hộ bộ là Bạch Xuân Nguyên làm phủ thừa. Thanh Giản từ Quảng-bình vào yết kiến, vua hỏi : « Ngươi trước ở Nghệ-an có thảm

https://tieulun.hopto.org

biết việc Trấn-ninh không?» (Trước kia tham hiệp Nguyễn Ngọc Trác về dinh ưu sai Phan Thanh Giản quyền nhiếp việc trấn). Đáp rằng: «Thần nghe như Chiêu Nội dương có lòng ngờ sợ, không được an tâm; nhưng vì uy đức triều đình gia đến nơi xa, cho nên cũng chưa dám xuằn động».

Vua hỏi: «Việc Trấn-ninh ngày nay ý ngươi thế nào?» Đáp: «Thần ngu muội, cho Trấn-ninh cũng là một mối lo ở ngoài. Nay nếu không nhân việc chưa phát mà ngăn đi, sợ sau này thế đã thành thì càng khó trị».

Vua nói: «Trẫm từng nghĩ ngăn việc ở khi chưa phát thì dùng sức ít mà thành công dễ, lo việc ở khi đã phát thì dùng sức nhiều mà thành công khó. Cho nên về hạt Trấn-ninh trẫm thường lấy làm lo. Lời nói của ngươi chính hợp ý trẫm. Tháng trước sai Tạ Quang Cự đi, ngươi thử liệu xem Chiêu Nội có theo mệnh không? hay là chống mệnh?». Đáp: «Thần trộm nghĩ hắn không giám chống mệnh».

Vua nói: «Sợ lòng kẻ tiểu nhân không điều gì không làm. Hắn nếu chống mệnh thì quân đi đánh kẻ có tội, trẫm không ngăn được». Lại hỏi: «Ngươi ở Nghệ-an cùng với Nguyễn Văn Quế và Hồ Hựu làm việc, xem hai người ấy thế nào?» Đáp: «Quế là người chăm chỉ giỏi giang, Hựu không kịp được».

Vua nói: «Trẫm vốn biết tài của Quế có thể dùng làm việc lớn được, cho nên giao cho trọng trấn. Gần nay làm việc xem cũng hơi khá. Đến như Hựu thì trước ở Kinh trẫm xét kỹ cũng là người tầm thường. Song có Quế cùng làm, có thể không ngại». Lại nói: «Nghệ-an trước nay thường được mùa luôn, dân gian dần đã yên ổn. Tháng trước mới gặp nước lụt, giá gạo kém, dân có sắc đói không?». Đáp: «Dân tuy ăn khổ, mà đường sá chưa thấy người có sắc xanh xao».

https://tieulun.hopto.org

Vua lại hỏi: « Trong hạt có yên ổn không? ». Đáp: « Nay nhà nước cường thịnh, ngoài cương giới chắc có thể giữ được không lo ngại. Vừa rồi nhân sự khó kiếm ăn, trộm cướp hoặc cũng có đến, như thổ phỉ thì không dám nổi dậy ».

Vua nước Chân-lạp là Nặc Chăn khiến người đưa thư đến Gia-định. Thư nói rằng trước Nguyễn Văn Thụy bảo hộ nước ấy, người nước cảm ơn đức, muốn cắt đất ba phủ Chân-nơm, Mật-luật và Lợi-ỷ-bát dâng nộp để đền ơn, đã có dụ sai Văn Thụy chỉ tiếp thu nhân dân 2 phủ Chân-nơm, Mật-luật gần đồn Châu-đốc để quản hạt và huấn luyện, đến như thuế lệ 2 phủ và phủ Lợi-ỷ-bát thì giao trả cho Chăn quản lý. Chăn tự nghĩ dân số ở hai phủ không mấy, lại lấy phủ Lợi-ỷ-bát giao riêng cho. nay Thụy đã chết, xin lại đem 3 phủ ấy về thuộc đồn Châu-đốc mãi mãi, do viên bảo hộ mới quản lý, thuế lệ thì giao cho đầu mục thu giữ, để phòng cần đến khi có việc sai phái.

Thành thần đem việc về tâu. Vua giao xuống đình thần bàn. Đều nói: « Chân-lạp, khi trước nhỏ yếu, bị nước láng giềng áp bức, chỉ nhờ cậy uy đức của triều đình mà bảo vệ được nước, lâu không có mối lo khổ sở lưu ly, như thế thì không một thước đất, không một người dân của nước Lạp là không ở trong phạm vi che chở. Vua Phiên dâng nộp đất đai, sửa lễ cống hiến, đời nào cũng giữ đạo phiên phụ. Tự biết là ơn to của nhà vua không thể báo đền được, nhưng thấy viên bảo hộ Nguyễn Văn Thụy giúp đỡ cho là có ơn, xin cắt đất 3 phủ để trả ơn, Thụy đã từng vâng lời dụ rõ ràng, chỉ thu 2 phủ, khiến người huấn luyện nhân dân mà giữ đất đai cho họ, thật là chỉ ý bồi đắp cho nước nhỏ. Nay vua Phiên lại xin nộp đất 3 phủ, tuy thành khẩn, song trong đó 2 phủ trước đã giao quản

https://tieulun.hopto.org

thì có lời lẽ rồi, đến như phủ Lợi-ỷ-bát là đất giao riêng mà viên bảo hộ cũ nhận riêng thì có lẽ nào lại cho là việc cũ mà giao cho viên bảo hộ mới. Xin theo lời dụ trước mà làm. Hạ lệnh cho thành thần tuyên bảo đức ý của triều đình, khiến vua phiên biết lòng nhân vỗ về của triều đình mà càng gắng giữ lâu dài để tỏ cái nghĩa tôn thân ». Vua khen là phải.

Dân Phiên ở phủ Ba-xắc nước Chân-lạp hợp đảng cướp bóc thuyền buôn trấn Hà-tiên, giết hại chủ thuyền. Hai đồn Trấn-di, Giang-thành, đem binh tìm bắt, bắt được kẻ phạm 4 người và tang vật. Quan thành Gia-định làm án nghĩ xử các tên phạm thì chém bêu đầu, còn chức minh phủ (chức quan người Lạp) cai quản hạt ấy là Trần Phòng Quan không biết kiềm thúc được dân thì cách chức. Án tâu lên, vua cho là phải. Trần Phòng Quan thì tự cho vua Phiên xử trí.

Trấn Hải-dương chữa lại kho trấn, xin chi nhu trước rồi sau báo số tiêu. Quan Bắc-thành đem việc tâu lên, và xin từ nay trong hạt thành cần tu bổ gì thì chiếu lệ ấy mà làm.

Vua bảo bộ Công rằng: « Dùng của công để xây dựng tất phải tính giá trước tâu lên, để làm bằng cứ về sau khi xét sổ tiêu, thế là trọng của nhà nước. Nếu vội chi nhu thì công trình làm có được hợp cách hay không? Vật liệu cần dùng có thích đáng hay không? Lấy gì mà xét cho đúng? Vậy hạ lệnh phàm các sở hành cung, kho tàng, thành trì trong hạt thành, dùng của công để sửa sang thì tự 30 quan tiền trở lên đều phải xét kỹ, tính giá tâu lên đợi chỉ, không được làm khinh suất ».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ LXIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Kỷ sửu, năm Minh-mệnh thứ 10 [1829], mùa đông, tháng 11, lấy hàn lâm viện thừa chỉ là Tôn thất Bạch làm thự tham hiệp Bình-định.

Sai các quản Thị nội Thần sách đều cử một suất đội và 50 biền binh đi thú Hải-vân quan, mỗi tháng thay phiên một lần.

Vua dụ bộ Lễ rằng : « Từ trước đến nay, con các hoàng tử cũng gọi là công tử, theo lẽ chưa hợp. Cho tự nay về sau phàm con hoàng tử gọi là hoàng tôn, cháu hoàng tử gọi là hoàng tằng tôn, con tằng tôn gọi là hoàng huyền tôn, con gái cũng theo lệ ấy. Không phải các hàng ấy thì không được lạm xưng. Làm trái thì trị tội theo luật.

Cải bổ thự hữu tham tri Binh bộ là Hoàng Văn Diễn làm hiệp trấn Quảng-trị.

Vua thấy Diễn làm việc tầm thường, không kham nổi chức đường quan ở Kinh, cho nên bổ ra ngoài.

Lấy nguyên thự hiệp trấn Bắc-ninh là Nguyễn Văn Mưu quyền làm công việc bộ Binh.

Trấn thủ Sơn-tây cách lưu là Lê Phúc Bảo và nguyên lãnh Đề chính là Nguyễn Đức Hội và Nguyễn Văn Nghị, án đê đã bồi thường xong, quan Bắc-thành tâu lên ; cho

https://tieulun.hopto.org

Phúc Bảo khai phục nguyên hàm, Nghị thì giao cho bộ dẫn vào yết kiến, Đức Hội còn can án về việc thuế cửa quan và bến đò thì sai tư cho vào Kinh, đợi bồi thường xong sẽ theo dụ trước do bộ dẫn vào yết kiến.

Người huyện Vĩnh-yên trấn Vĩnh-thanh thành Gia-định là Dương Thị Ư, chồng bị bệnh hủi mà nhà nghèo, có tên chủ nợ thích nhan sắc của thị muốn tư thông, hoặc lấy của mà dỗ dành, hoặc lấy oai mà dọa nạt, thị nhất định không chịu, cuối cùng bị nó đâm chết. Thành thần tâu lên. Bộ Lễ bàn xin cấp cho biển ngạch khắc bốn chữ « Dương thị trinh phụ » để khuyến khích người trinh tiết trong thiên hạ. Vua y cho, nói rằng: « Phụ nữ Gia-định vốn phần nhiều dâm đãng, lấy việc này để khuyến khích phong tục cũng là nên, hạt khác thì chưa đáng đâu ».

Triệu thự hiệp trấn Bình-định là Hoàng Văn Quyền về Kinh.

Tù trốn ở châu Mường-vanh đạo Cam-lộ là A Điền Cáo trước phải tội giam ở Quảng-trị, vượt ngục trốn ra, lại họp đảng cướp bóc làm hại dân biên thùy. Đến khi quan quân đánh bắt, không chịu hàng, chạy trốn đi xa, đến bấy giờ thế cùng, đem bộ lạc đến trấn Quảng-bình thú phục. Tỉnh thần tâu lên. Vua hạ lệnh cho đóng gông giải về Kinh, giao bộ Hình tra hỏi. Án thành, giải đến thú sở Ai-lao để giết. Còn thân quyến và quân man 200 người đều tha cả.

Thống chế Thủy quân là Nguyễn Tài Năng có tội cách chức. Năng trước đây đi Đà-nẵng, đem thuyền Oai phượng ra cửa bị gió mắc cạn. Vua giáng dụ nghiêm trách, phái linh kinh đến hộ dẫn. Gặp nước thủy triều lên hơn 3 thước, linh chưa đến mà thuyền đã ra khỏi chỗ cạn. Vua được tin nhân bảo bộ Công rằng: « Trẫm ở ngôi mười năm nay, nhiều lần được trời giúp. Gần đây ở Bình-thuận việc nông thiếu mưa, ở Kinh

https://tieulun.hopto.org

thành thì việc nông đã xong mà mưa dầm mãi, trẫm bảo nếu lòng trời thương dân thì chuyển mưa chỗ nọ đến chỗ kia thì dân đấy đều nhờ ơn cả. Không mấy ngày trấn thần đã tâu báo được mưa. Bây giờ lại có việc nước triều dâng lên gấp bội, há chẳng phải thần kỳ giúp đỡ hay sao. Nhưng lòng trẫm vẫn kinh sợ, chưa từng lúc nào dám sao nhãng ». Bèn dụ sai trấn thần soạn lễ đến tạ. Thuyền Oai phượng bị nhiều tổn hại. Bộ Hình nghị Năng tội đồ. Vua cho đổi làm cách lưu, bắt sửa chữa thuyền lại. Đến khi thuyền chữa xong, Năng lại tự tiện cho thuyền ra sông. Vua sai thị vệ chạy trạm đến ngăn lại không kịp. Vua giận bảo bộ Hình rằng: « Nguyễn Tài Năng việc này việc khác đều làm bậy, đã nhiều lần bị lỗi nặng. Còn nghĩ năm trước làm việc cần mẫn, muốn dạy bảo để cho đổi mới mà chờ cố gắng sau này. Nhưng ngày càng thêm bậy. Gỗ mục không chạm được, nếu còn để làm việc, hẳn đến đổ vỡ ». Bèn sai giải chức tống giam ở vệ Cẩm y.

Sai vệ úy Hậu thủy là Trương Văn Tín hộ lý ấn triện Thủy quân.

Định lại lệ chạy ngựa trạm. Lệ trước hàng tháng thì mồng 1 đến rằm tự Kinh đệ đến Gia-định và Bắc-thành, từ 16 đến cuối tháng đệ tự hai thành đến Kinh.

Vua thấy hai thành có lệ mỗi tháng báo giá gạo, đều phát đệ vào thượng tuần. Nếu đổi cho chạy ngựa thì dỡ khó nhọc cho người. Bèn đổi lại trước ngày rằm thì phát tự các thành. Sau ngày rằm thì phát tự Kinh sư.

Cấp ngựa trạm cho Bình-thuận. Trước đấy từ trạm ở Kinh vào Nam đến Bình hòa, ra Bắc đến Bắc-thành, mỗi trạm đều có ngựa để chạy trạm, duy Bình-thuận đất nhiều bãi cát nên chưa bàn đến Bấy giờ sai trấn thần xem kỹ, chín trạm từ Thuận-lai đến Thuận-sơn đều có cỏ nước có thể nuôi ngựa, mới cấp ngựa cho. (Mỗi trạm

https://tieulun.hopto.org

3 con ngựa 2 lá cờ đề chữ « Mã thượng phi đệ » (1), 1 lá cờ đề chữ « Mã thượng trì đệ » (2)).

Bãi việc Gia-định mua ngà voi và đậu khấu cho nhà nước.

Vua bảo bộ Hộ rằng : « Gần đây trẫm nghe nói trước kia bộ có tư giấy kiếm mua sản vật ở Gia-định, thành tào Trần Nhật Vĩnh chỉ một niềm cầu lợi riêng, thành ra nhiều chuyện lôi thôi. Trong số đó có các thứ ngà voi đậu khấu lại giao cho bảo hộ Nguyễn Văn Thuỵ, hoặc bắt ép bán rẻ, hoặc bày cách lấy không, nhân việc công làm việc tư, biếu người quyền quý. Lại có bọn lại dịch bậy bạ nhân đó làm càn, lấy nặng thêm để bù hao, đến nỗi bọn lái buôn Man phải oán thán. Thổ sản địa phương có quan hệ đến việc tiêu dùng của nước, phàm việc phải tổn người trên bù người dưới, lập pháp vốn là muốn lợi dân. Nếu quan địa phương làm được đúng đắn, một lòng chí công, thì nhân dân được nhờ đó để nuôi sống gia đình, họ sẽ trông ngóng luôn luôn, sao đến nỗi buộc chân không tiến được. Tức như trước kia Quảng-bình bán đá hoa, dân nhờ đó mà có của. Việc ấy ai cũng nghe thấy rõ ràng. Sao ở hạt khác lại xảy ra nhiều điều không tốt như thế? Nên truyền cho thành thần Gia-định, phàm mua vật hạng chỉ cứ trong hạt có thức gì thì mua, không được trách cứ ở quan Bảo hộ. Như ngà voi, đậu khấu nay không cần gấp thì thôi không mua nữa. Còn thổ sản khác, nếu gặp giá cao thì tự bộ tâu lên, không nên mua lấy cho kỳ được mà sinh mối tệ. Thành tào Ngô Bá Nhân, phàm trăm việc đều phải giữ lòng công để làm, chớ bảo là triều đình xa vạn dặm mà phụ lòng. Gương Trần Nhật Vĩnh trước cũng chẳng xa đâu ! ».

---

(1) Mã thượng phi đệ : Đệ theo ngựa phi.
(2) Mã thượng trì đệ : Đệ theo ngựa chạy.

https://tieulun.hopto.org

Vua đi xem sông Lợi-nông(1).

Cấp lương tháng cho cửu phẩm thư lại thi sai ở Tả Hữu thừa ty thuộc các thành trấn đạo 1 quan tiền 1 phương gạo.

Đổi lễ Đầu xuân ra quân làm lễ Tế cờ. Bộ Lễ tâu rằng: « Binh là việc lớn của nước. Sai tướng ra quân rồi mới trao cho cờ mao tiết là để chuyên trách nhiệm và trọng sự thể. Liệt thánh quốc triều ta, lúc mới gây dựng, đánh Nam dẹp Bắc, việc binh rất cần. Kịp đức Thế tổ Cao Hoàng đế ta, thánh đức trung hưng, võ công cả định, cho nên lệ trước cứ đầu năm ban cờ mao tiếp, sai tướng ra quân. Đó là theo việc mà đặt lễ là như thế. Ngày nay trong ngoài yên ổn, nhà nước nhân hạ, chính là lúc việc võ không nên nhàm. Huống chi binh khí là vật dữ, chiến tranh là việc nguy, người xưa rất thận trọng. Như nay đầu mùa xuân mà ra quân, không việc gì mà ban cờ mao tiết, sợ không phải là việc nên làm. Duy buổi thái bình việc võ bị không nên quên, cho nên đời xưa cứ mùa xuân đi săn để sửa sang binh khí mà phòng việc không ngờ, thực là ngụ ý lúc yên phải nhớ lúc nguy. Vả lại quân lữ là việc lớn, có thần coi giữ. Cần xét điển nhà Minh, mỗi năm đến tháng trọng thu sai quan tế ở miếu Kỳ đạo. Nếu sai tướng ra quân thì tế Kỳ đạo rồi mới đi. Lại tra điển nhà Thanh, Kỳ đạo không có miếu riêng, hàng năm cũng không có nghi thức tế, duy có sai tướng hay vua thân chinh thì khi ra đi mới tế cờ ở ngoài cửa trong của nhà Đường tử(2), như thế thì việc tế cờ cũng là tôn chuộng lắm. Nay xin đến đầu xuân sai quan tế cờ mà bớt lệ ban mao tiết. (Tự nay về sau hàng năm cứ tháng 11 Khâm thiên giám chọn ngày tốt để đầu xuân sang năm tế cờ. Ngày

---

(1) Lợi-nông hà: Ở phía bắc huyện Hương thủy phủ Thừa-thiên.

(2) Đường tử: Chỗ tế thần của nhà Thanh.

https://tieulun.hopto.org

mồng 7 tháng giêng, bộ Lễ tâu xin chọn phái đại thần võ ban khâm mạng làm lễ. Ngày 11 đặt triều nghi ở điện Cần-chánh để quan khâm mạng bái mạng. Đến kỳ tế cờ, trước một ngày hữu ty làm đàn đặt án ở ngoài quách phía nam kinh thành, án giữa đặt một bài vị « Kỳ đạo chi thần », án bên tả đặt ba bài vị « Kỳ đầu đại tướng », « Lục đạo đại tướng », « Ngũ phương kỳ thần », án bên hữu đặt 4 bài vị « Chủ tể chiến thuyền chinh thần », « Kim cổ dác nạo pháo chi thần », « Cung thỉ phi thương phi thạch chi thần », « Trận tiền trận hậu thần kỳ », đều hướng về Nam cả. Sửa lễ tam sinh, biền binh mang súng 300 người, voi lễ 10 con, đại bác 3 cỗ, đến bày ở đàn sở. Đến ngày, quan khâm mạng làm lễ. Lễ xong bắn 3 phát đại bác, về phục mạng). Việc thao diễn biền binh thủy bộ tượng mã thì vẫn do bộ Binh tâu xin chọn ngày tốt mà thi hành. Các thành trấn ở ngoài cũng cứ bộ Binh tư gởi nhật kỳ mà hội họp biền binh trong hạt để thao diễn).

Đình thần bàn lại rằng: « Đầu xuân tế cờ là để tỏ không quên người có công mà việc gì cũng có người đặt trước. Chọn ngày tốt để thao diễn là để tỏ ra không quên võ bị mà chấn khởi kẻ lười biếng. Không trái ý đời xưa và hợp với đời nay, xin y lời bàn của bộ ». Vua nhận lời tâu.

Bộ Binh lại tâu rằng: « Các địa phương ở ngoài thì lệ ra quân và thao diễn chỉ Gia-định và Bắc-thành có thôi. Nay ở Kinh lệ ra quân đã đổi làm tế cờ, mà tế cờ thì nên thống nhất về kinh sư, lệ ra quân ở hai thành nên đình chỉ. Đến như điểm binh thao diễn, thì các địa phương cũng nên cùng làm như hai thành để đều chỉnh bị hàng ngũ quân đội mà phòng có việc thì dùng. Xin cứ tháng 11 hàng năm, Khâm thiên giám lấy ngày sang năm điểm binh ở Kinh tâu trước lên, sau khi được chỉ thì chuyển tống cho các địa phương cũng lấy ngày ấy mà điểm duyệt. Thành Gia-định thì lượng đổi binh các

https://tieulun.hopto.org

trấn trong hạt đến hội với binh của thành. Bắc-thành thì trừ số binh trú phòng ở các trấn, còn bao nhiêu thì họp cả ở thành. Các địa phương từ Quảng-nam trở về Nam đến Bình-thuận, từ Quảng-trị trở ra Bắc đến Ninh-bình, các thượng ty đều cứ sổ biền binh sở thuộc nhất tề gọi đến để điểm. Ngày điểm duyệt, biền binh đều phải đủ quân trang quân khí, theo đội ngũ sắp hàng. Phái người theo tên mà gọi điểm, người nào giả mạo thuê người đi thay thì trị tội. Điểm duyệt xong đem sổ tâu lên. Vẫn cấp cho lương tháng, tiền 1 quan, gạo 1 phương, ai không kịp lệ thì cấp thêm cho để ngày ngày thao diễn phép đi đứng đánh nghỉ. Một tháng thì thôi. Ai có ban thì chia về ban, không có ban thì lưu tại ngũ». Vua theo lời bàn. Sai ghi làm lệ.

Phú-yên gạo đắt. Vua sai trấn thành phát thóc kho cho vay (mỗi người 1 hộc). Ai xin đong thóc kho thì bán giảm giá cho.

Định ngạch nhân viên ở các tào, phòng, cục thuộc Bắc-thành và Gia-định. Các tào phòng cùng hai cục Bảo tuyền và Tạo tác của hai thành, tự trước nhân việc mà đặt, chưa có định lệ. Lại Gia-định đặt người kiêm biện từ chương mà Bắc-thành thì đặt ty Thừa biện, Gia-định thì Hình tào kiêm quản Lễ phòng, Từ chương kiêm quản Lại phòng, mà Bắc-thành thì Binh tào kiêm quản Lễ phòng, Hình tào kiêm quản Lại phòng, sâm si không giống nhau.

Đến bấy giờ bộ Lại tâu xin xem công việc phiền hay giản mà định số nhân viên nhiều hay ít, cho được thích đáng.

Chuẩn định thành Gia-định tào Hộ thì lang trung 1 người, viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ mỗi chức 2 người, bát phẩm thư lại 3 người, cửu phẩm 4 người, vị nhập lưu 50 người. Hai tào Binh Hình thì từ lang trung đến cửu phẩm thư lại cũng như tào Hộ, vị nhập lưu 40 người.

https://tieulun.hopto.org

Bắc-thành tào Hộ thì lang trung 2 người, viên ngoại lang 3 người, chủ sự, tư vụ mỗi chức 4 người, bát phẩm thư lại 6 người, cửu phẩm 8 người, vị nhập lưu 75 người, hai tào Binh Hình thì lang trung viên ngoại lang mỗi chức đều 2 người, chủ sự, tư vụ đều 3 người, bát phẩm thư lại đều 4 người, cửu phẩm đều 6 người, vị nhập lưu tào Binh 70 người, tào Hình 60 người. Tào Hộ kiêm quản Công phòng và cục Tạo tác, tào Binh kiêm quản Lại phòng và hai ty Chiêm hậu Lương y, tào Hình kiêm quản Lễ phòng và Lễ sinh. Duy Hộ tào Bắc-thành lại kiêm quản cục Bảo tuyền. Lại phòng ở Gia-định thì viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ, mỗi chức 1 người, bát phẩm thư lại 2 người, cửu phẩm 3 người, vị nhập lưu 20 người, Lễ phòng thì chủ sự, tư vụ mỗi chức 1 người, bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người, vị nhập lưu 15 người. Công phòng thì viên ngoại lang, chủ sự mỗi chức 2 người, tư vụ, bát phẩm thư lại mỗi chức 3 người, cửu phẩm 4 người, vị nhập lưu 40 người. Lại phòng ở Bắc-thành thì viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ mỗi chức 1 người, bát phẩm thư lại 2 người, cửu phẩm 3 người, vị nhập lưu 30 người. Lễ phòng thì chủ sự, tư vụ mỗi chức 1 người, bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người, vị nhập lưu 20 người. Công phòng thì lang trung 1 người, chủ sự 2 người, tư vụ 3 người, bát phẩm thư lại 4 người, cửu phẩm 6 người, vị nhập lưu 60 người. Những viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ ở Lại phòng đều mượn chức hàm bộ Binh; chủ sự, tư vụ Lễ phòng đều mượn chức hàm bộ Hình; lang trung, viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ Công phòng đều mượn chức hàm bộ Hộ mà làm việc phòng. Duy viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ Lại phòng thì lại kiêm biện từ chương. Cục Tạo tác Gia-định thì viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ, bát phẩm thư lại, mỗi chức

https://tieulun.hopto.org

1 người, cửu phẩm 2 người, vị nhập lưu 15 người. Bắc-thành, cục Tạo tác lang trung, chủ sự, mỗi chức 1 người, tư vụ, bát phẩm thư lại, mỗi chức 2 người, cửu phẩm 3 người, vị nhập lưu 30 người, đều trích trong Công phòng mà bổ. Bắc-thành, cục Bảo tuyền thị viên ngoại lang, chủ sự, tư vụ, mỗi chức 1 người, bát cửu phẩm thư lại, mỗi chức 2 người, vị nhập lưu 5 người, đều trích ty viên tào Hộ mà bổ. Gia-định, ấn phòng thị viên ngoại lang, bát cửu phẩm thư lại, mỗi chức 1 người, vị nhập lưu 5 người, Bắc-thành, ấn phòng thị viên ngoại lang, bát cửu phẩm thư lại, mỗi chức 1 người, vị nhập lưu 10 người, đều liệt làm một phòng, vẫn theo hai thành mà chuyên giữ công việc của ấn phòng. Lại thành Gia-định nguyên đặt Công tào và tả hữu thông phán, tả hữu kinh lịch thuộc thành, mỗi chức 1 người, mượn bổ theo chức hàm chủ sự tư vụ hai bộ Binh Hình, chia giữ công việc ba phòng Lại, Lễ, Công, Bắc-thành nguyên đặt ty Thừa biện, tự nay về sau đình bãi cả.

Thuyền sai của nước Thanh là Hoàng Đạo-thái đi phủ Đài-loan chở thóc công, bị gió bạt vào dương phận Hà-tiên, thành thần Gia-định tâu lên. Sai theo lệ nạn bão mà chẩn cấp. Bánh lái cột buồm của thuyền bị gãy, cho mua gỗ sửa chữa mà miễn thuế. Rồi đợi thuận gió cho về.

Cho các phó bảng Phạm Văn Hợp, Dương Đăng Dụng, Phan Văn Nhã, Nguyễn Thường, Trần Ngọc Dao, làm hàn lâm viện kiểm thảo. Bèn lấy đó làm lệ.

Sai bọn phó vệ úy là Nguyễn Trọng Tinh, gia hàm hiệp trấn là Trần Chấn ngồi các thuyền hiệu Phấn bằng và Định dương sang Tiểu tây dương(1) làm việc công.

Đổi tên điện Hoàng-nhân làm điện Phụng-tiên. Bộ Lễ tâu rằng: « Khoảng năm Gia-long dựng điện Hoàng-nhân để đặt thần chủ Thừa thiên Cao hoàng hậu, năm

(1) Tức Ấn-độ.

https://tieulun.hopto.org

tháng phụng thờ. Đến năm đầu Minh-mệnh, lễ ninh lăng Thế tổ Cao hoàng đế, lại đặt thần chủ vào điện ấy để hợp tự. Phàm mỗi năm năm lễ hưởng đã tế ở Thế miếu. Còn ở điện thì tế vào ngày sinh ngày kỵ, lễ thời tiết, lễ cơm mới, sớm tối thắp hương, ngày rằm mồng một chiêm bái là để sự lên xuống được nghiêm trang mà tỏ lòng tưởng mến. Vậy xét điển lễ nhà Minh nhà Thanh có chép rằng ngoài liệt miếu lại có điện Phụng-tiên để đặt thần vị các vua và hậu các đời dâng cơm mới, tiến thời vật, ngày rằm mồng một đều làm lễ ở điện gọi là lễ Gia nhân để tỏ là có tình thân. Trộm nghĩ điện gọi là Hoàng-nhân là vâng tự Thế tổ Cao hoàng đế đặt danh nghĩa rõ ràng. Nay hoàng thượng nối theo đức trước, tôn sùng đạo hiếu, noi mưu tốt như sửa nền dựng nhà, thấy bóng dáng như thấy ở cạnh ở tường, *Kinh Thư* có câu « Phụng tiên tư hiếu » (1) tức là nghĩa ấy. Vậy xin đổi tên điện làm Phụng-tiên điện, để được xứng đáng với anh linh của các vua và hậu ở trời và tỏ rõ lòng hiếu đến ức muôn năm về sau ». Đình thần tâu lại, đều cho là phải. Vua y theo.

Định lại lệ các vệ linh Kinh đóng giữ các sở quách, môn, lâu, pháo đài của Kinh thành (Vệ Long võ trung quân Thị nội giữ đài Nam-minh đến giáp đài Tây-trinh, hai vệ Long võ tiền tả giữ đài Tây-trinh đến giáp đài Tây-an cùng lầu cửa Tây-nam, hai vệ Long võ hữu hậu giữ đài Tây-an đến giáp đài Tây-dực cùng lầu Thủy quan, vệ Hổ oai trung giữ đài Tây-dực đến giáp đài Tây-tĩnh, hai vệ Hổ oai tiền tả giữ đài Tây-tĩnh đến giáp đài Tây-tuy và lầu cửa Chính-tây, vệ Hổ oai hữu giữ đài Tây-tuy

---

(1) Phụng tiên tư hiếu : Thờ người trước, nghĩ đến đạo hiếu

https://tieulun.hopto.org

đến giáp đài Tây-thành, vệ Hổ oai hậu giữ đài Tây-thành đến giáp đài Bắc-diện, hai vệ Ban trực trung tiền quân Thần sách giữ đài Bắc-diện đến giáp đài Bắc-thuận và lầu cửa Tây-bắc, vệ Ban trực tả giữ đài Bắc-thuận đến giáp đài Bắc-trung, vệ Ban trực hữu giữ đài Bắc-trung đến giáp đài Bắc-thành, vệ Ban trực hậu [Thần sách] và vệ Hữu bảo nhất của Hữu quân giữ đài Bắc-thành đến giáp đài Bắc-hòa và lầu cửa Chính-bắc, vệ Trung bảo nhất của Trung quân và vệ Hữu bảo nhị của Hữu quân giữ đài Bắc-hòa đến giáp đài Định-bắc, vệ Trung bảo nhị của Trung quân và vệ Tả bảo nhất của Tả quân giữ đài Định-bắc đến giáp đài Đông-bình và cửa Thái-bình, vệ Tiền bảo nhất của Tiền quân và vệ Tả bảo nhị của Tả quân giữ đài Đông-bình đến giáp đài Đông-vĩnh và lầu cửa Đông-bắc, vệ Tiền bảo nhị của Tiền quân và vệ Hậu bảo nhất của Hậu quân giữ đài Đông-vĩnh đến giáp đài Đông-phụ và cầu Thanh-long, vệ Tiền phong hậu quân Thị nội và vệ Hậu bảo nhị của Hậu quân giữ đài Đông-phụ đến giáp đài Đông-ba, hai vệ Tiền phong tả hữu giữ đài Đông-ba đến giáp đài Đông-trưởng và lầu cửa Chính-đông, vệ Tiền phong tiền giữ đài Đông-trưởng đến giáp đài Đông-thái, vệ Tiền phong trung giữ đài Đông-thái đến giáp đài Nam-hanh, vệ Võng-thành giữ đài Thái-bình và cửa Trường-định. Duy 10 vệ Thị trung thì vẫn chiếu phần đất cũ mà phòng thủ. Các vệ Thần cơ thì vẫn như trước coi giữ súng ống).

Sai quản kho Hỏa dược là Tôn thất Thiện đem 100 lính Thần cơ chế cối gỗ chạy bằng sức nước ở khe Kim-ngọc để giã luyện thuốc súng, gọi tên là xe « Thủy hỏa ký tế ».

Triệu hữu thị lang Hình bộ biện lý Hình tào thành Gia-định là Vũ Xuân Cẩn về Kinh. Lấy hữu thị lang Hộ bộ lãnh trấn Vĩnh-thanh và Vũ Giu làm hữu thị lang

https://tieulun.hopto.org

Hình bộ biện lý Hình tào thành Gia-định, lang trung Binh bộ là Nguyễn Công Tú làm lang trung Hình bộ, hiệp lý Hình tào thự lang trung Hình bộ là Nguyễn Hựu Dự làm lang trung Binh bộ hiệp lý Binh tào.

Trao cho Phan Bá Đạt làm hữu thị lang Lại bộ, điệu bổ hiệp trấn Sơn-tây là Hoàng Văn Đản làm tả thị lang Lại bộ.

Lấy hiệp trấn Sơn-nam là Trần Thiên Tải làm tả thị lang Binh bộ, vẫn gia hàm tham tri lãnh Binh tào Bắc-thành, tham hiệp Thanh-hoa là Đoàn Khiêm Quang làm lang trung Hình bộ hiệp lý Hình tào Bắc-thành, tham hiệp Bắc-ninh là Lê Nguyên Hy làm thự hiệp trấn Sơn-tây, lang trung Binh bộ là Bùi Nguyên Thọ làm tham hiệp Bắc-ninh, thự tham hiệp Sơn-nam là Trương Phúc Cương được thực thụ tham hiệp, thự hiệp trấn tham hiệp Hải-dương là Vũ Huy Quỳnh làm tham hiệp Sơn-nam, thự lang trung Hình bộ là Nguyễn Khắc Hài bổ đi thự tham hiệp Hải-dương, tham hiệp Ninh-bình là Nguyễn Văn Thắng làm tham hiệp Thanh-hoa, lang trung Hộ bộ là Nguyễn Khắc Tuấn làm tham hiệp Ninh-bình. Lấy hiệp trấn Lạng-sơn là Đào Đức Lung làm hiệp trấn Hưng-hóa, tham hiệp Vĩnh-thanh là Hà Thúc Lương làm thự hiệp trấn Lạng-sơn, lang trung Binh bộ là Phạm Đình Học làm tham hiệp Vĩnh-thanh, tham hiệp Phú-yên là Vũ Quỳnh làm thự hiệp trấn Biên-hòa, lang trung Hình bộ là Hồ Sỹ Lâm làm tham hiệp Phú-yên.

Triệu hiệp trấn Hải-dương là Hoàng Công Tài về Kinh. Lấy tham hiệp Nam-định là Hoàng Tế Mỹ làm thự hiệp trấn Hải-dương, thự lang trung Hộ bộ là Nguyễn Đăng Khải bổ đi thự tham hiệp Nam-định.

Định hạn ngày cầu mưa ở các địa phương. Trước đây Hải-dương tự tháng 5 đến tháng 7 không mưa. Trấn cùng phủ huyện cầu đảo có đến 30, 40 ngày đêm hay

https://tieulun.hopto.org

50, 60 ngày đêm, chi phí đến hơn 1.900 quan tiền. Đến bấy giờ dâng sổ chi tiêu lên. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Vì dân mà cầu mưa đương nhiên là phận sự của quan. Trước đây có dụ bảo hết lòng thành mà cầu đảo không kể số ngày, đó là lòng trẫm thương nông dân, muốn cho bọn quan lại địa phương cùng những người có trách nhiệm với xã dân đều nên hết lòng thành mà kính cẩn cầu đảo, nếu lòng thành chưa cảm thì bao giờ được mưa? Há lại có cầu mãi đến cả tuần cả tháng mới bảo là hết lòng thành à? Vả lại, lòng thành mới cảm được thần mà lễ nhiều thì chỉ nhàm. Cầu đảo hai ba lần mà không được ứng, đủ biết là không có lòng thành, càng nhiều ngày lại càng nhàm lắm. Tức như nói rằng ngày đêm trai giới để cầu mưa, không kể đến 60 ngày nữa, nếu chỉ 10 ngày mà đêm mất không nhằm thì có lẽ nào không? Rốt cuộc chỉ là phí phạm vô ích mà kể số ngày cho nhiều thôi. Lại nghe từ trước các địa phương cầu mưa nhiều nơi lại gọi bọn ca nhi vũ nữ ở giáo phường, ngày đêm lu bù, tiếng là cầu thần, thực là mua vui. Đã gọi là trai giới cầu đảo, tất phải tĩnh chí sạch lòng, rồi mới có thể cảm đến thần minh, chứ lại hát xướng bừa bãi ở chỗ trai khiết, thì ý nghĩa tế thần ở đâu? Không thể không định lại chương trình cho danh hợp với thực. Tự nay trở đi phàm gặp hạn đến 12 ngày, thì phải theo dụ trước, đặt đàn hoặc thân đến đền thiêng, mà thành khẩn cầu đảo một lần 3 ngày đêm, chưa được mưa thì cách 3 ngày lại cầu đảo một lần. Đảo ba lần mà chưa thấy ứng thì thôi. Được mưa thì làm lễ tạ như lệ. Sau khi thôi đảo 3 ngày mà được mưa to thì cũng tạ. Còn việc hát xướng chèo tuồng ở trước đàn thì đều cấm».

Định biền binh trong ngoài làm ba bực: một là thân binh, hai là cấm binh, ba là tinh binh. Đình thần tâu rằng: « Binh để giữ nước. Quân hiệu rõ ràng mới có

https://tieulun.hopto.org

thể nghiệm việc võ bị. Tự trước đến giờ, binh ở Kinh thì phủ đầu bằng chữ Thị trung, Thị nội, vì là binh túc vệ thân cận cho nên gọi tên như vậy. Nhưng tra cổ điển thì Thị trung là tên quan văn giai, Thị nội là danh sắc nội thần, văn nghĩa giống nhau, cũng nên tùy nghi cải chính. Lại tra phép nhà Hán, cấm quân gọi là Vũ lâm, lấy nghĩa nhanh như lông bay, nhiều như rừng rậm. Nay xin các dinh vệ cơ đội các quân ở Kinh và ở ngoài chia làm ba bực: 10 vệ hai dực tả hữu quân Thị trung đổi là 10 vệ hai dực tả hữu dinh Vũ lâm. (Tả dực 5 vệ Trung nhất, Tiền nhất, Tả nhất, Hữu nhất, Hậu nhất, Hữu dực 5 vệ Trung nhị, Tiền nhị, Tả nhị, Hữu nhị, Hậu nhị), gộp với hai vệ Cẩm y Loan giá liệt làm thân binh và bỏ danh hiệu Thị trung cũ. Quân Thị nội thì 4 dinh Thần cơ, Tiền phong, Long võ, Hổ oai, và các đội Thượng trà viện, Kim thương, Ngân thương, Giáo dưỡng, Thượng thiện, Tài hoa, thự Hòa thanh, vệ Nội thủy, viện Thượng tứ, các vệ Kinh tượng, đều bỏ danh hiệu Thị nội gộp với năm dinh Thần sách liệt làm Cấm binh. Các vệ ngũ quân, Thủy quân, Hộ lăng, Giám thành, Võng thành, các đội Kiên, các đội Sai, các đội Dực, đội Lý thiện, các đội của các ty, các đội Tuần bạc, Tân sài, các đội thuộc các phủ đệ, thuộc binh các nha ở Kinh, thự Thanh binh, Ngư hộ, các vệ cơ đội các trấn thành, lính kho, lính trạm, thuộc binh các nha ở ngoài, liệt làm tinh binh ».

Vua theo lời tâu. Hạ lệnh cho hữu ty đúc lại ấn đồng Tả Hữu dực dinh Vũ lâm, 4 dinh Thần cơ, Tiền phong, Long võ, Hổ oai, cùng đổ ký đồng cho 10 vệ tả hữu dực dinh Vũ lâm, 20 vệ của 4 dinh vệ Nội thủy (nguyên là Nội thủy phấn dực, bỏ hai chữ phấn dực) ban cấp

https://tieulun.hopto.org

cho. Từ thống chế trở xuống đều đổi trao chức hàm cho hợp với danh hiệu.

Vệ úy quyền lãnh việc phủ Trấn-ninh là Tạ Quang Cự bắt được phòng ngự sứ Chiêu Nội giải về Kinh sư. Trước đây Quang Cự phụng mệnh đến phủ, thì Chiêu Nội ban đêm trốn đi. Vua nghe tin bảo bộ Binh rằng: «Tình hình Chiêu Nội, hoặc sợ hãi quá mà tạm tránh mặt để xem động tĩnh, hoặc lòng còn bất trắc, giả trốn để rình mà sinh chuyện khác cũng chưa biết được. Nên dụ sai trấn thần Nghệ-an phái thêm 1 quản vệ, 6 suất đội, 300 biền binh sinh lực đi mau theo Quang Cự sai phái. Lại chuyển sức cho Quang Cự rằng, nếu Chiêu Nội đã đến chờ tội thì phải giải về trấn, nếu nó cố ý trốn tránh thì thu ấn, quản lãnh việc phủ, bắt giam cả thê thiếp và con em nó lại, chiếm giữ cửa nhà, thu giữ của cải, chia binh đi các nơi tìm bắt, không cho trốn đi xa. Được vài ngày, Quang Cự tùy cơ phủ dụ, Chiêu Nội mới đến cửa quân. Quang Cự cho giải về trấn. Trấn thần tâu lên».

Vua phê bảo rằng: «Thằng quái này gian dối điên đảo như thế mà rồi cũng sa vào lưới pháp luật, đủ thấy lẽ trời rất rõ». Bèn xuống dụ rằng: «Chiêu Nội nghe mệnh không đến ngay, trốn tránh vài ngày mới chịu thò đầu ra. Chẳng qua là thế bách kế cùng phải chịu chứ còn có lòng kính thuận gì nữa. Chưa bàn đến tội khác, chỉ một việc ấy cũng đã trái nghĩa nhân thần. Nếu còn ưu đãi thì còn pháp luật gì nữa? Vậy sai trấn thần phái ủy vệ ủy Tống Viết Trì đem 100 lính áp giải Chiêu Nội cùng con em và bọn thổ huyện dẫu mục hùa đảng làm bậy về Kinh. Còn các bộ lạc thì phủ dụ mà tha cả.

Tháng 12, đổi các tượng cục ở Vũ khố và Nội vụ cho lệ vào bộ Công. Đặt thêm quan lại sở Đốc công ở hai nha ấy.

https://tieulun.hopto.org

Trước đây vua dụ bầy tôi rằng: « Từ trước đến nay, tượng cục thuộc bộ Công chỉ có 4, 5 cục, còn thì do Nội vụ Vũ khố quản nhiếp. Nhân nghĩ rằng Nội vụ và Vũ khố tiền của rất nhiều, gặp có việc chi thì chủ thủ và các thợ lãnh làm, hai bên thông đồng nhau, hễ kiểm tra đến là vỡ chuyện, há cứ một mực nhân tuần được sao? Huống chi bộ Công là nơi công trình nhóm họp. Phàm các thợ trăm nghề đều nên thống thuộc để bộ coi sóc thì mới có thể đổi bỏ được mối tệ, mà nêu rõ định tắc. Nên bàn rõ chương trình tâu lên ».

Đến bấy giờ đình thần bàn xin: Phàm các sắc thợ thuyền ở Nội vụ và Vũ khố đều đổi lệ vào bộ Công quản hạt. Lại đặt công sở ở trong hai nha ấy do bộ Công kén chọn lang trung hoặc viên ngoại lang sung làm đốc công, phàm cách thức công tác đều quản lý cả. Lại phái viên dịch ở bộ ty theo ở luôn với đốc công, chuyên việc xem xét. Đường quan thì tóm giữ và đốc sức thôi. Phàm có công tác thì đốc công sức cho cai thợ lãnh hạng ở công sở, chế tạo đã xong thì giao cho hai nha thu. Đơn bằng lãnh và nộp thì đốc công cùng ty lại đối cứu, bộ Công nhận thực, giám lâm chủ thủ của hai nha chiếu theo bằng mà thu phát. Lại biền binh thủ hộ thì Nội vụ có một đội trấn binh Quảng-trị, xin y lệ cũ. Còn Vũ khố trước có trích 200 người tượng dịch, nên cho về cục, do bộ Binh phái ba cai đội, 150 biền binh thay vào. Công sở hai nha thì đều phái 1 suất đội, 50 biền binh theo các đốc công sai khiến. Quan lại ở công sở cùng biền binh thủ hộ đều theo khóa thanh tra mà thay đổi. Vua y lời bàn.

Bộ Công lại tâu rằng: « Xét điển nhà Thanh, có kho Chế tạo, kho Tiết thận, đều do bộ Công, mà hai kho đều có đặt các chức lang trung, viên ngoại lang, chủ sự, tư khố, khố sứ, người Mãn và người Hán. Thực vì công việc

https://tieulun.hopto.org

đốc sức kiểm tra rất nhiều, nếu không đủ viên chức thì không làm nổi. Nay xin chọn phái đến mỗi nơi một lang trung thuộc bộ, lấy bản chức sung đốc công. Công sở Nội vụ thì gọi là ty Tiết thận. Công sở Vũ khố thì gọi là ty Chế tạo. Công việc trong đó thì Vũ khố nhiều hơn Nội vụ, ty Chế tạo thì xin đặt chủ sự 1 người, tư vụ và bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người, vị nhập lưu 25 người, ty Tiết thận thì đặt chủ sự, tư vụ mỗi chức 1 người, bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người, vị nhập lưu 15 người. Từ lang trung đến bát cửu phẩm thư lại thì do Bộ thần cử và chọn thuộc ty bổ vào. Còn vị nhập lưu thư lại, thì bộ Công 10 người, lại chọn ở năm bộ Lại, Hộ, Lễ, Binh, Hình mỗi bộ 6 người cho đủ số 40 người ». Vua theo lời bàn. Bèn lấy lang trung Công bộ là Đoàn Văn Phú sung chức đốc công Vũ khố, Trần Công Chương sung chức đốc công Nội vụ phủ. Vua lại thấy tượng cục đã lệ vào bộ Công, việc hai nha còn ít, hạ lệnh lưu lại Nội vụ phủ lang trung, viên ngoại lang mỗi chức một người, chủ sự, tư vụ, mỗi chức 2 người, bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 4 người, vị nhập lưu 30 người, lưu lại Vũ Khố lang trung, viên ngoại lang mỗi chức 1 người, chủ sự, tư vụ mỗi chức 3 người, bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 4 người, vị nhập lưu thư lại 40 người. Còn thừa bao nhiêu thì triệt về nha cũ làm việc. Lang trung, viên ngoại lang ở hai nha thì kiêm làm việc thuộc nha, còn từ chủ sự trở xuống thì phải sung công chức chủ thủ. Lại còn 30 người vị nhập lưu thư lại ở sở Nội tạo nha Vũ khố thì để lại 20 người.

Trấn thần Nghệ-an tâu xin đem 20 người lính phạm tội điền bổ vào số binh thiếu ở các đội thuộc hai cơ An-thuận. Vua y cho. Tự nay về sau có án xử làm lính thì cho theo lệ này mà làm.

https://tieulun.hopto.org

Chế ấn đồ ký kiêm cấp cho các hiệu thuyền lớn (Đồ ký cho các hiệu thuyền Dương-Hải, kiêm ký cho các hiệu thuyền Ba Lăng, đều bằng ngà).

Định lệ tiền tuất cho cử nhân giám sinh. Bộ Lễ có người cử nhân hành tẩu ốm chết, cấp cho 30 quan tiền 3 tấm vải. Sắc rằng từ nay có cử nhân phái làm hành tẩu các bộ và đến Kinh thi hội cùng giám sinh tọa giám mà ốm chết thì theo lệ ấy mà cấp.

Khởi phục quan bị cách là Phan Thế Chấn làm chủ sự ở ty Binh bộ.

Hiệp trấn Thái-nguyên là Tô Danh Hoảng và nguyên tham hiệp hiện thự hiệp trấn Bắc-ninh là Lê Xuân Nhu đều bị tội cách chức. Xuân Nhu trước ở Thái-nguyên cùng với Hoảng xét hình tra tấn chết người. Đến bây giờ việc phát, giao Bắc-thành tra nghị, đều phải cách chức.

Lấy thự tham hiệp Tuyên-quang là Nguyễn Đức Nhuận làm lang trung Binh bộ, thự hiệp trấn Bắc-ninh chủ sự Binh bộ là Phan Thế Chấn làm viên ngoại lang.

Thự tham hiệp Tuyên-quang lang trung Binh bộ gia hàm thị lang lãnh tuyên phủ sứ phủ Lạc-hóa là Bùi Phụ Đạo ốm, hạ lệnh cho thành Gia-định phái người đến quyền làm việc phủ Lạc-hóa.

Truy tặng Nhu-gia thái trưởng công chúa làm Phúc-lộc thái trưởng công chúa.

Vua bảo bộ Lễ rằng: «Nhu-gia thái trưởng công chúa là cô ruột ta, dòng tốt nhà vua, kết duyên huân thần, mà hiển hiệu truy phong còn thiếu, lòng trẫm chưa được yên. Nên ban phong tặng thái ấp để thể tất tình thân ái của Hoàng khảo và tỏ ý qui mến của trẫm.

Bộ Hình tâu dâng bản án lính đội Tòng thiện hai lần bỏ trốn, nghĩ xin xử chém để răn kẻ cố phạm.

https://tieulun.hopto.org

Thượng bảo thiếu khanh là Trương Đăng Quế, Hàn lâm viện thừa chỉ là Trần Duy Trinh cầm tờ tâu cho án ấy xử nặng quá.

Vua nói rằng: « Kẻ phạm tội giữ thói quen đến chết, bộ Hình bàn đáng lắm rồi, còn nói gì nữa». Duy Trinh còn hai ba lần tâu xin, lời lẽ có ý giây giắt. Vua giận quá mắng rằng: « Ngươi ăn của dút của nó nên cố xin à? ». Sai vệ sĩ lôi ra xiềng lại. Tả hữu ai cũng sợ hãi, Đăng Quế giập đầu xin chịu tội. Vua vẫn còn giận bảo Nguyễn Khoa Minh, Lê Đăng Doanh rằng: « Ngạn ngữ có câu: Thà gặp hổ dữ chứ không nên gặp kẻ cận thần. Lũ này ngày nay còn muốn điên đảo phải trái, thêm bớt tội người. Nếu đổi đặt Nội các, quyền vị hơi cao thì còn ra sao nữa? May ta tuổi hãy chưa cao, xét đoán chưa lười, cho nên không bị bọn ấy đánh lừa. Không kể sau này gặp phải chúa trung tài thì quyền bính về tay kẻ dưới sẽ đáng lo lắm, ngày trẫm một mai mỏi mệt chắc gì không bị bọn ấy chuyên quyền ». Lại bảo bọn Nguyễn Văn Trọng và Đỗ Quý rằng: « Người làm vua không nên cầu an nhàn dù tinh thần hơi mỏi cũng phải cố gắng. Trẫm độ mươi năm sau, nếu nhân mỏi mệt không y được lệ ngày lẻ ra chầu, cũng phải 2, 3 ngày hoặc 4, 5 ngày một lần gặp các khanh bàn bạc để cho tinh thần tụ họp, trên dưới tinh thông, quyết không để xa cách nhau lâu được, bởi vì nghĩa vua tôi cũng như tình cha con. Nhưng nói thì không khó mà làm thì thực khó. Ngày sau nếu trẫm không làm đúng được lời này thì các khanh cũng nên can gián ».

Lại gọi Văn thư phòng bảo rằng: « Bọn ngươi đừng thấy ta giận mà sợ, rồi sau này chỉ một niềm im lặng. Nếu thấy việc không hợp mà không bày tâu, trẫm cũng cứ quy cửu cho các ngươi thôi ».

https://tieulun.hopto.org

Bèn dụ rằng: « Triều đình đặt quan chia chức, đều có phần việc. Như Văn thư phòng mà thấy rõ bộ Hình nghị xử không hợp luật lệ, án có oan uổng thì không ngại cứ lẽ mà biện bẻ tham tâu. Nếu xô bồ phải trái, càn giỡ xin nhầm, tựa hồ có ý khoe khoang miệng lưỡi, khiến người ta nghe mà sinh sợ hay yêu, mình ngầm muốn tự làm uy phúc, thì chẳng tội nào lớn hơn. Không thể không phòng tự lúc việc còn nhỏ, không ngăn từ lúc việc còn mới, để lấp trước mối tệ. Trần Duy Trinh đáng lẽ trị nặng, nhưng nghĩ là lầm lẫn chưa rõ lòng tả, vậy giáng 2 cấp điệu. Trương Đăng Quế giáng 2 cấp điệu lưu ».

Bắt đầu đặt Nội các.

Trước đây vua từng bảo thị thần rằng: « Văn thư phòng là chỗ then chốt, mà xét đến tên thì theo chế độ nhà Minh chỉ là một tào riêng thôi. Trước ý trẫm không muốn cho dài các có quyền lớn, cho nên mượn tên ấy để cho giữ sổ sách, chạy công việc mà thôi. Lúc trẫm mới lên ngôi, Nguyễn Đăng Tuân đã tâu xin đổi lại, trẫm nghĩ chưa được người xứng đáng nên chưa y lời xin. Nay nghĩ phòng ấy rất quan hệ về chính sự, dẫu không có danh tể tướng mà hình như có thực quyền tể tướng rồi thì tên quan cũng nên tương xứng. Song không nên đặt quan cao. Người trưởng và người thứ nên dùng từ hàm nhị tam phẩm, cũng vi như thêm sáu bộ làm bảy thôi. Phàm sớ tâu ở các nơi đưa đến, cái nào nên do bộ thì do bộ, trong đó có việc gì nên hỏi tị thì mới do các nghĩ sẵn lời chỉ, dùng giấy vàng gián nêu ra mà tiến trình, đợi trẫm quyết định rồi mới thi hành. Nếu còn chưa đáng thì cũng cho bộ thần bàn tâu, gói gởi trả lại, như thế thì không lo lấn quyền nữa. Hơn nữa, sau này còn đặt gián quan, các thần có muốn che giấu thì làm sao được?». Đến bấy giờ dụ bầy tôi rằng: « Đế vương ngày xưa

https://tieulun.hopto.org

kinh lo công việc, tóm giữ quyền cương, không ai không có người tôi thân cận để chực chầu ở gần nơi cung cấm, giúp đỡ việc lớn. Nhưng cách đặt quan thi mỗi đời một khác. Xét Bắc triều gần đây đầu nhà Minh sợ việc tể tướng chuyên quyền mà đặt Nội các, nhà Thanh cũng làm theo. Xét đến cốt yếu, dầu không có danh tể tướng mà quyền hành không khác gì tể tướng, đều không dủ bắt chước cả. Nhà nước ta sau khi đại định, đức Hoàng khảo Thế tổ cao hoàng đế ta đặt ra Thị thư viện. Khi trẫm mới thân chính đổi làm Văn thư phòng, danh sắc dẫu khác, cũng đều là để giữ sổ sách và theo hầu hai bên. Nay nghĩ Văn thư phòng tên gọi chưa thỏa nên đổi làm Nội các. Phàm tên quan và chức việc, nhất thiết sự nghi nên làm thế nào cho thỏa đáng để có thể lưu về sau thi hành lâu dài mà không có tệ, các khanh nên bàn kỹ tâu lên». Triều thần đều bàn rằng: « Thánh nhân cổ võ mọi loài, ứng thù muôn việc, thực quan hệ ở sự vận động âm thầm của đạo cán cương. Duy chính sự rất nhiều manh mối, đặt quan để trị phải có kỷ cương, cho nên trăm quan mọi phủ, làm công lo việc, đều có chức phận, mà chốn đài các thâm nghiêm cũng phải có người chầu hầu tả hữu, thân mật theo đòi, bởi vì trị thể phải nên như thế. Nhưng triều đình có thể thống của triều đình, đài các có công việc của đài các. Ở khoảng ấy làm một chính sách gì, ra một mệnh lệnh gì, thì phải cho trong ngoài phù hợp nhau, mà lúc ủy dùng thì sự quyền không chuyên trọng ở các thần, như thế thể thống mới rõ ràng mà chính trị mới thành công được.

«Phụng xét chức ty Nội các của Bắc triều, nhà Minh thì trật chánh ngũ phẩm mà về sau ban thứ lại ở trên sáu bộ, nhà Thanh thì thăng lên chánh nhất phẩm, đã là tiêu biểu cho trăm quan. Huống chi những chức danh

https://tieulun.hopto.org

dưới là chương cáo sắc, học sĩ, trung thư, xá nhân, cũng không nên dùng theo. Vả lại nay Văn thư phòng đã đổi làm Nội các, tên gọi đã là quý lạ, nếu lại chuyên đặt quan chức sợ không phải là ý nghĩa phòng việc tự khi còn mới. Vậy xin chức Nội các đặt 4 người quản lãnh, lấy quan tam tứ phẩm ở bộ viện sung làm công việc, và 28 người thuộc viên, cũng lấy viện hàm sung vào, không nên trùm lên bâng tên Nội các. (Quản lãnh 4 người, chánh tam phẩm 2 người là thị lang các bộ hoặc Hàn lâm viện chưởng viện học sĩ, sung biện công việc Nội các, trong số ấy một viên kiêm lãnh Thượng bảo khanh, chánh tứ phẩm 2 người là Hàn lâm viện thị độc học sĩ, sung làm việc Nội các, trong số ấy một viên kiêm lãnh Thượng bảo thiếu khanh, thuộc viên 28 người thì chánh ngũ phẩm Hàn lâm viện thị độc, tùng ngũ phẩm thừa chỉ, mỗi hàm 2 người, tùng lục phẩm tu soạn 4 người, chánh thất phẩm biên tu, tùng thất phẩm kiểm thảo, mỗi hàm 2 người, tùng bát phẩm điển bạ, tùng cửu phẩm đãi chiếu, mỗi hàm 8 người, đều sung hành tẩu Nội các).

« Đến như chức vụ thế nào thì xin y theo lệ cũ :

1. Phàm gặp lễ Nam giao, thì vâng đi theo xa giá và ấn Kim bảo, vua đi tuần du cũng thế.

2. Phàm có vâng lãnh chỉ dụ ngự chế đem ra, thuộc nha môn nào phải vâng theo thì chuyển báo cho đường quan nha ấy vâng duyệt, lấy giấy đóng ấn nhận để lưu ở các làm bằng. Lại kính cẩn sao viết, do các trình lại, xin chép tinh đóng ấn để thi hành. Như việc thuộc về Nội các thì theo lệ sao viết trình phúc.

3. Phàm ngày tâu việc thì theo ban phụng ghi lời chỉ dụ ở chương sớ. Ngày làm việc thì vâng thu lục đầu bài cùng chương sớ của các nha dâng lên, chuyển giao cho

https://tieulun.hopto.org

Nội giám dâng trình, cũng là các quan bất kỳ dâng bài để tiến chương sớ thì cũng thế.

4. Phàm những chương sớ sổ sách án kiện của các nha sáu bộ cùng các thành trấn trong ngoài đã phụng sắc phê bảo, lãnh chỉ rồi, thì nghĩ lời chỉ dụ mà trình lại để tuân hành. Nếu sớ sách của nha nào mà có chỗ chưa hợp thì xét ra để tâu.

5. Khi thi Đình thi đăng lục các chế sách và phát cấp quyển thi.

6. Phàm các thành trấn cùng các thuộc quốc cống man tiến hiến phương vật, phải hội đồng với phần việc mà kiểm duyệt.

7. Phàm nhân viên Nội các có châu khuyên cho dự vào chầu Đông các thì thay ban mà ngày đêm ứng trực, phụng giữ việc cơ mật trong các.

« Còn chức việc của bốn tào là :

Tào thượng bảo phụng giữ các sổ ấn tỷ, cùng các hạng ấn triện quan phòng đồ ký kiểm ký nha bài của các nha, cùng các phó bản dụ chỉ, các hồng bản (1) ân chiếu sắc dụ, các thảo bản chiếu sắc cáo mệnh. Phàm chiếu chỉ sắc dụ đã được khâm định và chương sớ sổ sách trong ngoài đã được chuẩn làm, tuân phụng đóng ấn xong rồi thì chiếu lệ đối đồng giao cho các nha thi hành. Trong ấy các bản chương sớ sổ sách, bản nào có chữ châu phê, châu khuyên, châu điểm đều đem phó bản chép gởi đi, còn hồng bản thì giao *tào Biểu bạ* phụng giữ. Lại những chương sớ các nha ở Kinh và ở ngoài, có chỗ không hợp đã tâu rõ xin bác, thì đều sao lục lưu chiếu.

(1) Hồng bản : Bản có chữ phê son của vua.

https://tieulun.hopto.org

Tào Ký chú thì phụng giữ nghiên bút thượng phương (1), gặp lễ tế Giao tế Hưởng ở Thái miếu cùng các ngày kỵ. bộ Lễ cung tiến chúc văn đợi viết ngự danh (2) thì phải cung tiến nghiên bút. Lại khi vua ngự điện nghe chầu, triều hội, tuần du thì chuyên biên chép câu nói và sự đi đứng của vua, cùng những tấu nghị chương sớ các quan dâng lên đều ghi chép cả. Lại hai bộ Lại Binh tiếp được những chương sớ sổ sách trong ngoài đệ lên mà cứ sổ lục giao thì phải xem ngày giờ dệ đến sớm hay muộn, nếu có sai lầm thì phải tâu rõ, lại làm danh sách. Phàm những đơn Thái y viện dâng ngự dược, sổ nhật ký các hoàng tử học tập do các viên tán thiện ở Tập thiện đường dâng lên, đều thu giữ cả. Lại các thể lệ khâm định, chương sớ các quan trong ngoài suy cử, án kiện phân xử giáng phạt, cùng sách thu thẩm hàng năm, đều phụng giữ bản phó để sau tra xét.

Tào Đồ thư thì phụng giữ thi văn ngự chế, sách vở đồ họa của nhà nước, công văn bang giao và của thuộc quốc.

Tào Biểu bạ thì phụng giữ các hồng bản châu phê, châu khuyên, châu điểm và các phó bản biểu chương sổ sách ở trong ngoài.

« Lại xét phép nhà Minh, ấn trung thư xá nhân của Trung thư khoa thì dùng người làm việc lâu năm cho giữ, phép nhà Thanh từ đại học sĩ trở xuống đều không có ấn, người giữ sổ cấp ấn để đóng kiềm vào văn thư đi lại. Như thế là các đời Bắc triều đều không có ấn triện Nội các. Nhưng Nội các là chỗ cơ yếu, công việc rất nhiều, nên có ấn quan phòng để làm tin. Xin theo kiểu ấn quan phòng bằng đồng cấp

(1) Thượng phương: Những đồ nhà vua dùng gọi là thượng phương.

(2) Ngự danh: Tên vua.

https://tieulun.hopto.org

cho Văn thư phòng trước mà đổi chế ấn quan phòng Nội các để cấp cho ».

Vua theo lời bàn. Hạ lệnh chế cấp ấn quan phòng sung biện Nội các sự vụ. Ban thứ thì cho ở dưới sáu bộ.

Bộ Công tâu rằng: « Đồ vật để dùng, không gọi tên thì không rõ. Nước ta việc kiến trúc điện đường tàu thuyền, vật kiện không chỉ một hai thứ, từ trước đến nay vẫn gọi bằng tiếng nôm. Vâng hoàng thượng ta nhân việc đặt tên [chữ Hán], như lương tâm (lòng rường), thừa lựu (máng nước), long tu (râu rồng), long hiếp cốt (đòn nóc), cho đến nam mộc (gỗ kiền kiền), thiết mộc (gỗ lim), kiên thán (than đá), nam trân (quả loòng boong), theo ý đặt tên, đủ cho đương thời thông hành, ngày sau noi theo. Nay xin tóm lấy đại lược, rộng tìm chữ cũ, phụ lấy ý thường. Hoặc dùng lối hội ý, hoặc dùng lối hài thanh, phàm tên cũ các đồ vật có quẻ mùa thì đổi đi (như trễnh đổi làm lương, xuyên đổi làm chấn, châu mai đổi làm bác môn, đường giang đổi làm hoành giang)».

Vua y lời tâu.

Đổi đạo Ninh-bình làm trấn Ninh-bình. Đổi cho quản đạo Lê Văn Túc làm trấn thủ trấn Ninh-bình, tham hiệp Nguỵ Khắc Tuần làm tham hiệp trấn Ninh-bình. Đổi cấp ấn trấn. Sắc rằng từ nay về sau công việc trong trấn đều y lệ các trấn, không phải phụ Thanh-hoa nữa.

Ngày ất hợi, lễ hợp hưởng.

Lấy viên ngoại lang Hộ bộ là Nguyễn Trung Mậu làm lang trung Hộ bộ, viên ngoại lang Lễ bộ là Nguyễn Huy Diễm làm lang trung Lễ bộ.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Man Thạch-bích ở Quảng-ngãi từ trước hay quấy rối biên thùy. Khoảng năm Gia-long, đức Hoàng khảo Thế tổ cao hoàng đế ta sai Lê Văn Duyệt đem quân đánh cho một phen rất dữ, phá tận sào

https://tieulun.hopto.org

huyệt, tự đấy không dám bén mảng đến nữa, bờ cõi được yên. Năm trước đặt các đồn ở ven biên giới đều dùng thổ binh đóng thú. Gần đây nghe nói binh ấy chỉ để cho quản quan sai khiến cày cấy, khó nhọc mà chả được thưng đấu nào. Vả lại lúc triều đình có việc thì chỉ lấy lính các trấn Bình-định, Quảng-nam, mà hạt ấy vì có việc biên phòng nên chưa từng gọi lấy một người nào, sợ như thế thì không khỏi khinh trọng. Vậy nên xử trí thế nào cho thỏa hợp thì bộ ngươi nên bàn xem ».

Lại hạ lệnh tư cho các trấn thần cứ tình hình tụ họp ăn làm gần đây của các làng ven núi mà tâu lên. Trấn thần tâu rằng: «Tự năm đầu Minh-mệnh đến nay đã sức cho quản cơ sáu cơ mộ dân ngoại tịch lập được 34 thôn ấp, nhân số là 331 người. Nhưng đất đá sỏi, ruộng khẩn không được bao nhiêu, cư dân chuyên sinh lý bằng nghề than củi».

Vua dụ rằng: « Bọn ngươi nên gia tâm khuyến khích, sao cho nhân khẩu mỗi năm một thêm, ruộng nương mỗi ngày một mở, khiến ai cũng có sản nghiệp thường và yên lòng, ra vào giữ gìn, giúp đỡ lẫn nhau thì tốt ».

Phòng ngự sứ Trấn-ninh là Chiêu Nội chịu tội chết. Chiêu Nội đã bị giải đến Kinh giao cho đình thần hội xét. Chiêu Nội đã nhận tội. Đình thần bàn cho rằng: « Chiêu Nội là một tù trưởng dân man ở nơi xa xôi. Trước đã đem cả đất đai xin nội thuộc. Hoàng thượng ta thương có lòng nội phụ, ban cho sắc lệnh, trao cho quan tước, thế mà không lo cung thuận lại mang hai lòng. Trước đây quốc trưởng Vạn-tượng về nước, đã biết rõ là có mệnh triều đình, lại còn dám thừa nguy đón bắt, bảo là không có ý bội bạn nước ta mà lại thế à? Huống chi đã bắt lại đem dâng riêng cho nước Xiêm để lấy lòng, lưu làm đường lối đi lại sau này, bảo

https://tieulun.hopto.org

không có ý ngầm theo nước khác mà lại thế à? Xem một việc này bỏ nghĩa quên ân là đã đáng tội chết rồi. Lại còn ngăn trở đường đi sứ của nước Nam-chưởng. Cùng là nghe có mệnh triệu, mà cố ý trốn tránh, sau mới chịu ra. Mọi việc càn dỡ, tội không thể đếm hết, xin xử trảm quyết, đem đầu đến Trấn-ninh bêu lên cây cao. Bọn thổ tri huyện Liên huyện và Tạo Ấn, thổ tri huyện Xôi huyện là Chiêu Mã-nã cùng làm ác với nhau, đều xin trị tội ».

Vua theo lời bàn. Còn bọn thổ tri huyện và huyện thừa là Đông Bồng-xả, Phiếm Mã-xán 12 người bị Chiêu Nội bắt hiếp phải theo đều được gia ân tha cho, vẫn cung chức như cũ. Vợ con Chiêu Nội 15 người đều tha gông xiềng, sai Nghệ-an an trí ở tấn Quy-hợp mà quản thúc nghiêm ngặt. Trấn thần lại dâng sách tịch thu tài sản của Chiêu Nội lên. Vua nói rằng: « Chiêu Nội xa ở biên thùy, chuyên nắm uy lực, nhân dân bị hiếp chế, tài sản bị vơ vét, những của cải này đều là máu mủ của dân cả. Nên hiểu dụ các đầu mục dân man mà chia cấp những của ấy cho. Duy vàng ngọc voi ngựa không phải là đồ thưởng cấp thì sung công ».

Lại sai đem tội trạng của Chiêu Nội báo cáo cho các phủ đất mới. Dụ rằng: « Chiêu Nội là một tù trưởng man đã được ơn triều đình cho quản nhiếp việc phủ, thế mà dám mang lòng phản trắc, đón bắt quốc trưởng Vạn-tượng giao riêng cho nước Xiêm, ngăn trở công sứ nước Nam-chưởng không cho vào cõi. Rồi Nghệ-an nhiều lần tư đòi đến kinh chiêm cận thì thác cớ chần chờ. Đã giáng dụ nghiêm trách mà còn dám trốn tránh ngầm mưu chống lại, tự giữ cõi đất, đến lúc kế cùng sức quẫn mới chịu thò đầu ra. Mọi việc đều là bội nghịch, xét sự tình, chiếu pháp luật, tội không xiết giết. Cùng với bọn Tạo Ấn và Chiêu Mã-nã đều đã chuẩn y xử tử. Còn

https://tieulun.hopto.org

bọn thổ tri huyện và thổ huyện thừa Đông Bồng-xả, Phiếm Mã-xán bị Chiêu Nội hiếp chế thi đã được gia ân rộng tha, vẫn cho cung chức như cũ. Nhân nghĩ các phủ Trấn-ninh, Trấn-tĩnh, Trấn-định, Trấn-biên, Lạc-biên, Trấn-nam ở xa hẻo lánh, thấy Chiêu Nội phải tội, có người chưa rõ lý do đắc tội thế nào hoặc sinh lòng sợ hãi. Vả chăng giết kẻ có tội là để yên lương dân, triều đình lập pháp vẫn là nhân từ. Như Chiêu Nội gây việc tai vạ, thực tự nó chuốc lấy, không can thiệp gì đến nhân dân các phủ. Vậy sai Nguyễn Văn Quế ở Nghệ-an, Hồ Văn Chương ở Thanh-hoa đem dụ này hiểu thị cho những quan chức các phủ thận trọng giữ phép thường, cho nhân dân đều yên nghiệp làm ăn, thể tất lòng tốt của triều đình yêu mến, để cùng hưởng phúc thái bình ».

Cho vệ úy Tạ Quang Cự làm chưởng vệ sự vệ Cẩm y, vẫn quyền lãnh việc phủ Trấn-ninh.

Vua thấy Quang Cự trước đến Trấn-ninh biết tùy cơ lập mẹo, bắt sống được Chiêu Nội đem về cửa khuyết, vẫn thưởng khen nên trao cho chức ấy. Quang Cự bèn tâu cử thổ mục Quảng huyện là Chiêu Huống-khâm-quyết làm bang biện việc phủ để nhờ tay quen việc.

Vua y cho.

Chuẩn định điều lệ cấm giới trong các lễ tiết ở điện Phụng-tiên.

1. Hàng năm cứ đến ngày đản, ngày kỵ, vua ngự làm lễ, thì phàm các hoàng tử tước công cùng các quan văn võ bồi tế và chấp sự, đều ở ngoài sàn gỗ hai bên tả hữu đường gạch ở ngoài cửa, đội mũ mặc áo theo thứ tự đi vào. Các hoàng tử tước công chỉ được đem theo mỗi người một trưởng sử thuộc phủ, còn các tôi tớ không được lộn vào.

2. Ngày lễ kỵ, các quan chức bồi tế và chấp sự có mũ áo thì theo thứ tự đứng chầu. Ngoài ra, nhân viên tôn

https://tieulun.hopto.org

thất cùng các quan văn võ lệ được vào lạy mà chưa đủ lễ phục thì đứng đợi ở ngoài ban tả hữu, không được chuyện trò huyên náo, đợi vào sân lạy xong thì ra ngay.

3. Những biền binh đài đệ cỗ bàn đều phải tĩnh túc, phần việc bày đặt xong thì đi ra ngoài đứng chờ, không được ở hai bên giải võ. Đợi lễ xong thì triệt cỗ, lại tĩnh túc lãnh đệ ra.

4. Mỗi tháng ngày rằm ngày mồng một dâng hương, hoàng tử tước công theo thứ tự mặc đồ thường triều đến chiêm bái, cũng chỉ đem theo một viên trưởng sử.

5. Những biền binh đương ban ứng trực, cấp cho mỗi người một cái bài sừng. Ở tả vu hữu vu không được để đồ vật gì, lại thường phải quét dọn cho sạch sẽ.

6. Hai bên đường gạch ngoài cửa đã có sàn gỗ ngăn cấm, phàm quan chức, lại dịch, quân nhân, ngày thường không được tự tiện vào trong sân ấy. Làm trái thì chiếu luật trừng trị.

Đổi tên thủ Hoành-phiếm ở trấn Vĩnh-thanh làm thủ Thuận-phiếm.

Bộ Hộ tâu rằng: « Tự trước đến nay, những án phạt bổng, phàm hiện làm chức cao bổng nhiều mà phải phạt vào lúc chức thấp bổng ít, thì đến kỳ lãnh bổng, cứ số bổng nguyên phẩm đối chiếu với số bổng hiện lãnh, theo từng tháng mà chiết trừ, còn thừa được lãnh. Vả lại việc phạt bổng là để răn người phạm nhẹ, nay được quan cao mà bị phạt vào chức thấp trước, được trừ theo nguyên bổng là đã hậu lắm rồi, nếu trừ chưa xong mà được lãnh số bổng thừa thì lấy gì để tỏ tin lệnh và nghiêm phép công? Vậy xin từ nay về sau, những người bị phạt bổng, cứ lương hiện được lãnh, không cứ năm tháng, đều chiết trừ cho hết rồi mới cho chiếu phẩm lãnh lương.

Vua y lời bàn.

https://tieulun.hopto.org

Định lại trình hạn các địa phương đệ án. Lệ trước phàm những án cướp án mạng định đến cuối tháng 11 thì đệ đến bộ. Chậm thì bị bác. Còn các án kiện của địa phương quan hệ đến hộ chính, như tranh kiện về điền thổ, khám tai nạn và dân xiêu giạt, thường thường để đến hết năm mới đệ. Vua dụ bắt từ nay về sau, nhất thiết các án kiện đều lấy tháng 11 làm hạn, không được để chậm.

Tả thị lang Binh bộ gia hàm tham tri lãnh Binh tào Bắc-thành là Trần Thiên Tải và thự hiệp trấn Nam-định là Nguyễn Nhược Sơn, trước ở Sơn-nam thất sát về việc trấn, lại ăn trộm gạo công, đến bấy giờ việc phát ra, đều phải giáng 2 cấp. Bộ Lại thấy rằng hai người ấy đã bị giáng 3 cấp, hợp lại là giáng 5 cấp, theo lệ tâu lên. Vua đặc cách cho giáng Thiên Tải làm lang trung, đeo giáng 3 cấp, vẫn biện lý Binh tào Bắc-thành, giáng Nhược Sơn làm viên ngoại lang, đeo giáng 3 cấp, vẫn thự hiệp trấn Nam-định.

Nguyên thự hiệp trấn Bắc-ninh quyền biện công việc Binh bộ là Nguyễn Văn Mưu, vì ngày ở trấn nhiều lần bị lỗi giáng đến 7 cấp, đặc cách giáng làm Hàn lâm viện thừa chỉ.

Gọi 3.500 biền binh Bắc-thành và Thanh Nghệ đến tháng 2 sang năm đến Kinh thao diễn.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Lạng-sơn tiếp giáp nước Thanh, cửa ải trọng yếu có hai chỗ là cửa Nam-quan và cửa Du-thôn, đều thuộc về địa hạt châu Văn-uyên. Năm đầu Gia-long cấp cho một ấn đồng (khắc « Văn uyên châu thủ hiệu chi chương »), phàm văn thư đi lại thì người giữ hai cửa ấy hội bàn mà đóng ấn. Chiếu quan ải cùng ấn triện hai dằng không phù hợp nhau, xin đổi cấp ấn khác để chính danh nghĩa ».

https://tieulun.hopto.org

Vua sai hữu ty chế lại ấn kiểm ký bằng đồng « Văn uyên tấn khẩu », « Du-thôn tấn khẩu », mỗi tấn một cái cấp cho.

Đắp đê nước mặn ở Kim-sơn thuộc Ninh-bình (một đường đê nhỏ phía tây dài 435 trượng, mặt rộng 3 thước, chân rộng 7 thước, thân cao 3 thước, một đường đê trung phía nam, dài 2.835 trượng, mặt rộng 5 thước, chân rộng 1 trượng, thân cao 4 thước).

Kim-sơn đất tiếp bãi biển cho nên đắp đê ấy để che chở nghề nông. Cho dân ấy lương tiền 3 tháng. Đê xong rồi cho làm tư đê, hàng năm do huyện viên sở tại đốc sức tu bổ.

Đắp lại ba sở đê mới sông trung ở Bắc-ninh và Sơn-nam. (Một sở ở Bắc-ninh, từ xã Đầu-hàn huyện Yên-phong, đến xã Cô-mễ huyện Võ-giàng, dài hơn 293 trượng; hai sở ở Sơn-nam, một sở từ xã Vân-lâm huyện Kim-bảng đến xã Kim-bảng, dài hơn 379 trượng, một sở từ xã Quang-ấm huyện Duy-tiên đến xã Đường-ấm, dài 310 trượng).

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP IX

CHÍNH BIÊN – ĐỆ NHỊ KỶ V

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

			Trang
Quyển	L.	*Minh-mệnh, năm thứ 9, (1828)* . . .	5
Quyển	LI	— —	26
Quyển	LII	— —	57
Quyển	LIII	— —	80
Quyển	LIV	. . . .	101
Quyển	LV	— —	130
Quyển	LVI	— —	146
Quyển	LVII	*Minh-mệnh, năm thứ 10, (1829)*	168
Quyển	LVIII	— —	202
Quyển	LIX	— —	242
Quyển	LX	— —	245
Quyển	LXI	— —	277
Quyển	LXII	— —	308
Quyển	LXIII	— —	330

Biên tập viên và sửa bài : *Bùi Cán*
Bìa : *Mạnh Quỳnh*

TVSACH.COM.VN
https://tieulun.hopto.org

THƯ VIỆN
Vn 2490

ĐÃ XUẤT BẢN:

★ ĐẠI NAM THỰC LỤC (*Tập VIII*)

Giá: 2đ00

★ PHỦ BIÊN TẠP LỤC

của Lê-quý-Đôn

Giá: 2đ20

TIMSACH.COM.VN

SẮP XUẤT BẢN:

★ TÌM HIỂU THẦN THOẠI ẤN ĐỘ

của Cao-huy-Đỉnh

★ ĐẤT NƯỚC VIỆT NAM QUA CÁC ĐỜI

của Đào-duy-Anh

Giá: 2đ,

40.000
https://tieulun.hopto.org